КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова праця

на правах рукопису

ВДОВИЧЕНКО ГЕОРГІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 130.2(091) (477) "1920/1930"

ДИСЕРТАЦІЯ
ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ
ЯК НАПРЯМ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ 20-30-Х РР. ХХ СТ.
(ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

09.00.05 – історія філософії

Подається на здобуття наукового ступеня

доктора філософських наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Г.В.Вдовиченко

Науковий консультант
Огородник Іван Васильович
доктор філософських наук,
професор

К И Ї В – 2 0 1 7

АНОТАЦІЯ

Вдовиченко Г.В. Філософія культури як напрям філософської думки України 20-30-х рр. XX ст. (Історико-філософський аналіз). - Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук за спеціальністю 09.00.05 - історія філософії. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. - Київ, 2017.

У дисертації вперше комплексно проаналізовано історію філософії культури як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. Цей напрям вітчизняної радянської філософії епохи "Розстріляного Відродження" так і не став предметом системного історико-філософського розгляду протягом 50-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. ані в УРСР та СРСР в цілому, ані в незалежній Україні й за кордоном. Безумовна актуальність його системного вивчення на сучасному етапі розвитку вітчизняної гуманітаристики зумовлена віддавна назрілою потребою у комплексному переосмисленні місця й ролі репресованої сталінським режимом плеяди філософів УСРР, насамперед науковців Українського Інституту марксизму-ленінізму (УІМЛ) та Всеукраїнської асоціації марксо-ленінських науково-дослідних інститутів (ВУАМЛІН), у вітчизняному державному інституціоналізуванні українських філософських освіти, науки та культури.

Центром розвитку філософії культури як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. була саме харківська філософська школа, насамперед науковці філософсько-соціологічного відділення УІМЛ, професори філософії В. Юринець і П. Демчук, а також: Я. Білик, Я. Блудов, В. Бон, С. Семковський, Т. Степовий, - та ін. Свій внесок у цей розвиток зробили і їх колеги по УІМЛ - чільні функціонери КП(б)У М. Скрипник, Є. Гірчак та А. Хвиля, й низка

науковців з вишів Харкова та, частково, Києва. За епохи українізації - під тиском сталінізму, але, разом із тим, і під впливом західноєвропейських філософії й філософії культури, вони уперше в історії вітчизняної науки здійснили фахове україномовне вивчення широкого спектра тематики історії та теорії українських і зарубіжних наукового, культурно-мистецького і суспільно-політичного життя, зокрема українських та західноєвропейських культурфілософських ідей і вчень.

Важливою складовою цього вивчення є розвиток вісьмох уперше системно досліджених у роботі напрямів культурфілософського пошуку в галузях їх студій з історії й теорії: марксизму-ленінізму, українських філософії і суспільно-політичної думки та зарубіжних філософії і суспільно-політичної думки. Першу з них розвинули: О. Бервицький, Я. Блудов, П. Демчук, Т. Степовий, В. Юринець та ін. Вони вивчали культурфілософію марксизму і вчення провідних діячів ВКП(б) та КП(б)У про радянське національно-культурне будівництво в контексті участі в дискусії "діалектиків" і "механістів" та ініційованої Й. Сталіним кампанії критики: Г. Плеханова, О. Богданова, Л. Троцького й М. Бухаріна. Вони були змушені засудити вчення цих мислителів, "діалектиків" і "механістів" як антирадянські та перейти від критики українського і "великодержавно-російського" "націоналістичних ухилів" в КП(б)У та ВКП(б) до підтримки розвиваючої другий з них "теорії про злиття націй" Й. Сталіна.

Другу з цих галузей, а саме вивчення історії українських філософії й суспільно-політичної думки, розвивали: В. Беркович, Я. Білик, П. Демчук, І. Очинський, І. Поляков, М. Скрипник, Є. Гірчак, А. Хвиля та В. Юринець, - які дослідили розвиток української культури XVIII - першої третини XX ст. та культурфілософські ідеї як її діячів, так і в філософії і суспільно-політичній думці діаспори і УСРР. Чотири останні з них розробляли культурфілософські версії українського національно-культурного відродження першої третини XX ст. з позиції українського націонал-комунізму. І. Очинський, В. Юринець та П. Демчук досліджували специфіку вітчизняної культури Просвітництва,

Романтизму і модерну в світлі аналізу життя та творчості його провідних діячів XVIII - XX ст., а два останніх разом із Я. Біликом та І. Поляковим вперше в УСРР дослідили культурфілософські ідеї і вчення мислителів діаспори.

Останню зі згаданих галузей - вивчення історії зарубіжних філософії і суспільно-політичної думки, розвивали: О. Бервицький, В. Беркович, Я. Блудов, В. Бон, П. Демчук, І. Поляков, Т. Степовий, В. Юринець, - й ін., які дослідили як західноєвропейську соціокультурну кризу кінця XIX - першої третини XX ст., так і вчення зарубіжних культурфілософів і культурфілософські ідеї в зарубіжній суспільно-політичній думці того ж часу. В. Юринець та П. Демчук вивчали культурфілософські засади євромарксизму, націонал-соціалізму й фашизму, які досліджували й О. Бервицький, В. Бон та І. Поляков, а Т. Степовий та Я. Блудов дослідили культурфілософські засновки географічної, органічної, расової й кількох інших теорій суспільства. Найбільший внесок до вивчення згаданої кризи зробили В. Юринець та П. Демчук, які критично розглянули її в світлі аналізу кризи "буржуазної філософії" модерну.

Вони глибоко вивчали культурфілософські ідеї і вчення як творців: позитивізму, класичного психоаналізу, інтуїтивізму, неогегельянства й "філософії життя", - так і ряду чільних зарубіжних соціологічних шкіл того часу. В цій роботі вперше комплексно вивчено наукову спадщину та кампанії критики і засудження в УСРР академіка Всеукраїнської Академії наук у Києві (ВУАН) В. Юринця і члена-кореспондента ВУАН П. Демчука як провідних розробників філософії культури у філософії УСРР епохи "Розстріляного Відродження". В. Юринець розробив у понад шістдесяти публікаціях "московського" (1920 - 1925) і "харківського" (1925 - 1935) періодів своєї науково-педагогічної діяльності антисталінську неомарксистську філософію культури. Його учень П. Демчук системно дослідив у майже тридцяти розвідках єдиного - "харківського" (1925 - 1931), періоду своєї науково-педагогічної діяльності тему "розкладу капіталізму і капіталістичної культури".

Вихованець низки найвідоміших вишів Західної Європи, професор філософії В. Юринець став одним із творців харківської філософської школи і

зробив найбільший внесок до розвитку культурфілософії як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. Визнаючи історію української нації за невід'ємний складник європейської історії, він чітко обстоював європейський вектор націо-, державо- і культуротворення УСРР. Вбачаючи у культуротворчій діяльності провідний чинник активного впливу надбудови на базис, поясненого ним на прикладі українського літературного процесу модерну і авангарду в контексті апробування свого вчення про марксистську літературну критику як "марксівську форму філософії культури", В. Юринець розробив антисталінську гуманістичну утопію про "стоїчну" та "гедонічну" форми соціалістичної культури. Це вчення, що показово, постало й під впливом культурфілософських пошуків теоретиків українських модерну і авангарду М. Євшана та М. Хвильового.

П. Демчук теж був провідним представником харківської філософської школи і зробив вагомий внесок до філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. Активний учасник дискусії "деборінців" та "механістів" і кампанії їх критики і засудження в УСРР, П. Демчук звернув увагу на історію й теорію австрійської і німецької суспільно-політичних думок і європейської, головним чином німецької, філософії модерну. Вивчаючи зарубіжну філософію культури модерну та досліджуючи кризу "капіталістичного світу" і "буржуазної філософії" модерну, П. Демчук докладно вивчив "розклад капіталізму та капіталістичної культури" та культурфілософські ідеї і вчення чільних ідеологів євромарксизму, націонал-соціалізму й фашизму. Чітко протиставляючи російському вектору культуротворення європейський та обстоюючи ідею європеїзованої соціалістичної "молодої української культури", він дослідив культурфілософські ідеї ідеологів громадівства і піддав критиці культурфілософські вчення філософів діаспори.

Як культурфілософія В. Юринця та культурфілософський пошук П. Демчука, так і їх науково-педагогічна діяльність у цілому, стали об'єктом кампаній офіційних критики та засудження в УСРР у 30-х рр XX ст. Активну участь у антиюринцівській кампанії брали чільні представники вищої партійної

та державної влади УСРР і знані вітчизняні літературознавці й філософи. Філософію культури В. Юринця розглянули та засудили Ф. Бєляєв, В. Сухино-Хоменко і О. Бервицький, які піддали його гострій критиці як "меншовикуючого ідеаліста", "теоретика українського войовничого фашизму" й "українського націоналіста". Дієву участь у антидемчуківській кампанії брали колеги П. Демчука з УІМЛ і ВУАМЛІН та провідники КП(б)У. Підданий критиці як "деборінець", він був, зокрема, визнаний за "контрабандиста" "контрреволюційного троцькізму" і "соціял-фашизму". В. Юринця й П. Демчука було зараховано до "групи націоналістів і фашистів" НДІ філософії ВУАМЛІН та репресовано.

Постаючи в кінці 20-х - 30-х рр. XX ст. заручниками сталінського режиму - засобом ідейно-теоретичного забезпечення його антинародної внутрішньої політики як популяризатори марксизму-ленінізму, передусім його сталінської версії, філософи УСРР, проте, ввели до наукового обігу розроблений ними на основі україномовної філософської термінології широкий спектр актуальних наукових тем, питань і проблем. Важливе місце серед них належить проблематиці філософії культури, яка, як правило, визначалась завданням розробляння і популяризації марксизму-ленінізму, але, водночас, зумовлювалась здобутками розвитку зарубіжних, в першу чергу і головним чином західноєвропейських, культурфілософії та філософії модерну.

Ключові слова: філософія культури, філософія культури УСРР 20-30-х рр. XX ст., філософія УСРР 20-30-х рр. XX ст., харківська філософська школа, марксизм-ленінізм, українізація, "Розстріляне Відродження", УІМЛ, ВУАН, ВУАМЛІН.

ANNOTATION

Vdovychenko G.V. Philosophy of Culture as Direction of Ukrainian Philosophical Thought of the 1920s - 1930s (Historical And Philosophical Analysis). - Qualification academic work on the rights of manuscript.

Thesis for a doctor's degree in philosophy by speciality 09.00.05 - History of Philosophy. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. - Kyiv, 2017.

Comprehensive analysis of philosophy of culture as the direction of the UkSSR philosophy of the 1920s - 1930s is provided in the thesis for the first time. This direction of domestic soviet philosophy of The Shooted Renaissance period hasn't become an object of systematic historical and philosophical analysis during the 1950-s - 2010-s nor in the UkSSR and the USSR generally, nor in the independent Ukraine and abroad. Absolute topicality of such analysis at the current stage of the domestic human sciences development is caused by a long-overdue urgency in integrated rethinking of the UkSSR philosophers galaxy's place and role in the domestic institutionalization of the ukrainian philosophical education, science and culture. This galaxy was first of all and basically represented by the Stalinist regime's repressed scholars from Ukrainian Institute of Marxism-Leninism (UIML) and All-Ukrainian Association Of Marxist-Leninist Research Institutes (VUAMLIN).

The Kharkiv philosophical school was the center of development of philosophy of culture as the direction of the UkSSR philosophy of the 1920s - 1930s. This school was represented, first of all, by the scholars of UIML philosophical and sociological branch, professors of philosophy V. Urinets, P. Demchuk and also: Y. Bilyk, Y. Bludov, V. Bon, S. Semkovskyi, T. Stepovyi and other. Their UIML colleagues and, simultaneously, Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine senior functionaries M. Skrypnyk, E. Girchak, A. Khvylya and a number of scholars and scientists from higher education establishments of Kharkiv and, partly, Kiev also made a contribution to the mentioned development. During Ukrainization - under stalinist pressure, but, at the same time, under the influence of Western European philosophy and philosophy of culture, they at the first time in domestic science carried out professional ukrainian-speaking learning of a wide range of themes of ukrainian and foreign scientific, cultural and public and political life's history and theory.

A very important part of this learning was the development of the first-time

systematically studied in this work eight directions of philosophy of culture inquiry in areas of their research on history and theory of Marxism-Leninism and also on history of ukrainian and foreign philosophy and socio-political thinking. First of them was developed by: A. Bervitskyi, Y. Bludov, P. Demchuk, T. Stepovyi, V. Urinets and other. They studied marxist philosophy of culture and teachings of soviet national and cultural construction of All-Russian Communist Party (Bolsheviks) and Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine key personalities in the context of "dialectic" and "mechanicism" followers discussion and initiated by J. Stalin campaign against: G. Plekhanov, A. Bogdanov, L. Trotsky, N. Bukharin. They were forced to condemn doctrines of all mentioned thinkers as anti-Soviet and to turn from critique of the ukrainian and "great Power Russian" "nationalist slopes" in All-Russian Communist Party (Bolsheviks) and Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine to and support chauvinistic Stalin's "theory of nations merging".

The second of those three areas of philosophy of culture as the direction of the UkSSR philosophy of the 1920s - 1930s, namely the study of history of ukrainian philosophy and socio-political thinking, was developed by: V. Berkovych, Y. Bilyk, P. Demchuk, I. Ochynskyi, I. Polyakov, M. Skrypnyk, E. Girchak, A. Khvylya and V. Urinets. They have studied the development of ukrainian culture of the XVIII - first third of the XIX century and philosophy of culture ideas of its figures and such ideas and doctrines in philosophy and socio-political thinking of ukrainian diaspora and the UkSSR. Last four of them developed philosophy of culture concepts of the Ukrainian national cultural revival of the first third of the XIX century from a position of ukrainian National Communism. I. Ochynskyi, V. Urinets and P. Demchuk studied specificity of domestic culture of the Enlightenment, Romantism and Modernism in context of review of life and creativity of their leading figures of the XVIII - XIX centuries. V. Urinets and P. Demchuk, together with Y. Bilyk and I. Polyakov, searched at the first time in the UkSSR philosophy of culture ideas and doctrines of ukrainian diaspora's thinkers.

The last of those three areas, namely the study of history of foreign philosophy and socio-political thinking, was developed by: A. Bervitskyi, V. Berkovych, Y.

Bludov, V. Bon, P. Demchuk, I. Polyakov, T. Stepovyi, V. Urinets and other. They studied Western European social and cultural crisis of the late XIX - the first third of XX century, foreign philosophy of culture doctrines and philosophy of culture ideas in foreign socio-political thinking of the same period. V. Urinets and P. Demchuk studied philosophy of culture basis of European Marxism, National Socialism and Fascism, also studied by A. Bervitskyi, V. Bon and I. Polyakov. T. Stepovyi and Y. Bludov studied Western European philosophy of culture basis of geographical, organic, racial and other theories of society. The greatest contribution to the study of mentioned crisis was done by V. Urinets and P. Demchuk, which have critically reviewed the one in the light of analysis of crisis of modern "bourgeois philosophy".

V. Urinets and P. Demchuk took a closer look at the philosophy of culture ideas and learnings both of creators of: Positivism, Classic Psychoanalysis, Intuitionism, Neo-Hegelianism and Philosophy of life, - and of some leading foreign sociological schools of the same period. Scholar legacy and campaigns of critics and condemnation in the UkSSR of Academician of All-Ukrainian Academy of Sciences in Kiev (VUAN) V. Urinets and Corresponding Member of VUAN P. Demchuk as leading developers of philosophy of culture as the direction of the UkSSR philosophy of the 1920s - 1930s are studied comprehensively in our dissertation for the first time. In more than sixty publications of "Moscow" (1920 - 1925) and "Kharkiv" (1925 - 1935) periods of scholar and pedagogical activity of V. Urinets was developed anti-Stalinist neo-marxist philosophy of culture. His student P. Demchuk studied systematically in almost thirty publications of the only - "Kharkiv" (1925 - 1931), period of his scholar and pedagogical activity the theme of "capitalism and capitalist culture decomposition".

Student of a number of the most well-known universities of Western Europe, professor of philosophy V. Urinets was one of the founders of the Kharkiv philosophical school and made the greatest contribution to development of philosophy of culture as the direction of the UkSSR philosophy of the 1920s - 1930s. Recognizing history of the ukrainian nation as an integral part of the european history, he clearly defended european vector of the UkSSR national, institution and

cultural building. Acknowledging cultural activity the main factor of an active influence of superstructure on basis, V. Urinets has explained this influence on the example of ukrainian literary process of the first third of XX century in context of testing his own concept of marxist literary critique as "marxist form of philosophy of culture". V. Urinets has developed his anti-Stalinist humanist utopia of "stoic" and "hedonic" forms of socialist culture. It is significant, that this learning arised under the influence of philosophy of culture inquiries of M. Yevshan and M. Khvylovy as theorists of ukrainian Modernism and Avant-garde.

P. Demchuk also was one of the Kharkiv philosophical school leading representatives and made an important contribution to the UkSSR philosophy of the 1920s - 1930s. An active participant of the discussion of "dialectic" and "mechanicism" followers in soviet philosophy and of campaign of their critics and condemnation in UkSSR, P. Demchuk drew particular attention to the history and theory both of austrian and german socio-political thinking and european, mainly german, modern philosophy. Studying foreign modern philosophy of culture and exploring crisis of "capitalist world" and modern "bourgeois philosophy", P. Demchuk learned in detail theme of "capitalism and capitalist culture decomposition" and philosophy of culture ideas and doctrines of leading ideologists of European Marxism, National Socialism and Fascism. Clearly opposing the european vector of the UkSSR cultural building to the russian one and defending an idea of Europeanized socialist "young ukrainian culture", he studied philosophy of culture ideas of hromadivstvo and criticized philosophy of culture of ukrainian diaspora's thinkers.

Both V. Urinets philosophy of culture, P. Demchuk philosophy of culture search and their scholar and pedagogical activity as a whole, became an object of campaigns of their official critics and condemnation in the UkSSR in the 1930s. Communist leaders and statesmen of the UkSSR, as well as well-known domestic literary specialists and philosophers took an active part in mentioned anti-Urinets campaign. V. Urinets philosophy of culture was rewiewed and condemned by F. Belyayev, V. Sukhino-Khomenko and A. Bervitskyi, which urgently criticized him as

"mensheviking idealist", "theorist of the ukrainian militant Fascism" and "ukrainian nationalist". An active part in similar anti-Demchuk campaign took some his colleagues from UIML and VUAMLIN and certain Communist Party (Bolsheviks) of Ukraine senior functionaries. Also criticized as "Deborinist" P. Demchuk was declared "smuggler" of "counterrevolutionary trotskyism" and "social fascism". V. Urinets and P. Demchuk were included in the "group of nationalists and fascists" of VUAMLIN Institute of philosophy and repressed.

Becoming at the late 1920s - 1930s hostages of Stalin's regime, UkSSR philosophers were effective means of theoretical justifying of stalinist anti-popular internal policy, popularising Marxism-Leninism, first of all in its stalinist version. Nevertheless they were able to introduce to the scientific usage developed by them on the basis of professional philosophic ukrainian-speaking terminology a wide range of themes of actual scientific themes, questions and problems. An important place among them belonged to philosophy of culture problems, determined, as a rule, by tasks of Marxism-Leninism developing and popularising, but, at the same time, was conditional upon achievements of modern foreign, first of all and basically Western European, philosophy and philosophy of culture.

Key words: philosophy of culture, the UkSSR philosophy of culture of the 1920s - 1930s, the UkSSR philosophy of the 1920s - 1930s, the Kharkiv philosophical school, Marxism-Leninism, Ukrainization, The Shooted Renaissance, UIML, VUAN, VUAMLIN.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Вдовиченко Г.В. Культурфілософська спадщина філософів УСРР епохи "Розстріляного Відродження": монографія / Г.В. Вдовиченко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2015. - 511 с.

Наукові статті у вітчизняних фахових виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз:

2. Вдовиченко Г.В. Місце та роль П. Демчука в історії філософської думки УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. / Г.В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : збірник наукових праць. - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 21/2014. - С. 14-22. (Видання реферується у наукометричній базі РИНЦ (Росія)).

3. Вдовиченко Г.В. Дослідження П. Демчуком проблеми "розкладу капіталістичної культури" та її висвітлення в зарубіжній філософії першої третини XX ст. / Г.В. Вдовиченко // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Серія "Філософія. Політологія". - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 2 (116)/ 2014. - С. 14-18. (Видання реферується у наукометричній базі РИНЦ (Росія)).

4. Вдовиченко Г.В. Філософія культури О.Шпенглера в оцінках П.Демчука: аналіз європейської соціокультурної кризи першої третини XX ст. // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Серія "Філософія. Політологія". - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 1 (119)/2015. - С.9-13. (Видання реферується у наукометричній базі РИНЦ (Росія)).

5. Вдовиченко Г.В. Проблематика філософії культури у дослідженнях П.Демчука з історії української філософії і суспільно-політичної думки // Гуманітарні студії : збірник наукових праць - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 25/2015. - С. 38-47. (Видання реферується у наукометричній базі РИНЦ (Росія)).

Наукові статті у вітчизняних фахових виданнях:

6. Вдовиченко Г.В. Український модернізм: філософська спадщина М.Євшана і М.Хвильового / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 51. - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2005. - С. 127-135.

7. Вдовиченко Г.В. Марксизм і його критика в західноєвропейській філософії як об'єкт досліджень академіка В.Юринця / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 52. - К.: Інститут філософії ім. Г. С.

Сковороди НАН України, 2006. - С. 3-19.

8. Вдовиченко Г.В. Академік В.Юринець як дослідник західноєвропейської філософської думки другої половини XIX - першої третини XX ст. / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 53. - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2006. - С. 43-55.

9. Вдовиченко Г.В. Філософська проблематика у спадщині М.Г. Хвильового / Г.В. Вдовиченко // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Серія "Філософія. Політологія". - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 76-79/2006. - С. 125-127.

10. Вдовиченко Г.В. Критика кверофутуризму і панфутуризму М.Семенка в українській літературній дискусії 1920-х рр. / Г.В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : збірник наукових праць - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 10/2011. - С. 3-16.

11. Вдовиченко Г.В. В.Юринець як історик філософії: дослідження марксизму-ленінізму / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 6(104). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2011. - С. 105-121.

12. Вдовиченко Г.В. В.Юринець як історик філософії: дослідження зарубіжної філософської думки від античності до романтизму / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Спецвипуск до Дня знань. - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2011. - С. 13-32.

13. Вдовиченко Г.В. В.Юринець як історик філософії: дослідження зарубіжної філософської думки кінця XIX - початку XX ст. / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 7(105). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2011. - С. 70-82.

14. Вдовиченко Г.В. Філософські та суспільно-політичні погляди Т.Шевченка і

П.Куліша в дослідженнях В.Юринця / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2011. - Вип. 56. - С. 51-59.

15. Вдовиченко Г.В. Філософські та суспільно-політичні погляди С.Єфремова і М.Грушевського в дослідженнях В.Юринця / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2011. - Вип. 57. - С. 16-23.

16. Вдовиченко Г.В. Філософські та суспільно-політичні погляди В.Винниченка в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2011. - Вип. 58. - С. 8-16.

17. Вдовиченко Г.В. Філософські та суспільно-політичні погляди М.Хвильового в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2012. - Вип. 59. - С. 26-35.

18. Вдовиченко Г.В. Філософські та суспільно-політичні погляди Д. Донцова в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2012. - Вип. 61. - С. 14-23.

19. Вдовиченко Г.В. Філософія культури як напрям розвитку філософської думки УСРР у 1920-х - 1930-х рр. / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 3(111). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2012. - С. 158-169.

20. Вдовиченко Г.В. Філософія культури В.Юринця: "діалектичне" тлумачення історичного матеріалізму / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 4(112). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2012. - С. 98-109.

21. Вдовиченко Г.В. Філософія культури В.Юринця: вчення про "тип соціалістичної культури" / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 5(113). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2012. - С. 91-102.

22. Вдовиченко Г.В. Філософія культури В.Юринця: вчення про форму

художнього твору і "марксівську форму філософії культури" / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 7(115). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2012. - С. 127-138.

23. Вдовиченко Г.В. Проблематика філософії культури у дослідженнях П.Демчука з історії зарубіжних філософії і суспільно-політичної думки / Г. В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : збірник наукових праць. - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 12/2012. - С. 36-45.

24. Вдовиченко Г.В. Культурфілософська спадщина філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у оцінках дослідників / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: Зб-к. наук. праць - К.: ВАДЕКС, 2013. - Вип. 71. - С. 32-43.

25. Вдовиченко Г.В. Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у галузі дослідження марксизму-ленінізму / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: Зб-к. наук. праць - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 72. - С. 36-46.

26. Вдовиченко Г.В. Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у галузі дослідження історії зарубіжних філософії і суспільно-політичної думки / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: Зб-к. наук. праць - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 73. - С. 92-102.

27. Вдовиченко Г.В. Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у галузі дослідження історії українських філософії і суспільно-політичної думки / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: Зб-к. наук. праць - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 74. - С. 74-85.

28. Вдовиченко Г.В. Культурфілософський пошук укранських радянських філософів як об'єкт критики та засудження в УСРР у 30-х рр. XX ст. / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 75. - С. 59-70.

Матеріали наукових конференцій:

29. Вдовиченко Г.В. В.Юринець як історик філософії / Г.В. Вдовиченко // Дні науки філософського факультету-2006: Міжнародна наукова конференція (12-13 квітня 2006 року): Матеріали доповідей та виступів. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2006. - Ч.II. - С. 11-12.

30. Вдовиченко Г.В. Творча спадщина П.Тичини як об'єкт історико-філософського дослідження В.Юринця / Г.В. Вдовиченко // Дні науки філософського факультету-2007: Міжнародна наукова конференція (18-19 квітня 2007 року): Матеріали доповідей та виступів. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2007. - Ч.IV. - С. 6-8.

31. Вдовиченко Г.В. П.Демчук як історик філософії / Г.В. Вдовиченко // Людина. Світ. Суспільство (До 175-річчя філософського факультету). Дні науки філософського факультету-2009: Міжнар. наук. конф. (21-22 квітня 2009 року): Матеріали доповідей та виступів. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2009. - Ч.II. - С. 11-14.

32. Вдовиченко Г.В. Українознавча наукова спадщина В.Юринця / Г.В. Вдовиченко // Дні науки філософського факультету-2010: Міжнародна наукова конференція (21-22 квітня 2010 року): Матеріали доповідей та виступів. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2010. - Ч.II. - С. 5-7.

33. Вдовиченко Г.В. П.Демчук як дослідник українських філософії та філософської культури / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2011", Міжн. наук. конф. (2011; Київ): Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2011", 20-21 квіт. 2011 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2011. - Ч.2. - С. 8-11.

34. Вдовиченко Г.В. Філософія культури В.Юринця / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2012", Міжн. наук. конф. (2012; Київ): Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2012", 18-19 квіт. 2012 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ

"Київський університет", 2012. - Ч.2. - С. 15-18.

35. Вдовиченко Г.В. Проблематика філософії культури у дослідженнях П. Демчука / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2013", Міжн. наук. конф. (2013; Київ): Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2013", 16-17 квіт. 2013 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2013. - Ч.2. - С. 14-16.

36. Вдовиченко Г.В. Напрями розвитку філософії культури у філософській думці УСРР 20-30-х рр. XX ст. / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2015", Міжн. наук. конф. (2015; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2015", 21-22 квіт. 2015 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2015. - Ч. 2. - С. 10-13.

37. Вдовиченко Г.В. Культурфілософія В. Юринця як об'єкт офіційних критики і засудження в УСРР у 30-х рр. XX ст. / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2016", Міжн. наук. конф. (2016; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2016", 20-21квіт. 2016 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2016. - Ч. 2. - С. 10-12.

38. Вдовиченко Г.В. Культурфілософський пошук П. Демчука як об'єкт офіційних критики і засудження в УСРР у 30-х рр. XX ст. / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2017", Міжн. наук. конф. (2017; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2017", 25-26 квіт. 2017 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2017. - Ч. 2. - С. 8-10.

Підручники

39. Вдовиченко Г.В. Українська філософська думка у 20-30-ті роки XX ст. / Г.В. Вдовиченко // Історія української філософії: Підручник [авт. кол. Русин М.Ю., Огородник І.В., Бондар С.В., Руденко С.В. та ін.]. - К.: Академвидав,

2008. - С. 524-547.

40. Вдовиченко Г.В. Українська філософська думка у 20-30-ті роки XX ст. / Г.В. Вдовиченко // Історія української філософії: Підручник (до 175-річчя від заснування Київського університету) [авт. кол. Русин М.Ю., Огородник І.В., Бондар С.В., Руденко С.В. та ін.]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2008. - С. 485-506.

З М І С Т

ВСТУП ……..…….…….…….…….…….…… 22
РОЗДІЛ 1. КУЛЬТУРФІЛОСОФСЬКІ ЗДОБУТКИ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ УСРР 20-30-Х РР. ХХ СТ. ЯК ОБ`ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ …..…….…….…….…….…… 35
1.1. Дослідження культурфілософських здобутків філософії УСРР 20-30-х рр. ХХ ст. у СРСР і за кордоном: 50-80-і рр. ХХ ст. ……. 35
1.2. Дослідження культурфілософських здобутків філософії УСРР 20-30-х рр. ХХ ст. в Україні та за кордоном: 90-і рр. ХХ ст. - 10-і рр. ХХІ ст. …….…….…….……... 47
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1…….…….…….…… 56
РОЗДІЛ 2. ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ ЯК НАПРЯМ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ 20-30-Х РР. ХХ СТ. …….…….…… 62
2.1. Культурфілософська думка УСРР 20-30-х рр. ХХ ст.: галузі формування, напрями розвитку, чільні представники і основні здобутки …….…….…….…….…… 62
2.1.1. Галузі формування та напрями розвитку філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. ХХ ст. …….. 62
2.1.2. Чільні представники і основні здобутки філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. ХХ ст. ..….. 80
2.2. Розробляння проблематики філософії культури у дослідженнях з марксистсько-ленінської філософії …….……..... 100
2.2.1. Вивчення і розробляння філософії культури марксизму …… 100
2.2.2. Дослідження вчень провідних діячів ВКП(б) і КП(б)У про радянське національно-культурне будівництво ……..… 115
2.3. Розробляння проблематики філософії культури у дослідженнях з історії українських філософської та суспільно-політичної думок …….. 126
2.3.1. Дослідження специфіки розвитку української культури XVIII - першої третини ХХ ст. 126

2.3.2. Висвітлення культурфілософських ідей діячів української культури XVIII - першої третини XX ст. …… 135
2.3.3. Критичне аналізування культурфілософських ідей та вчень в українських філософській і суспільно-політичній думках діаспори та УСРР ..…….. 142
2.4. Розробляння проблематики філософії культури у дослідженнях з історії зарубіжних філософської та суспільно-політичної думок …… 153
2.4.1. Дослідження західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст. ……... 153
2.4.2. Висвітлення вчень зарубіжних культурфілософів кінця XIX - першої третини XX ст. ……. 160
2.4.3. Критичне аналізування культурфілософських ідей у зарубіжній суспільно-політичній думці кінця XIX - першої третини XX ст. …… 169
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 2. …… 181
РОЗДІЛ 3. В. ЮРИНЕЦЬ У ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ФІЛОСОФІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ ……..... 189
3.1. Внесок В. Юринця до філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. ……... 189
3.2. Філософія культури В. Юринця …… 202
3.2.1. Історія українського та зарубіжного культуротворення в оцінках В. Юринця ……... 202
3.2.2. "Діалектичне" тлумачення В. Юринцем історичного матеріалізму ……... 215
3.2.3. Вчення В. Юринця про форму художнього твору і його концепція "марксівської форми філософії культури" ……..... 228
3.2.4. Вчення В. Юринця про "тип соціалістичної культури" ……..... 243
3.3. Наукові здобутки В. Юринця як об'єкт критики і засудження в УСРР: 1930 - 1935 рр. ……... 259
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 3. …… 274
РОЗДІЛ 4. П. ДЕМЧУК У ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ФІЛОСОФІЇ ТА

ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ…… 282
4.1. Внесок П.Демчука до філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. …… 282
4.2. Проблематика філософії культури у науковому пошуці П. Демчука…….. 294
4.2.1. Висвітлення П. Демчуком учень зарубіжних культурфілософів XIX - першої третини XX ст. ……..…….. 294
4.2.2. Критичне аналізування П. Демчуком культурфілософських ідей у зарубіжних філософії і суспільно-політичній думці XIX – першої третини XX ст. …….. 307
4.2.3. Дослідження П. Демчуком західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст. ……..…….. 323
4.2.4. Культурфілософський пошук П. Демчука в галузі досліджень з історії українських філософії і суспільно-політичної думки …….. 335
4.3. Наукові здобутки П. Демчука як об'єкт критики і засудження в УСРР: 1931 - 1935 рр. …..…..……..…….. 353
ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 4. …… 365
ВИСНОВКИ ……..…….. 373
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ……..……..…… 385

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Звернення багатьох учених у другій половині XX - на початку XXI ст. до малодослідженої творчої і наукової спадщини тисяч репресованих у СРСР діячів українського національно-культурного відродження першої третини минулого століття мало позитивні наслідки для розвитку новітньої вітчизняної гуманітаристики. Та якщо постатям численних представників українського культурно-мистецького життя епохи "Розстріляного Відродження", передусім письменників, присвячено чималу кількість публікацій та видань, то, фактично, всі їх сучасники - філософи УСРР, головним чином наукові співробітники Українського інституту марксизму-ленінізму (УІМЛ) і Всеукраїнської асоціації марксо-ленінських науково-дослідних інститутів (ВУАМЛІН), продовжують залишатись відомими переважно вузькому колу фахівців. Все ще чекають на комплексне вивчення вкрай зрідка згадувані в вітчизняних наукових і навчально-методичних виданнях з історії філософії України дотепер не перевидані наукові здобутки плеяди цих, репресованих у 30-х рр. XX ст., творців української радянської філософії: О. Бервицького, В. Берковича, Я. Білика, Н. Білярчика, В. Бона, П. Демчука, І. Очинського, Я. Розанова, С. Семковського (Бронштейна), Т. Степового (Діденка), В. Юринця, - та багатьох інших. Більш ніж сімдесят років однією з найнедослідженіших сторінок наукової діяльності всіх цих мислителів - провідних представників харківської й київської філософських шкіл, залишається їх місце та роль у формуванні філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст.

Важливою проблемою вивчення історії філософії України й розвитку цієї науки є, на наш погляд, віддавна назріла потреба в розгляді призабутих підсумків фахового осмислення в українській радянській філософії епохи "Розстріляного Відродження" широкого спектра тем з історії та теорії вітчизняних і зарубіжних науки, культури та суспільно-політичного життя,

зокрема українських та західноєвропейських культурфілософських ідей і вчень. Виконання згаданого розгляду в нашому дослідженні докорінно переглядає усталене в 40-80-і рр. XX ст. та досі відтворюване упередження про нерозробленість культурфілософії в філософській думці УСРР, як і її винятково марксистсько-ленінську ідейну спрямованість. Майже неопрацьованими ще є всі засадничі аспекти вивчення української радянської культурфілософії, а саме: джерелознавчий аналіз, класифікування й системний розгляд її галузей формування та напрямів розвитку, - перше комплексне проведення яких у нашому дослідженні дозволяє закласти підвалини нового розуміння культурфілософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. Більш ніж півстоліття - з середини 30-х до 90-х рр. XX ст., малодоступними для спеціалістів і читацького загалу залишались поодинокі вцілілі примірники публікацій філософів УСРР епохи "Розстріляного Відродження", які вилучались протягом 30-50-х рр. XX ст. з бібліотек УРСР, знищувались та, за кількома винятками, неперевидані. Основними джерелами ознайомлення з цією науковою спадщиною лишається ряд випущених в УРСР у другій половині минулого століття малотиражних праць та понад півсотні публікацій українських радянських філософів.

Найсуттєвішим внеском до справи повернення прізвищ та наукової спадщини філософів УСРР 20-30-х рр. XX ст. до історії вітчизняної наукової думки став чималий доробок співробітників Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, переважно серія публікацій у п'яти наукових збірниках статей 1959 - 1980 рр. та в п'яти колективних монографіях 1966 - 1990 рр. Опубліковані в чотирьох перших з цих збірників: "З історії вітчизняної філософської та суспільно-політичної думки" (1959), "З історії філософської думки на Україні" (1965), "З історії філософії на Україні" (1967) та "З історії філософії і соціології на Україні" (1968), - тринадцять статей відомих дослідників історії філософії України, у першу чергу В. Горського, В. Євдокименка, І. Іваньо та М. Юшманова, досить показово відобразили розпочату в згаданому інституті з середини 50-х рр. XX ст. - якраз невдовзі

після смерті Й. Сталіна, дієву системну роботу з лише вибірково дозволеного владою повернення до наукового обігу доробку репресованих у 30-х рр. XX ст. сталінським режимом представників "філософського фронту" УСРР. У п'яти згаданих колективних монографіях, насамперед у трьох перших з них: "Нарис історії філософії на Україні" (1966), "Розвиток філософії в Українській РСР" (1968) та "Торжество ленінських філософських ідей на Україні" (1969), - було оприлюднено перші в Радянській Україні спроби підцензурного системного аналізу філософської думки УСРР епохи "Розстріляного Відродження". Всім їм властиві вагомі недоліки та упущення, в першу чергу і головним чином - майже всуціль заполітизоване й фактографічно неповне висвітлення об'єкту дослідження.

Вивчення наукової спадщини згаданих діячів "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст., передусім двох найактивніших дослідників та розробників культурфілософської проблематики - репресованих сталінським режимом академіка ВУАН В. Юринця і члена-кореспондента ВУАН П. Демчука, більш ніж п'ять десятиліть було ускладнене й, по суті, негласно стримуване в СРСР. Але саме з їх прізвищами пов'язане поступове привертання уваги учених Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР у 60-80-х рр. XX ст. до розвитку культурфілософії як напряму філософії УСРР. Підтвердженням цього є низка юринцезнавчих праць І. Іваньо, насамперед стаття "Володимир Юринець - дослідник мистецтва" (1970), в яких розпочато системний аналіз наукової діяльності В. Юринця, зокрема осмислення ним культурфілософської тематики і розробляння оригінальної культурфілософії. Виконаний дисертантом перший комплексний аналіз проблеми вивчення культурфілософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. в УРСР, потім Україні, і за кордоном у 50-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. виявив, що становлення філософії культури як напряму вітчизняної радянської філософії епохи "Розстріляного Відродження" так і не стало предметом системного історико-філософського розгляду. Науковці УСРР, вимушено виходячи у вивченні цієї тематики з комплексу сформованих у 30-50-х рр. XX ст. заполітизованих та

неповних уявлень про специфіку українського філософського процесу перших пореволюційних десятиліть, вбачали у своїх дослідженнях спробу повернення до вітчизняної науки прізвищ і наукового доробку репресованих філософів лише як ортодоксальних радянських марксистів-ленінців.

Дослідники діаспори навпаки піддали критиці наукові здобутки філософів УСРР як радянських науковців і залишили тему нашого дослідження поза своєю увагою. Винятком є ряд публікацій відомих літературознавців, передусім з США і Канади, як-от Ю. Луцького, Ю. Лавріненка, Г. Костюка й інших, які залишили ряд побіжних згадок про наукову спадщину й постать саме В. Юринця в контексті досліджень з історії літературного процесу 20-30-х рр. XX ст. в УСРР. Разом із тим, лише в праці "Модерністи, марксисти і нація. Українська літературна дискусія 1920-х років" (1992) М. Шкандрія було доволі побіжно висвітлено засади культурфілософії В. Юринця. Вказана активізація уваги до постаті В. Юринця науковців УРСР та української діаспори у другій половині XX ст. була викликана, головним чином, його участю в українській літературній дискусії 1925 - 1928 рр. Об'єктом комплексного історико-філософського дослідження постать і вчення В. Юринця стали тільки у праці "Трагедія академіка Володимира Юринця (Штрихи до історії української філософії радянської доби)" (1996) М. Роженка - першій юринцезнавчій монографії, в якій висвітлено окремі аспекти філософії культури В. Юринця. Безумовна індиферентність загалу вітчизняних і зарубіжних науковців стосовно культурфілософської спадщини філософів УСРР 20-30-х рр. XX ст. на початку XXI ст., завдяки праці М. Роженка та дослідженням: В. Білодіда, Н. Галань, І. Козія, С. Кудри, М. Ткачук, І. Шудрика й Я. Юринець, - змінюється усвідомленням потреби у неупередженому системному відтворенні цього періоду в розвитку вітчизняних філософії і філософії культури.

Зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана в межах комплексних наукових програм Київського національного університету імені Тараса Шевченка "Наукові проблеми сталого державного розвитку України" (2006 - 2010) і "Модернізація суспільного

розвитку України в умовах світових процесів глобалізації"; науково-дослідних тем філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 06БФ041-01 "Філософія та політологія у структурі сучасного соціогуманітарного знання" (2006 - 2010) та 11БФ041-01 "Філософсько-світоглядні та політологічні аспекти гуманітарного розвитку сучасного суспільства"; науково-дослідної тематики кафедри української філософії та культури філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Метою дисертаційної роботи є з'ясування історії та підсумків розвитку філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. на основі комплексного аналізу наукової спадщини, передусім культурфілософських пошуків, ідей і вчень, представників харківської та київської філософських шкіл епохи "Розстріляного Відродження".

Відповідно до мети дослідження були поставлені такі дослідницькі **завдання:**

- з'ясувати результати наукового дослідження в другій половині XX - на початку XXI ст. філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст.;
- комплексно проаналізувати історію філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. - визначити та дослідити її: галузі формування, напрями розвитку, чільних представників і основні здобутки;
- з'ясувати вплив розроблених у культурно-мистецькому і суспільно-політичному житті УСРР 20-30-х рр. XX ст. культурфілософських ідей і вчень на розвиток філософії культури як напряму філософії УСРР того ж періоду;
- встановити і дослідити результати розробляння філософами УСРР 20-30-х рр. XX ст. проблематики філософії культури у їх дослідженнях з марксистсько-ленінської філософії;
- встановити і дослідити результати розробляння філософами УСРР 20-30-х рр. XX ст. проблематики філософії культури у їх дослідженнях з історії українських філософської та суспільно-політичної думок;

- встановити і дослідити результати розробляння філософами УСРР 20-30-х рр. ХХ ст. проблематики філософії культури у їх дослідженнях з історії зарубіжних філософської та суспільно-політичної думок;
- з'ясувати місце і роль академіка ВУАН, професора філософії В. Юринця в історії українських філософії та філософії культури;
- розкрити внесок академіка ВУАН, професора філософії В. Юринця до українських філософії і філософії культури;
- дослідити процес критики і засудження в УСРР наукових здобутків академіка ВУАН, професора філософії В. Юринця;
- з'ясувати місце і роль члена-кореспондента ВУАН, професора філософії П. Демчука в історії українських філософії і філософії культури;
- розкрити внесок члена-кореспондента ВУАН, професора філософії П. Демчука до українських філософії і філософії культури;
- дослідити процес критики і засудження в УСРР наукових здобутків члена-кореспондента ВУАН, професора філософії П. Демчука.

Об’єктом дослідження є філософія УСРР 20-30-х рр. ХХ ст., а саме науковий доробок представників харківської і київської філософських шкіл епохи "Розстріляного Відродження".

Предметом дослідження є філософія культури як напрям філософської думки УСРР 20-30-х рр. ХХ ст., а саме культурфілософські пошуки, ідеї та вчення представників харківської й київської філософських шкіл епохи "Розстріляного Відродження".

Методологічну основу дисертаційного дослідження складає єдність класичних, модерних, постмодерних методологічних засад наукових досліджень та комплекс загальнофілософських, загальнонаукових і спеціальних методів, використання яких забезпечує всебічність наукового пошуку. Також застосовано основні принципи наукового пізнання: принцип історизму, принцип об'єктивності, принцип системності, - та історичний і логічний загальні методи наукового пізнання. В якості провідного елементу методологічної основи використано низку методів: порівняльно-історичний,

структурно-функціонального аналізу, системного аналізу та ситуаційного й контекстологічного аналізу наукового тексту. Методологічною основою дисертаційної роботи є й основні методи історико-філософської науки: метод проблемно-категоріального аналізу, метод соціокультурного аналізу, біографічний метод та метод іманентної критики.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в виконанні першого комплексного історико-філософського аналізу філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. на основі системного дослідження наукової спадщини представників харківської і київської філософських шкіл епохи "Розстріляного Відродження".

У дисертаційному дослідженні отримані та обгрунтовані наукові результати, які конкретизуються в таких **положеннях, що виносяться на захист:**

Вперше:

- Системно розглянуто здобутки двох етапів вивчення філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. у другій половині XX - на початку XXI ст.: 1). в СРСР (УРСР, РРФСР, МРСР) і за кордоном у 50-80-х рр. XX ст.; 2). в Україні й за кордоном у 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. Комплексний аналіз представляючих ці етапи понад ста тридцяти публікацій майже ста вчених засвідчив, що філософія культури як напрям філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. не була об'єктом системного вивчення. Її дослідження розпочали в другій половині XX ст. у Інституті філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР І. Іваньо і низка його колег.
- Комплексно досліджено філософію культури як напрям філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. і встановлено, що центром її розвитку була харківська філософська школа, а саме філософсько-соціологічне відділення УІМЛ та Інститут філософії і природознавства ВУАМЛІН. Філософія культури в філософії УСРР розроблялась понад двадцятьма діячами харківської і, частково, київської філософських шкіл, у першу чергу В. Юринцем та П. Демчуком, у таких трьох її галузях, як дослідження з історії й теорії марксистсько-ленінської філософії та з історії українських і зарубіжних

філософії й суспільно-політичної думки.

- Встановлено, що внесок до розробляння двох напрямів філософії культури у дослідженнях з історії і теорії марксизму-ленінізму зробили В. Юринець, П. Демчук та ряд їх колег, які були змушені перейти у їх вивченні від засад українського націонал-комунізму до сталінізму. Досліджуючи філософію культури марксизму і вчення про радянське національно-культурне будівництво під час дискусії "діалектиків" і "механістів" і кампанії критики: Г. Плеханова, О. Богданова, Л. Троцького та М. Бухаріна, - вони були змушені засудити ці вчення як антирадянські і перейти від критики "великодержавно-російського" "ухилу" до підтримки розвиваючої його "теорії про злиття націй" Й. Сталіна.
- Встановлено, що внесок до розробляння трьох напрямів філософії культури у дослідженнях з історії українських філософії та суспільно-політичної думки зробили В. Юринець, П. Демчук та ряд їх колег, які були змушені перейти у їх розгляді від засад українського націонал-комунізму до сталінізму. Вивчаючи українську культуру XVIII - XX ст., культурфілософські ідеї і вчення її діячів, а також відповідні ідеї і вчення у філософії й суспільно-політичній думці діаспори та УСРР, вони дослідили розвиток вітчизняної культури від Просвітництва до УСРР, критично розглянули культурфілософські ідеї філософів діаспори і розробили концепції українського національно-культурного відродження XX ст.
- Встановлено, що внесок до розробляння трьох напрямів філософії культури у дослідженнях з історії зарубіжних філософії та суспільно-політичної думки зробили В. Юринець, П. Демчук та низка їх колег, які були змушені перейти у їх розгляді від засад українського націонал-комунізму до сталінізму. Досліджуючи ряд вчень зарубіжних культурфілософів, культурфілософські ідеї в зарубіжній суспільно-політичній думці модерну, а також західноєвропейську соціокультурну кризу кінця XIX - XX ст., вони системно проаналізували культурфілософські засади євромарксизму, націонал-соціалізму і фашизму та ряду модерних європейських теорій суспільства і дослідили у цьому контексті

згадану кризу.

- Комплексно досліджено місце та роль П. Демчука в історії української філософії і встановлено, що він був провідним представником харківської філософської школи та зробив суттєвий внесок до культурфілософської думки й філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. Активний учасник дискусії "деборінців" і "механістів" та кампанії їх критики й засудження в УСРР, П. Демчук звернув особливу увагу на австрійську й німецьку суспільно-політичні думки модерну та західноєвропейську, переважно німецьку, філософію модерну, в першу чергу - "філософію життя", і дослідив їх культурфілософські засади. Разом із тим, він розробив всі українознавчі напрями філософії культури у філософії УСРР.
- З'ясовано, що П. Демчук комплексно досліджував кризу "капіталістичного світу" і "буржуазної філософії" модерну, вивчаючи "розклад капіталізму та капіталістичної культури", у світлі аналізування його розгляду німецькими культурфілософами, істориками філософії й філософами модерну, та культурфілософські ідеї і вчення ідеологів євромарксизму, націонал-соціалізму і фашизму. Протиставляючи російському вектору національно-культурного будівництва в СРСР європейський і обстоюючи ідею європеїзованої, але соціалістичної української культури, П. Демчук дослідив культурфілософські ідеї і вчення чільних діячів громадівського руху та філософів діаспори.
- Системно досліджено кампанію критики та засудження П. Демчука в УСРР (1931 - 1935) – три етапи його дискредитації як вченого, активну участь у якій брали колеги П. Демчука з УІМЛ, ВУАМЛІН, зокрема провідні представники проводу КП(б)У. Підданий на першому етапі - під час "філософського диспуту" в УІМЛ у 1931 р., критиці як "меншовикуючий ідеаліст", а на другому етапі проголошений, зокрема, "контрабандистом контрреволюційного троцькізму", він був визнаний за ідеолога "войовничого українського фашизму", зарахований до "групи націоналістів і фашистів" НДІ філософії ВУАМЛІН та репресований.

Уточнено:

- Місце в культурфілософії УСРР посталих в 10-20-х рр. XX ст. ідей і вчень низки відомих письменників та літературознавців: "музагетівців" Ю. Меженка й Д. Загула; "перших хоробрих" В. Елланського, В. Чумака та Г. Михайличенка, футуриста М. Семенка, "пролетарського конструктивіста" В. Поліщука, "активного романтика" М. Хвильового й ін., - які виходили з ідей українських націонал-патріотизму і, переважно, націонал-комунізму. Вони не мали прямого впливу на філософів УСРР - розробників філософії культури, крім концепції М. Хвильового, в контексті критичного аналізу та, водночас, під впливом якої постала філософія культури В. Юринця.

Набуло подальшого розвитку:

- Класифікування та системний аналіз двох умовних періодів науково-педагогічної діяльності В. Юринця - "московського" (1920 - 1925) і "харківського" (1925 - 1935). Встановлено, що В. Юринець був провідним діячем харківської філософської школи та автором єдиного відомого культурфілософського вчення в філософії УСРР. Розроблено бібліографію праць В. Юринця і досліджено чотири вперше класифіковані етапи розвитку тематики його наукового пошуку, які засвідчили поєднання системного вивчення західноєвропейської гуманітаристики й природничих наук з системним аналізом історії вітчизняних філософії, суспільно-політичної думки і літератури.
- Класифікування та дослідження чотирьох складових філософії культури В. Юринця. Визнаючи історію української нації за невід'ємний складник європейської історії, він обгрунтовував європейський вектор націо-, державо- і культуротворення УСРР. Вбачаючи у дієвій культуротворчій діяльності провідний чинник активного впливу надбудови на базис, поясненого на прикладі українського літературного процесу модерну та авангарду в контексті апробування вчення про марксистську літературну критику як "марксівську форму філософії культури", В. Юринець розробив антисталіністську утопію про "стоїчну" й "гедонічну" форми соціалістичної культури.
- Розгляд кампанії критики і засудження В. Юринця в УСРР (1930 - 1935) –

чотири етапи його дискредитації як вченого, участь у якій брали чільні представники вищої партійної і державної влади УСРР і вітчизняних літературознавства й філософії. Після критики культурфілософських праць В. Юринця як "не марксистських" та засудження його на "філософському диспуті" в УІМЛ у 1931 р. як "меншовикуючого ідеаліста" - чільного представника "деборіанства" в УСРР, В. Юринця було визнано за "псевдомарксиста", теоретика "українського войовничого фашизму", зараховано до "групи націоналістів і фашистів" НДІ філософії ВУАМЛІН і репресовано.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що виконаний аналіз філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. може бути використаний для наукових досліджень у галузі історії вітчизняних філософії та філософії культури, їх конкретно-історичних періодів та явищ, а також теоретичних і методологічних проблем. Результати роботи дозволяють з'ясувати місце та роль харківської і київської філософських шкіл епохи "Розстріляного Відродження" в історії вітчизняних філософії й філософії культури, а отже, плідно сприяти її лише нещодавно розпочатому комплексному відтворенню. Ці ж результати дозволяють скласти цілісне уявлення про розвиток історико-філософських та культурфілософських досліджень науковців філософських установ УІМЛ, ВУАМЛІН та філософсько-соціологічної секції при кафедрі марксизму-ленінізму в Києві. Результати дослідження можуть бути застосовані для підготовки науково-методичного забезпечення нормативних начальних курсів з історії української філософії, української та зарубіжної культури, у тому числі спеціальних курсів, присвячених історії вітчизняних філософії та філософії культури.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням. Воно здійснено, головним чином, на основі української та зарубіжної україномовної і, частково, російської, фахової літератури. Всі публікації за темою докторської дисертації (монографія, 29 статей та 8 тез матеріалів наукових конференцій) виконані дисертантом самостійно, без співавторів.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та обговорені автором під час участі в міжнародних науково-практичних конференціях "Дні науки філософського факультету" (м. Київ, 2006, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2015) та Шевченківському міжнародному літературному конгресі до 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка (м. Київ, 2014).

Результати дисертаційної роботи були використані автором під час написання розділу "Українська філософська думка у 20-30-ті роки XX ст." (1,4 д. а.) до підручника "Історія української філософії" (К.: Академвидав, 2008; Вид. 2-ге: "Історія української філософії". - К.: ВПЦ "Київський університет", 2008); підготовки навчальних програм і проведення лекційних та практичних занять з курсу "Історія української культури" для студентів і спецкурсів "Проекти вітчизняного культуротворення в літературно-мистецькому житті України XX ст." для спеціалістів і магістрів та "Українська культурфілософська думка" для бакалаврів філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано: індивідуальну монографію "Культурфілософська спадщина філософів УСРР епохи "Розстріляного Відродження" (27 д. а.); 29 статей - у фахових виданнях України, 4 з яких опубліковані у фахових виданнях України, що внесені до міжнародних наукометричних баз; 8 тез виступів на міжнародних науково-практичних конференціях.

Кандидатську дисертацію на тему "Філософсько-культурологічні засновки осмислення феномену людського буття діячами українського відродження 20-их років XX ст. (М. Г. Хвильовий, М. Г. Куліш, О. С. Курбас)" було захищено в 2001 р., її результати частково наведені в другому розділі дисертації з метою огляду.

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, 4 розділів, 12 підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Повний обсяг

дисертації становить 421 сторінку, основного тексту - 374 сторінок, списку використаних джерел - 37 сторінок (400 позицій).

РОЗДІЛ 1
КУЛЬТУРФІЛОСОФСЬКІ ЗДОБУТКИ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ УСРР 20-30-Х РР. ХХ СТ. ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Дослідження культурфілософських здобутків філософії УСРР 20-30-х рр. ХХ ст. у СРСР і за кордоном: 50-80-і рр. ХХ ст.

Важливою передумовою вирішення основних завдань нашого наукового пошуку є виконання попередньо частково проведеного нами у публікації [53] системного вивчення проблеми дослідження філософії культури як складової вітчизняного радянського професійного філософування епохи "Розстріляного Відродження" в другій половині ХХ - на початку ХХІ ст. в Україні та за кордоном. Попереднє ознайомлення зі здобутками української й зарубіжної гуманітаристики свідчить, що таке дослідження досі не здійснювалось і, отже, є цілком актуальним з огляду на безумовну запитаність розвідок на цю тему в царині історії філософії в Україні. Водночас, нами було встановлено, що мали місце кілька розрізнених початкових спроб вельми принагідного та побіжного виконання такого аналізу, здійснених вітчизняними істориками української філософії у другій половині ХХ ст. Прикметно, що ці спроби почали виконуватись фахівцями Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР з середини 50-х рр. ХХ ст. - у контексті розпочатого саме тоді ними та низкою їх колег із вишів УРСР комплексного вивчення наукової спадщини представників "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. ХХ ст. В полі доволі-таки активної уваги цих дослідників опинився маловивчений друкований доробок репресованих сталінським режимом у 30-х рр. ХХ ст. засновників харківської й київської філософських шкіл - співробітників філософських установ УІМЛ, ВУАМЛІН та філософсько-соціологічної секції при кафедрі марксизму-ленінізму в Києві.

Об'єктом дослідження в цьому підрозділі є перший з двох масивів

наукових праць з історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. у складі понад сімдесяти одиниць. Це, головним чином, статті та монографії, що були опубліковані у 50-80-х рр. XX ст. у СРСР, передусім УРСР, а також РРФСР, МРСР, і за кордоном, поділені нами на дві основні групи. Перша - це радянські праці з історії філософської думки УСРР епохи "Розстріляного Відродження", поділена на підгрупи: 1). видані в УРСР, 2). видані в РРФСР та МРСР, - кожна з яких включає до свого складу кілька умовних блоків друкованих видань. Кількісно найбільшою є перша підгрупа, представлена, на наш погляд, трьома основними умовними блоками друкованих праць: 1). дослідження Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, 2). видання Київського державного університету й інших вишів УРСР, 3). дослідження літературознавців УРСР. До складу першого з цих блоків входять усі види друкованих досліджень з нашої теми, опубліковані співробітниками Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР у 50-80-х рр. XX ст., насамперед у: п'яти наукових збірниках статей (1959 - 1980), п'яти колективних монографіях (1966 -1990), журналі "Філософська думка", - та в інших виданнях цього інституту. До складу другого блоку включено всі друковані дослідження з нашої теми, опубліковані науковцями Київського державного університету й інших вишів УРСР у періодичних та інших типах їх видань, головним чином у журналах і збірниках наукових статей.

Це, в першу чергу, такі видання, як-от: "Вісник Київського університету. Питання філософських наук" та "Вісник Київського університету. Серія історії", "Проблеми філософії", "Питання атеїзму", "Вісник Харківського університету. Серія філософії", - а також низка колективних монографій і інших праць згаданих науковців. Третій блок видань представлено групою статей та монографій літературознавців УРСР, а саме: Л. Новиченка, В. Стуса, С. Тельнюка й Б. Корсунської, - і кількома іншими. До складу першої підгрупи включено ряд енциклопедично-довідникових видань низки інститутів АН УРСР і інші матеріали. Друга підгрупа видань - опубліковані в РРФСР та МРСР у 50-80-х рр. XX ст. дослідження з історії української філософії науковців УРСР і,

частково, РРФСР та МРСР, представлена двома основними блоками видань: 1). статті в періодиці Інституту філософії АН МРСР і АН СРСР, зокрема в філософській періодиці загальносоюзного значення, як-от у журналах "Вопросы философии" і "Философские науки", та в низці енциклопедично-довідникових видань Інституту філософії АН СРСР, передусім "Філософська енциклопедія: В 5 тт." (1960 - 1970); 2). публікації у колективних монографіях Інституту філософії АН СРСР та Відділення суспільних наук АН МРСР з історії філософії СРСР. На окрему увагу заслуговує праця про І. Очинського [309] Д. Урсула та В. Топіліної, які узагальнили в ній підсумки ряду їх публікацій 70-х рр. XX ст., зокрема в "Известиях АН Молдавской ССР. Серия общ. наук", і праці "Очерки по истории молдавско-русско-украинских философских связей XVII - XX вв." (1977).

Друга з виокремлених груп матеріалів, а саме зарубіжні дослідження, дотичні до історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст., включає такі два умовні блоки друкованих видань, як: 1). дослідження українських філософів діаспори, насамперед кілька статей у "Енциклопедії Українознавства. Словникова частина: в 10 тт." (1955 - 1984), й інші матеріали; 2). статті та праці групи українських літературознавців діаспори: Ю. Луцького, Ю. Лавріненка, Г. Костюка, Ю. Шевельова, - і низку інших матеріалів. Попередньо проведене нами дослідження всіх цих різновидів публікацій засвідчило, що саме науковці Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР зробили протягом 50-80-х рр. XX ст. найвагоміший внесок до вивчення філософської думки УСРР епохи "Розстріляного Відродження". У 1956 - 1968 рр. вони видали шість збірників статей з історії вітчизняних філософії та суспільно-політичної думки від Середніх віків до другої половини XX ст. У чотирьох із них [155, 156, 157, 158] було вміщено тринадцять статей [2, 81, 83, 89, 137, 138, 165, 166, 168, 250, 392, 395, 396], цілком або частково присвячених вивченню філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. в світлі переосмислення цього етапу історії філософії України за відносно сприятливих для цього умов "хрущовської відлиги". Назви цих статей, зазвичай, вельми предметно окреслюють ідейну - виключно

марксистсько-ленінську, специфіку теоретичної бази і методів наукових пошуків їх авторів: В. Антоненка, В. Горського, В. Губенка, В. Євдокименка, І. Іваньо, В. Потапчука та М. Юшманова.

Водночас, у згаданих розвідках яскраво відображено розпочату в Інституті філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР майже одразу після смерті Й. Сталіна плідну роботу з реабілітації імен і наукового доробку репресованих у 30-х рр. XX ст. діячів "філософського фронту" УСРР. Пропонуючи у цих статтях узагальнюючі огляди історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. з певним деталізуванням окремих її аспектів, їх автори, фактично, так і не актуалізували тему нашого дослідження з огляду як на майже цілковиту її нерозробленість тоді, так і на політичну ситуацію в СРСР у ті часи. Проте, окремі з них зробили перші кроки на цьому шляху, як-от І. Іваньо, який, вивчаючи осмислення філософами УСРР 20-30-х рр. концепції В. Леніна, як розробника "марксистського вчення про принципи та шляхи побудови соціалістичної культури", звернув увагу на культурфілософські ідеї В. Юринця й розглядав їх як "мрію про творчий розвиток естетики на основі глибокого засвоєння марксистсько-ленінського вчення". Паралельно із висвітленням у цих статтях активно розпочатої ними масштабної роботи із опрацювання наукової спадщини репресованих діячів "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст., згадані науковці та інші їх колеги із Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР видали у 1966 - 1969 рр. три перші в УРСР комплексні праці з історії філософії України - колективні монографії [205, 223, 257], в яких оприлюднили перші спроби системного аналізу історії вітчизняної філософської думки, у тому числі - й епохи "Розстріляного Відродження".

Автори цих трьох видань, однак, звернули незначну увагу на розвиток вітчизняних історико-філософських досліджень, зокрема досліджень з історії українських та зарубіжних філософії й суспільно-політичної думки, на "філософському фронті" УСРР 20-30-х рр. XX ст. Враховуючи те, що якраз у цих галузях розвитку вітчизняної філософської думки філософи УСРР розробили основні напрями свого культурфілософування, нам доводиться

засвідчити вкрай низький рівень актуалізації теми нашого дослідження в згаданих працях Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР. У виданій у 1966 р. першій з них [223] чільного представника філософії культури у філософській думці УСРР 20-30-х рр. XX ст. В. Юринця згадано лише раз, тоді як аналізу наукового доробку іншого вітчизняного фахівця з історії зарубіжної філософії культури XIX - першої третини XX ст. П. Демчука присвячено трохи більше двох абзаців. Водночас, у виданій 1968 р. наступній монографії [257] на постаті В. Юринця, П. Демчука та їх колег із філософських установ УІМЛ та ВУАМЛІН було звернуто дещо докладнішу увагу, головним чином - у написаному М. Юшмановим заключному розділі [393], де вперше комплексно проаналізовано історію "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст. на основі численних раритетних друкованих і архівних матеріалів. Проте, ні в цьому, ні в дев'яти інших розділах праці "Розвиток філософії в Українській РСР", їх автори так, власне, і не актуалізували наукову тему нашого дослідження, за виключенням І. Іваньо, який звернув окрему увагу в розділі "Естетика" на філософію культури В. Юринця в контексті висвітлення його естетичних ідей.

У виданій в 1969 р. третій з цих праць [205] - другій книзі видання "Ленін і Україна" (1969 - 1970), а саме у вступі й чотирьох перших розділах, присвячених розвитку діалектичного матеріалізму, історії філософії, логіки і етики в УРСР у 20-60-х рр. XX ст., фахівці Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР продовжили розгляд формування українського радянського "філософського фронту". Як і в двох попередніх виданнях, вони, власне, утримались від системного аналізу наукового доробку всіх представників цього "фронту", передусім В. Юринця та П. Демчука, а отже, і їх культурфілософських ідей, тому й тема нашого дослідження, по суті, залишилась поза їх увагою. Винятком є тільки написаний І. Іваньо розділ [167], в якому побіжно згадано філософію культури В. Юринця, зокрема одну з його чільних культурфілософських праць [377], та відзначено увагу її автора до кола "проблем будівництва соціалістичної культури". Заключними здобутками

дослідження в Інституті філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР у 50-80-х рр. XX ст. історії філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. є видання [312, 315, 318], у першому й третьому з яких тему нашого дослідження було, по суті, проігноровано. Лише в виданому в 1980 р. другому з них, а саме вісьмох складаючих його публікаціях науковців: В. Білодіда, І. Головахи, В. Горського, А. Грожина, І. Іваньо, М. Лука, П. Манзенка, Б. Титаренка, - відносно докладно висвітлено чималі наукові здобутки "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст., в тому числі заторкнуто тему нашого дослідження в розвідці [169] І. Іваньо під час розгляду ним літературознавчої спадщини В. Юринця.

У низці фахових філософських періодичних видань як згаданого інституту, так і провідних вишів УРСР, як-от, передусім, Київського державного університету, протягом 50-80-х рр. XX ст. були оприлюднені поодинокі спроби вельми загального аналізу окремих аспектів розробляння представниками філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. проблем філософії культури. Впродовж 1969 - 1991 рр. у журналі "Філософська думка" (у 1989 - 1991 рр. - "Філософська і соціологічна думка") було вміщено сім статей, цілком чи частково присвячених історії філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. [28, 80, 86, 87, 164, 208, 212]. Вони, як і всі згадані публікації, виразно позначені намаганням авторів: Я. Блудова, І. Головахи, А. Грожина, Л. Грози, І. Іваньо, М. Лука й П. Манзенка, - узгодити системне вивчення цієї тематики із жорсткими партійними ідеологічними вимогами і цензурними обмеженнями. Лише в трьох із цих статей: [164] І. Іваньо, [87] Л. Грози, [212] П. Манзенка, - звернуто побіжну увагу на питання розвитку культурфілософії як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст., причому автори двох останніх вельми принагідно торкнулись згаданої проблеми на прикладах В. Юринця і П. Демчука. Згадуючи головну публікацію [362] з питань філософії культури першого з них у контексті аналізу його етичних поглядів, Л. Гроза торкнувся ідей вчення В. Юринця про "тип соціалістичної культури". Висвітлюючи критику "ідеології фашизму" - вчень Ф. Ніцше, О. Шпенглера і Д. Донцова, в працях філософів УСРР 20-30-х рр. XX ст., головним чином В. Юринця та П.

Демчука, П. Манзенко надто побіжно згадав і про інші здобутки їх культурфілософських пошуків. Разом із тим, на особливу увагу заслуговує стаття "Володимир Юринець - дослідник мистецтва" І. Іваньо.

Саме в ній І. Іваньо - засновник юринцезнавства, і узагальнив основні здобутки власного юринцезнавчого пошуку 60-70-х рр. XX ст., які, разом із тим, висвітлив і в шістьох інших своїх розвідках 1965 - 1981 рр. [160, 165, 166, 167, 169, 170]. Частково розглядаючи у них основні результати дослідження встановленої ним у В. Юринця оригінальної культурфілософії на основі, головним чином, одинадцяти його публікацій, він зазначив: "При всій багатогранності наукових інтересів В. Юринця саме в естетиці та філософії культури найяскравіше розкрився його талант ... Філософ дбає про творчий розвиток естетичної теорії як філософії соціалістичної культури на основі глибокого опанування марксистсько-ленінською методологією" [164, 111-112]. Вперше досить системно вивчаючи замовчуваний в УРСР понад чверть століття науковий пошук В. Юринця, зокрема висвітлюючи різні аспекти його культурфілософії, І. Іваньо звернув увагу на такі її складники, як вчення про "тип соціалістичної культури" і концепція "марксівської форми філософії культури". Досліджуючи суспільно-політичні й культурно-мистецькі чинники розвитку культурфілософії В. Юринця, зокрема його дієву участь в українській літературній дискусії 1925 - 1928 рр., І. Іваньо, проте, був змушений залишити поза своєю увагою висвітлення вченим ідей та концепцій знаних філософів і культурфілософів як діаспори, а саме Д. Донцова, так і Західної Європи, передусім: Ф. Ніцше, О. Шпенглера, М. Шелера та М. Вебера, - які, на нашу думку, мали чималий вплив на науковий пошук В. Юринця.

Настійно позиціонуючи його лише як ортодоксального представника марксистсько-ленінської філософії - захисника "ленінських принципів будівництва соціалістичної культури", що, на наш погляд, зумовлювалось усім перебігом розвитку філософської думки СРСР тих років, І. Іваньо так, по суті, й не зміг об'єктивно дослідити культурфілософію В. Юринця, урочисто визнаного ним за "визначного мислителя і талановитого вченого" та за "одну із

найзначущих фігур" "серед українських радянських філософів 20-х років". Певний внесок до вивчення історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. зробили у 50-80-х рр. XX ст. і вчені Київського державного університету й інших вишів УРСР, які, разом із згаданими науковцями Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, оприлюднили результати своїх досліджень на цю тему в фахових виданнях вишів УРСР. Протягом 1966 - 1991 рр. у міжвідомчому збірнику КДУ "Проблеми філософії" побачили світ вісім публікацій з історії філософії УСРР епохи "Розстріляного Відродження", які ми поділили на дві умовні групи. У першій, а саме в статтях [145, 146, 207, 300, 394], їх автори: П. Загороднюк, М. Логвин, М. Сундирєва й М. Юшманов, - залишили тему нашого дослідження поза увагою, пригадуючи прізвища окремих діячів "філософського фронту" УСРР, як-от тих же В. Юринця і П. Демчука, та наводячи поодинокі цитати із їх праць. У вміщеній у виданні [161] другій групі статей - [125, 144, 209], лише в третій публікації її автором М. Луком було звернуто надто побіжну увагу на становлення філософії культури як напряму філософської думки СРСР 20-30-х рр. XX ст.

Одним із перших, разом із І. Іваньо, актуалізуючи цю проблему в вітчизняній філософії, М. Лук, водночас, обмежився побіжним розглядом розробляння питань культурної революції виключно російськими теоретиками культурного будівництва в СРСР 20-30-х рр. XX ст., зокрема очільниками РКП(б) В. Леніним, А. Богдановим та Я. Яковлевим, і відомими тоді діячами "філософського фронту" РСФРР: В. Асмусом, А. Деборіним, І. Лупполом та П. Юдіним. Значно меншу увагу вивченню історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. присвятили у другій половині XX ст. автори інших періодичних видань КДУ, насамперед "Вісника Київського університету" (серії: суспільних наук, філософії, історії) та міжвідомчих збірників: "Питання наукового комунізму", "Питання атеїзму", "Етика і естетика", "Питання суспільних наук", "Філософські проблеми сучасного природознавства". В усіх цих, авторитетних на той час, наукових виданнях у середині 60-х - на початку 90-х рр. XX ст. побачили світ менше десяти статей про розвиток вітчизняної філософії епохи

"Розстріляного Відродження", причому в жодній з них навіть побіжно не заторкнуто тему нашого дослідження. Відзначимо публікації П. Загороднюка в "Віснику Київського університету" - [147] (у співавторстві з Б. Титаренко), і, особливо, "Філософська дискусія наприкінці 20-х - на початку 30-х років та деякі питання боротьби Комуністичної партії проти філософського ревізіонізму на Україні" (1962), у яких наведено певний фактографічний матеріал. У "Питаннях атеїзму" було вміщено кілька статей, передусім [222] О. Молчанова, у яких згадано прізвища окремих філософів УСРР 20-30-х рр. XX ст.

Щодо чотирьох інших зі згаданих міжвідомчих наукових збірників, то в жодному з них за майже тридцять років їх існування не побачила світ жодна стаття з історії вітчизняної філософської думки епохи "Розстріляного Відродження". Ця тенденція була властивою й для наукової періодики усіх інших вишів УСРР 60-х - початку 90-х рр. XX ст., передусім журналів Харківського та Львівського університетів, але не без винятків, яким є вміщена у "Віснику Харківського університету. Серія філософії" публікація "Дещо про розвиток марксистсько-ленінської філософії у Харківському державному університеті у 1920 - 1935 роках" (1969) Я. Блудова. Деяка інформація про початковий період розвитку української радянської філософії була оприлюднена в низці видань вишів УРСР, як-от, наприклад, у монографії науковців Київського державного університету "Вища школа Української РСР за 50 років. Ч. І. (1917 - 1945)" (1967), хоча і в них було цілком проігноровано тему нашого дослідження. Принагідні дані з історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. наведені у низці видань АН УРСР, наприклад монографії "Історія Академії наук Української РСР: у 2 кн. Кн. І." (1967) та енциклопедично-довідниковій літературі, як-от уміщеній в "Українській радянській енциклопедії" статті "Філософія" (1984) В. Шинкарука й В. Нічик. Водночас, у жодній із захищених в СРСР у 50-80-х рр. XX ст. дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата або доктора наук тему нашого дослідження не було порушено.

Прикметно, що постать саме В. Юринця, його праця [377] та цитати з неї

згадані у кількох тичинознавчих дослідженнях літературознавців УРСР 60-80-х рр. XX ст.: Л. Новиченка, В. Стуса, С. Тельнюка і Б. Корсунської, - що було винятком на фоні замовчування в радянському тичинознавстві внеску до нього В. Юринця. Разом із тим, у опублікованих в 80-х - на початку 90-х рр. XX ст. в УРСР тичинознавчих дослідженнях, як-от: "Тичина П. Г. Зібрання творів: У 12 т." (1983 - 1990), "З архіву П. Г. Тичини (збірник документів і матеріалів)" (1990), - і низці інших, передусім [320], з'явились перші біо-бібліографічні примітки про В. Юринця, в яких згадано розкриваючу культурфілософські ідеї останнього його тичинознавчу працю. У 60-х - на початку 90-х рр. XX ст. тільки кілька публікацій з історії філософії України, як правило частково присвячених або поверхово дотичних проблематики історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст., як радянських учених, так і науковців діаспори, побачили світ поза УРСР - у РРФСР, МРСР і за кордоном, як-от у Франції й США. На шпальтах двох найвідоміших на той час московських філософських періодичних видань - журналів "Вопросы философии" та "Философские науки", у 60-х - на початку 90-х рр. XX ст. було опубліковано п'ять статей з історії української філософії початку XX ст., в ряді яких побіжно висвітлено формування "філософського фронту" УСРР. У першому з цих журналів було видано три з них - [133, 330] та "Досвід "запровадження" діалектики у математику наприкінці 20-х - на початку 30-х рр." (1991) О. Боголюбова та М. Роженка, в яких тему нашого дослідження було залишено поза увагою.

В журналі "Философские науки" за той же період опубліковано дві статті з історії вітчизняних філософії та антирелігійної думки XX ст. - "Деякі проблеми дослідження філософської думки на Україні" (1968) В. Горського і "Атеїзм на Україні в 20-30-і роки" (1968) І. Кравця і В. Петрова, автори яких залишили історію "філософського фронту" УСРР поза увагою. Окрему увагу цій проблематиці присвячено в публікаціях вітчизняних учених 60-х - кінця 80-х рр. XX ст. у ряді енциклопедично-довідникових видань з історії філософії і колективних монографій з історії філософії СРСР, підготовлених Інститутом філософії АН СРСР і Відділенням суспільних наук АН МРСР. На окрему увагу

заслуговує праця [309] співробітників останнього Д. Урсула та В. Топіліної про І. Очинського, в якій узагальнено підсумки серії статей про цього представника київської філософської школи їх та їх колег 70-х рр. XX ст., зокрема в "Известиях АН Молдавской ССР. Серия общественных наук", і в праці "Очерки по истории молдавско-русско-украинских философских связей XVII - XX вв." (1977). У багатотомових проектах Інституту філософії АН СРСР - "Філософська енциклопедія: у 5 тт." (1960 - 1970) і "Історія філософії у СРСР: у 5 тт." (1968 - 1988), уміщено кілька написаних ученими УРСР статей з історії філософської думки України, зокрема й 20-30-х рр. XX ст., наприклад [134, 397]. Вміщений у другому з цих видань підрозділ "Українська РСР" І. Головахи та В. Шинкарука в складі розділу "Українська, Білоруська, Молдавська Радянські Соціалістичні Республіки" (1988) є, по суті, підсумком таких нарисів у колективних працях з історії філософії у СРСР 50-80-х рр. XX ст. Разом із тим, в усіх публікаціях цієї підгрупи видань тема нашого дослідження не була актуалізована.

Малодослідженим є питання вивчення філософської думки УСРР епохи "Розстріляного Відродження" за кордоном і, в першу чергу, ученими української діаспори у 50-х - на початку 90-х рр. XX ст. Окремі згадки про В. Юринця та про ряд його колег по "філософському фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст. побачили світ в кількох публікаціях українських філософів діаспори тих років, наприклад у "Енциклопедії Українознавства. Словникова частина: в 10 тт." (1955 - 1984). Однак, крім невеликих анонімних статей про В. Юринця та П. Демчука й згадки про них у статті "Гегельянство на Україні" (1955) Д. Чижевського, нам не відомі інші фахові дослідження такого типу. Водночас, низка згадок про історію філософської думки УСРР є в кількох публікаціях зарубіжних учених другої половини XX ст., зокрема монографії [400] І. Яхота. Відзначимо принагідне висвітлення в українському літературознавстві діаспори у ці роки постаті саме В. Юринця і, що прикметно, його культурфілософських ідей, як літературного критика та учасника української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. У другій половині XX ст. ряд відомих українських літературознавців діаспори, передусім в США і Канаді: Ю. Луцький, Ю.

Лавріненко, Г. Костюк, Ю. Шевельов, П. Голубенко, - зробили значний внесок до вивчення літературного процесу 20-30-х рр. XX ст. в УСРР, в першу чергу до хвильовознавчих і пов'язаних із хвильовознавством студій, у яких згадувався В. Юринець. В розвідці [210] Ю. Луцького його згадано як знаного літературного критика - "глибокого знавця ідеології Хвильового", та процитовано статтю [373] В. Юринця - важливе джерело його філософії культури.

У розвідках двох відомих літературознавців діаспори того часу, як-от: [200] Ю. Лавріненка та "Сталінізм в Україні. Дослідження декади масового терору (1929 - 1939)" (1960) й "Теорія і дійсність. До проблеми вивчення теорії, тактики і стратегії більшовизму в національному питанні" (1971) Г. Костюка, - які навчались у 20-30-х рр. XX ст. у вишах Харкова і були знайомі з В. Юринцем, високо оцінено його місце та роль у розвитку вітчизняних науки та освіти. Окремі побіжні згадки про В. Юринця, найчастіше його прізвище, а іноді й відомості про його життя, як-от у праці "Українська Академія Наук. Нарис історії" (1958) Н. Полонської-Василенко, зустрічаємо і в працях інших літературознавців та істориків української діаспори тих років. Звертає на себе увагу те, що українознавці діаспори - апологети української націонал-патріотичної ідеології, високо оцінили постать В. Юринця-науковця, хоча їх загальне ставлення до філософської думки УСРР мало доволі критичне забарвлення. Вітчизняна філософська думка УРСР епох т. зв. хрущовської "відлиги" й брежнєвського "застою", у власну чергу, лише починала вивчення наукової спадщини В. Юринця і його колег за недостатньо сприятливих для проведення об'єктивного наукового пошуку умов. Проведений нами розгляд дослідження культурфілософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. у СРСР та за кордоном у 50-80-х рр. XX ст. дає достатні підстави стверджувати, що цей напрям вітчизняної філософії епохи "Розстріляного Відродження" так і не став предметом комплексного аналізу в тогочасній вітчизняній і зарубіжній гуманітаристиці.

1.2. Дослідження культурфілософських здобутків філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. в Україні та за кордоном: 90-і рр. XX ст. - 10-і рр. XXI ст.

В центрі нашої уваги у цьому підрозділі опинився другий масив досліджень з історії філософської думки УСРР епохи "Розстріляного Відродження" у складі майже шістдесяти одиниць - в основному, статей і монографій, опублікованих у 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. переважно в Україні й, частково, за кордоном, як-от у Канаді, США й Російській Федерації. Перша, кількісно та якісно найрепрезентативніша, з двох груп, на які ми поділили цей масив, - дослідження науковців України, складається, у власну чергу, з двох умовних підгруп: 1). публікації фахівців-філософів, передусім істориків філософії України, з Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України та ряду провідних вишів України, у першу чергу Київського національного університету імені Тараса Шевченка; 2). публікації літературознавців та істориків, зокрема з НАН України та кількох вишів, - кожна з яких нараховує по кілька умовних блоків друкованих видань. Перша з цих підгруп представлена трьома такими блоками, а саме: 1). публікаціями у фаховій філософській періодиці: журналах, альманахах і збірниках наукових праць, - Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України і низки провідних вишів України; 2). різними навчально-методичними виданнями з історії й теорії філософії, зокрема з історії філософії України, згаданого інституту і провідних вишів України; 3). науковими працями - монографіями, з історії філософії України, і розділами у такого роду виданнях Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України та низки провідних вишів України.

До складу першого з блоків увійшли двадцять дев'ять статей автора цього дослідження з історії філософії, зокрема філософії культури, УСРР 20-30-х рр. XX ст., опублікованих в 2006 - 2015 рр. у виданні цього інституту - філософському альманасі "Мультиверсум", та в періодиці Київського національного університету імені Тараса Шевченка - "Віснику Київського

національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія" і збірниках наукових праць "Гуманітарні студії" й "Політологічний вісник". До цього блоку видань увійшла група публікацій дослідників філософської думки УСРР і в "Філософській думці" та періодиці ряду вітчизняних вишів, як-от "Магістеріум. Історико-філософські студії" Національного університету "Києво-Могилянська академія". До другого блоку видань увійшли кілька навчально-методичних посібників з філософії й історії філософії авторів та авторських колективів, наприклад дві колективні праці з історії філософії України [175, 176] науковців згаданого інституту і Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У цьому блоці видань представлені й статті про знаних діячів "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст. у розвідках з історії філософії України словникового типу, наприклад [228] І. Огородника й М. Русина. До третього з цих блоків увійшло кілька монографій, які цілком, як праця [256] М. Роженка, чи частково, як розвідка [340] І. Шудрика, присвячені історії вітчизняної філософії епохи "Розстріляного Відродження". Друга підгрупа цих матеріалів представлена, в першу чергу, блоком праць з історії української літератури XX ст. українських літературознавців, зокрема виданням [174] науковців Інституту літератури НАН України.

До складу другого умовного блоку видань цієї підгрупи матеріалів ми включили низку статей і монографій українських істориків, що містять згадки про В. Юринця і його колег з ВУАМЛІН - жертв репресій, як-от праці [252, 331] В. Пристайка і Ю. Шаповала. На окрему увагу заслуговують присвячені тим же репресіям у ВУАМЛІН статті [332, 333] Л. Шевченко з Інституту історії України НАН України. Відзначена увага літературознавців як УРСР, так і діаспори 50-80-х рр. XX ст. до постаті В. Юринця знайшла своє продовження й у 90-х рр. XX ст. - на початку XXI ст., вагомим підтвердженням чого є монографія [335] канадського науковця М. Шкандрія. Саме він найповніше, ніж згадані вище літературознавці, висвітлив у ній наукові здобутки В. Юринця, зокрема кілька його культурфілософських ідей. Ця розвідка, на наш погляд, є

центральною в другій з двох виокремлених нами груп матеріалів цього масиву досліджень - зарубіжні студії з філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. У складі цієї групи є окремі публікації у періодиці Росії й США, в яких містяться кілька побіжних згадок насамперед про В. Юринця та його колег, головним чином у опублікованій у "Вопросах философии" статті [185] Л. Когана. Проведене нами дослідження вітчизняної наукової періодики кінця XX - початку XXI ст., насамперед видань Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України й низки вишів України, засвідчило майже повну відсутність публікацій з історії вітчизняної радянської філософії епохи "Розстріляного Відродженння". У дослідженій нами періодиці згаданого інституту в 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. вміщено лише кілька статей на цю тему, у яких цілком відсутні будь-які спроби розгляду розробляння діячами "філософського фронту" УСРР проблем філософії культури.

Протягом 1991 - 2015 рр. у журналі "Філософська думка" побачили світ дві публікації з історії вітчизняної радянської філософії епохи "Розстріляного Відродженння" - статті [304] М. Ткачук і [391] Я. Юринець, у яких тема нашого дослідження, по суті, була залишена поза увагою. Показово, що в третьому числі цього журналу за 2009 р. - тематичному випуску "Феномен радянської філософії", жоден з його чотирнадцяти авторів, фактично, не згадав про філософську думку УСРР 20-30-х рр. XX ст., а в присвяченому історії вітчизняної філософії першому числі "Філософської думки" за 2013 р. тема нашої роботи знову цілком проігнорована. Це характерно й для інших періодичних видань Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України кінця XX - початку XXI ст.: "Мультиверсум", "Філософські обрії", "Практична філософія", "Totallogy XXI" та "Філософсько-антропологічні студії". Впродовж 1999 - 2015 рр. у журналі "Філософські обрії" побачила світ стаття [13] Б. Бичка, а в збірнику наукових праць "Філософські діалоги" стаття [243] Н. Поліщук, саме в другій з яких тему нашого дослідження було частково актуалізовано. В 1998 - 2015 рр. у альманасі "Мультиверсум" ця тема була розроблена тільки у трьох циклах юринцезнавчих публікацій автора цього

дослідження, опублікованих у 2006 р. та 2011 - 2012 рр. Вдаючись у двох статтях [43, 58] першого і трьох статтях [44, 45, 46] другого з цих циклів до комплексного аналізу всього відомого нині обсягу друкованої історико-філософської спадщини В. Юринця, ми розпочали у них завершений нами у третьому циклі публікацій [64, 65, 66, 68] перший комплексний аналіз філософії культури В. Юринця як важливого складника теми нашого дослідження.

В статті [68] ми вперше накреслили загальний план проведеного у даному дослідженні вивчення філософії культури як напряму філософії УСРР епохи "Розстріляного Відродження". Вивчення цієї тематики так і не стало в кінці XX - на початку XXI ст. одним із пріоритетів наукового пошуку фахівців провідних вишів України, як-от Київського національного університету імені Тараса Шевченка, свідченням чого є, фактично, повна відсутність присвячених цій проблематиці публікацій у їх періодиці. В 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. у дослідженій нами періодиці цього університету, зокрема "Віснику Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія" та збірниках наукових праць "Політологічний вісник" і "Гуманітарні студії", не вміщено жодної статті з цієї тематики, крім двох циклів наших публікацій, присвячених аналізу культурфілософських ідей та концепцій чільних представників "літературного" та "філософського" "фронтів" УСРР епохи "Розстріляного Відродження". Крім опублікованої у першому з цих видань статті [69], ми вмістили у 2007 - 2011 рр. у третьому з них цикл публікацій [49, 50, 51, 52] про розвиток культурфілософських ідей у літературному процесі УСРР 20-30-х рр. XX ст. його чільних учасників М. Хвильового, В. Поліщука й М. Семенка. Разом із тим, впродовж 2012 - 2015 рр. у "Віснику Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія" та "Гуманітарних студіях" побачили світ і п'ять статей [47, 59, 60, 61, 67] другого циклу, присвячені нами першому комплексному аналізу наукової спадщини, передусім культурфілософського пошуку, П. Демчука.

Крім згаданих п'яти циклів публікацій, автором цього дослідження в 2011 - 2014 рр. у збірнику наукових праць "Політологічний вісник" було

оприлюднено ще два цикли статей, п'ять публікацій [70, 71, 72, 73, 74] першого з яких містять перший комплексний аналіз формування українознавчого виміру наукового пошуку В. Юринця, а саме культурфілософського розгляду ним філософських і суспільно-політичних поглядів низки провідних діячів вітчизняних наукового, культурно-мистецького та суспільно-політичного життя XIX - XX ст. Водночас, у п'яти статтях [53, 54, 55, 56, 57] заключного циклу виконано перший комплексний аналіз усіх основних завдань цього нашого дослідження, а саме послідовно висвітлено головний зміст кожного з його чотирьох розділів. Показово, що до поля зору кількох сучасних українських дослідників, як-от Н. Галань, І. Козія та Я. Юринець, потрапили, у тому числі, постать і наукова спадщина В. Юринця та низки його колег-філософів з УІМЛ і ВУАМЛІН. У двох публікаціях [75, 76] Н. Галань звернуто окрему увагу на дослідження В. Юринцем і його колегами філософських та, частково, культурфілософських вчень мислителів діаспори першої третини XX ст., зокрема Д. Чижевського. Дослідженню історико-філософської спадщини В. Юринця та С. Семковського присвячено три статті [186, 187, 188] І. Козія, тоді як у публікаціях [389, 390] Я. Юринець уперше було комплексно досліджено студентські роки В. Юринця та основні тенденції розвитку філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. Всі ці дослідження побачили світ на сторінках періодики низки провідних вишів України, зокрема видань НаУКМА та Львівського і Харківського національних університетів.

Перша підгрупа вітчизняних досліджень з історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. включає й навчально-методичні видання з історії та теорії філософії, насамперед з історії філософії України, опубліковані в 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. Інститутом філософії ім. Г. Сковороди НАН України та рядом провідних вишів України, зокрема Київським національним університетом імені Тараса Шевченка. Із видань науковців згаданого інституту відзначимо розвідку [82] В. Горського, який у розділі "Філософія України в XX ст. (20 - 80-ті роки)" приділив увагу вітчизняній філософії епохи "Розстріляного Відродження", зокрема дослідив культурфілософію М. Хвильового. В

спільному виданні [317] цього інституту й НаУКМА вміщено серію статей В. Білодіда, а саме [19, 20, 21], у яких узагальнено головні здобутки життєвого шляху і наукового пошуку П. Демчука, С. Семковського й В. Юринця. З кількох видань Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова згадаємо праці "Історія української філософії: Курс лекцій" (1994) Ю. Федіва та [310] Ю. Федіва й Н. Мозгової, у яких окрему увагу було присвячено історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. У 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка побачила світ низка досліджень з історії та теорії філософії, у яких згадана наукова тема вперше після здобуття Україною незалежності стала об'єктом системного аналізу. Його першими спробами були: лекція "Філософська думка на Україні" з праці [314], розділ "Світоглядно-філософська ситуація в Україні: крізь руїну до самовідродження (20-90-ті роки)" з праці [176] і розділ "Філософія в Україні у 20-80-ті роки XX ст." з праці [177].

В першій із них зроблено перші кроки на шляху критичного осмислення історії "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст., а в двох наступних, головним чином третій, публікаціях І. Бичком, М. Тарасенком і В. Табачковським закладено фундамент системного аналізу цієї теми наступними поколіннями фахівців. Вагомим здобутком її вивчення є доробок учених кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка, передусім посібник [228] І. Огородника і М. Русина. В монографії [229] І. Огородника та В. Огородника було розвинуто застосований у попередній праці науковий підхід, а саме плідно сполучено тематичний аналіз історії вітчизняної філософії з вивченням внеску до неї її діячів у окремих статтях по персоналіях, як-от П. Демчука, С. Семковського, В. Юринця й інших у темі "Філософія в Україні радянської та пострадянської доби". В. Пшеничнюк започаткував перевидання доробку В. Юринця його статтею "Едмунд Гуссерль" у підготовленому згаданою кафедрою виданні [308]. Останнім здобутком наукового пошуку кафедри української філософії та культури КНУТШ у цьому напрямі є написаний дисертантом розділ [62]

виданого нею спільно з фахівцями Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України посібника [175], в якому на матеріалах наукової спадщини В. Юринця та П. Демчука висвітлено здобутки філософії культури як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст.

На особливу увагу серед нечисленних публікацій кінця XX - початку XXI ст. науковців згаданого інституту на цю тему заслуговує праця [256] М. Роженка як продовжуюча пошук І. Іваньо ланка розвитку юринцезнавства в незалежній Україні. В цій першій і поки що єдиній юринцезнавчій монографії та, водночас, першому в сучасній історико-філософській думці комплексному дослідженні трагічної історії "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст., запропоновано системний аналіз життя й наукового пошуку В. Юринця. Звертаючи чималу увагу на причини, перебіг та трагічний фінал кризи на цьому "фронті" за епохи сталінської реконструкції, висвітлювані ним у контексті аналізу розвитку науково-педагогічної діяльності В. Юринця, В. Роженко майже залишив поза увагою його культурфілософію. Відзначимо ще дві публікації - розділ "Філософська освіта в радянській Україні (1920-ті - середина 1980-х рр.)" М. Ткачук у колективній монографії НаУКМА [319] й розділ "Філософська освіта і наука у Харкові в довоєнний період (1917 - 1941)" праці [340] І. Шудрика. Якщо в першій докладно розглянуто розвиток системи філософської освіти УСРР за утвердження сталінізму, то в другій комплексно проаналізовано історію харківської філософської школи 20-30-х рр. XX ст. Крім етапів її історії і здобутків, І. Шудрик висвітлив культурфілософські ідеї відомих діячів тогочасної української культури, наприклад М. Хвильового, але, як і М. Ткачук, не дослідив філософію культури як напрям філософії УСРР.

Підгрупа публікацій літературознавців і істориків, зокрема науковців Інституту літератури НАН України та Інституту національних відносин і політології НАН України, й кількох вітчизняних вишів, нараховує тільки два невеликі умовні блоки друкованих видань. Перший - літературознавчий, включає три статті в посібнику [174]: "Літературно-мистецьке життя: 10 - 30-ті роки" І. Дзюби, "Гео Шкурупій" Г. Черниш та "Літературознавство і критика:

1917 - 1940" М. Наєнка, - в яких згадано постать і науковий доробок В. Юринця, причому в останній із них висвітлено його вчення про форму художнього твору і її критику літературознавцями УСРР 30-х рр. XX ст. Постать В. Юринця побіжно згадано в працях [235] С. Павличко і "Тичининська формула українського патріотизму" (2002) М. Павленко, в першій з яких принагідно і з багатьма фактологічними похибками висвітлено його місце й роль у вітчизняній науці, а в другій звернуто окрему увагу на його працю [377] в контексті аналізу поетичної спадщини П. Тичини. Водночас, у виданні [258] вміщено біографічний нарис "Володимир Юринець" і три ранні маловідомі поезії В. Юринця. Другий умовний блок видань цієї підгрупи - історичний, представлений рядом публікацій, як-от працями [252] В. Пристайка і Ю. Шаповала й [331] Ю. Шаповала і статтями [332, 333] Л. Шевченко, в яких, у контексті аналізу замовних політичних процесів в УСРР 20-30-х рр. XX ст., було висвітлено репресії сталінської диктатури проти діячів "філософського фронту" УСРР.

Про це йдеться і в інших виданнях на цю тему, як-от розвідці "Реабілітовані історією. Харківська область. Кн.1. У 2 ч." (2005, 2008), та у працях з історії вишів України, наприклад "Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна за 200 років" (2004). В жодному з видань цієї підгрупи публікацій культурфілософія як напрям філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. не є об'єктом наукового дослідження, на відміну від другої групи матеріалів - зарубіжних розвідок 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст., насамперед її основної публікації - монографії [335] М. Шкандрія. Не раз цитуючи українознавчі розвідки [364, 377] В. Юринця, які стали наріжними для його культурфілософського пошуку, М. Шкандрій прокоментував роздуми ученого з другої із них про його концепцію форми художнього твору. Разом із тим, у низці публікацій у періодиці Росії й США, як-от, головним чином, у вміщених у "Вопросах философии" статті "На подступах к советской философии (первые "свердловцы", "соц. академики", "икаписты")" (2002) Л. Когана і публікації спогадів А. Деборіна [189], принагідно згадано постать В. Юринця. Аналіз обох

розглянутих нами масивів досліджень середини XX - початку XXI ст. з історії філософії УСРР епохи "Розстріляного Відродження" засвідчив, власне, повну нерозробленість засновків вивчення української радянської культурфілософії цієї епохи. Й дотепер не виконані джерелознавчий аналіз, класифікування та системний розгляд галузей формування та напрямів розвитку філософії культури як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст.

Враховуючи критично осмислений нами досвід методологічного забезпечення згаданих вище досліджень, ми заснували науковий пошук на основних класичних принципах наукового пізнання - історизму, об'єктивності та системності, активно задіюючи історичний і логічний загальні методи наукового пізнання. Застосовуючи ті ж основні методи історико-філософської науки, що й наші попередники, як-от: проблемно-категоріального аналізу, соціокультурного аналізу, біографічний та іманентної критики, - ми дієво сполучили їх з широко використаними у роботі методами структурно-функціонального, контекстологічного й ситуаційного аналізу наукового тексту. В полі нашої активної уваги опинились апробовані вітчизняними та зарубіжними дослідниками історії української радянської філософії епохи "Розстріляного Відродження" основні недескриптивні методологічні підходи до цієї проблематики. Виходячи з узагальнюючої досвід їх застосування у вітчизняній науці класифікації цих підходів у монографії [259] С. Руденка: 1). концепція історико-філософського українознавства; 2). тематично-персональна концепція; 3). історіографія історії філософії; 4). філософія історії української філософії, - ми сполучили досвід їх провідних розробників у 60-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. Осмислюючи здобутки тематично-персонального розгляду життя і наукової діяльності В. Юринця, П. Демчука і їх колег крізь призму розробленого В. Горським методу вивчення "філософської думки минулого у контексті історії національної культури", ми також вдались і до апробування методологічних новацій у царині вивчення історії та теорії філософії культури.

Простежуючи основні етапи культурфілософського проектування впродовж шістьох останніх десятиліть у вітчизняній гуманітаристиці,

передусім у історико-філософській думці, починаючи від монографій "Становлення української радянської культури" (1961) І. Золотоверхого, [92] С. Гутянського і [237] В. Півторадні, до праць [141] О. Забужко, [247] М. Поповича і [256] М. Роженка, наукових концепцій епохи "Розстріляного Відродження", ми, водночас, звернули окрему увагу на вивчення соціокультурного досвіду епох модерну й авангарду в зарубіжній культурфілософській думці. Значний внесок до її вивчення зробили російські вчені, а саме упорядники видання "Культурология. XX век: Антология" (1995) та автори монографій: [131] С. Дуднік, [132] С. Дуднік і Ю. Солонін, [306] Н. Трепаліна та Є. Широкова й ін., - які розробили культурфілософські візії згаданих епох у контексті аналізу європейської культурфілософської спадщини. Сполучаючи культурфілософський та історико-філософський вектори наукового пошуку, ми виходили з наукового досвіду і класиків культурфілософії СРСР, в першу чергу здобутків авторів праць: [91] П. Гуревича, [93] Ю. Давидова, [178] М. Кагана та ін. В той же час, нами було задіяно підсумки культурфілософських досліджень ряду провідних сучасних українських філософів, зокрема авторів видання [199] та вчених: Є. Бистрицького, С. Гатальської, С. Кримського, Р. Кобця, Б. Парахонського, О. Погорілого й С. Пролеєва, - які є якісно новими кроками вітчизняних філософії, філософії культури і культурології на шляху їх повноцінного входження до загальноєвропейської гуманітаристики.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 1

Виходячи з оглянутого у вступі до цієї роботи виконаного нами системного ознайомлення з, власне, всіма підсумками досліджень з історії філософської думки УСРР епохи "Розстріляного Відродження", ми узагальнили і класифікували їх, на основі чого виокремили і дослідили два головні етапи їх проведення: 1). у СРСР - в УРСР, РРФСР, МРСР, і за кордоном у 50-80-х рр.

XX ст.; 2). в незалежній Україні і за кордоном у 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. Згідно з цим поділом, нами було виокремлено два основні умовні масиви зазначених досліджень, які класифіковано на кілька груп, підгруп та блоків публікацій, загальна кількість яких - понад сто тридцять одиниць друкованих матеріалів майже ста вчених, переважно істориків філософії, з: СРСР, України, Російської Федерації, США, Канади, ФРН, - й інших країн світу. На виняткову увагу заслуговує представляючий більшу половину цих матеріалів науковий доробок Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР (з 1991 р. - АН України, з 1994 р. - НАН України), як і внесок до розробляння вказаної теми науковців провідних вишів України, головним чином Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Актуалізування тематики історії і теорії філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. у сімох циклах наших публікацій 2006 - 2015 рр., разом із вивченням понад п'ятдесятирічної історії її дослідження, засвідчило її безумовно важливу і, водночас, свідомо замовчувану офіційною науковою думкою УРСР 50-80-х рр. XX ст. й, по суті, проігноровану науковими колами незалежної України, роль у формуванні новітньої вітчизняної гуманітаристики.

Комплексне вивчення першого масиву друкованих матеріалів з історії філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. у складі понад сімдесяти одиниць, головним чином статей та монографій, що були опубліковані у 50-80-х рр. XX ст. у СРСР, передусім УРСР, а також РРФСР, МРСР, і за кордоном, дозволило поділити їх на дві основні групи: 1). радянські праці з історії філософії УСРР епохи "Розстріляного Відродження", 2). зарубіжні розвідки, дотичні до історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. Перша з них, у власну чергу, складається з двох підгруп: 1). видані в УРСР, 2). видані в РРФСР і МРСР, - які спільно включають п'ять умовних блоків друкованих видань. Кількісно найбільша перша підгрупа представлена трьома блоками праць: 1). дослідження Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, 2). видання Київського державного університету й інших вишів УРСР, 3). дослідження літературознавців УРСР. До складу першого з цих блоків входять усі види

друкованих досліджень з нашої теми, опубліковані співробітниками Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР у 50-80-х рр. XX ст., насамперед у: п'яти наукових збірниках статей (1959 - 1980), п'яти колективних монографіях (1966 - 1990), журналі "Філософська думка", - і в інших виданнях цього інституту. До складу другого увійшли дослідження, опубліковані науковцями Київського державного університету й інших вишів УРСР у періодичних та інших типах їх видань, а третій блок видань цієї підгрупи представлено низкою статей і монографій літературознавців УРСР.

Друга з цих підгруп включає такі блоки видань: 1). статті в періодиці Інституту філософії АН МРСР та АН СРСР, зокрема в філософській періодиці загальносоюзного значення, як-от у журналах "Вопросы философии" і "Философские науки", та в енциклопедично-довідникових виданнях Інституту філософії АН СРСР; 2). публікації у колективних працях Інституту філософії АН СРСР та Відділення суспільних наук АН МРСР з історії філософії СРСР. Друга з виокремлених груп матеріалів включає такі два умовні блоки видань: 1). дослідження українських філософів діаспори, насамперед кілька статей у "Енциклопедії Українознавства. Словникова частина: в 10 тт." (1955 - 1984), й інші матеріали; 2). статті та праці групи українських літературознавців діаспори: Ю. Луцького, Ю. Лавріненка, Г. Костюка, Ю. Шевельова, - й ряд інших матеріалів. Вивчення всіх цих публікацій засвідчило майже повну недослідженість історії та теорії філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. у вітчизняних та зарубіжних філософії й, у цілому, гуманітаристиці в 50-80-х рр. XX ст. Одиноким винятком, на наш погляд, є спроба першого системного вивчення наукової спадщини, в тому числі оригінальної філософії культури, академіка ВУАН, професора філософії В. Юринця в серії розвідок професора Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР І. Іваньо. Показово, що з усіх діячів "філософського фронту" УСРР постать В. Юринця привернула найбільшу увагу вітчизняних і зарубіжних науковців тих десятиліть - дослідників цієї тематики, саме як учасника української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. і одного з опонентів у ній М.

Хвильового.

Вбачаючи у сплеску уваги до філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. у 50- 60-х рр. XX ст. тих же фахівців з історії філософії України згаданого інституту яскравий прояв зумовленого соціокультурною ситуацією в СРСР епохи т. зв. "хрущовської відлиги" піднесення в усіх царинах вітчизняного наукового, культурно-мистецького й суспільно-політичного життя, ми, проте, повинні констатувати серйозні упущення в процесі нового прочитання істориками вітчизняної філософії тих десятиліть наукової спадщини діячів "філософського фронту" УСРР епохи "Розстріляного Відродження". Виходячи із прийнятих у офіційній науковій думці СРСР настанов марксистсько-ленінського вчення в його частково переглянутій сталінській версії за умов певного послаблення цензури, вони, зазвичай, спиралися на систему сформованих за періоду сталінського режиму заполітизованих та деформованих уявлень про українську радянську філософію 20-30-х рр. XX ст. Ці вчені розглядали її вивчення лише як спробу принаймні часткового повернення до науки прізвищ та наукового доробку репресованих філософів виключно як ортодоксальних представників марксизму-ленінізму в УСРР. Згодом, вже в 70-80-х рр. XX ст., дослідники УРСР знову залишили тему нашої праці, по суті, поза увагою, не в останню чергу з огляду на повну неспроможність її неупередженого системного наукового розгляду в контексті послідовно здійснюваної в УРСР більше двадцяти років - за епохи "брежнєвського застою", антиукраїнської русифікаторської політики.

У власну чергу, вчені з діаспори, виходячи, переважно, з ідейних засад української націонал-патріотичної ідеології, виступали з критикою наукових здобутків філософів УРСР саме як радянських науковців. Однак, саме в другій половині XX ст. філософія УСРР 20-30-х рр. XX ст., зокрема філософія культури УСРР тієї епохи, стала офіційно дозволеною темою підцензурного наукового пошуку в СРСР, що уможливило хоча й виразно неповну фактографічно, політизовану, але публічну актуалізацію цієї тематики та її дальший аналіз. Комплексне вивчення другого масиву досліджень з історії

філософії УСРР у складі майже шістдесяти одиниць - здебільшого статей та монографій, виданих у 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. переважно в Україні й, частково, за кордоном, зокрема в Канаді, США і Російській Федерації, дозволило нам поділити їх на дві основні групи: 1). дослідження науковців України, 2). зарубіжні розвідки. Перша з них, кількісно й якісно найрепрезентативніша, містить дві умовні підгрупи: 1). публікації фахівців, передусім істориків філософії України, з Інституту філософії ім. Г. Сковороди НАН України та низки провідних вишів України; 2). публікації літературознавців і істориків, зокрема з НАН України та кількох вишів. Перша з підгруп включає три блоки видань: 1). публікації у філософській періодиці згаданого інституту та низки провідних вишів України; 2). навчально-методичні видання з історії й теорії філософії цього ж інституту й провідних вишів України; 3). монографії з історії філософії України та розділи у такого роду виданнях цього ж інституту та низки провідних вишів України.

Друга підгрупа цих матеріалів представлена двома блоками видань: 1). з історії української літератури XX ст. українських літературознавців, у тому числі науковців Інституту літератури НАН України; 2). з історії та історії філософії України українських істориків, у тому числі науковців Інституту історії України НАН України. Разом із тим, група зарубіжних досліджень 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. з історії філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. включає дві підгрупи: 1). публікації у філософській періодиці науковців республік колишнього СРСР, передусім філософів РФ; 2). монографії й статті науковців української діаспори, головним чином країн Північної Америки. Показово, що в центрі уваги більшості представників обох груп цього масиву досліджень, зокрема нашої, знову опинились постать та наукова спадщина В. Юринця як провідного представника "філософського фронту" УСРР епохи "Розстріляного Відродження". Вперше системно простежуючи еволюцію його наукового пошуку, в тому числі культурфілософського, ми звернули окрему увагу і на постать і наукову спадщину його учня в аспірантурі УІМЛ - члена-кореспондента ВУАН, професора філософії П. Демчука. В полі нашого зору

постали, разом із тим, наукові здобутки понад двох десятків їх колег - співробітників філософських установ УІМЛ, ВУАМЛІН і ВУАН, культурфілософування яких так і не стало об'єктом системного вивчення в Україні та за кордоном. Різке падіння наукового інтересу до цієї теми в Інституті філософії ім. Г. Сковороди НАН України і провідних вишах України, що бере початок у 90-х рр. XX ст., поступово припиняється лише в цьому десятилітті.

РОЗДІЛ 2
ФІЛОСОФІЯ КУЛЬТУРИ ЯК НАПРЯМ ФІЛОСОФСЬКОЇ ДУМКИ УКРАЇНИ 20-30-Х РР. ХХ СТ.

2.1. Культурфілософська думка УСРР 20-30-х рр. ХХ ст.: галузі формування, напрями розвитку, чільні представники і основні здобутки

2.1.1. Галузі формування та напрями розвитку філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. ХХ ст.

Комплексне дослідження зародження та становлення філософії культури як напряму філософської думки УСРР епохи "Розстріляного Відродження" насамперед передбачає, на наш погляд, попередні класифікування й системний розгляд її головних галузей формування та напрямів розвитку в контексті визначення основних ціннісно-світоглядних полів розвитку української радянської культурфілософії кінця 10-х - 30-х рр. ХХ ст. Здійснена нами протягом 2006 - 2015 рр. у сімох циклах статей спроба проведення вказаного аналізу на представницькому обсязі джерел з історії наукового, культурно-мистецького і суспільно-політичного життя УСРР відповідної епохи дає вагомі підстави стверджувати, що саме ці три, з нашої точки зору, головні царини вітчизняного соціокультурного буття і являли собою три відповідні ціннісно-світоглядні поля формування культурфілософської думки України двох перших пореволюційних десятиліть. Варто відзначити, що найменш дослідженим із них є, на наш погляд, наукове поле розвитку вітчизняної філософії культури, представлене, в основному, здобутками творців "філософського фронту" УСРР, тоді як культурфілософські ідеї і вчення чільних діячів українського суспільно-політичного життя епохи "Розстріляного Відродження" все ж були частково досліджені. З нашої точки зору, на особливу увагу заслуговує культурно-мистецьке поле розвитку культурфілософії УСРР, передусім український

літературний процес кінця 10-х - початку 30-х рр. ХХ ст., у контексті якого і сформувалась переважна більшість відомих нині вітчизняних культурфілософських ідей та вчень досліджуваного періоду.

Враховуючи головні підсумки виконаного нами у серії статей [48, 49, 50, 51, 52, 63, 69] і публікації [62] їх комплексного аналізу, пропонуємо панорамний огляд відповідних ідей та вчень як провідних учасників літературного процесу УСРР 20-30-х рр. ХХ ст., так і кількох їх менш відомих попередників та сучасників. Це дозволить визначити основні тенденції розвитку вітчизняної культурфілософської думки у царині культурно-мистецького життя УСРР і, водночас, простежити вплив цих її здобутків і на українські радянські наукове та суспільно-політичне життя. В центрі нашої уваги постали культурфілософські ідеї і вчення М. Хвильового та його апологетів, як-от "неокласика" М. Зерова, та, головним чином, їх чільних опонентів: футуриста М. Семенка, конструктивіста В. Поліщука, "пролетарського реаліста" В. Коряка, - включно з показовими оцінками всіх цих ідей і концепцій низки їх колег-сучасників, теж, здебільшого, учасників української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. Разом із тим, у полі нашого зору опинилась група культурфілософських ідей та вчень інших, не менш відомих на той час, діячів вітчизняного літературного процесу 10-30-х рр. ХХ ст.: "музагетівців" Ю. Меженка, І. Майдана і славнозвісних "перших хоробрих" В. Елланського, В. Чумака й Г. Михайличенка, - які стояли біля витоків культурфілософської думки УСРР разом із маловідомими сьогодні авторами програмних публікацій у журналах "Літературно-науковий вісник", "Шлях", "Книгар" та багатьох інших україномовних виданнях УНР і Української держави.

Наснажена провіщаючою модерне українське національно-культурне відродження гострою полемікою й публіцистичним доробком теоретиків вітчизняного модернізму - ідеологів "хатянства" М. Євшана (Федюшки), А. Товкачевського, М. Сріблянського (Шаповала), і їх опонентів, як-от, передусім, неонародника С. Єфремова, українська культурфілософська думка кінця 10-х

рр. XX ст. вийшла на якісно нові рубежі з настанням 1917 р. та в наступні роки національно-визвольних змагань першої третини XX ст. В україномовній пресі, насамперед у згаданих виданнях, було оприлюднено багато сповнених культурфілософським змістом статей як уже відомих, так і малознаних вітчизняних культурних та громадських діячів: Ф. Коломійченка, О. Агієнка, П. Стебницького, С. Єфремова, М. Грушевського, М. Зерова й інших, - де порушувались численні питання розбудови наукового, культурно-мистецького й суспільно-політичного життя України після розпаду Російської імперії. Нетривалий період українського державотворення 1917 - 1920 рр. відбився в контексті культурфілософських роздумів над цими процесами і в публікаціях авторів місячника "Музагет" (1919) - статтях "Творчість індивідуума і колектив" Ю. Меженка та "Поезія як мистецтво" І. Майдана (Д. Загула). Як свідчать історики українського письменства О. Дорошкевич [130] і О. Білецький [142], "музагетівці" "стояли на позиціях лише національного мистецтва", тоді як "час "Музагету" являв собою "*найвищий розквіт українського активного символізму*".

Обстоюючи націонал-патріотичну позицію, "музагетівці" засудили військову експансію РСФРР в Україну в 1918 р. Визнаючи Громадянську війну за "час болючого страждання від руїни і майже абсолютного знищення здобутків так званої "буржуазної культури", Ю. Меженко постулював чітке розрізнення, ще від епохи Середніх віків, України та Росії-"Московії", і досить критично оцінив здобутки культурного поступу останньої: "У нас на очах зараз є велика по розмірам нація, яка має претензії сказати нове слово в культурі, ще не утворивши своєї власної а разом з тим зрікшись всіх попередніх культурних здобутків її" [163, 76]. Залишаючись, по суті, ще на позиції народницького розуміння мистецтва, він визнав за основу "творчого моменту" "національний народній дух". Розрізняючи "життя практичне" та "життя естетичне", Д. Загул наголосив, що "практичне життя тільки в певній мірі справджує те, що в поезії мається вже як певний факт, як ідея". Вказуючи, що "мистецтво, головно література, сама поезія", й творять "дух часу", тоді як "вся наша культура - це

витвір всіх родів мистецтва", він так високо оцінив історичну роль мистецтва: "Античний світ держався тільки своїм мистецтвом. Християнська культура перемогла античність тільки своєю поезією, малярством та архитектурою ... Краса - мистецтво Візантії зробило наш народ християнським. Національне відродження почалось завдяки поетичній романтиці. Зрештою наш народ з окрема і зберіг себе від загибелі в "русскомъ море" завдяки своєму національному мистецтву, народній поезії" [211, 81].

Прикметно, що разом з Ю. Меженком і Д. Загулом глибоку кризу західноєвропейської культури модерну констатували й їхні ідейні опоненти - автори статей у тижневику "Мистецтво" (1919 - 1920), три "перші хоробрі" української радянської літератури, провідні діячі Української Комуністичної партії (боротьбистів) (УКП(б)) В. Елланський, Г. Михайличенко й В. Чумак. Їх сучасник та колега - літературознавець М. Самусь, визнав у праці [262], що ці "піонери пролетарської літератури", спільно з "войовничим футуристом Семенком", і перетворили "Мистецтво" на "першу базу" "розвитку нової пролетарської літератури" в УСРР. На відміну від "музагетівців", вони посіли виразну українську націонал-комуністичну позицію, виходячи із настанов марксизму, в тому числі концепції теоретика "Пролеткульту" О. Богданова. Визнаючи за ідеологію "перших хоробрих" "боротьбизм" - "комунізм, але в особливій суто українській інтерпретації", їх колега - літературознавець В. Коряк, зауважив: "Отже боротьбисти не визнавали Жовтня. Вони казали: Жовтень - це московська форма комунізму, а наша - суто українська форма - це січень, це не більшовизм, а боротьбизм. І ось ця ідеологія в першу епоху нашої революції відбилася і в нашій українській жовтневій літературі ... "Нація" уявлялася як *українські* робітники й селяни ... не *радянська* Україна, а Україна *радянська*. Через те й у творах перших фундаторів української літератури позначився особливий революційний націоналізм" [193, 87].

Найдокладніше настанови філософії культури "боротьбізму" розвинув В. Елланський (Блакитний) - член ВУЦВК, очільник Держвидаву УСРР та організатор Спілки пролетарських письменників "Гарт" (СПП "Гарт").

Вказуючи у статті "День пролетарської культури" (1919), що загибель "деспотичних культур" Давнього Сходу і "аристократичних культур" античності зумовило те, що "не просяклись ними маси", він наголосив, що "вихор великої пролетарської революції" має знищити "спорохнявіле буржуазне мистецтво і культуру". Переглядаючи невдовзі свій погляд на історію культури, В. Елланський підкреслив: "*Пролетарська культура* - це культура передусім класова ... просякнута ідеологією і психологією пролетаріату. Це не значить, що вона одкидає все надбане за часи панування інших класів - часи феодалізму, капіталізму, які мали також культуру з властивими кожному пануючому класові рисами. Ні, пролетаріат є спадкоємцем всього надбаного людством за весь історичний шлях ... в галузі культури має він зробити величезні зміни, використавши всі елементи досвіду минулих поколінь, вивітривши весь намул класів паразитарних і об'єктивно реакційних і реорганізувавши та вдосконаливши науку, мистецтво, філософію (релігію) до ступеня культури комуністичної ... До культурної спадщини підходить він із *критицизмом революціонера-матеріаліста і раціоналіста*, що не визнає жодних фетишів, жодної метафізики, жодної нелогічності" [135, 83].

Разом із тим, у вміщених у "Мистецтві" статтях двох зі згаданих вище "перших хоробрих" - "Пролетарське мистецтво" (1919) Г. Михайличенка та "Революція як джерело" (1920) В. Чумака, вельми пафосно, хоча і занадто загально, йшлося про сьогодення революційного мистецтва в УСРР та досить віддалені перспективи розбудови інтернаціональних "пролетарського мистецтва" й "пролетарської культури". Трьома визначними сучасниками і спадкоємцями ідей "перших хоробрих" - їх провідними розробниками у рамках різних течій авангардного руху, були М. Семенко, В. Поліщук і М. Хвильовий - визначні ідеологи літературного процесу в УСРР 20-х рр. XX ст. Саме вони й були авторами найвідоміших вітчизняних соціалістичних культурфілософських утопій тієї доби, які розроблялись ними, у цілому, якраз на засадах української націонал-комуністичної ідеології. Чільний теоретик та найяскравіший представник українського футуристичного руху дореволюційного і радянського

часу, митець, поет, публіцист, М. Семенко розробив у численних публіцистичних виступах, як-от у маніфесті "Сам" зі збірки поезій "Дерзання. Поези" (1914) та низці статей кінця 10-х - 20-х рр. XX ст. у журналі "Мистецтво" й у виданнях київської Асоціації панфутуристів "Семафор у майбутнє. Апарат панфутуристів" та "Катафалк Мистецтва", свої, зумовлені, передусім, ідеями засновників італійських та російських футуризму і марксизму-ленінізму, концепції: "кверофутуризм", "лімітивний футуризм" і "пролетарський футуризм-панфутуризм".

Не раз засуджений вітчизняними літературознавцями - модерністами, неонародниками й "пролетарськими реалістами", за досить критичне ставлення до української народної культурної спадщини, М. Семенко зазвичай акцентував цю проблему в своїх виступах. Розглядаючи її і в передмові до збірки "Кверо-футурізм. Поезопісні" (1914), він писав: "...наше укр. мистецтво є на позорнім щаблі пошлорутини й рабськопідлеглости ... [Мистецтво] не може бути ні українським, ні яким иншим ... Ознаки національного в мистецтві - ознаки його примітивности. Кверо-футуристичне мистецтво мусить бути виявом вселюдського почуття, й тонкий шар національного мистецтво вже перебуло" [171, 29]. Визнаючи за мистецтво "переходової доби до комунізму" панфутуризм, що є, разом із тим, "останній деструктивно-конструктивний, революційно-будівничий етап мистецтва", М. Семенко оголосив його головною метою "ліквідацію буржуазного мистецтва" шляхом революційної деструкції та повне й остаточне подолання "деструктивних культів" релігії і мистецтва для утвердження в безкласовому суспільстві лише одного культу - "Великої Техніки". Засуджуючи у статті [265] комплекс традицій української культури як "національне" - "рідне хуторянство", М. Семенко протиставив йому "інтернаціональне", а саме "ліву формацію" в культурі УСРР, розуміючи під нею очолений ним панфутуристичний рух. Узагальнюючи засади панфутуризму в статті [264] у загальній "теорії аналогій", він визнав за "вісь культурного фронту" "комплекс "наукотехніки" як реалізацію основного гасла розбудови наднаціональної комуністичної культури - "Назад до виробництва".

З не менш гострою критикою українського традиціоналізму виступив співзасновник "Гарту", організатор об'єднання письменників-конструктивістів при часописі "Авангард" (1928 - 1929), поет, прозаїк та публіцист В. Поліщук - розробник теорії "пролетарського конструктивного динамізму-спіралізму". Осмислюючи її засновки у виданнях [241, 242], він пророк "омашинення світу" та постання, внаслідок революційних змін, "велетенського безкласового колективу вселюдської демократії". Виокремлюючи у статті "Завдання доби" (1924) три головні, "починаючи від Котляревського", періоди історії нової української культури: 1). "ми свого не цураємось", 2). "ми повинні бути культурні й свідомі національно", 3). "у нас може бути так, як у Західній Європі, ми повинні йти за Європою, повинні бути європейцями", - він вказав, що "українська післяжовтнева, разом з попередніми здобутками й цінностями, культура" має стати "міжнародним чинником" за четвертого періоду. Засуджуючи російську версію теорії боротьби двох культур, за якою "українська культура - це село, а місто - це російська культура", В. Поліщук наголосив, що культура УСРР "*може й повинна* спиратись вже й зараз на робітництво важкої й легкої індустрії" - бути "індустріяльною". Зауважуючи, що українська культура має "одгетькувати яко-мога рішуче" всі "селозовані" традиції дотеперішньої української культури", він побачив мету історії України у її поступі до "вселюдської комуни" шляхом "машинізації світу" і "боротьби працюючих з визискувачами".

Під час української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. з критикою нігілістичного ставлення М. Семенка і В. Поліщука до вітчизняної культурної традиції, проте обстоюючи, як і вони, розвиток України як європейської індустріальної соціалістичної країни, виступив чи не найвідоміший речник літературного авангарду УСРР, поет, прозаїк та публіцист М. Хвильовий. Один із провідних організаторів літературного процесу УСРР, він розробив свою філософію культури у серії публіцистичних виступів, головним чином у чотирьох циклах памфлетів: "Камо грядеши" (1925), "Думки проти течії" (1925), "Апологети писаризму" (1926), "Україна чи Малоросія?" (1926), - й у

листах до учасника літературного гуртка київських поетів-"неокласиків" М. Зерова. Оцінюючи "хатянство" як "потенціальне західництво" і свого ідейного "предка", він, водночас, виходив з ідей К. Маркса та Ф. Енгельса й поглядів його розробників в російській суспільно-політичній думці: Г. Плеханова, В. Леніна, Л. Троцького та М. Бухаріна, - сполучених ним із історіософією Ф. Шлєгеля і концепціями теорії історичного коловороту "філософа життя" О. Шпенглера та неослов'янофіла М. Данилевського. Сучасні хвильовознавці значно розширили спектр джерел культурфілософії М. Хвильового, наприклад Ю. Кочубей у статті [196] вказав на російське євразійство, а В. Плющ у публікаціях [238, 239] - на вчення Р. Штайнера та каббалістів, чим його далеко не вичерпано, хоча б з огляду на так досі й не вивчене зацікавлення М. Хвильового культурною спадщиною Китаю та Індії.

Підбиваючи підсумки проведеного нами у серії статей [48, 49, 63, 69, 72] комплексного аналізу філософії культури М. Хвильового, де визнали її за найвідомішу українську націонал-комуністичну марксистську утопію епохи "Розстріляного Відродження", ми так визначили зміст філософії історії її автора: "Отже, в основу свого історіософського вчення про чотири культурно-історичні типи М. Хвильовий поклав поділ усього історичного і культурного поступу народів Азії та Європи на взаємообумовлені патріархальний, феодальний, буржуазний і прийдешній пролетарський цикли. Розбудова останнього з них, як колись і першого, на відміну від двох інших, є наслідком прояву творчої ініціативи, чи, за його словами, "життєвої енергії" "людського матеріалу" не Західної Європи, а народів Сходу, насамперед Китаю й Індії та, зокрема, колишніх провінцій Російської імперії - у першу чергу - України. Уже розпочатим Жовтневою революцією 1917 р., досить тривалим, перехідним до пролетарського циклу періодом національно-культурного відродження та державотворення цих народів внаслідок їх антиколоніалістської збройної боротьби з імперіалізмом і є, на думку М. Хвильового, сучасна йому доба "азіатського ренесансу", що має спровокувати європейські комуністичні революції й, отже, спільне будівництво пролетарями усіх країн соціалізму,

тобто, як він пише, перехід працюючих через диктатуру пролетаріату до "царства свободи" [49, 18-19].

Враховуючи те, що М. Хвильовий виходив, великою мірою, з поглядів ідеологів "боротьбізму", зокрема з розробленого ними проекту самостійної соціалістичної України у складі "всесвітньої федерації Радянських республік", ми так окреслили бачення ним вектору вітчизняного культуротворення в УСРР: "Проголошуючи у своїй "теорії комуністичної самостійності" України у складі СРСР позитивно оцінений ним багатовіковий процес українського націо- та державотворення невід'ємним елементом світової історії, М. Хвильовий закликав компартію активно підтримати вітчизняне національно-культурне відродження як необхідний етап на шляху УСРР до соціалізму і відзначив провідну роль у цьому процесі української пролетарської інтелігенції як суб'єкта реалізації політики дерусифікації та українізації. На підставі порівняльного аналізу, крізь призму відомого нам нарису з листа до М. Зерова, ідейних традицій літератур народів Західної Європи та Росії, М. Хвильовий різко засудив дух "мертвого християнського дуалізму", "пасивно-песимістичний характер" російських письменства та культури у цілому, а також історичні проросійські "позадництво", культурний епігонізм" і "рабську психологію" загалу вітчизняної інтелігенції. Він наголосив на необхідності виключно західноєвропейського вектора поступу українських літератури, мистецтва і культури за умов грунтовного знайомства, насамперед, вітчизняних пролетарської інтелігенції, робітництва зі світовою культурною спадщиною, зокрема античної та ренесансної епох" [49, 19].

Одним із небагатьох публічних прибічників М. Хвильового під час української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. був М. Зеров, який у серії статей [150, 151, 152, 153] та листів до М. Хвильового чітко підтримав його високою оцінкою значення всього "культурного набутку" Західної Європи для української культури у цілому: "Хвильовий окреслює терен нового ренесансу, говорить про конечне піднесення культурної творчости східніх народів елементами европейської культури, бере Европу нинішню (Европу здобутків) і

Европу античну (Европу великих зародків), як "психологічну цінність", що виганяє людськість на великий шлях прогресу" [152, 153]. Не раз настійно закликаючи українців опанувати цей "культурний набуток", він підкреслив: "Значить, не уникаймо і старої Европи, і буржуазної, і навіть феодальної ... освоюймо джерела европейської культури, бо мусимо їх знати, щоб не залишитися назавжди провінціялами. І на звернене до нашої молоди "Камо грядеши" Хвильового відповідаймо: "Ad fontes!" Тоб-то йдімо до перших джерел, доходьмо кореня" [150, 69]. Полемізуючи у третій зі згаданих публікацій із опонентами М. Хвильового та, власне, своїми головними критиками - авторами розвідок [260, 261] Я. Савченком і "Література чи літературщина? (Про українських "неокласиків")" (1926) Д. Загулом, М. Зеров солідаризувався із концепцією "азіатського ренесансу". Показово, що він провів пряму паралель між нею і підтриманою ним ідеєю російських літературознавців І. Анненського й Т. Зелінського про "нове відродження" слов'янських народів у XX ст., яке відбуватиметься під впливом античної культурної спадщини.

Найприкметніша її чіткою теоретичною розробленістю й популярністю з усіх інших культурфілософських ідей і, власне, концепцій у літературному процесі УСРР кінця 10-х - початку 30-х рр. XX ст., філософія культури М. Хвильового стала, на наш погляд, головним об'єктом критики у вітчизняних літературознавчій та суспільно-політичній думках середини 20-х - першої половини 30-х рр. XX ст., ініційованої самим Й. Сталіним і публічно оформленої як офіційна кампанія із засудження "хвильовизму". Активну участь у ній узяли очільники КП(б)У й чимало літературознавців, передусім група представляючих проурядові організації, як-от Всеукраїнську Спілку Пролетарських Письменників (ВУСПП) та Організацію комсомольських письменників "Молодняк", теоретиків художнього методу "пролетарського реалізму". На окрему увагу заслуговує її, на наш погляд, найвідоміший на той час речник - літературний критик і історик письменства, зокрема автор багатьох праць з історії української радянської літератури епохи "Розстріляного

Відродження" [190, 191, 192, 193, 194, 195] та один із її провідних творців, В. Коряк. Також "перший хоробрий", який, спільно з В. Елланським, В. Поліщуком та М. Хвильовим, став співзасновником СПП "Гарт", і ранні культурфілософські ідеї якого суттєво вплинули і на "перших хоробрих", і на світоглядно близьких до них М. Хвильового, М. Семенка та В. Поліщука, він, на нашу думку, був показовим прикладом вимушеного переродження ідеологів українського націонал-комунізму на апологетів сталінізму.

У опублікованих 1919 р. у тижневику "Мистецтво" статтях, як-от [195], В. Коряк виступив із обстоюваної "першими хоробрими" позиції українського "боротьбізму", зокрема піддав у другій зі згаданих статей гострій критиці "слов'янофільський месіанізм" в російській пореволюційній культурі й постулював культурфілософське бачення України як "перехрестя культур латинської і візантійської" - як "чистилища", або "конденсатора нової величезної акції революції" і "першої хвилі революції на заході Європи". Та на початку періоду "реконструкції" він був змушений зректися цих ідей та звинуватити колишніх колег-"боротьбистів" у буржуазному націоналізмі. Проголошуючи "пролетарський реалізм" "відповідним психо-ідеології сучасного авангарду робітничого класу" вищим синтезом - заснованою на матеріалістичній діалектиці системою художнього світовідчування, В. Коряк підтримав сталінський проект планової розбудови "індустріальної пролетарської культури". Значний внесок до розробляння засад "пролетарського реалізму" зробили і колеги В. Коряка - літературознавці Б. Коваленко та С. Щупак, які були одними із провідних критиків М. Хвильового в українській літературній дискусії 1925 - 1928 рр. Закидаючи М. Хвильовому, що його "активний романтизм" є "неприховано реакційний", Б. Коваленко визначив "пролетарський реалізм" як єдиний стиль, заснований на "клясовій психо-ідеології пролетаріяту" і "на філософії діялектичного матеріялізму". Розглядаючи цей же стиль як ідеал "наскрізь реалістичного класу пролетаріату", С. Щупак закинув М. Хвильовому "псевдомарксизм".

Вельми яскраво відображаючі кардинальні культурні та суспільно-

політичні зміни в бутті України епохи вітчизняних національно-визвольних змагань першої третини XX ст., культурфілософські вчення всіх згаданих українських мислителів постали на основі частково органічного, а інколи й явно вимушеного сполучення ідей марксизму та його філософії культури зі здобутками культурфілософських пошуків чільних діячів літературно-мистецького модерну в Росії й Західній Європі. Активно розвиваючи ідеї "хатянського" - антинародницького і проєвропейського, вектору вітчизняного культуротворення в контексті теоретичного розробляння настанов чільних течій зарубіжного літературно-мистецького модерну, передусім футуризму й конструктивізму, "перші хоробрі" та їх колеги - від М. Хвильового, В. Поліщука, М. Семенка і до теоретиків "пролетарського реалізму", постулювали свої авангардні культурфілософські концепції на основі осмислення марксизму-ленінізму з точки зору, головним чином, українського націонал-комунізму. Цілеспрямоване переривання цієї основної тенденції розвитку філософії культури УСРР сталінським режимом наприкінці 20-х рр. XX ст. було завершене, уже під час т. зв. епохи реконструкції, її цілковитим знищенням. Українські націонал-патріотична позиція "музагетівців" та націонал-комуністична "боротьбистів" і всіх їх однодумців, обстоюючі роль України як суб'єкта самостійних культуро-, націо- та державотворення в складі СРСР, чи поза ним, були неприйнятними для Й. Сталіна як ідеолога радянського імперіалізму.

Як нами встановлено, всі ці вітчизняні культурфілософські ідеї і вчення, фактично, не справили потужного змістовного або ж формального впливу на філософію культури як напрям філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. Єдиним зауваженим показовим винятком, власне, є попередньо частково висвітлений нами у статті [72] й досі грунтовно не досліджений у науці вплив філософії культури М. Хвильового на культурфілософські ідеї та вчення В. Юринця, як і відома нам його обізнаність із культурфілософськими ідеями та вченнями М. Семенка й В. Поліщука. Прикметною і, водночас, теж досі малодослідженою сторінкою історії культурфілософської думки УСРР є

науково-публіцистична спадщина щільно пов'язаної з "філософським фронтом" УСРР низки провідних діячів КП(б)У - науковців УІМЛ, представляючих, головним чином, суспільно-політичне і, разом із тим, наукове ціннісно-світоглядні поля розвитку української культурфілософської думки, передусім члена Політбюро ЦК КП(б)У, ідеолога українізації М. Скрипника та його колег Є. Гірчака й А. Хвилі. Показово, що в центрі їх критичної уваги у багатьох виступах та публікаціях 20-х - початку 30-х рр. XX ст. - у контексті осмислення й популяризації ними філософії культури марксизму-ленінізму, не раз опинялись культурфілософські ідеї і концепції М. Семенка, В. Поліщука та, головним чином, М. Хвильового, постать якого була одним із символів протистояння ідеологів і апологетів українського націонал-комунізму централістсько-русифікаторській політиці Генерального секретаря Політбюро ЦК ВКП(б) Й. Сталіна.

Переходячи до висвітлення розвитку культурфілософських ідей і вчень у царині вітчизняного наукового життя 20-30-х рр. XX ст., звернемо увагу на історію філософської думки УСРР, де, згідно з підсумками наших досліджень, у другій половині 20-х рр. XX ст. і тривав процес активної розробки проблем філософії культури. Вагомий внесок до вивчення історії "філософського фронту" УСРР цього періоду зробили у 60-80-х рр. XX ст. три його колишні - вцілілі під час антинародних репресій сталінської диктатури, а згодом відомі в науці УРСР, представники - професори філософії Я. Блудов, М. Логвин та М. Юшманов. На той час молоді співробітники Інституту філософії ВУАМЛІН, які теж зазнали переслідувань у 30-і рр. XX ст., вони згодом висвітлили у своїх публікаціях, у першу чергу статтях: [28] Я. Блудова, [207] М. Логвина і [393, 395] М. Юшманова, - становлення філософських науки, освіти та культури в УСРР як безпосередні учасники тих подій. Виходячи із підсумків їх досліджень та враховуючи попередньо розглянуті нами у першому розділі головні здобутки на цьому напрямі наукового пошуку фахівців з Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, насамперед серію їх праць [205, 223, 257], ми висвітлимо основні сторінки історії "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст.

З'ясовуючи специфіку української культурфілософії саме як напряму розвитку філософії Радянської України епохи "Розстріляного Відродження", ми класифікуємо всі її галузі формування та напрями розвитку і звернемо увагу на суттєві, проте досі малодосліджені обставини її поступу.

Безпосередній учасник цих подій, М. Юшманов так одним із перших у філософській думці УРСР епохи "хрущовської відлиги" накреслив початковий етап історії репресованої у 30-х рр. XX ст. київської філософської школи: "У 1926 році в Києві була створена кафедра марксизму-ленінізму при Українській академії наук. Робота кафедри проводилась у трьох напрямках: науково-дослідному, по підготовці нових кадрів і по пропаганді марксизму. При кафедрі було три секції - філософії, економіки та історії. Філософсько-соціологічною секцією керував С. Ю. Семковський. У 1927 році за постановою Київського окружкому партії кафедра була реорганізована в Київський філіал Інституту марксизму-ленінізму, а потім - у філіал ВУАМЛІНу. Директором філіалу був академік О. Камишан, заступником директора - професор М. Нирчук. Значну роботу по пропаганді марксистсько-ленінської філософії і по розробці актуальних філософських проблем вела група керівників кафедр вищих учбових закладів: професори М. Нирчук, Є. С. Шабліовський, С. Г. Лавров, А. П. Загорулько, С. П. Львович, К. П. Ярошевський, Я. С. Розанов, І. Очинський та інші" [395, 182]. Значно докладніше розглядаючи формування цієї школи у публікації [393], зокрема висвітлюючи діяльність згаданої філософсько-соціологічної секції, він дослідив і розвиток філософських науки й освіти на кафедрах філософії низки вишів Києва тих років. Водночас, М. Юшманов звернув у цих публікаціях особливу увагу на історію харківської філософської школи, насамперед на діяльність філософсько-соціологічного відділення УІМЛ.

Простежуючи віхи історії цієї чільної вітчизняної радянської філософської установи 20-х рр. XX ст., ми зауважили: "У тогочасній столиці УСРР, місті Харків, у 20-ті - на початку 30-х років XX ст. було засновано вищі навчальні заклади, наукові установи і товариства. У 1921 р. розпочала діяльність організована й очолювана С. Семковським Науково-дослідна

кафедра марксизму і марксознавства, яка мала розробляти і популяризувати питання діалектичного й історичного матеріалізму, готувати філософські кадри. Через рік її було реорганізовано в Український інститут марксизму, з 1924 р. - Український інститут марксизму-ленінізму, філософсько-соціологічний відділ якого був представлений кафедрами філософії та соціології. Згідно з постановою ЦК КП(б)У з 1931 р. - це вже Всеукраїнська асоціація марксистсько-ленінських науково-дослідних інститутів. У її складі того ж року на базі філософсько-соціологічного відділу було засновано Інститут філософії і природознавства, перейменований у 1933 р. на Інститут філософії. Проіснував він до 1936 р., коли багатьох його співробітників, як і співробітників ВУАН, інших наукових установ, вищих навчальних закладів, передусім Харкова і Києва, було репресовано. У 20-ті - на початку 30-х років XX ст. філософські дисципліни викладали співробітники кафедр філософії інститутів народної освіти, зокрема Харківського, при якому в 1925 р. було засновано факультет політосвітніх працівників, перетворений у 1929 р. на Інститут комуністичної освіти із філософсько-атеїстичним факультетом" [62, 529-530].

Висвітлюючи склад згаданого відділення часу його розквіту - кінця 20-х рр. XX ст., М. Юшманов згадав, по суті, всіх основних представників харківської філософської школи - власних колег, наукова спадщина яких є головним об'єктом аналізу в нашому дослідженні: "Керівним органом філософсько-соціологічного відділення була затверджена Президія в складі: С. Ю. Семковського (голова), Р. С. Левіка, В. О. Юринця (заступник голови), В. І. Берковича, Я. С. Блудова, Н. В. Білярчика, О. А. Бервицького, Є. О. Фінкельштейна, С. Г. Генеса, Ф. І. Беляєва, Г. Ф. Овчарова, Ю. Н. Мазуренка. Керівником кафедри філософії був С. Ю. Семковський. В складі кафедри були: дійсний член кафедри В. О. Юринець, члени-кореспонденти кафедри В. Ф. Асмус, Р. С. Левік і Я. С. Розанов та наукові співробітники кафедри - Я. Г. Білик, З. І. Лузіна і В. І. Чучмарьов ... Керівником кафедри соціології був ... В. О. Юринець, до складу цієї кафедри входили: С. Ю. Семковський, Т. К. Степовий, Ю. П. Мазуренко, А. А. Хвиля та П. І. Демчук" [393, 492-493].

Більшість з них зробили суттєвий внесок до формування філософської думки та, водночас, філософії культури УСРР, попереднє вивчення яких у серії статей [55, 56, 57] дозволяє нам дійти висновку про провідну роль наукових співробітників філософсько-соціологічного відділення УІМЛ у становленні новітньої вітчизняної культурфілософії. На особливу увагу заслуговує внесок до останньої В. Юринця та П. Демчука, який, власне, і є її визначальним і, водночас, найцікавішим складником.

Виходячи із отриманих у цих публікаціях підсумків першого комплексного вивчення філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. ХХ ст., ми встановили, що трьома галузями її формування є дослідження харківської і, частково, київської філософських шкіл з: 1). історії та теорії марксистсько-ленінської філософії, 2). історії українських філософської і суспільно-політичної думок, 3). історії зарубіжних філософської і суспільно-політичної думок. Показово, що в розглянутих нами майже ста тридцяти публікаціях понад двадцяти дослідників проблематики філософії культури на українському радянському "філософському фронті", у першу чергу - наукових співробітників філософських установ УІМЛ, ВУАМЛІН, та філософсько-соціологічної секції при кафедрі марксизму-ленінізму в Києві, історія вітчизняної культури уперше стала об'єктом системного наукового україномовного філософського аналізу в контексті вивчення історії світової культури. Не менш прикметно, що в основній частці цих досліджень, а саме понад шістдесяти розвідках В. Юринця й майже тридцяти публікаціях П. Демчука, було вдало виконано спроби перших у філософській думці УСРР фахових розробляння оригінального культурфілософського вчення та культурфілософського аналізу європейського культуротворення від античності до модерну. В рамках згаданих галузей на початку 20-х рр. ХХ ст. почали формуватись вісім уперше попередньо досліджених нами у циклі статей [55, 56, 57] напрямів розвитку культурфілософії у філософській думці УСРР.

У першу чергу, ми дослідили у публікації "Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. ХХ ст. у галузі дослідження

марксизму-ленінізму" такі два представляючі цю галузь основні умовні напрями: 1). вивчення і розробляння філософії культури марксизму, 2). дослідження вчень провідних діячів ВКП(б) та КП(б)У про радянське національно-культурне будівництво. В розглянутій уже в статті "Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у галузі дослідження історії українських філософії і суспільно-політичної думки" наступній з цих галузей ми виокремили три такі основні умовні напрями становлення філософії культури як напряму філософської думки УСРР: 1). дослідження специфіки розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст., 2). висвітлення культурфілософських ідей діячів української культури того ж часу, 3). критичне аналізування культурфілософських ідей та вчень в українських філософії і суспільно-політичній думці діаспори й УСРР. Водночас, у висвітленій в статті "Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х-30-х рр. XX ст. у галузі дослідження історії зарубіжних філософії і суспільно-політичної думки" третій згаданій галузі нами було виокремлено ще три наступні - останні, відповідні умовні напрями: 1). дослідження західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст., 2). висвітлення вчень зарубіжних культурфілософів того ж періоду, 3). критичне аналізування культурфілософських ідей у зарубіжній суспільно-політичній думці того ж часу.

Закладаючи протягом неповного десятиліття - середини 20-х - першої третини 30-х рр. XX ст., як періоду прискореного переходу СРСР від епохи непу до реконструктивної епохи сталінських "перших п'ятирічок", та, разом із тим, великого терору, підвалини новітньої української філософії, діячі "філософського фронту" УСРР і, головним чином, якраз харківська філософська школа, зробили за цих доволі складних умов вагомий внесок до розвитку вітчизняної культурфілософії. Показово, що низка відомих представників згаданого "фронту", зокрема П. Демчук, Я. Білик та Г. Овчаров, не раз прямо вказали на офіційно замовчувані складнощі поступу української радянської філософії, які пояснюють, у тому числі, перипетії розвитку

вітчизняної культурфілософської думки, як її напряму. Відзначаючи у статті [124], що "ми маємо діло з затримкою розвитку діялектичного матеріялізму" в УСРР внаслідок того, що надто "кепською" є "справа з викладанням діялектичного матеріялізму по ВУЗ'ах та різних школах", П. Демчук підкреслив у публікації [105], що й "справа критичної розробки сучасної буржуазної філософії зараз у нас не на тій висоті, на якій вона повинна стояти". Розвиваючи згодом тему вагомих недоліків у навчальному процесі та науковій роботі в філософських установах УСРР 20-х рр. XX ст., Я. Білик констатував у статті [17] "надзвичайно критичний" стан із вітчизняними "філософськими кадрами", зокрема підкреслив, що "здебільшого справа вивчення діялектичного матеріялізму аспірантами науково-дослідчих катедр і Інститутів" в УСРР "не поставлена зовсім".

Констатуючи у вміщеному в публікації [227] огляді "розвитку марксистської філософії на Україні" 20-х рр. XX ст. досить критичний стан справ на "філософському фронті" УСРР, Г. Овчаров - представник найближчого оточення ідеолога українізації М. Скрипника, прямо визнав, що розвиток філософії в УСРР "відбувався за умов незначного зв'язку з процесом розвитку української національної культури", і чітко наголосив: "Отже, за таких умов філософія на Україні не була якось оформленою і мала дуже мале самостійне значення, являючи собою лише частину філософії російської, спеціяльні завдання перед нею не стояли" [227, 224]. Вказуючи на показові "брак та непідготовленість марксистських філософських сил" УСРР початку 20-х рр. XX ст., й зауважуючи, що на той час філософська думка УСРР якраз "стала перед своєрідною формою кризи", а виправлення цієї ситуації можливе завдяки "створенню між філософією та процесами наукового та культурного життя на Україні, так би мовити, живого зв'язку", Г. Овчаров підкреслив: "Останні роки, коли вже Український Інститут Марксизму-Ленінізму дає свої перші призови, в значній мірі дали початок розв'язанню цієї проблеми ... В цьому напрямку ми ще стоїмо перед труднощами ... Варт відзначити хоч би те, що потяг до вивчення філософії йде досить мляво і останні два роки Інститут Марксизму не

має поповнення аспірантського складу філософських семінарів. Це теж своєрідна форма кризи, якої ми ще далеко не пережили і що має своє коріння" [227, 225].

А вже з 1931 р., чи року сталінського ідейного "повороту" на "філософському фронті" СРСР, цей занепад філософських науки, освіти та культури в УСРР переходив до фази їх повного розкладу в другій половині 30-х рр. ХХ ст.: "Утвердження в СРСР у 30-ті роки ХХ ст. сталінського тоталітаризму спричинило різкі негативні зміни: було репресовано значну кількість філософських кадрів, закрито Інститут філософії, у всіх вузах, крім університетів, ліквідовано кафедри філософії, припинено викладання діалектичного та історичного матеріалізму. В університетах курс марксистсько-ленінської філософії читали тільки на історичному, філологічному і економічному факультетах. Замість діалектичного та історичного матеріалізму було запроваджено курс "Основи марксизму-ленінізму", в якому філософія зводилася до викладу включеної до "Короткого курсу історії ВКП(б)" праці *Сталіна "Про діалектичний та історичний матеріалізм*" [62, 531]. Таким чином, сталінським режимом, у спосіб системного проведення злочинних масових репресій на "філософському фронті" СРСР, був перерваний багатообіцяючий процес розвитку вітчизняної філософської, зокрема культурфілософської, традиції в УСРР, у контексті якого постали перші українські і, водночас, україномовні, мережа закладів філософських науки, освіти і філософські наукові школи. Саме завдяки цим, посталим за періоду українізації і завдяки їй, інституціональним формам філософського життя УСРР, відбувся показовий, хоч і короткочасний, злет культурфілософської думки Радянської України.

2.1.2. Чільні представники і основні здобутки філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. ХХ ст.

У сімох циклах статей 2006 - 2015 рр. нами виконано комплексний аналіз

більшості друкованих матеріалів з історії філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст., в першу чергу опублікованого наукового доробку згаданих вище наукових співробітників філософських установ УІМЛ, ВУАМЛІН та філософсько-соціологічної секції при кафедрі марксизму-ленінізму в Києві, передусім В. Юринця, П. Демчука та їх колег: О. Бервицького, В. Берковича, Я. Білика, Н. Білярчика, Я. Блудова, В. Бона, І. Очинського, Я. Розанова, С. Семковського, Т. Степового, - й ін. Він дозволяє стверджувати, що ці науковці, які представляли, головним чином, дві, з нашої точки зору, провідні філософські школи УСРР - насамперед харківську та, частково, київську, якраз і заклали підвалини й зробили головний внесок до становлення філософії культури як напряму української радянської філософської думки епохи "Розстріляного Відродження". На особливу увагу заслуговує й відповідний внесок, зроблений членами проводу КП(б)У - також науковцями УІМЛ та ВУАМЛІН, М. Скрипником, Є. Гірчаком і А. Хвилею, та їх окремими колегами - партійними функціонерами й науковцями, як-от членом Політбюро ЦК КП(б)У, академіком ВУАН В. Затонським. Активну участь у науковій діяльності харківської філософської школи брали й окремі, зокрема широковідомі тоді, представники природничих наук, передусім біолог І. Поляков, які справили прикметний вплив на розвиток вітчизняної культурфілософії у філософській думці УСРР.

Потрібно згадати й іншу групу представників цієї школи - філософів, колег В. Юринця та П. Демчука, які відіграли важливу роль у санкціонованих ЦК КП(б)У на початку 30-х рр. XX ст. кампаніях публічних критики і засудження цих двох визначних учених, як-от О. Бервицького, а також: Ф. Бєляєва, О. Васильєву, М. Логвина, А. Сараджева, М. Шовкопляса, - й низку ін. Піддаючи замовній гострій критиці, в контексті засудження всього наукового пошуку В. Юринця та П. Демчука, не в останню чергу їх культурфілософські ідеї та вчення з метою, як вказала, наприклад, в статті [42] О. Васильєва, "викрити ті методи і шляхи, якими українська контрреволюція й її представники просували свої ідеї в царині філософії", вони, однак, не раз

вдались до висвітлення іншої, як вітчизняної, так і зарубіжної, культурфілософської проблематики. Розглянемо, насамперед, внесок до розвитку культурфілософії УСРР провідних співробітників філософсько-соціологічного відділу УІМЛ С. Семковського, В. Юринця та П. Демчука, і низки їх колег. Одним із найвідоміших діячів філософських кіл УСРР був один із засновників українського "філософського фронту", доктор філософських і соціологічних наук, академік ВУАН С. Семковський (Бронштейн): провідний дослідник та популяризатор марксизму, упорядник однієї із перших радянських "Марксистських хрестоматій" та автор марксознавчих розвідок, як-от [266, 269], очільник президії філософсько-соціологічного відділу УІМЛ і керівник кафедри філософії цього відділу.

Засновник згаданої вище Науково-дослідної кафедри марксизму та марксознавства в Харкові, фактичний очільник її філософсько-соціологічної секції - цієї першої філософської установи УСРР, він брав дієву участь у вітчизняному науковому житті 20-30-х рр. XX ст. і як: викладач низки вишів Києва та Харкова, керівник кафедри європейської культури при Харківському інституті народного господарства (ХІНГ), голова наукового комітету Укрголовпрофосвіти Наркомату просвіти УСРР, очільник філософської комісії соціально-економічного відділу ВУАН і член ВУЦВК. У полі зору С. Семковського вже в перші роки існування "філософського фронту" УСРР постали культурфілософські вчення як К. Маркса, так і кількох його відомих ідейних попередників, апологетів і критиків. Розробляючи якраз тоді тему "Діалектичний матеріалізм як філософська система", підсумком чого є, зокрема, і три його статті про філософію Л. Фейєрбаха, та низка інших праць, як-от "Діалектичний матеріалізм і принцип відносності" (1926), С. Семковський звернув увагу і на проблеми історії та теорії культури, зокрема на філософію культури марксизму в праці [269], а в двох публікаціях з видання [266], насамперед у статті "Апостол войовничого матеріалізму" (1922), піддав критиці вчення О. Шпенглера. В статті "Національна аперцепція" з того ж видання він, виходячи з критичного аналізу культурфілософських ідей чільного

"австромарксиста" О. Бауера, актуалізував проблему зв'язку між національною й світовою культурами, яку розробляв і в працях "Націоналізм, інтернаціоналізм, космополітизм" (1918) та "До філософії національної проблеми" (1923).

Якщо внесок С. Семковського до культурфілософської думки УСРР, на наш погляд, доволі незначний, то його колеги - В. Юринець і П. Демчук, саме й були її, на наш погляд, провідними представниками. З огляду на те, що комплексному дослідженню внеску обох цих учених до вітчизняної філософії культури ми присвятили наступні розділи роботи, побіжно висвітлимо їх основний зміст. Вихованець Львівського університету і кількох вишів Західної Європи та РСФРР, В. Юринець переїхав у 1925 р. до Харкова, де став одним із провідних представників філософської думки УСРР. Співробітник кафедр філософії і соціології філософсько-соціологічного відділення УІМЛ, зокрема заступник його голови С. Семковського й, разом із тим, завідувач другої із цих кафедр, а невдовзі - завідувач і кафедри діалектичного матеріалізму Інституту Червоної Професури філософії ВУАМЛІН та перший голова Українського філософського наукового товариства (УФНТ) "Войовничий матеріяліст-діялектик", академік ВУАН, професор філософії В. Юринець зробив чи не найбільший внесок до культурфілософії як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. Вельми активний учасник наукового й літературно-мистецького життя, зокрема член редколегій низки найвідоміших журналів УСРР - "Більшовик України", "Прапор марксизму", "Критика", і, крім того, дописувач цих та ряду інших вітчизняних періодичних видань, учений був автором понад шістдесяти відомих нині публікацій. У них, переважно статтях з історії й теорії низки вітчизняних і зарубіжних гуманітарних та природничих наук, він активно актуалізував усі основні напрями досліджуваної нами проблематики філософії культури як напряму в філософській думці УСРР.

В. Юринець, з нашої точки зору, виявився тим єдиним представником української радянської філософії цієї епохи, який, у контексті аналізу проблематики філософії й інших дисциплін на основі сполучення методів та

здобутків марксизму-ленінізму й низки чільних напрямів та шкіл зарубіжної філософії XIX - першої третини XX ст., розробив свою філософію культури. Докладно вивчаючи західноєвропейську філософію культури модерну, він плідно опрацьовував всі напрями культурфілософської думки УСРР з позиції завуальованого радянською політичною риторикою діалогу з широким спектром західноєвропейських наукових, культурних та суспільно-політичних традицій. Однодумцем В. Юринця, який задіював наукові ідеї останнього у культурфілософському пошуці, був його учень в УІМЛ П. Демчук - випускник Віденського університету, а дещо згодом - і аспірантури УІМЛ, який став професором Інституту філософії і природознавства ВУАМЛІН. У опублікованих в УСРР майже тридцяти своїх публікаціях він одним із перших у вітчизняній культурфілософії розробляв провідні напрями її розвитку в галузях досліджень з історії зарубіжних та українських філософської й суспільно-політичної думок. Актуалізуючи у, власне, першому в філософській думці УСРР системному дослідженні провідних течій та шкіл західноєвропейської, головним чином німецької, філософії кінця XIX - першої третини XX ст., тему "розкладу капіталізму та капіталістичної культури", П. Демчук приділив значну увагу й аналізу культурфілософських ідей та вчень в українських філософській і суспільно-політичній думках діаспори.

Попередньо виконаний нами аналіз осмислення згаданими діячами "філософського фронту" УСРР цієї епохи - засновниками харківської і київської філософських шкіл, як розробниками культурфілософської тематики, так і їх опонентами-критиками, історії та теорії філософії культури, дозволяє констатувати принципове розрізнення ними марксистської культурфілософії й домарксистської і антимарксистської філософії культури від античності до першої третини XX ст. Виходячи з низки марксистських пояснень культурфілософії, як-от тези А. Деборіна, що, власне, "лише марксизм, у якості вчення *пролетаріату*, як вираження найвищого щабля розвитку людської культури і думки, становить, у відомому сенсі, істинну *філософію чи теорію культури*", філософи УСРР, а саме В. Юринець і П. Демчук, не раз використали

терміни "філософія культури" й "культурфілософ" з метою критики "буржуазної" культурфілософської думки модерну та її представників. Якщо В. Юринець, розробляючи власне вчення про "марксівську форму філософії культури", піддав критиці ряд "буржуазних" культурфілософів, то П. Демчук доповнив цей перелік прізвищами: Р. Ейкена, Ф. Йодля, К. Йоеля, Ф. Міллера-Лієра, - та вказав на "певну цілу систему філософії культури спеціяльно індустріяльного "Hochkapitalism-у", зважаючи на культурфілософські вчення Г. Кайзерлінга і О. Шпенглера. Водночас, у досліджених нами розвідках колег В. Юринця та П. Демчука, як і їх критиків, використання термінів "філософія культури" й "культурфілософ" вкрай обмежене.

Показово, що В. Юринець та П. Демчук - провідні розробники української радянської культурфілософії на "філософському фронті" УСРР і, водночас, вихованці західноєвропейських вишів епохи модерну, вдавались, на відміну від, власне, всіх своїх колег, до паралельного використання здобутків марксистської, домарксистської і антимарксистської філософії культури. Не раз сполучаючи у своєму науковому пошуці, як, по суті, рівнозначні, їх джерельні та методологічні бази, В. Юринець та П. Демчук виразно тяжіли не лише до євромарксистського, а й, на наш погляд, до антимарксистського вектора культурфілософування, головним чином "філософії життя". В той же час, їхні колеги: О. Бервицький, В. Беркович, Я. Білик, Н. Білярчик, В. Бон, І. Очинський, Я. Розанов, Т. Степовий та інші, - в тому числі й критики, зокрема той же О. Бервицький та Ф. Бєляєв, публічно заперечували і засуджували такий теоретико-методологічний синтез з точки зору сталінської версії марксизму-ленінізму. Якщо впродовж 20-х рр. XX ст. В. Юринець і П. Демчук мали змогу здійснювати підцензурний, проте явно відмінний від згаданої версії оригінальний культурфілософський пошук, ознайомлюючи широкі читацькі кола України зі здобутками світової філософії культури під критичним кутом зору, то в 30-х рр. XX ст. ці спроби "європеїзування" гуманітаристики УСРР у контексті українізації були перервані проведенням сталінської політики масових антинародних репресій.

На окрему увагу заслуговує також чималий, але досі малодосліджений науковий доробок і інших представників харківської школи, передусім, професора філософії Т. Степового (Діденка): співробітника кафедри філософії філософсько-соціологічного відділу УІМЛ, члена редколегій журналів "Плуг" і "Критика", члена президій Українського товариства біологів-марксистів та УФНТ "Войовничих матеріалістів-діалектиків". Відомий на початку 20-х рр. XX ст. як початкуючий драматург і автор ряду публікацій з історії й теорії вітчизняних і зарубіжних літератури й мистецтва у журналах "Плужанин" і "Молодняк", він невдовзі зосередив увагу в опублікованих у журналах: "Червоний шлях", "Критика", "Прапор марксизму", "Прапор марксизму-ленінізму", - статтях на тематиці історії і теорії зарубіжних філософської думки і соціології XVIII - першої третини XX ст. Від поглибленого осмислення в низці статей і рецензій 1925 - 1927 рр., як-от [289, 293, 294, 295, 297], проблематики української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. у контексті аналізу історії зарубіжних естетики, психології і філософії XVIII - XX ст., Т. Степовий перейшов у публікації "Буржуазні соціологічні школи (Систематичний огляд і критика)" (1926) до розгляду здобутків зарубіжної соціології того ж періоду. Вагомим підсумком цього напряму його досліджень є і праця "Органічна та расова теорії суспільства" (1930). Переходячи у ній від системного аналізу в згаданій статті енергетичної і географічної теорій суспільства до системного розгляду вчень найвідоміших представників органічної та расової шкіл соціології, Т. Степовий зробив суттєвий внесок до дослідження культурфілософських ідей у зарубіжній суспільно-політичній думці XIX - першої третини XX ст.

Варте окремої уваги вивчення ним ідей та вчень Г. Плеханова в статті [296] та в публікаціях [291, 292], і О. Богданова в статті [294], у яких докладно висвітлено засновки культурфілософських поглядів цих мислителів. В центрі нашої уваги опинилась написана Т. Степовим та І. Премислером стаття "Питання культурної революції" (1932) - основна розвідка першого з них у царині аналізу філософії культури марксизму-ленінізму і, разом із тим,

культурфілософських ідей О. Богданова та М. Бухаріна під час розгортання в філософській думці СРСР 30-х рр. XX ст. т. зв. "боротьби на два фронти". Помітний внесок до вивчення філософії культури марксизму зробив і колега Т. Степового по кафедрі філософії професор філософії Я. Блудов – згодом: ректор Харківського інституту народної освіти (ХІНО), директор Інституту Червоної Професури філософії при ВУЦВК, співробітник кафедри діалектичного та історичного матеріалізму Інституту філософії ВУАМЛІН. Вимушений, як, фактично, всі згадані його колеги, брати участь у інспірованих сталінським режимом кампаніях з критики та засудження радянських учених, він присвятив цьому виступ [25] і статті [26, 29]. Дослідник учення Г. Гегеля - співавтор розвідки [27] й автор публікацій з історії і теорії марксистсько-ленінської філософії у журналі "Прапор марксизму", а саме "До п'ятнадцятиріччя смерті Плеханова" (1933) та "До п'ятдесятиріччя смерті Маркса" (1933), Я. Блудов присвятив аналізу засад історичного матеріалізму, в тому числі - культурфілософських ідей і вчень марксизму-ленінізму та "буржуазних" соціологів, монографію "Суспільство і природа" (1931).

Прикметну роль у розвитку філософської і культурфілософської думок УСРР 20-30-х рр. XX ст. відіграв професор філософії О. Бервицький: співробітник кафедри філософії філософсько-соціологічного відділу УІМЛ, член президії УФНТ "Войовничих матеріалістів-діалектиків", - дослідник німецької класичної філософії, зокрема вчення Г. Гегеля у статті [8], та філософської спадщини Г. Плеханова в статті "Нотатки про Плеханова" (1932) й публікації [10]. Плідно розробляючи наприкінці 20-х рр. XX ст. такі теми, як "Логічна будова Гегелевої "Науки логіки" і "Теорія рівноваги в Бухаріна", зокрема плануючи виступити на І Всеукраїнському філософському з'їзді в Харкові в 1930 р. з доповідями "Спроба аналізи логічної будови Гегелевої "Науки логіки" по секції сучасних проблем філософії й "Бухарінові методологічні хиби" по секції історичного матеріалізму, він, разом із тим, брав активну участь у т. зв. сталінському "повороті" початку 30-х рр. XX ст. на "філософському фронті" УСРР. Саме О. Бервицький став автором не тільки

підписаних його прізвищем кількох статей, використаних НКВС як прямі докази провини В. Юринця та П. Демчука, а й, фактично, низки опублікованих директором Інституту філософії ВУАМЛІН О. Васильєвою публікацій на цю тему. Присвячуючи статті [6] та "Філософське "кредо" українського фашизму" (1933) замовній критиці постатей та ідей В. Юринця і П. Демчука, визнаних ним за чільних теоретиків "українського войовничого фашизму" в УСРР, він звернув окрему увагу на філософію культури В. Юринця та культурфілософський пошук П. Демчука і запропонував їх заідеологізований аналіз.

Водночас, у статті [6] О. Бервицький присвятив увагу дослідженню західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст. та критичному аналізуванню культурфілософських ідей у зарубіжній суспільно-політичній думці того періоду. Колега О. Бервицького по кафедрі - професор філософії В. Беркович: секретар президії філософсько-соціологічного відділу УІМЛ та член президії УФНТ "Войовничих матеріалістів-діалектиків", проректор Комуніверситету ім. Артема в Харкові, - розробляв проблеми історії і теорії марксизму-ленінізму, зокрема в так і не завершеній монографії "Основи ленінізму". Член бюро оргкомітету з проведення згаданого з'їзду, він заявив на нього доповіді "До методології історії філософії на Україні" та "Гегельянство на Україні" по секції історії філософії на Україні. Активно досліджуючи і її проблематику, він оприлюднив низку українознавчих статей, зокрема [11]. Пропонуючи у ній одну з найперших спроб періодизації історії філософії України, В. Беркович частково дослідив специфіку розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст. та культурфілософські ідеї її діячів. Співробітник тієї самої кафедри й викладач філософії та філософських дисциплін ХІНО, професор філософії Я. Білик теж вивчав історію філософії України й планував взяти участь у згаданому з'їзді з доповіддю "Джерела до історії філософії на Україні" по секції історії філософії на Україні. Він опублікував з цієї тематики статті [16, 18], в яких проаналізував культурфілософські ідеї та вчення в філософії й суспільно-політичній думці

діаспори та УСРР і специфіку розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст.

Професор філософії згаданого відділу УІМЛ, В. Бон вивчав історію французької філософії Просвітництва, підсумком чого є його праця "Французькі матеріялісти XVIII ст." (1930) та передмова [35]. Дослідник німецької класичної філософії, він розробляв тему "Фоєрбахів антропологізм та його критика релігії" і написав статтю про історіософію Г. Гегеля, а спільно з С. Федчишиним підготував "Пропедевтичну хрестоматію за Гегелем". У полі зору В. Бона була "філософія фашизму" - філософські ідеї та вчення ідеологів і теоретиків італійського фашизму й німецького націонал-соціалізму, аналізуючи які в межах тем "Муссоліні й сучасний фашизм" і "Фашизм і католицтво" на кафедрі філософії УІМЛ та "Соціологія фашизму" на кафедрі соціології УІМЛ, він підготував на І Всеукраїнський філософський з'їзд доповідь "Ідеологія фашизму" по секції історичного матеріалізму. Крім написаної на кафедрі соціології статті "Соціологія італійського фашизму", в "Прапорі марксизму" побачили світ ще дві публікації [34, 36] В. Бона, - внесок до вивчення західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст. та аналізування культурфілософських ідей у зарубіжній суспільно-політичній думці того ж часу. Секретар згаданої кафедри соціології УІМЛ, представник УФНТ "Войовничих матеріалістів-діалектиків" у Всеукраїнській Раді безвірників, релігієзнавець Н. Білярчик розробляв тему "Атеїзм у програмі діялектичного матеріялізму" на кафедрі філософії УІМЛ, зокрема підготував на той же з'їзд доповідь "Релігія та етика" по секції дослідження релігійної ідеології, і видав працю "Релігійно-філософський світогляд Л. Толстого" (1930).

Вивчаючи й історико-матеріалістичне вчення, зокрема готуючи на цей з'їзд, разом із В. Бойком, доповідь "Продукційні сили та виробничі стосунки" по секції історичного матеріалізму, він вдався до висвітлення історії зарубіжної філософії модерну в статті [24] та написаній для видання [127] темі "Матеріялізм і ідеалізм". У другій з них Н. Білярчик дослідив, у контексті одного з перших в філософії УСРР комплексних аналізів історії світової

філософії, західноєвропейську соціокультурну кризу кінця XIX - першої третини XX ст. Прикметний внесок до культурфілософської думки УСРР зробив і відомий представник київської філософської школи І. Очинський - співробітник філософсько-соціологічної секції при кафедрі марксизму-ленінізму в Києві, автор серії грунтовних досліджень з історії радянської та зарубіжної філософії XIX - XX ст., як-от [234] і "Філософія Гегеля" (1930), та кількох статей з історії українських філософії й суспільно-політичної думки [230, 231, 232]. Висвітлюючи у них художню та наукову творчість Г. Сковороди, І. Франка і В. Винниченка, він дослідив їх культурфілософські ідеї та специфіку розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст. Досліджуючи у статтях "Докторська дисертація Маркса "Ріжниця між натурфілософією Демокріта та Епікура" (1929) та "Про філософську ленінську спадщину" (1930) вчення засновників марксизму-ленінізму, І. Очинський актуалізував цю проблематику і в статті "Проблема культури (Розуміння культури у Маркса, Леніна, Покровського - Богданова й т. Бухаріна)" (1930), де докладно висвітлив вчення очільників ВКП(б) про національно-культурне будівництво в СРСР.

Відзначимо, зокрема, і культурфілософський доробок колеги І. Очинського по згаданій секції при кафедрі марксизму-ленінізму в Києві, професора Я. Розанова - заступника очільника цієї кафедри, її ученого секретаря й завідуючого кафедрою філософії Київського інституту народного господарства. Знаний представник київської філософської школи, він плідно долучився і до діяльності харківської школи як член президії кафедри філософії філософсько-соціологічного відділу УІМЛ й, крім того, був співробітником філософської комісії при соціально-економічному відділі ВУАН. Редактор видань серії "Проблеми марксизму" - хрестоматії "Основні питання права і держави" та кількох збірників статей: "Марксизм і етика", "Проблема злочинності", "Питання мистецтва в світлі марксизму", "Пам'яті Ф. Лассаля", - Я. Розанов написав ряд марксознавчих бібліографічних праць. Відзначимо з них розвідки "Історичний матеріалізм. Бібліографія книжкової й журнальної

літератури за 1865 - 1924 рр." (1925) і "Філософсько-соціологічна література марксизму: за перше десятиріччя Радянської влади (1917 - 1927)" (1928). Член оргкомітету зі скликання І Всеукраїнського філософського з'їзду, він заявив на нього доповіді: "М. Зібер" (спільно з Д. Наумовим) по секції історії філософії на Україні і "Філософія сучасної німецької соціяль-демократії і II Інтернаціонал" (спільно з П. Демчуком) по секції сучасних проблем філософії. З темою другої пов'язана його передмова до видання [217], в якій він на основі розгляду літературознавчо-мистецтвознавчих праць Ф. Мерінга актуалізував вивчення та розробляння філософії культури марксизму.

Вагому роль у розбудові філософії культури УСРР епохи "Розстріляного Відродження" відіграла й група співробітників УІМЛ - представників проводу КП(б)У, а саме: Є. Гірчак, А. Хвиля та, передусім, М. Скрипник - ідеолог українізації, теоретик українського націонал-комунізму і один із основних ідейних опонентів Й. Сталіна. Народний комісар освіти УСРР у 1927 - 1933 рр., директор УІМЛ і академік ВУАН, а згодом і перший президент ВУАМЛІН, М. Скрипник брав у 20-х рр. XX ст. активну участь у розбудові наукового, культурно-мистецького і суспільно-політичного життя УСРР, у тому числі - й її "філософського фронту". Активний учасник української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. - автор низки офіційних критичних виступів із засудженням "антипартійних ухилів" Д. Лебедя, О. Шумського і М. Хвильового, а саме: "До теорії боротьби двох культур" (1926), "Підсумки "літературної дискусії" (1927), "Хвильовизм чи шумськизм?" (1927), - та інших, він є автором кількасот науково-публіцистичних розвідок з найширшого кола питань соціокультурного буття УСРР, в основному перевиданих у підготовленому очолюваною ним кафедрою національного питання УІМЛ зібранні його ж творів "Статті й промови" (1929 - 1931). Вдаючись у його другому томі до критики "руського й українського націоналізму та шовінізму" в 20-х рр. XX ст., М. Скрипник зосередив увагу на філософії культури М. Хвильового. Засуджуючи різкість випадів останнього проти відродження у внутрішній політиці СРСР ідеології російського імперіалізму, він, водночас, сам публічно засудив федералістську

позицію Й. Сталіна як великодержавницьку.

Дієвий учасник філософського життя УСРР і РСФРР 20-30-х рр. XX ст., як-от доповідач на філософських зборах: засіданні Президії Комуністичної академії у Москві в жовтні 1930 р., де він виступив із промовою про завдання "філософського фронту" СРСР, і "філософському диспуті" в УІМЛ у січні 1931 р., де піддав критиці В. Юринця і С. Семковського, - М. Скрипник присвятив свою увагу аналізу марксистсько-ленінської філософії і в низці інших доповідей, зокрема "Ленін як учений" (1928) та "Ленін і наука" (1932). Разом із тим, чимало виступів і статей М. Скрипника, як-от [274, 275, 276, 277, 278, 279], присвячено розгляду актуальних питань національно-культурного будівництва в УСРР та СРСР, в тому числі й осмисленню філософії культури марксизму-ленінізму. Цю ж культурфілософську проблематику досліджував і один із найближчих помічників М. Скрипника Є. Гірчак: співробітник очолюваної М. Скрипником кафедри національного питання УІМЛ та його перший заступник на посаді Наркома освіти УСРР, керівник кількох секторів Народного комісаріату освіти УСРР, речник Політбюро ЦК КП(б)У та член редколегії журналу "Більшовик України". Активний викривач багатьох "антирадянських" і "антипартійних" ухилів у лавах КП(б)У та КПЗУ у серії науково-публіцистичних праць, зокрема: "Шумськизм і розлам в КПЗУ" (1928), "Політичний заповіт Леніна та плятформа правого опортунізму" (1930) і [79], - Є. Гірчак є автором низки виступів та статей, присвячених актуальним питанням національно-культурного будівництва в УСРР.

На особливу увагу заслуговує його праця [77], більшість матеріалів якої присвячена культурфілософській проблематиці розбудови професійних культур республік СРСР, а саме РСФРР, БСРР і УСРР, зокрема тематиці української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. Не раз порушуючи у своїх виступах і статтях початку 30-х рр. XX ст.: "В. І. Ленін про культурну революцію і національну культуру", "Національно-культурне будівництво та боротьба проти націоналістичних ухилів", "Бойові проблеми національної культури", - і низці інших, відповідні питання, Є. Гірчак, водночас, звернув у них окрему увагу на

проблеми філософії культури марксизму-ленінізму та культурфілософські ідеї і вчення його теоретиків у СРСР, а саме: В. Леніна, Й. Сталіна та М. Скрипника. Як і останній, він теж брав активну участь у важливих подіях на "філософському фронті" УСРР кінця 20-х - початку 30-х рр. XX ст., як-от у "філософському диспуті" в УІМЛ у 1931 р., у своїй промові "За марксистсько-ленінську партійність у філософії" на якому він перший з високопосадовців УСРР піддав критиці науковий пошук В. Юринця й, між іншим, його філософію культури. Прикметно, що саме М. Скрипник і Є. Гірчак були тими представниками проводу КП(б)У, що мали брати активну участь у І Всеукраїнському філософському з'їзді - виступити на його першому - пленарному, засіданні з доповідями "Філософія та завдання партії в соціялістичному будівництві" (М. Скрипник) і "Проблема культури" (Є. Гірчак), а Є. Гірчак заявив і другу доповідь "Український націоналізм та його філософський відбиток" по секції історії філософії на Україні.

У цьому з'їзді мав узяти участь ще один член Політбюро ЦК КП(б)У - заввідділом преси ЦК КП(б)У А. Хвиля (Олінтер), член кафедри соціології філософсько-соціологічного відділення УІМЛ, знаний тоді партійний публіцист, який мав виступити на згаданому пленарному засіданні після М. Скрипника з промовою "Проблема національної культури". Активний учасник української літературної дискусії 1925 - 1928 рр., зокрема викривач "антирадянських" та "антипартійних" ухилів в УСРР, головним чином "хвильовизму", в численних публікаціях, наприклад [323], частково перевиданих у збірнику його статей [327], А. Хвиля, як і М. Скрипник та Є. Гірчак, присвятив окрему увагу актуальним питанням національно-культурного будівництва в УСРР і, в цілому, СРСР. Крім цих ідеологів українізації, загадані питання не раз опинялись у полі зору й низки їх колег із Політбюро ЦК КП(б)У, зокрема В. Затонського, який піддав у промові на червневому Пленумі ЦК КП(б)У 1926 р. гострій критиці вчення М. Хвильового. В. Затонський узагальнив власний погляд на питання національно-культурного будівництва в УСРР періоду реконструкції у доповіді "Національно-культурне будівництво і

боротьба проти націоналізму", як академік ВУАН, на її січневій сесії 1934 р. До цього ж кола також належав науковий секретар М. Скрипника Г. Овчаров: член президії згаданого відділення УІМЛ та завідувач кафедри марксизму-ленінізму Інституту Червоної Професури у Харкові, літературознавець, автор досліджень "Нариси сучасної української літератури" (1931) й "Микола Скрипник і радянська література" (1933).

Його перу належать стаття [226] та рецензія [227], якими він збагатив українознавчий вектор вітчизняної культурфілософії. Під керівництвом М. Скрипника на кафедрі національного питання УІМЛ працював відомий політичний діяч УНР та УСРР, професор А. Річицький (А. Пісоцький) - співробітник філософської комісії при соціально-економічному відділі ВУАН, який видав одну з перших в УСРР марксознавчих праць "Карл Маркс. Його життя, діяльність і наука (1818 - 1883)" (1922) та серію українознавчих розвідок: "Тарас Шевченко в світлі епохи" (1923), "Іван Франко. Каменяр соціялізму" (1929), "Винниченко і літературні етапи" (1929), "До проблеми нації у Шевченка" (1930). Він підготував на згаданий філософський з'їзд у Харкові доповідь "Наукові погляди Драгоманова" по секції історії філософії на Україні, а монографіями [254, 255] збагатив марксознавчий напрям культурфілософської думки УСРР. Досить помітний внесок до вивчення культурфілософських ідей та вчень у філософській і суспільно-політичній думках української діаспори першої третини XX ст. зробив і професор І. Поляков: викладач Комуніверситету ім. Артема та ХІНО, член президії Українського товариства біологів-матеріалістів і редколегії журналу "Безвірник", співробітник відділу еволюційної теорії і генетики Зоологічного інституту Харківського державного університету. Відомий дослідник теорії та історії еволюціонізму, редактор перших україномовних перекладів праць класиків еволюційного вчення й автор серії публікацій на цю тему, як-от статті [245], він активно співпрацював із філософськими установами УІМЛ та ВУАМЛІН.

Один із авторів розділу до видання НДІ філософії ВУАМЛІН [127], І.

Поляков планував узяти участь у І Всеукраїнському філософському з'їзді спільною з Т. Степовим доповіддю "Діалектика еволюційного процесу" по секції методології природознавства. У 1934 р. він виголосив у ВУАМЛІН доповідь "Расова теорія на службі українського фашизму", перевидану НДІ філософії ВУАМЛІН у 1935 р. у однойменному збірнику статей, у якій вперше в УСРР докладно проаналізував культурфілософські ідеї вітчизняних розробників расової теорії, передусім С. Рудницького. На особливу увагу заслуговує й критичне аналізування І. Поляковим у цій же статті культурфілософських ідей та вчень у зарубіжній суспільно-політичній думці кінця XIX - першої третини XX ст. - концепцій ідеологів націонал-соціалізму і їх апологетів А. Розенберга, І. Графа, Ф. Бюхлера та ін. Висвітлюючи історію культурфілософської думки УСРР, не можна оминути увагою низку імен теж призабутих і, здебільшого, репресованих у 30-х рр. XX ст. філософів - колег згаданих науковців, які взяли активну участь у санкціонованих керівництвом ВКП(б) і КП(б)У замовних політичних кампаній як проти В. Юринця і П. Демчука, так і один проти одного в 1931 - 1937 рр. В багатьох із цих публікацій, як і у виступах їх авторів та їх колег із УІМЛ і ВУАМЛІН, як-от на "філософському диспуті" в УІМЛ 1931 р., здійснювалось критичне аналізування культурфілософських ідей і вчень в українських філософії та суспільно-політичній думці діаспори і УСРР.

Одними із найпоказовіших його зразків є рецензія [1] П. Абдули, М. Уральцева та А. Кушика і стаття [22] Ф. Бєляєва. В першій з них розпочато критичний аналіз культурфілософського пошуку П. Демчука, а в другій професором філософії Ф. Бєляєвим - членом кафедри філософії УІМЛ, потім секретарем Одеського обласного комітету КП(б)У і головним редактором "Партвидаву" УСРР, розпочато відповідний аналіз культурфілософії В. Юринця, завершений у статті [6] О. Бервицького. Разом із О. Бервицьким, репресованим у ці самі роки, як і: В. Юринець, П. Демчук, Я. Білик, Н. Білярчик, Я. Блудов, В. Бон, С. Семковський, Т. Степовий, - та ще багато їх колег із ВУАН та ВУАМЛІН, активну участь у цих кампаніях брали очільники

останньої, наприклад директори НДІ філософії ВУАМЛІН - професори філософії О. Васильєва і її наступник на цій посаді А. Сараджев. У низці публікацій, як-от статті [42], О. Васильєва піддала гострій критиці, в тому числі, культурфілософські погляди В. Юринця та П. Демчука. У власну чергу, А. Сараджев і його заступник М. Шовкопляс опублікували ряд статей, зокрема спільну [263], де продовжили засудження В. Юринця, П. Демчука та багатьох їх колег. М. Шовкопляс, який 1936 р., очікуючи арешту, покінчив життя самогубством, класифікував їх на групи: "націонал-ухильників", "націоналістів і фашистів", "троцькістських елементів", "київську групу" і "болото", - у своїх статтях [334, 336], в яких, по суті, було підбито головні підсумки кривавого сталінського "повороту" на "філософському фронті" УСРР.

Проведене нами дослідження дозволяє визнати за чільні галузі розвитку філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. першу та третю - розробляння проблематики філософії культури у дослідженнях як з марксистсько-ленінської філософії, так і з історії зарубіжних філософської та суспільно-політичної думок. Головними розробниками майже всіх виокремлених нами напрямів цих галузей, на нашу думку, були В. Юринець і П. Демчук, які зробили основний внесок і до розробляння проблем філософії культури у дослідженнях з історії українських філософії і суспільно-політичної думки. Суттєву роль у розробці проблематики філософії культури у дослідженнях з марксистсько-ленінської філософії відіграли Т. Степовий, І. Очинський та Я. Блудов, два перші з яких приділили особливу увагу дослідженню вчень провідних діячів ВКП(б) і КП(б)У про радянське національно-культурне будівництво. Показовий внесок до обох напрямів цієї галузі в перерахованих нами їх публікаціях зробили і майже всі згадані вище представники проводу КП(б)У, насамперед: М. Скрипник, Є. Гірчак, А. Хвиля та В. Затонський. Проблематику філософії культури у своїх працях з історії зарубіжних філософської і суспільно-політичної думок, крім, передусім, В. Юринця і П. Демчука, активно розробляли Т. Степовий, Я. Блудов, В. Бон і Н. Білярчик, три перші з яких приділили значну увагу критичному аналізуванню

культурфілософських ідей у зарубіжній суспільно-політичній думці кінця XIX - першої третини XX ст. та, водночас, частково, дослідженню західноєвропейської соціокультурної кризи того ж періоду.

Важливу роль у розроблянні третьої галузі відіграли Я. Білик, І. Очинський і вже згадана група філософів УСРР - критиків наукового пошуку В. Юринця, П. Демчука й їх самих у 30-х рр. XX ст., а найопрацьованіші її напрями - це критичне аналізування культурфілософських ідей і вчень в українських філософській та суспільно-політичній думках діаспори і УСРР та висвітлення культурфілософських ідей діячів української культури XVIII - першої третини XX ст. Активний розвиток культурфілософії на "філософському фронті" УСРР тривав менше декади - з середини 20-х до першої третини 30-х рр. XX ст., до проведення спланованих Й. Сталіним кампаній: Голодомору, згортання політики українізації та масового антинародного терору в Україні. За умов офіційного визнання в СРСР марксизму-ленінізму, в його сталінській версії, за ідеологічно визначальну науково-дослідну галузь радянської гуманітаристики, вітчизняні філософи поступово позбавлялись права на непідзвітну наукову діяльність. Одним із показових прикладів цього є дві згадані статті - [233] І. Очинського і [251] І. Премислера й Т. Степового. У цих працях, виданих під час утвердження сталінської диктатури, суспільно-політичні погляди російських ідеологів комунізму, крім В. Леніна та Й. Сталіна, були засуджені як "антиленінські теорії культури і культурної революції". Відомий представник київської філософської школи І. Очинський, як і співзасновник харківської Т. Степовий, були змушені засудити культурфілософські погляди чільних попередників та головних політичних опонентів Й. Сталіна: О. Богданова, М. Бухаріна, Л. Троцького, - й низки їх апологетів.

Водночас, В. Юринець, на наш погляд, виступив у статті [362] з напівприхованою критикою сталінського тоталітаризму. Присвячуючи свій пошук розроблянню оригінальної "марксівської форми філософії культури" у контексті переосмислення культурфілософських ідей і вчень К. Маркса, В.

Леніна та низки знаних зарубіжних філософів культури модерну, він, водночас, цілком лишив поза увагою культурфілософські погляди Й. Сталіна й піддав у цій публікації завуальованій, але виразно простежуваній критиці ідеологію сталінської диктатури. На прикладі згаданої статті вченого, як і, в цілому, його українознавчих та, водночас, культурфілософських праць другої половини 20-х рр. XX ст., ми послідовно простежили у кількох серіях наших юринцезнавчих розвідок, а саме, головним чином, у двох циклах публікацій - [55, 56, 57] і [64, 65, 66, 68], та розділі [62], виняткові, з нашої точки зору, місце і роль В. Юринця в розроблянні філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. Не меншою мірою ця тенденція була властива вихованцю В. Юринця П. Демчуку, який, як і його вчитель, заклав серією публікацій з історії німецьких та австрійських філософської і суспільно-політичної думок XIX - першої третини XX ст., передусім "австромарксизму" та "філософії життя", підвалини української радянської філософії культури на "філософському фронті" УСРР. Виходячи, як і більшість їх колег-філософів, з української націонал-комуністичної й "діалектичної" ідейної позиції, В. Юринець та П. Демчук суттєво коригували її своїм ідейно-світоглядним європоцентризмом.

Два найпринциповіші на "філософському фронті" УСРР апологети типово євромарксистського за змістом і формою вектору марксознавчих студій А. Деборіна та найзавзятіші вітчизняні критики "механізму" й, у цілому, будь-якого догматизування марксизму-ленінізму, В. Юринець та П. Демчук, по суті, показово проігнорували, у той же час, сталінську кампанію критики і засудження чільних ідеологів ВКП(б) Л. Троцького та М. Бухаріна, як і теоретиків марксизму Г. Плеханова і О. Богданова. Не беручи у ній, на відміну від І. Очинського, Т. Степового, І. Премислера та багатьох їх колег, активної участі, вони, навпаки, не раз піддали гострій завуальованій критиці системне перекручення Й. Сталіним та офіційною науковою думкою СРСР настанов марксизму-ленінізму. Якщо ленінознавча праця П. Демчука є чи не найяскравішим взірцем "діалектичного" прочитання філософами УСРР ідей і

вчення В. Леніна, то значний марксознавчий доробок В. Юринця виразно засвідчив стійку тенденцію розгляду вчення К. Маркса й Ф. Енгельса з показово антисталінської, відкритої до діалогу з євромарксизмом, точки зору. Вдаючись до прихованої, у спосіб цитування розвідок євромарксистів та інших "буржуазних" мислителів, критики соціокультурного буття СРСР, як-от проблем розвитку радянської філософії, В. Юринець і П. Демчук, по суті, найпоказовіше серед усіх філософів УСРР епохи "Розстріляного Відродження" засудили ідеологію російського великодержавного шовінізму та надали дієву наукову підтримку здійснюваній М. Скрипником і його оточенням політиці українізації.

Саме В. Юринець та П. Демчук виявили на "філософському фронті" УСРР найбільшу та найпредметнішу увагу до всіх основних умовних напрямів розвитку вітчизняної філософії культури у галузі дослідження історії українських філософії і суспільно-політичної думки. Пропонуючи докладні культурфілософські характеристики специфіки розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст., як і культурфілософських ідей її діячів того ж часу, починаючи від Г. Сковороди та "громадівців" і завершуючи "хатянами" та ідеологами вітчизняного літературно-мистецького авангарду, як-от М. Хвильовий, вони найгрунтовніше серед своїх колег актуалізували й культурфілософські ідеї та вчення провідних представників українських філософії й суспільно-політичної думки у діаспорі. Якщо В. Юринцю належить системний аналіз відповідних ідей і вчень, у першу чергу: В. Винниченка, М. Грушевського, Д. Донцова, М. Хвильового, - то П. Демчук найдокладніше на "філософському фронті" УСРР висвітлив історико-філософські й культурфілософські концепції І. Мірчука і, водночас, Д. Чижевського, постать і вчення якого не менш грунтовно розглянув також Я. Білик. Послідовно аналізуючи основні тенденції розвитку вітчизняного соціокультурного буття XIX - першої третини XX ст., у тому числі крізь призму літературознавчо-філософського вивчення творчої спадщини й світоглядів класиків українського письменства, як-от Т. Шевченка та П. Тичини - цих чільних символів їх епох, В.

Юринець і П. Демчук розглядали історію України як органічний складник загальноєвропейського цивілізаційного поступу.

Обстоюючи ці засади, саме В. Юринець - єдиний із представників української радянської філософської думки епохи "Розстріляного Відродження", розробив своє оригінальне культурфілософське вчення, ідейно споріднене з найвідомішою українською націонал-комуністичною утопією того часу - філософією культури М. Хвильового. Присвячуючи у більшості своїх публікацій виняткову увагу західноєвропейській соціокультурній кризі модерну, В. Юринець, водночас, не раз приховано відзначив кризові явища в розбудові соціалістичного устрою в СРСР і розробив власну утопію - показово антисталінське вчення про "тип соціалістичної культури". П. Демчук, у свою чергу, провів крізь усі основні публікації засадничу для його культурфілософського пошуку проблему "розкладу капіталізму та капіталістичної культури", досліджувану ним теж у контексті аналізу згаданої кризи. Безпосередні її учасники у країнах Західної, Центральної і Східної Європи, вони виявили спільний для обох них - уродженців Східної Галичини й підданих Австро-Угорщини, як суб'єктів німецькомовного соціокультурного середовища fin de siecle, комплекс ідейно-світоглядних настанов. Ментально-інтуїтивно тяжіючи до середовища реалій модерну, що сформували їх особистості, В. Юринець та П. Демчук виходили у їх культурфілософському розгляді із засад проукраїнської - європоцентричної, але аж ніяк не проросійської або москвоцентричної, - близької багатьом їх колегам по "філософському фронту" УСРР, позиції. Однак, всі ці спроби розробляння в УСРР гуманітаристики європейського зразка були перервані в 30-х рр. XX ст. сталінською політикою антинародного терору.

2.2. Розробляння проблематики філософії культури у дослідженнях з марксистсько-ленінської філософії

2.2.1. Вивчення і розробляння філософії культури марксизму

Становлення філософії культури як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. пов'язане, в першу чергу, з формуванням чільними представниками її харківської і київської шкіл, передусім С. Семковським, В. Юринцем, Т. Степовим, а також: О. Бервицьким, Я. Блудовим, П. Демчуком, І. Очинським та Я. Розановим, - такої чільної галузі української радянської філософії, як вивчення, розробляння й популяризування марксистсько-ленінської філософії. Одним із перших її дослідників був якраз С. Семковський - упорядник широковідомої тоді в УСРР і РСФРР першої багатотомової вітчизняної "Марксистської хрестоматії" та автор присвячених вивченню історії і теорії марксизму розвідок, як-от статті "Марксизм, як предмет викладання" (1922) й нарису [269], де розглянуто і настанови філософії культури К. Маркса та Ф. Енгельса. З огляду на те, що розвиток філософії СРСР у другій половині 20-х рр. XX ст. тривав під знаком ініційованого проводом ВКП(б) протистояння підтриманих владою "діалектиків"-"деборінців" і гостро опонуючих їм "механістів", філософія культури марксизму актуалізовувалась філософами УСРР саме в контексті цієї полеміки, що великою мірою зумовила тематику і, в цілому, специфіку їх культурфілософування. Водночас, ця актуалізація відбувалась на початку періоду сталінської реконструкції 30-х рр. XX ст., коли, за наказом Й. Сталіна, було офіційно піддано гострій критиці та засудженню визнаних ідеологів ВКП(б) Л. Троцького й М. Бухаріна, як і провідних теоретиків марксизму Г. Плеханова та О. Богданова, з метою оголосити єдиним головним теоретиком марксизму в СРСР, після В. Леніна, виключно Й. Сталіна.

Враховуючи те, що ця філософська полеміка 1924 - 1930 рр., розвиток та зміст якої висвітлено в працях її головних учасників і сучасників, зокрема: Г. Баммеля [5], А. Деборіна [96, 97, 98, 100] й А. Столярова [298], - а в 60-х рр. XX - 10-х рр. XXI ст. і в ряді системних історико-філософських розвідок, як-от у монографії І. Яхота [400], була не лише фоном, а й вектором розвитку філософської думки СРСР тієї епохи, зупинимось на її оцінці в цілому. У

першій половині 20-х рр. XX ст. група відомих радянських філософів, у першу чергу: Л. Аксельрод, І. Скворцов-Степанов, О. Вар'яш, В. Сараб'янов і кілька наукових співробітників Державного Тімірязєвського науково-дослідного інституту, як-от А. Тімірязєв, Ф. Перельман й інші, - виступили з тлумаченням діалектичного матеріалізму, яке, в підсумку, було офіційно визнане за "механістичний ухил" від марксизму. Їх позицію піддала, за підтримки ЦК ВКП(б), критиці група не менш відомих філософів-"діалектиків", передусім Я. Стен, І. Луппол, М. Карєв, ідейним очільником якої став член президіуму Комуністичної академії, професор Інституту Червоної Професури, відповідальний редактор журналу "Под знаменем марксизма", академік А. Деборін. Згідно з резолюцією Другої Всесоюзної конференції марксистсько-ленінських наукових установ (1929) на доповідь А. Деборіна, "течію механістів" визнано за "найактивніший філософський ревізіоністський напрям останніх років" у СРСР за те, що вона виступила "проти філософії марксизму-ленінізму", "не розуміючи засад матеріалістичної діалектики" й "підмінюючи революційно-матеріалістичну діалектику вульгарним еволюціонізмом, а матеріалізм - позитивізмом".

Обстоюване в трьох числах "збірника механістів" "Діалектика в природі" (1926 - 1928) згаданого інституту ототожнення філософського матеріалізму з сучасним природознавством і недооцінювання філософії, передусім гегелівської діалектики, стали об'єктом критики і з боку "філософського фронту" УСРР, як-от В. Юринця та П. Демчука. Чільні "діалектики" УСРР, вони, як усі "деборінці" СРСР, солідаризувались із баченням А. Деборіним засад марксистської філософії культури: "Ми живемо на стику двох культур: буржуазної і новонароджуваної - соціалістичної ... Майже всі світогляди минулих історичних епох були просякнуті релігійними чи ідеалістичними елементами. Лише марксизм уперше в історії є зовсім вільним від цих елементів ученням; лише марксизм, у якості вчення *пролетаріату*, як вираження найвищого щабля розвитку людської культури і думки, становить, у відомому сенсі, істинну *філософію чи теорію культури*, убачаючи свої

завдання і цілі в руйнуванні заснованого на класовому пригніченні суспільства і в побудові нового комуністичного суспільства, на основі *наукових даних і високорозвиненої техніки*. Історія культури є історією перетворення природи і у зв'язку з нею самої людини. У цьому сенсі вся дійсна філософія культури резюмується в геніальній формулі К. Маркса, що каже: "впливаючи на природу поза нею, людина змінює власну природу". Людська *історія* починається з тієї миті, коли ця двонога тварина за допомогою найпримітивніших *знарядь праці* знайшла рішучість *впливати* у тому чи іншому вигляді, тією чи іншою мірою на *природу*. Але цей вплив і був першим *культурним* актом. Отже, початок *людської історії* співпадає з *початком культури*" [99, 8].

Протиставляючи "буржуазній культурі", заснованій "на індивідуалізмі", ідеал "нової культури" соціалізму, базисом якої є "соціалістичний спосіб виробництва", А. Деборін і накреслив проект атеїстичної індустріальної соціалістичної культури "суспільства без класів і державного ладу": "Сутність культури на сучасному її щаблі, тобто за умов панування робітничого класу, зводиться до свідомого й планомірного будівництва соціалізму як у сенсі небаченого ще в історії розвитку виробничих сил, які мають за мету підкорення *природи людині*, так і в сенсі змінювання *людьми людей*. Ми стоїмо перед необхідністю створення *нової людини* ... Всі наші установи повинні бути прилаштовані для того, щоб "формувати" характери людей у відповідному комуністичному дусі, необхідно вкорінювати комуністичний світогляд і відповідні йому поняття й ідеї... Нову культуру, що має за основу *атеїзм, матеріалізм і комунізм*, можна побудувати лише шляхом подолання і переробки культури старої, - усієї суми знання й уміння, отриманих нами у спадок від буржуазного ладу ... Культурна революція нерозривно пов'язана з індустріально-технічною революцією, яка і становить частину культурної революції, усвідомлюваної в широкому розумінні слова. По мірі просування шляхом технічного прогресу, ми будемо, зрозуміло, підійматись і в культурному відношенні. Нова соціалістична техніка створюватиме матеріальні умови для розвитку нового психологічного типу, нової людини, якій будуть

чужими усі пороки, властиві людині капіталістичної епохи" [99, 14].

Саме в контексті невпинного зростання напруги у дискусії "діалектиків" та "механістів" - у кінці 20-х - на початку 30-х рр. XX ст., і побачила світ основна частка наукових праць із культурфілософії марксизму в УСРР. Починаючи активну фазу дискусії "діалектиків" і "механістів" на "філософському фронті" УСРР у 1928 р. двома статтями [118, 124], П. Демчук активно осмислив у першій з них "проблему випадковости", як одну з наріжних для згаданої дискусії, а другою, фактично, відкрив у періодиці УСРР публічну офіційну кампанію засудження вітчизняних "механістів", передусім С. Семковського. Піддаючи критиці в низці статей кінця 20-х рр. XX ст., як-от "Про механічний і діялектичний матеріялізм" (1929), чільних представників "механістичного матеріалізму" в філософській думці СРСР, зокрема А. Вар'яша, В. Юринець зосередив увагу й на висвітленні та розроблянні в марксознавчих розвідках - з середини 20-х рр. XX ст. до публікації [365] 1933 р., культурфілософії марксизму як джерела власної філософії культури. Докладно оцінюючи засади культурфілософії марксизму у світлі критики концепцій Л. Троцького і М. Бухаріна, автори статей [233] І. Очинський та [251] І. Премислер і Т. Степовий, як і В. Юринець та О. Бервицький у низці публікацій, піддали критиці культурфілософські вчення Г. Плеханова й О. Богданова. Я. Розанов, водночас, висвітлив у передмові до видання [217] культурфілософську позицію Ф. Мерінга, тоді як Я. Блудов розкрив у праці [30] засади філософії культури К. Маркса та Ф. Енгельса і чільних течій "буржуазної" соціології XIX - першої третини XX ст.

Принагідне розробляння культурфілософських проблем ще на початку вказаної полеміки розпочав у ряді марксознавчих розвідок С. Семковський. Відзначаючи у згаданій вище статті на відродження в суспільній думці СРСР початку 20-х рр. XX ст., як-от у працях П. Сорокіна, "антинаукових методів мислення", він зазначив, що "реакційному, релігійно-ідеалістичному світогляду" радянські науковці повинні протиставити матеріалістичний світогляд - "світогляд натуралістично-марксистський". Зауважуючи, що К.

Маркс виявив, що історія є "ареною дії певних законів", і цим "довів до кінця справу Дарвіна", який поширив "ідею причинної закономірності" й на "світ органічний", С. Семковський визнав марксизм за "останню ланку дійсно наукового світогляду". Побіжно висвітлюючи засади історико-матеріалістичного вчення, як-от відзначаючи виняткову роль засобів праці - цих "штучних органів", як "основи" суспільного життя й "розвитку людської культури", С. Семковський зазначив: "Встановлюючи закономірність розвитку людської історії, марксизм тим самим дав останню, відсутню ланку для створення всеохоплюючого наукового світогляду. Марксизм засипав прірву, що була між *природничими* і *суспільними науками*" [266, 140-141]. Докладніше пояснюючи у нарисі [269] засади "матеріялістичного розуміння історії" - "науки Маркса, що завершує науку Дарвіна", як-от категорії "виробничі сили" і "виробничі відносини" та "теорію базису і надбудови", він підкреслив: "Але марксизм - це разом із тим *єдина* метода, що взагалі може пояснити історію людства" [269, 35].

С. Семковський, водночас, спирався на пояснення марксизму в працях потім визнаних у СРСР за лідерів "опортунізму" й "реформізму" К. Каутського і Ф. Лассаля, зокрема оцінив марксизм у цьому нарисі як шлях до здійснення "прекрасної ласалівської мрії" про "союз науки та робітників" - цих "рішучо протилежних" "полюсів громадянства", які спільно "знищуть в своїх обіймах всі перепони", що "стоять на шляху культурі". Всі ці його роздуми стали об'єктом гострої критики у статті [124] П. Демчука, який вказав, що С. Семковський "пропагує "натуралистически-марксистское мировоззрение", та в нього нема "ні слова про діялектику" - цю "живу "душу" марксизму". Закидаючи опонентові "зведення марксистської теорії трохи не до звичайного натуралізму, тільки прикрашеного марксистськими зверхніми етикетами", П. Демчук узагальнив претензії на адресу С. Семковського у визнанні його за "механіста", який відкинув діалектику Г. Гегеля - "частину марксистської філософії", вбачаючи саме в "природничих науках" "одиноку базу знання". Докладно аналізуючи у цій та в інших публікаціях 1928 р., як-от рецензії [107] і

статті [118], протистояння "деборінців" і "механістичних матеріялістів", він піддав у згаданій статті гострій критиці заперечення останніми випадковості в природі й суспільному житті. Не раз розкриваючи у цій статті своє бачення історико-культурного поступу першої третини XX ст. з позиції історичного матеріалізму, зокрема вказуючи, що "культура, як і всяке історичне явище, підлягає історичним законам розвитку", П. Демчук здійснив потім із цієї позиції аналіз кризи "капіталістичної" і розквіту "соціалістичної" "духовних культур".

Системне осмислення поглядів засновників марксизму, їх апологетів і опонентів В. Юринець почав ще за "московського" періоду своєї науково-педагогічної діяльності, під час ознайомлення з ученнями: Г. Плеханова, О. Богданова, В. Леніна, М. Бухаріна, Й. Сталіна та А. Деборіна, - за умов співпраці з останнім і його "школою". На початку 20-х рр. XX ст. спочатку учень, а потім співробітник А. Деборіна по очоленій ним кафедрі філософії Комуністичного університету ім. Я. Свердлова в Москві, рецензент збірника його статей "Введення до філософії діалектичного матеріалізму" (1923), В. Юринець провів крізь усі марксознавчі розвідки середини 20-х - початку 30-х рр. XX ст. і, власне, весь свій науковий пошук цього періоду, наукові погляди групи "деборінців". Один із, спільно з С. Семковським, чільних дослідників історії й теорії марксизму на "філософському фронті" УСРР, В. Юринець плідно дослідив вчення К. Маркса та Ф. Енгельса в сімнадцяти публікаціях 1923 - 1933 рр., передусім у перших в філософській думці УСРР студіях про вперше видані саме в СРСР їх праці "Діалектика природи" й "Німецька ідеологія" - статтях "Енгельс і "Діалектика природи" (1926) й "Німецька ідеологія Маркса й Енгельса" у зв'язку з деякими питаннями діялектичного й історичного матеріялізму" (1927). Постулюючи у передмові до праці [102] ідею "марксистського філософського ренесансу на Україні" і, водночас, "створення дійсно глибокої пролетарської соціялістичної української культури", В. Юринець підкреслив, що її розбудова, як і все національно-культурне будівництво СРСР, будуть неможливі без "опанування філософії діялектичного

матеріялізму".

Проводячи крізь увесь власний науковий пошук тлумачення історичного матеріалізму не з мілітаристської - сталінської, а близької за духом до європейської соціал-демократичної - гуманістичної, позиції він очікував на пов'язуваний ним зі створенням "глибокої пролетарської соціялістичної української культури" "марксистський філософський ренесанс" в УСРР. Визнаючи у монографії [377] марксизм за "відбиття найскладнішого процесу, що охоплює найширші маси з мільйонами ниток взаємин" - "складну наукову структуру", "кам'яні башти" якої "можна здобути тільки великим трудом", В. Юринець у публікації [378] охарактеризував це вчення як "найвищу ідеологічну цитадель", без оволодіння якою є неможливим "ніяке тривке культурне будівництво". Піддаючи, як і П. Демчук та всі "діалектики", критиці заперечення "механістами" випадковості як перехід на позиції "історичного фаталізму", він, фактично, констатував перетворення офіційною наукою СРСР марксизму на "штивну, змертвілу систему" з її догматом однозначної зумовленості базисом надбудови - чим і виступив проти сталінської версії марксизму з її претензією на абсолютну істинність. Одним із заключних акордів розвитку В. Юринцем у перших роках епохи реконструкції виразно "діалектичного" - антисталінського, погляду на марксизм-ленінізм, є таке тлумачення його сутності: "Бо й філософія марксизму - це не якась штивна, змертвіла система, а активний процес, власне філософування, коли під цим словом не розуміти, зневажливо, пустої балачки, якій не відповідає ніяке напруження думки" [362, 113].

В полі зору представників "філософського фронту" УСРР опинився великий масив зарубіжних, переважно російських і західноєвропейських, праць другої половини XIX - першої третини XX ст. з історії й теорії світової культури. Вивчаючи взірці культурологічної думки таких її класиків, як: О. Богданов, К. Бюхер, О. Воронський, В. Гаузенштайн, І. Гірн, Е. Гроссе, А. Луначарський, Я. Тугендгольд, В. Фріче й ін., - філософи УСРР, передусім В. Юринець та Я. Розанов, звернули окрему увагу на доробок Ф. Мерінга і Г.

Плеханова як чільних розробників марксистської естетики. Якщо проведений крізь низку статей В. Юринця, як-от [359, 363], лесінгознавчий аналіз засновано на грунтовному ознайомленні з капітальною працею "Легенда про Лесінга" (1892) Ф. Мерінга, то вже Я. Розанов - редактор першого україномовного видання [217] етюдів Ф. Мерінга на літературно-естетичні теми, дослідив у передмові культурфілософську позицію їх автора. Аналізуючи такі його засадничі розвідки з цієї теми, як: "Мистецтво та пролетаріат", "Капіталізм і мистецтво", "Про мову та стиль", "Натуралізм і неоромантика", - та ряд публікацій з історії західноєвропейської, передусім німецької, літератури XVIII - початку XX ст., Я. Розанов протиставив Ф. Мерінга, як озброєного "єдиним науковим методом - матеріялістичною діялектикою", "піонера" марксистської естетики "реакційно метафізичним мислителям". Етапною для вітчизняного плехановознавства 20-х рр. XX ст. є праця [366] В. Юринця, присвячена першому в УСРР системному розгляду праць з історії та теорії літератури і мистецтва "узброєного цілковито методою марксиста" Г. Плеханова.

Показово, що в контексті цього аналізу він доволі докладно дослідив провідні тенденції культуротворення модерну, а вже на початку 30-х рр. XX ст. був змушений засудити Г. Плеханова в публікаціях [85, 385] як "лідера меншовиків" та "механіста", який "фальсифікував марксизм", бо зводив його до "спінозизму". Прикметно, що В. Юринець, П. Демчук і, по суті, всі їх колеги - філософи СРСР, до кінця 20-х рр. XX ст. ще позитивно оцінювали внесок до марксизму Г. Плеханова, виходячи із, власне, обов'язкового посилання на високу "Ленінову *всебічну конкретну* оцінку Плеханова" як "засновника російської соціял-демократії" та його праць з філософії як, власне, "кращого з усієї міжнародньої літератури марксизму". Це тривало доти, поки під лозунгом "найнепримиренніше викрити антимарксистські засади плеханівської естетики", зокрема його "ідеалістичний біологізм", у СРСР не було розпочато кампанію засудження "плеханівської "ортодоксії", у якій узяли активну участь чимало представників "філософського фронту" УСРР, зокрема автори публікацій: "Перекручення в матеріялістичному розумінні історії Плеханова"

(1932) Т. Степовий, "Нотатки про Плеханова" (1932) О. Бервицький та "До п'ятнадцятиріччя смерті Плеханова" (1933) Я. Блудов. На особливу увагу заслуговують системні критичні аналізи культурфілософських ідей Г. Плеханова в публікаціях [291, 292] Т. Степового та [10] О. Бервицького, перший з яких в статті "Трагедія Плеханова" (1928) уже вказував на окремі помилки цього "світлого розуму", "геніяльного діялектика і філософа-матеріяліста", як-от що він "не так, як слід, і не так, як Ленін, застосовував діалектику".

Наводячи у двох згаданих публікаціях - редакторських передмовах до двох частин другого тому вибраних творів Г. Плеханова, широкий спектр закидів на його адресу саме як "лідера меншовиків", Т. Степовий звернув окрему увагу на "основні перекручення" ним "матеріялістичного розуміння історії", як-от розробку "теорії бази й надбудови" не "на грунті вчення Маркса про суспільно-економічні формації", але "для суспільства "взагалі", і "ухил в бік географічного матеріялізму". Закидаючи Г. Плеханову "переоцінку географічного оточення" в історії людства - те, що "він розвиток продуктивних сил ставить у цілковиту залежність від географічного оточення", Т. Степовий протиставив це тлумачення "рушійної сили" суспільного процесу ідеї К. Маркса, що цією силою є саме "основна суперечність" "між продуктивними силами і продукційними відносинами". Ставлячи у провину Г. Плеханову також і те, що той: "називав марксизм родом спинозизму", "утотожнює марксизм і дарвінізм" та "не визнав Жовтня", - він наголосив, що мислитель "стає в один шерег з теоретиками Другого Інтернаціоналу типу Кавтського та інших соціял-фашистів". Підкреслюючи, що підхід Г. Плеханова до історичного матеріалізму є "соціологічним", проявом чого є "абстрактний" розгляд ним "історичних законів", Т. Степовий протиставив йому розуміння цього вчення як "науки про загальні закони розвитку суспільства" - "не суспільства "взагалі", а суспільства як низки суспільно-економічних формацій у виникненні їх, розвитку й переході однієї формації в іншу".

Виходячи із цих настанов, він так розкрив засновки культурфілософії

марксизму: "Марксизм-ленінізм не обмежує поняття культури лише галуззю духовної або матеріяльної культури, а охоплює в понятті культури всі галузі людської діяльности в певних суспільно-економічних формаціях. Марксизм-ленінізм виявляє в клясових формаціях клясовий історичний характер культури і характерні риси панівної клясової культури, і встановлює залежність між окремими галузями культури" [251, 72]. Піддаючи гострій критиці в передмові до праці "Основні питання марксизму" Г. Плеханова його культурфілософські погляди, зокрема, як і Т. Степовий, дорікаючи йому визнанням саме "географічного середовища" за "основу суспільного розвитку", О. Бервицький наголосив, що марксизм "нічого спільного не має з таким поглядом": "Маркс виявляє глибокі матеріяльні *діялектичні* процеси, підкреслюючи вагу продукційних відносин, сукупність яких утворює економічну структуру суспільства, *реальну основу*, що стоїть у діялектичному відношенні з надбудовами і формами суспільної свідомости ... Плеханов відкинув головне в марксизмі - теорію клясової боротьби й диктатури пролетаріяту. Тому Плеханов не міг установити глибоких діялектичних процесів суспільного розвитку. За зв'язну ланку своєї п'ятичленки він бере психіку і безпосередньо нею пробує пояснити всі форми суспільної свідомости" [10, 17]. О. Бервицький звернув увагу і на критичне оцінювання В. Леніним концепції О. Богданова, яку першою з низки "антиленінських теорій культури і культурної революції" піддали критиці в статті [251] І. Премислер та Т. Степовий.

Визнаючи погляд О. Богданова на культуру як "сукупність метод і засобів соціяльної організації людей" за "ідеалістичний", вони наголосили: "Культура, за Богдановим, має створюватися лябораторним шляхом, у "пролеткультах" поза всякою залежністю від пролетарської революції ... за Богдановим, культурна революція є передумова всякої революції. Не зважаючи на радикальне відкидання буржуазної культури, погляд Богданова на пролетарську культуру, як на таку, що витворюється цілком у рамках буржуазного суспільства, перед диктатурою пролетаріяту, цілковито заперечує *клясовий* характер пролетарської культури і цілковито ігнорує питання

перероблення буржуазної культури" [251, 75]. Ця оцінка підбиває підсумки виконаного Т. Степовим у статті [294] одного з перших у філософії УСРР аналізів "соціальної теорії" О. Богданова, в якому він відкинув її тезу, що без пролетарської культури є неможливою "пролетарська революція". Вказуючи, що запереченням цієї тези є "революція в жовтні" 1917 р., яку здійснив "пролетаріят СРСР", "не маючи вищої за буржуазну культури", Т. Степовий зауважив: "Таким чином пролетарська культура й зокрема мистецтво не розвивається в умовах капіталізму, що тримає пролетаріят у темряві та рабстві і з другого боку, пролетарська культура і мистецтво взагалі після перемоги пролетаріяту, можуть розвиватися лише як загально-людська культура й загально-людське мистецтво, бо пролетаріят підіймаючи до себе всі пригноблені класи, сам переходить в іншу якість і стає представником і провідником не своїх вузько-класових інтересів, а інтересів усього людства" [294, 57].

Розгорнутий критичний аналіз культурфілософії О. Богданова виконав у статті [233] І. Очинський, який теж піддав її та філософію культури М. Бухаріна критиці як "не марксо-ленінське розуміння культури" у світлі розкриття засад культурфілософії марксизму. Оцінюючи розуміння О. Богдановим культури як "безсумнівний ідеалізм, підфарбований пролетарською ідеологією", він так пояснив його: "Для Богданова, зовсім у дусі старого Юма, поза нашою свідомістю зовнішній світ уявляє з себе хаос. Тільки наш розум, наша свідомість накидають певні закони цьому хаосові ... Всю історію людства розглядає він, як історію боротьби організаційного процесу з природним хаосом" [233, 7]. Визнаючи за метафізичний поділ О. Богдановим усього "суспільного процесу" на окремі форми - "технічну, економічну, ідеологічну", і відзначаючи, що його "розуміння культури" невиправдано "звужене до ідеології", І. Очинський звернув окрему увагу на зауважену Т. Степовим принципову суперечність богданівського розуміння пролетарської культури: "Непослідовність Богданова виявляється з одного боку в тім, що довгий історичний шлях мусить пройти пролетаріят у виробленні своєї культури, а з

другого - вражає надзвичайно швидке визрівання цієї кляси в інтерпретації Богданова. Механічно розтягує він характеристику найпередовішої частини кляси на всю клясу і з перебільшеним оптимізмом іде на штурм буржуазної культури" [233, 12].

Засуджуючи богданівський "наївний утопізм у творенні пролетарської культури", він, водночас, вельми високо оцінив у цьому розділі філософію К. Маркса, зокрема так з'ясував "розуміння культури" засновником марксизму: "Для нього історія культури збігається з усім історичним розвитком од "дикуна" кам'яної доби до висококультурного індустріялізованого комуніста майбутнього. Активний, виробничний характер культурного процесу в Маркса на першім пляні..." [233, 5]. Ілюструючи ці тези на матеріалах праць К. Маркса і Ф. Енгельса, І. Очинський так визначив своє бачення культурфілософії марксизму: "У "Німецькій ідеології" Маркс недвозначно відкидає геть будь-яку проблему "чистої, позаклясової" культури у клясовому суспільстві ... Прозорно і чітко виступає матеріялістична, діялектична будова суспільства й роля в ньому культури. Само собою зрозуміло, що кляса-пан, кляса-командир ідеологічно обгрунтовує своє панування, закріплює його у культурній роботі науки, мистецтва подібно до того, як це вона робить у державному апараті ... у Маркса всяка культура у клясовому суспільстві неминуче має клясову ознаку" [233, 9]. Висвітлюючи засади марксистської культурфілософії або у контексті комплексного розгляду історії і теорії марксизму, як В. Юринець і П. Демчук, чи, як: Т. Степовий, І. Премислер, О. Бервицький, І. Очинський, - критичного аналізу ідей і вчень Г. Плеханова, О. Богданова й плеяди репресованих у СРСР теоретиків марксизму, ці діячі "філософського фронту" УСРР здійснювали свій пошук з принципово відмінних марксознавчих позицій.

Якщо В. Юринець і П. Демчук, залишаючись на позиції "діалектиків" уже після її критики та засудження в СРСР, продовжували обстоювати, всупереч сталінській, оригінальну марксистську філософську точку зору, зокрема в критиці вчень Г. Плеханова та О. Богданова, то їх колеги підпорядкували свій культурфілософський пошук політичній кон'юнктурі епохи реконструкції. Явні

представники європейської марксистської традиції в українській радянській філософії, В. Юринець і П. Демчук принципово розглядали культурфілософію К. Маркса та Ф. Енгельса як, по суті, істинний, але ж не абсолютно та в жодному разі не обмежений остаточно будь-яким інтерпретуванням, зокрема сталінським, шлях наукового пошуку. Разом із тим, Т. Степовий, О. Бервицький та І. Очинський різною мірою, але публічно солідаризувались із позицією Й. Сталіна, засуджуючи його політичних та наукових опонентів. Показовим зразком домінування цієї позиції у марксознавчому культурфілософському пошуці філософів УСРР епохи сталінської реконструкції стала, в тому числі, праця "Суспільство і природа" Я. Блудова. Визнаючи у ній марксизм-ленінізм за "суцільний стрункий науковий світогляд", який "охоплює єдиним поглядом природу, суспільство і людське мислення" й дійсно надає пролетаріату "змогу правдиво уявляти всю різноманітну дійсність і тенденцію її розвитку", Я. Блудов зосередив увагу на розгляді засад культурфілософії марксизму в заключному розділі "Поняття суспільство з погляду історичного матеріялізму".

Вказуючи, що, за К. Марксом, суспільство - "специфічний соціяльно-виробничий організм", він розглянув зміст історико-матеріалістичного вчення й на прикладі СРСР проілюстрував проречене К. Марксом "завершення прелюдії історії" людства та світанок його "дійсної історії": "З кожним роком нашого соціялістичного розвитку ми чимраз більше звільнялись від природної стихії, чимраз більше робимось дійсними володарями природи, як стали вже володарями свого власного суспільного життя" [30, 105]. Відзначаючи здобутки "звільненого від пут капіталістичного способу" радянського поступу в "соціялістичній промисловості і сільському господарстві", Я. Блудов визнав завершення розбудови "фундаменту соціялістичної економіки" у СРСР. Показовою особливістю цієї розвідки, характеризуючою специфіку змін у суспільно-політичному й, відповідно, науковому житті СРСР кінця 20-х - початку 30-х рр. XX ст., є написана в 1931 р. "Післямова", де автор "відредагував" наведені в тексті власні філософські погляди 1929 р. Постфактум піддаючи критиці М. Бухаріна, "діалектиків" та "механістів", Я.

Блудов, як і чимало його колег, намагався уславити пов'язані із "виступом т. Сталіна на конференції аграрників-марксистів" 27 грудня 1929 р." "величезні й знаменні події" на "філософському фронті" СРСР. Зауважуючи, що "марксистська теоретична думка просунулася далеко вперед", він солідаризувався зі здійснюваним "вождем партії" Й. Сталіним узурпуванням влади у країні й прямо виступив, як і загал радянських філософів, за "дійсну більшовицьку партійність й непримиренність в філософській роботі".

Однак, всі спроби Я. Блудова та згаданих вище його колег в УСРР розробляти філософію і культурфілософію марксизму за епохи реконструкції з позиції "діалектиків" або просталінської були приречені на трагічний фінал. Засудженим як "націоналісти і фашисти", "троцькістські елементи", їм було закинуто протидію "генеральній лінії партії та її вождя товариша Сталіна" в спосіб фальсифікації та заперечення марксизму-ленінізму й репресовано. На зміну цим спробам прийшло розробляння, з санкції Й. Сталіна, опонуючою "діалектикам" групою "мітінців" сталінського бачення "культури та культурної революції", прикметні взірці якого є в працях [126, 348] їх лідерів М. Мітіна, П. Юдіна і їх апологетів. Піддаючи 1933 р. у своїй доповіді на сесії Інституту філософії Комакадемії, у контексті висвітлення поглядів К. Маркса, В. Леніна та Й. Сталіна на "культуру й культурну революцію", критиці засновки культурфілософських ідей та вчень багатьох зарубіжних і радянських мислителів, зокрема: Г. Ріккерта, Е. Геккеля, О. Ранка, О. Шпенглера, О. Богданова, - П. Юдін засудив і М. Бухаріна й, як його апологета і, разом із тим, наступника "слабих сторін плеханівського світогляду", А. Деборіна. Коментуючи вчення Й. Сталіна про існування лише "двох світів" - капіталістичного та соціалістичного, і двох їх однойменних культур, друга з яких перемагає в жорстокій боротьбі загниваючу першу, П. Юдін, як і М. Мітін, і їх послідовники, суголосно цій тезі Й. Сталіна, обгрунтовуючій утвердження його диктатури у СРСР, наголосив: "Завдання культури на сучасному етапі є всебічно зміцнити диктатуру пролетаріату" [348, 23].

2.2.2. Дослідження вчень провідних діячів ВКП(б) і КП(б)У про радянське національно-культурне будівництво

Не менш важливим та актуальним напрямом розробляння на "філософському фронті" УСРР 20-30-х рр. XX ст. проблематики марксистської філософії культури було і дослідження вчень провідних діячів ВКП(б) і КП(б)У про радянське національно-культурне будівництво. Крім значного внеску до нього В. Юринця, Т. Степового, І. Очинського та А. Річицького, суттєву роль у розвитку цього напряму вітчизняної культурфілософії відіграли й усі згадані вище діячі КП(б)У, передусім М. Скрипник і Є. Гірчак. Не раз посилаючись у перших українознавчих публікаціях, головним чином статті "Новий ідеологічний маніфест українського фашизму", на вчення В. Леніна про державу і національно-культурне будівництво, В. Юринець звернув окрему увагу на бачення ним проблеми "самовизначення націй". Виходячи у її тлумаченні з націонал-комуністичної позиції - погляду на це питання М. Скрипника, він підтримав заходи останнього щодо запровадження й обгрунтування політики українізації, як-от солідаризувався в статті [375] із засудженням проводом КП(б)У проявів "руського й українського націоналізму та шовінізму". Проте, під час сталінської реконструкції В. Юринець, як і, фактично, всі його колеги - філософи УСРР, був вимушений засудити позицію М. Скрипника, виходячи із засад централізаторсько-русифікаторської політики Й. Сталіна - відповідно до заявленої ним у "Політичному звіті Центрального Комітету XVI з'їздові ВКП(б)" настанови про майбутнє "злиття" "національних формою, соціялістичних змістом культур" "в одну загальну соціялістичну (і щодо форми й щодо змісту) культуру з одною спільною мовою".

Ось як розкрив основний зміст цієї концепції Я. Білик: "На XVI партійному з'їзді тов. Сталін дав блискучу критику і романтичної теорії увічнення теорії нації, цієї теорії войовничого націоналізму ... і раціоналістичної, також буржуазної і по суті великодержавної теорії асиміляції

націй в умовах однієї країни. Марксистсько-ленінська теорія про злиття націй після перемоги комунізму на всьому світі безпосередньо випливає з ленінської теорії націй, розвинутої в клясичних працях з національного питання у тов. Сталіна ... Процес злиття мов і злиття націй, як це блискуче показав тов. Сталін, в умовах перемоги соціялізму в одній країні ще не є можливим, тут ми, безперечно, маємо лише зближення національних (формою і пролетарських змістом) культур в умовах величезного розвитку національно-культурного будівництва, але процес злиття націй з неминучістю відбувається після остаточної перемоги комунізму на всьому світі" [18, 200]. Послідовне втілення на початку 30-х рр. XX ст. в УСРР, з ініціативи Й. Сталіна, цієї концепції, центральною подією якого стала кампанія офіційних критики і засудження ідеолога українізації М. Скрипника, виявило цілковиту невідповідність "теорії про злиття націй" гаслам ленінської національної політики та, навпаки, її суттєве співпадіння з "великодержавною теорією асиміляції націй". Саме в контексті утвердження в СРСР цієї сталінської концепції і, власне, політики в кінці 20-х - на початку 30-х рр. XX ст. І. Очинський, І. Премислер, Т. Степовий і В. Юринець опублікували серію частково розглянутих нами статей з історії й теорії національно-культурного будівництва в СРСР.

Якщо в публікаціях [233] І. Очинського й [251] І. Премислера і Т. Степового були піддані критиці, саме як "антиленінські теорії культури і культурної революції", культурфілософські ідеї та вчення опонентів Й. Сталіна - провідних ідеологів ВКП(б) Л. Троцького та М. Бухаріна, і їх апологетів, то в статті [362] В. Юринця відповідна критика взагалі відсутня. Не вдаючись, на відміну від своїх колег, до замовної критики політичних суперників Й. Сталіна і, разом із тим, аналізу вчення про культуру В. Леніна, він оприлюднив у цій, сповненій напівприхованих інвектив на адресу сталінського тоталітаризму, статті власну культурфілософську утопію про "тип соціалістичної культури". Присвячуючи чимало публікацій другої половини 20-х - початку 30-х рр. XX ст. вивченню і розробці проблем національно-культурного будівництва в СРСР, М. Скрипник і Є. Гірчак, як і А. Річицький у праці [255], присвятили особливу

увагу висвітленню засад культурфілософії В. Леніна і, частково, Й. Сталіна. Водночас, цей внесок М. Скрипника і його апологетів до філософії культури УСРР був згодом засуджений емісаром Й. Сталіна в Україні П. Постишевим та низкою співробітників Інституту філософії ВУАМЛІН. Переходячи до розгорнутого аналізу здобутків осмислення цими мислителями ідей та вчень провідних діячів ВКП(б) і КП(б)У про радянське національно-культурне будівництво, звернемо, в першу чергу, окрему увагу на внесок В. Юринця, позиція якого в цьому питанні була визначена, великою мірою, так і не з'ясованими до кінця його стосунками із проводом КП(б)У.

Навчання, а потім науково-педагогічна діяльність у провідних вишах Москви на початку 20-х рр. XX ст. у представницькому колі нових радянських партійної та наукової еліт, були прологом до переїзду В. Юринця до столиці УСРР на запрошення М. Скрипника і його майже десятирічної вельми плідної участі в науковому житті Радянської України на її "філософському фронті". Науково-педагогічна робота на низці відповідальних посад у заснованому М. Скрипником УІМЛ, як і входження, з подання М. Скрипника, до редакційної колегії органу ЦК КП(б)У - журналу "Більшовик України", а згодом, за його ж протегування, обрання академіком ВУАН - все це вказує на довірливі стосунки В. Юринця з ідеологом українізації й керівництвом КП(б)У. Важливим свідченням цього була і його дієва участь у секретно ініційованій Й. Сталіним та розгорнутій Політбюро ЦК КП(б)У в УСРР кампанії критики і засудження М. Хвильового в 1926 р., коли В. Юринець - діяч "філософського фронту" УСРР, разом із А. Хвилею вдвох першими виступили на шпальтах органу ЦК і Харківського міськкому КП(б)У - газети "Комуніст", із критикою культурфілософії автора циклів памфлетів "Камо грядеши" й "Думки проти течії". Саме в цих обставинах ми вбачаємо пояснення ідейних настанов перших виступів В. Юринця в періодиці УСРР у 1926 - 1927 рр. - виразно задекларованої у них "промосковської" ідейної позиції. Так, засуджуючи у статті [364]: ідеї європейського вектору українських націо-, державо- й культуротворення, ідейні позиції теоретиків українського модерну,

"хвильовизм" та "фашизм" Д. Донцова, - В. Юринець визначив, як єдиний, москвоцентричний вектор соціалістичного будівництва в УСРР зокрема і в СРСР у цілому.

Показово позиціонуючи себе в цій і інших українознавчих публікаціях 1926 - 1927 рр. як цілком лояльний до державної й партійної влади СРСР та активно підтримуючий її політику представник радянської науки, він, водночас, доволі виразно обстоював політику українізації, передусім "націонал-комуністичну" ідею розвитку УСРР як "української соціялістичної держави", на основі декларуючої суверенітет республік СРСР ленінської національної політики. Невдовзі, в своїх основних культурфілософських українознавчих дослідженнях кінця 20-х рр. XX ст. [360, 361, 362, 369, 376, 377, 379], В. Юринець розробив наснажену культурфілософськими ідеями українських модерністів-"хатян", М. Хвильового та Д. Донцова власну філософію культури з її чітким європейським вектором вітчизняного культуротворення. Завуальовуючи її проростень у перших українознавчих публікаціях позірно гострою критикою вперше комплексно розглянутих на "філософському фронті" УСРР саме ним засад культурфілософій М. Хвильового та Д. Донцова, він використав марксистську філософію культури, чималою мірою, для, по суті, маскування своїх культурфілософських ідей, сформованих у 10-х рр. XX ст. на основі синтезу настанов соціалістичних, анархо-синдикалістських і націонал-патріотичних концепцій. Вимушений сполучати їх із ідеями і вченням класиків марксизму, В. Юринець, водночас, був змушений публічно самоцензурувати своє ставлення й до них, прикладом чого є критика ним "механістичної суті в концепції історичного матеріялізму" М. Бухаріна, внесок якого до науки В. Юринець перед тим високо оцінив у статті [374].

Активнішу участь у цій, розпочатій на "філософському фронті" СРСР за рік до "великого перелому" - на початку епохи сталінської реконструкції, з ініціативи Й. Сталіна кампанії критики й засудження цього його провідного ідейного опонента в ЦК ВКП(б) брали І. Очинський та Т. Степовий. Вони присвятили ряд статей та інших розвідок комплексному критичному аналізу

вчення, зокрема культурфілософії М. Бухаріна як провідного "теоретика-ідеолога правого ухилу". Присвячуючи цій темі монографію [234], в якій докладно висвітлено "недіялектичність, механістичність, еклектизм, ревізію марксизму-ленінізму в основних теоретичних питаннях у т. Бухаріна", а саме "філософське коріння правого ухилу", І. Очинський завершив цей аналіз у статті [233]. Послідовно критикуючи у всіх її чотирьох розділах постулати "опортуністичного правого ухилу у проблемі культури" М. Бухаріна, він зауважив, що останній, хоч "з оговорками", однак "засвоїв богданівське розуміння культури". Протиставляючи "погляди на клясову культуру" "у Маркса-Леніна" й "у Богданова і т. Бухаріна", І. Очинський так конкретизував перший: "Ленін уточнив, розшифрував думку Маркса про клясову культуру ... доповнює, що культура кожної певної доби складалася із величезного трудового процесу всього людського суспільства у його діялектичному розвиткові ... Як закономірний розвиток суспільства приводить його до остаточного діялектичного завершення - комунізму, так і культура, утворена протягом тисячоліть і лиш на передостаннім ступні розвитку захоплена в буржуазний полон, переходить у розпорядження нового господаря - пролетаріяту" [233, 9-10].

Закидаючи М. Бухаріну "нечіткість розуміння клясової культури", "перебільшену пошану до буржуазної культури" та перебування "поза живим процесом керівництва культурною революцією", він наголосив, що той викривив учення В. Леніна про "культурну революцію" й зауважив: "Згадаймо вище наведену думку т. Бухаріна про екстенсивність радянської культури, про завмирання клясової боротьби в сучасних наших умовах ... Численність кадрів, поширення радіо, кіно - ось головне завдання культурної революції за т. Бухаріним - знов таки механістична, кількісна, еволюційна концепція" [233, 34]. В статті ж [251] І. Премислера та Т. Степового це вчення прямо засуджене як "антиленінська теорія культури і культурної революції": "*Тов. Бухарін*, не зважаючи на позірну боротьбу з богданівським пролеткультизмом, пристає на погляди Богданова щодо культурництва, подібно до того, як у цілій своїй

філософії т. Бухарін запозичує в Богданова теорію рівноваги, що лежить в основі тектології, організаційної науки Богданова ... цілком ігнорує зв'язок ідеологічної революції з революцією культурною, яка може відбутися лише після захоплення влади пролетаріятом. Ідеологічну революцію т. Бухарін розуміє в суті по-богданівському, як культурну революцію, що є передумовою захоплення влади. Як еклектик, т. Бухарін скочується й до троцькістського "учнівства", бо, кажучи про освітянство, він замазує клясову боротьбу і клясовий характер пролетарської культури" [251, 76].

Піддаючи критиці культурфілософію Л. Троцького, зокрема закидаючи їй "ліквідаторські настанови щодо пролетарської культури", вони вказали, що її розробник "заперечує культуру, що її зараз будує пролетаріят", та "не визнає її за культуру соціялістичну і заразом клясову". Виходячи із критичного розгляду праці "Література і революція" (1923), І. Премислер та Т. Степовий зазначили: "*Троцький* цілком заперечує пролетарську культуру, вважаючи, що пролетаріят не встигне її створити. Для переходової доби він визнає лише культуру переходової доби, як наслідування буржуазної культури в пролетаріяту, який весь час мусить учнювати ... підносить гасло учнівства, як некритичного засвоєння буржуазної культури ... виходить, що пролетаріят може лише переймати покищо стару культуру, і тільки коли европейський пролетаріят "наздожене нас, він поможе довести справу до кінця" ... Але це вже буде безклясова культура" [251, 75-76]. Протиставляючи ідеям М. Бухаріна й Л. Троцького "вчення марксизму-ленінізму про культурну революцію", вони розкрили його у світлі оцінки культурфілософії саме В. Леніна: "Культурне визрівання самого пролетаріяту, перероблення ним самим його власної природи, утворення міцних кадрів носіїв пролетарської культури, будівників соціялізму, всупереч твердженням соціял-фашистів і богданівців, розгортається, як учить Ленін, лише після пролетарської революції ... Ленін підкреслює, що пролетарська культура має клясовий характер, що в усіх галузях культурної роботи і, зокрема, в галузі освіти й мистецтва, пролетаріят бореться за здійснення своєї мети - повалення буржуазії, знищення кляс та

експлуатації" [251, 72-73].

З'ясовуючи далі тлумачення В. Леніним культурної революції у СРСР як "цілого перевороту, цілої смуги культурного розвитку всієї народньої маси" після "захоплення влади", передусім і два її завдання: "боротьба з бюрократизмом апарату, який дістався нам від минулої епохи" та "культурна робота серед селянства", - автори статті наголосили, водночас, на спадковості учень про культуру В. Леніна та Й. Сталіна, зокрема провели тезу про спільність засад їх культурфілософських вчень. Аргументуючи її, у тому числі, постулатом про їх спільну боротьбу "проти великодержавного ухилу" та з "місцевим націоналізмом" в СРСР, І. Премислер і Т. Степовий виходили у розгляді культурфілософії Й. Сталіна з його концепції про "злиття всіх національних культур" в одну соціалістичну культуру: "Злиття всіх національних культур в одну спільну, соціялістичну і формою і змістом культуру з однією спільною мовою настане після перемоги пролетаріяту в цілому світі, коли "соціялізм увійде в побут" (Сталін). До того ж часу "період диктатури пролетаріяту і будівництва соціялізму в СРСР є період національних культур, соціялістичних змістом і національних формою" [251, 78]. Позиціонуючи цю позицію як спільну точку зору "Леніна і Сталіна" і протиставляючи її "великодержавницькій позиції люксембургіянців", які заперечили, як "породження дрібнобуржуазної фразеології і нісенітницю", "право націй на самовизначення", автори статті прагнули ототожнити визнання цього права В. Леніним і, власне, його заперечення Й. Сталіним.

Культурфілософія В. Леніна стала одним із головних об'єктів уваги автора розвідки [254] А. Річицького, в якій, на наш погляд, і було підведено риску критичного вивчення діячами "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст. культурфілософських ідей та вчень Г. Плеханова, О. Богданова, Л. Троцького, М. Бухаріна і, разом із тим, розгляду вчення В. Леніна про культуру. Висвітлюючи критику В. Леніним богданівської "ідеалістичної теорії" і плеханівської культурфілософії, спільно узалежнених ним саме від "антиісторичної, антипролетарської, антимарксистської, загалом буржуазної

теорії культури й мистецтва" К. Каутського, А. Річицький пов'язав із нею й філософію культури Л. Троцького: "Троцький теорію Кавтського, що заперечує пролетарську культуру й мистецтво взагалі, застосував до епохи диктатури пролетаріяту. Ця кавтськіянсько-троцькістська теорія по суті касує клясову боротьбу за диктатури пролетаріяту ... А Троцький проповідує не клясову культуру пролетаріяту, а культуру людську ... радить пролетаріятові відмовитися від клясової боротьби на фронті культури й мистецтва ... та піти в полон до буржуазної культури й мистецтва" [254, 69]. Наголошуючи, що "пролетарська культура, література й мистецтво не тільки *буде*, але вона і *єсть*", розвиваючись в "надрах капіталістичного суспільства" й "буйно" зростаючи уже в СРСР - "за диктатури пролетаріяту", він так визначив роль у цьому процесі В. Леніна: "Як справжній матеріяліст-діялектик, поєднуючи теорію з практикою, Ленін керує творенням пролетарської культури і сам у нім є перший учасник" [254, 70].

Аналізу та розроблянню "ленінської теорії пролетарської культури" присвятили увагу і М. Скрипник та Є. Гірчак - головні ідеологи політики українізації, активні учасники партійної, літературної та театральної дискусій на "ідеологічному" і "культурному" "фронтах" УСРР, які зробили у 20-х рр. XX ст. значний внесок до вивчення філософії культури марксизму та критики культурфілософських ідей і вчень його опонентів. В полі їх уваги саме в ці роки опинились офіційно визнані в УСРР за "великодержавно-російський націоналістичний ухил" та піддані критиці й засуджені погляди на національно-культурне будівництво функціонерів КП(б)У та ВКП(б): Д. Лебедя, В. Ваганяна, Г. Зінов'єва та Ю. Ларіна. Аналізуючи вказані різновиди цього "ухилу" у розділі "Великодержавно-російський націоналістичний ухил" видання [77], Є. Гірчак так визначив їх витоки: "Великодержавно-російський шовінізм у сучасних його проявах своїм ідейним змістом упирається в ту політику царської Росії, що її вона вела щодо всіх національностей, які вона завоювала і гнобила" [77, 12]. Засуджуючи у статті "Теорія боротьби двох культур" культурфілософію автора цієї теорії "в її великодержавно-російській

модифікації" - секретаря ЦК КП(б)У Д. Лебедя, і його колег - "люксембургіянців" Є. Бош і Г. П'ятакова - концепцію "*неминучої боротьби*" в Україні двох культур - російської, як "*культури міста*", з українською, як "культурою села", він зауважив, що вона "нічого спільного не має ні з ленінізмом, ані з більшовизмом".

У статті "Ваганянщина" Є. Гірчак гостро засудив і "ухил" автора праці "Про національну культуру" (1927) В. Ваганяна, як-от визнав за антиленінську його засаду, що "боротьба за комунізм немисленна без найрішучішої боротьби з національною культурою", крім російської. Ці два ухили були засуджені й у статтях [375] В. Юринця та [251] І. Премислера й Т. Степового, які розкритикували їх проросійську "великодержавну" сутність. Разом із тим, Є. Гірчак визнав у статті "Опозиційний бльок і національне питання на Україні" "розходження з партією" Г. Зінов'єва, з огляду на його заяву, що "провадиться таку "українізацію", яка "допомагає петлюрівщині", і засудив його як "ворога ленінського розуміння національного питання". Розцінюючи у статті "Українізація та помилки Ларіна" публічні виступи останнього як "клясове незадоволення великодержавного шовінізму з національної політики КП(б)У", Є. Гірчак затаврував його як "перекручувача та ревізора національної політики нашої партії". Закидаючи Ю. Ларіну "політично неправильне" "визначення суті українізації" і відкидаючи, як "безвідповідальні обвинувачення", слова про "насильну українізацію" громадян УСРР, він заперечив його тезу, що "суть політики партії в національному питанні" веде до "мізерного культурництва народницького типу". Пояснюючи офіційний погляд КП(б)У на політику українізації, Є. Гірчак зазначив, що її "ленінське і більшовицьке розуміння" полягає у "втягненні пролетаріяту в справу будівництва соціялізму й соціялістичної культури на Україні" і "забезпеченні гегемонної ролі пролетаріяту в процесі національно-культурного будівництва" в УСРР.

Виходячи з цього ж розуміння українізації, уточненого в тезах Червневого Пленуму ЦК та ЦКК КП(б)У "Про підсумки українізації" (1926), М. Скрипник наголосив у доповіді на X з'їзді КП(б)У (1927), що розбудова

української культури в УСРР може відбуватись "лише в своїх українських формах" та "тільки пролетарськими шляхами". Розвиваючи цю ідею в багатьох доповідях, як-от промові "Культурне будівництво в СРСР" (1930) на пленумі Міжнародного бюро революційної літератури, у якій радянську культуру визнано за "культуру широкої самодіяльності мільйонів трудящих мас", М. Скрипник розглядав її як братню спілку всіх національних культур СРСР, кожна з яких є національна "за формою і мовою" та "пролетарська, інтернаціональна за своїм змістом". М. Скрипник і Є. Гірчак присвятили чимало своїх виступів та публікацій осмисленню теорії і практики політики українізації у світлі дослідження й популяризації постулатів культурфілософії В. Леніна, яскравим зразком чого є доповідь першого "Ленін як учений" (1928). Відзначаючи суттєві здобутки В. Леніна в царинах: політекономії, статистики, теорії держави й інших, - М. Скрипник звернув увагу і на розробляння ним філософії та національного питання, яке, за його словами, саме В. Ленін і "поставив" як "окрему науку", що має важливе значення "для всієї історії розвитку суспільства". Не менш показовим взірцем цих студій є досі маловідомий ленінознавчий доробок Є. Гірчака, насамперед його стаття "В. І. Ленін про культурну революцію і національну культуру".

Зауважуючи у ній, що "соціялістична індустріялізація" та "культурна революція" - це саме ті "дві сторони" "великого пролетарського завдання будівництва соціялізму", що випливають "з ленінської теорії пролетарської революції, як її складові", він так визначив своє бачення мети культурної революції у СРСР: "Інтернаціональної культури, відірваної од національних умов, рис, особливостей - немає. Абстрактної культури нема. Значить в умовах пролетарської диктатури, в умовах соціялістичного будівництва відбувається творення пролетарської, соціялістичної, інтернаціональної культури в національних формах" [77, 248]. Однак, на початку 30-х рр. XX ст. ідеологи українізації були змушені публічно солідаризуватись з позицією Й. Сталіна з цього питання, в першу чергу один із її головних критиків у керівництві КП(б)У М. Скрипник. Показовим прикладом цієї метаморфози є її проведення в

праці [255] А. Річицького, який обгрунтував відповідну позицію Й. Сталіна як єдиноможливе продовження ленінської національної політики, апелюючи до українського націонал-комуністичного розуміння сутності СРСР в ідеалі: "Це добровільне об'єднання національних республік у єдину союзну радянську державу, знімаючи непримиренну суперечність двох тенденцій, властивих капіталізмові щодо національного питання, натомісць становить діялектичну єдність інтернаціонального об'єднання народів за доби диктатури пролетаріяту й соціялізму і їх національної самостійности й суверенности та піднесення їх економічно-культурного розвитку, керованого свідомою волею диктаторської кляси - пролетаріяту" [255, 5].

Обстоюючи покликане унеможливити ототожнення позиції Й. Сталіна з "великодержавним шовінізмом" наголошення ним у "Політичному звіті Центрального Комітету XVI з'їзду ВКП(б)" того, що "теорія злиття всіх націй, скажімо, в СРСР в одну загальну *великоруську* націю з однією спільною *великоруською* мовою" є теорія "націнальшовіністська" - "антиленінська", А. Річицький так розкрив сталінське бачення майбутнього: "Дальшій перспективі перемоги соціялізму в світовому масштабі і вищій фазі комуністичного суспільства ... відповідає відмирання національних культур, мов і злиття націй, що супроводиться відмиранням пролетарської держави взагалі, отже й національних республік зокрема" [255, 84]. Разом із тим, послідовно проводячи крізь усі власні виступи та дослідження до доповіді "Нові лінії в національно-культурному будівництві" (1929) критику тези про "розтворення всіх національних культур в єдиній космополітичній культурі" - цілком виразно виступаючи проти яскраво "великодержавницької" сутності позиції Генерального секретаря Політбюро ЦК ВКП(б), М. Скрипник вже в доповіді "Зближення й злиття націй за доби соціялізму" (1931) вказав, що "перед нами стоїть перспектива неминучого зближення і далі злиття націй". Підсумком цього вимушеного компромісу була проведена в УСРР у 1933 р. - під час Голодомору, П. Постишевим офіційна кампанія критики і засудження М. Скрипника, завершена його самогубством та винищенням з санкції Й. Сталіна

здобутків політики українізації.

2.3. Розробляння проблематики філософії культури у дослідженнях з історії українських філософської та суспільно-політичної думок

2.3.1. Дослідження специфіки розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст.

Одним із провідних напрямів культурфілософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст., на наш погляд, було і вивчення розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст., передусім культурфілософський аналіз проблем національно-культурного будівництва УСРР епохи "Розстріляного Відродження". Вагомий внесок до актуалізації цього напряму з середини 20-х рр. XX ст. зробили, насамперед, В. Юринець і група діячів проводу КП(б)У на чолі з М. Скрипником, та інші відомі представники харківської й, частково, київської філософських шкіл, як-от: П. Демчук, Я. Білик, І. Очинський і В. Беркович. Ця проблематика є наскрізною і пріоритетною для всіх українознавчих розвідок В. Юринця, починаючи від перших з них, як-от статті [364], і закінчуючи статтею [385], якими позначено хронологічні межі семирічного періоду (1926 - 1932) значної уваги їх автора до процесу національно-культурного будівництва в УСРР. Об'єктом уваги В. Юринця стали виступи й публікації учасників української літературної дискусії 1925 - 1928 рр., як-от М. Хвильового та його опонентів - речників проводу КП(б)У. Крім цієї проблематики, у полі зору філософів - дослідників розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст., постали й пов'язані з проблемами згаданого будівництва питання його передісторії. У частково присвячених розгляду цієї теми статтях [230, 231, 232] І. Очинського та [101, 122] П. Демчука наведено декілька прикметних культурфілософських оцінок специфіки формування вітчизняного й зарубіжного соціокультурного буття за епох Просвітництва, Романтизму та модерну.

Водночас, у статтях [16] Я. Білика й [110] П. Демчука актуалізовано аналіз вітчизняного соціокультурного буття індустріальної епохи крізь призму вивчення ідей чільних представників "громадівства". Висвітленню цієї проблематики присвятили увагу і згадані представники КП(б)У, передусім М. Скрипник, який зробив основний внесок до теоретичного розробляння політики "українізації" в царині вітчизняної культури. Він, зокрема, з'ясував у статті "Підсумки "літературної дискусії" з позиції українського націонал-комунізму власне культурфілософське бачення ідейних орієнтирів вітчизняного культуротворення в контексті розгляду "щаблів розвитку" української літератури XVIII - початку XX ст. Подібний культурфілософський нарис розвитку українського національно-культурного відродження кінця XIX - першої чверті XX ст. з тієї ж української націонал-комуністичної ідейної позиції навів у статті "Про наші літературні справи (До літдискусії)" того ж 1926 р. і А. Хвиля. Проведене нами вивчення українознавчої наукової спадщини В. Юринця дозволяє стверджувати, що він присвятив найбільшу, порівняно з колегами, увагу вивченню української культури XVIII - першої третини XX ст. Чільний дослідник вітчизняних філософії та суспільно-політичної думки XIX - першої третини XX ст. на "філософському фронті" УСРР, у полі зору якого постали культурфілософські ідеї та вчення: "громадівців", неонародників, мислителів діаспори, модерністів і авангардистів, зокрема тих же "хатян" і "молодомузівців", - В. Юринець присвятив свої українознавчі публікації 1925 - 1930 рр. системному осмисленню згаданого українського відродження.

Від перших спроб культурфілософського аналізу його витоків, а саме співставлення основних тенденцій вітчизняного культуротворення періодів української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. й виступів "хатян" і "молодомузівців" проти традиціоналізму, в статтях [364, 384], В. Юринець перейшов до загального висвітлення передісторії українського національно-культурного відродження першої чверті XX ст. і його сутності в своїй найбільшій українознавчій та, водночас, культурфілософській праці [377].

Вбачаючи саме у П. Тичині символ цього відродження й оцінюючи поета як його найідейнішого творця та виразника, у поезії якого відображено "весь складний, трагічний, багатобарвний, протирічливий, повний мук, катастроф, поразок, перемог, дивний процес" - "революційне визволення українського народу", він комплексно дослідив його перші збірки поезій 1918 - 1925 рр.: "Сонячні кларнети", "Плуг", "Замість сонетів і октав" та "Вітер з України". Розглядаючи їх як герменевтичний ключ до з'ясування витоків, сутності й наслідків українських національно-визвольних змагань першої третини XX ст., В. Юринець розглянув їх перебіг крізь призму філософського аналізу історії людства від первісності до XX ст. Висвітлюючи, під час аналізу поетичних космології, натурфілософії, етики та історіософії П. Тичини на матеріалах його поезій, головним чином зі збірки "Сонячні кларнети", власне бачення традицій і перспектив вітчизняного культуротворення, він наголосив на понад двохтисячолітньому розвитку українських історії і культури та їх вкоріненості в європейській історії від первісності до модерну.

Спочатку критик ідейної позиції і культурфілософії М. Хвильового, В. Юринець солідаризувався з ними у публікаціях останньої третини 20-х рр. XX ст., виступаючи у заснованому М. Хвильовим після самоліквідації ВАПЛІТЕ альманасі "Літературний ярмарок" у 1929 р. з серією культурфілософських нарисів [360, 361, 368, 369, 379]. У них постульовано уособлену в образі уявної розмови між низкою класиків світового письменства XVIII - початку XX ст. та письменниками УСРР 20-х рр. XX ст. ідею перспективності й необхідності творчого діалогу української радянської і західноєвропейської культур. Прикметно, що вчений досліджував специфіку розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст. у контексті розбудови у 1925 - 1930 рр. власної, позначеної спробою узгодити засади марксизму-ленінізму з західноєвропейськими філософською та культурфілософською думками модерну, філософії культури. І. Очинський і В. Беркович актуалізували цю саму проблему в контексті аналізу історії вітчизняних письменства, філософської й суспільно-політичної думок XVIII - першої третини XX ст. У згаданій серії

публікацій, присвячених розгляду ідей та вчень Г. Сковороди, І. Франка й В. Винниченка, І. Очинський не раз навів оригінальні культурфілософські оцінки розвитку вітчизняної культури Просвітництва, Романтизму та модерну. Так, він розглянув у статтях [230, 231] українське соціокультурне буття середини XIX - початку XX ст., у другій з яких, на основі широкого спектру творчого доробку І. Франка, дослідив його місце і роль в історії української культури як "великого піонера европеїзації Галичини".

Аналізуючи умови діяльності І. Франка в Східній Галичині, він так з'ясував специфіку її соціокультурного розвитку: "Галичина його часу - пореформена країна з великим швидким процесом капіталізації промисловости і паралельною пролетаризацією села ... ще дужі залишки февдальних ілюзій ... Франкові твори, його естетика, перш за все, пронизані останнім скісним промінням передсмертного февдалізму" [231, 71]. Оцінюючи у першій із цих статей, крізь призму аналізу кількох художніх творів В. Винниченка першої третини XX ст., як-от романів "Чесність з собою", "По свій" і "Сонячна машина", його ідейно-світоглядну еволюцію: від захоплення спочатку "люмпен-пролетаріятом", а після революції 1905 р. - "дрібно-буржуазними революціонерами-націоналістами", та потім - на еміграції, - типом "ніцшеанських" "сильних натур", - І. Очинський розкрив на прикладі В. Винниченка розвиток ідейної еволюції вітчизняної інтелігенції модерну. Простежуючи її, він навів ряд культурфілософських оцінок цієї епохи, як-от етапу після "бурі революції 1905 року": "...період чорної реакції прибив усі ті повстанчі елементи, яким бракувало упертости, витриманости. Та студентська, та й взагалі інтелігентська маса, що перед і підчас 1905 року плекала була революційні настрої, охляла, знесилилась, кинулася в усілякі "ухили", ставлячи на перший план інтереси тільки своєї особи ... Революція 1905-го року розтрощила ілюзії інтелігенції про якусь її гегемоніяльну або хоч самостійну політичну клясову ролю..." [230, 134].

Оцінюючи творчість цих провідних діячів української культури Просвітництва, Романтизму та модерну, які, власне, і стали їх символами в

українській культурній традиції, він вивчав проблему відображення цих епох вітчизняної культури якраз у літературній творчості їх найвідоміших представників. В. Беркович, у свою чергу, звернув у статті [11] увагу на внесок провідних представників вітчизняної філософської думки XVIII - XIX ст. до української науки. Вивчаючи вітчизняне філософування цих століть, він відзначив потужний вплив на нього філософських традицій саме Західної Європи, зокрема і ту "надзвичайно корисну ролю, яку відограв німецький ідеалізм для філософської думки на Україні", насамперед філософія Г. Гегеля. Прикметно, що В. Беркович, як і В. Юринець та П. Демчук, зауважив такі дві наскрізні характеристики розвитку вітчизняного соціокультурного буття від Середньовіччя до модерну, як його виразна відмінність від російського та значна залежність саме від західноєвропейського соціокультурного поступу. П. Демчук, як один із небагатьох перших дослідників історії філософії України в УСРР, не випадково звернув у своїй основній публікації на цю тему [101] особливу увагу на виняткові місце німецької класичної філософії, головним чином саме вчення Г. Гегеля, в розвитку філософської думки Росії XIX ст. Проводячи у цій статті ідею становлення російської та української професійних культур під пріоритетним впливом філософії і культури Німеччини епох Просвітництва й Романтизму, він узалежнив у статті [122] формування філософської культури Т. Шевченка саме від наукових і суспільно-політичних ідей німецького Романтизму, передусім учення О. Гумбольдта.

В цій публікації наведено чимало гострокритичних культурфілософських оцінок "філософської дійсності" та, в цілому, народної й професійної культур Росії та України XIX ст. Зауважуючи, що "уся Україна тодішня це було кріпацьке селянство" і що вона тоді "жила релігіозними передсудами", П. Демчук відзначив, разом із тим, і "темряву візантійського азіятського варварства" в Російській імперії, де, як він писав, "панувало тоді занесене, поверхове, неглибоке західництво російського барства", "напівварварське освітянство", та "не було ще власне европейської культури". Показово, що чільні розробники культурфілософської проблематики у філософії УСРР - В.

Юринець і П. Демчук, були, на наш погляд, переконаними обстоювачами думки про значний позитивний вплив німецької професійної культури XVIII - першої третини XX ст., в першу чергу саме філософської думки, як-от німецької класичної філософії і марксизму, на розвиток вітчизняних філософської й суспільно-політичної думок того ж періоду. Цю ідею проведено і в статті [110] П. Демчука, присвяченій вивченню поглядів М. Зібера, зокрема його культурфілософських ідей, як "першого пропагандиста та популяризатора марксизму на території колишньої Росії" й "першого марксиста на Україні та Росії". Розробляння цього напряму культурфілософської думки УСРР П. Демчуком і його колегами, з нашої точки зору, чітко засвідчило обстоювання ними основних засад ідеології українського націонал-комунізму в сполученні з досить виразними проєвропейськими ціннісно-світоглядними симпатіями.

Ще одним показовим прикладом цього стало розробляння вказаної культурфілософської проблематики і в українознавчих дослідженнях Я. Білика. Досліджуючи наукові ідеї М. Зібера та інших "громадівців" на ширшому обсязі матеріалів з історії вітчизняних науки, культурно-мистецького і суспільно-політичного життя XIX ст. у статті [16], він значно докладніше за П. Демчука розглянув специфіку українського соціокультурного буття середини XIX - початку XX ст. Висвітлюючи "поширення Марксових ідей на Україні" в 60-80-х рр. XIX ст. на основі системного аналізу історії громадівського руху та сутності концепції М. Зібера й ідей та вчень М. Драгоманова, І. Фесенка і С. Подолинського, Я. Білик звернув увагу на зумовленість розвитку цього руху, як і всієї вітчизняної професійної культури, піднесенням економічного життя в Україні як "колонії царської Росії" в 70-х рр. XIX ст.: "Русифікація українського міста, зокрема школи та преси, заборона видавати літературу українською мовою 1863 та 1876 рр. і взагалі жахливе національне гноблення на Україні - все це зумовило певне національне забарвлення народницьких рухів на Україні" [16, 228-229]. Розвиток української культури у першій третині XX ст. і, в основному, культурфілософська проблематика національно-культурного будівництва в УСРР, перебували у центрі уваги групи представників проводу

КП(б)У, в першу чергу М. Скрипника. На наш погляд, предметно розкрити сутність культурфілософії українського націонал-комунізму нам дозволяє аналіз серії його публікацій 20-х рр. XX ст. на цю тему.

Послідовно обстоюючи у них здійснювану тоді під його керівництвом в УСРР політику українізації, М. Скрипник постійно тримав у полі зору всі царини вітчизняного національно-культурного будівництва й уважно аналізував проблеми культурно-мистецького життя УСРР. Критикуючи у своїх виступах філософію культури М. Хвильового, зокрема визнаючи її у статті "До теорії боротьби двох культур" за українську модифікацію теорії боротьби української й російської культур, він навів у цій же публікації докладний культурфілософський аналіз цього питання. Зазначаючи, що в капіталістичній країні культура молодої національності самовизначається лиш у боротьбі з державною культурою владної нації, М. Скрипник закинув М. Хвильовому, що той невиправдано переніс на СРСР погляд про самовизначення пригніченої нації і розвиток її культури у капіталістичній державі тільки у спосіб боротьби з культурою пануючої нації. Вказуючи на відмінність вирішення цієї проблеми у СРСР, він оголосив радянський "інтернаціоналізм" інтернаціоналізмом "пролетаріяту, що бореться з імперіялістичною буржуазією", і зазначив, що його метою є заміна "буржуазно-націоналістичної культури" на "нову пролетарську культуру" - "культуру вільного розвитку кожного народу". Коментуючи також тези "Про підсумки українізації" червневого Пленума ЦК КП(б)У 1926 р., він відзначив положення, що партія "одстоює самостійне розвинення української культури" і виступає за те, щоб вона "як-найширше використовувала всі вартості світової культури" та "як-найрішучіше порвала з традиціями провінціяльної обмежености й рабського підтакування".

Реконструюючи й аналізуючи у цій статті "три щаблі розвитку" українських літератури і, власне, культури XVIII - 10-х рр. XX ст.: 1). "провінціяльна література, додаткова до російської"; 2). "період Франківський", коли "українським Піємонтом стала Галичина" з "осередком української культури" у Львові, де "вона творила свої власні шляхи розвитку, не маючи за

собою державної влади"; 3). розпочата "напередодні революції 1905 року й остаточно визначається Жовтневою революцією" 1917 р. "доба будування самостійної української культури, але підтриманої силою пролетаріяту", - М. Скрипник увиразнив у цій схемі і в усіх інших своїх розвідках на цю тему другої половини 20-х рр. XX ст. настанови українського націонал-комунізму. Зауважуючи, що впродовж першого з цих періодів вітчизняне письменство було "літературою гопака, горілки, дяка й куми", бо "передові сили українського суспільства переходили тоді до російської літератури й там працювали", він підкреслив, що докорінні зміни в українському соціокультурному розвитку почали відбуватись за "періоду Франківського", чи якраз тоді, коли "українська література змогла стати на свої власні ноги". Заперечуючи "першенське значіння" впливу російської літератури кінця XIX - початку XX ст. на тогочасну українську й, власне, всього російського соціокультурного буття тієї доби на вітчизняне, М. Скрипник чітко наголосив, що "нова українська література", а отже й культура, мають коріння не в російській, а в "своїй власній попередній історії".

Ці ідеї активно розробляли у своїх численних публікаціях і інші провідники політики українізації в УСРР, зокрема Є. Гірчак та А. Хвиля, які, зазвичай, коментували й тлумачили погляди М. Скрипника на національно-культурне будівництво в УСРР. Показовим прикладом культурфілософського тлумачення ними саме з позиції українського націонал-комунізму історії українського національно-культурного відродження 10-20-х рр. XX ст. є його нарис у статті "Про наші літературні справи (До літдискусії)" (1926) А. Хвилі. Висвітлюючи у ній такі етапи цього відродження: 1). початок 10-х рр. XX ст., 2). кінець 10-х - початок 20-х рр. XX ст. та 3). 20-і рр. XX ст., - він визнав за їх спільну наскрізну характеристику суттєву відмінність соціокультурної специфіки розвитку тогочасних Росії та України. Наголошуючи, що впродовж першого з них Україна, "з її економічним станом, а значить і соціяльним", та "в більшій мірі - національним", "відрізняється від Росії", А. Хвиля відзначив "велике напруження" "національної боротьби між керовничою зграєю

російських чорносотенців і багатомільйоновим селянством та українською інтелігенцією, що йшла на чолі його в культурній справі". Оцінюючи другий етап як спробу "націоналістичної української буржуазної інтелігенції", "поруч з куркулями і частиною селянства" та "за допомогою чужоземного капіталу", будувати "національну українську державу", він розцінив її як наслідок "старих взаємин на Україні між владною російською й пригнобленою українською нацією" та підкреслив, що розбудова на третьому етапі УСРР має враховувати те, що вона значно різниться від РСФРР.

Однак, з початком епохи сталінської реконструкції й кардинального "повороту" у внутрішній політиці СРСР, всі ці представники проводу КП(б)У були вимушені пропагувати ідею Й. Сталіна про майбутнє "злиття націй" у СРСР, передусім сам М. Скрипник у доповіді [274] на Комісії нацпитання при ВУАН у 1931 р. А вже в доповіді [148] В. Затонського на сесії ВУАН у січні 1934 р. було засуджено "націоналістичний ухил" самого М. Скрипника: "Ми будуємо культуру соціалістичну, носителі якої є українські пролетарі-ударники соціалістичної індустрії, ударники колгоспного будівництва, оті бригадири, трактористи, комбайнери, ланкові - нові люди на відновленій революцією радянській землі. Ось чому в творенні української культури ми розходимося з тими, що намагаються протягти безперервну "золоту нитку" від великокняжої Київської України-Русі через Петра Могилу, батька Хмельницького до Центральної ради, імперіалістичної інтервенції і до наших днів" [148, 13-14]. Прикметно, що між численних звинувачень на адресу М. Скрипника під час спланованої Й. Сталіним і ретельно проведеної П. Постишевим у 1933 р. кампанії згортання політики українізації були і закиди у його солідаризації з філософією культури М. Хвильового та підтримці В. Юринця й П. Демчука. Виходячи у не раз здійснюваному ними протиставленні здобутків і втрат національно-культурного будівництва в СРСР капіталістичному устрою з тези про жорстоку "боротьбу між "капіталістичним та соціялістичним" світами, філософи УСРР були вимушені популяризувати точку зору з цього приводу виключно Й. Сталіна.

Засадничим для всіх їх оцінок було чітке визнання виняткової ваги постанов XVI з'їзду ВКП(б) (1930) як декретуючого колективізацію та індустріалізацію "розгорнутого наступу соціалізму" за епохи реконструкції. Яскравим зразком подібного розгляду процесів вітчизняного культуротворення з цієї позиції є, на наш погляд, виразно характеризуючий її сутність нарис перебігу національно-культурного будівництва в УСРР та, в цілому, в СРСР у публікації [105] П. Демчука. Наголошуючи, що "під керівництвом Ленінської Комуністичної Партії в Країні Рад завершується побудова фундаменту соціялістичної економіки", він антагоністично протиставив "селянському життю" України втілюваний шляхом "суцільної колективізації" й індустріалізації соціалістичний ідеал *"індустріялізованої України"*. Показовою спробою розгляду в цьому ж ключі, але вже після трагедії Голодомору й самогубства М. Скрипника, змісту радянського культуротворення, є наведена І. Поляковим така його оцінка: "Українські пролетарі і колгоспники переможно за проводом компартії, в нерозривному зв'язку з трудящими всього СРСР, будуючи соціалізм, розгромили націоналістичну контрреволюцію, її ідеологів та "теоретиків". За проводом нашої партії ми дійшли гігантських успіхів в індустріалізації УСРР, соціалістичній перебудові сільського господарства України, в будівництві української радянської соціалістичної культури. Радянська Україна - невід'ємна частина нашого Союзу і пролетарі та колгоспники радянської України, йдучи під прапором пролетарського інтернаціоналізму, і далі переможно будуватимуть національну формою і соціалістичну змістом культуру УСРР" [246, 135].

2.3.2. Висвітлення культурфілософських ідей діячів української культури XVIII - першої третини XX ст.

Основний внесок до висвітлення культурфілософських ідей діячів української культури XVIII - першої третини XX ст. з філософів УСРР зробив

саме В. Юринець і, водночас, група представників проводу КП(б)У на чолі з М. Скрипником, які присвятили чималу увагу розроблянню цього напряму філософії культури у контексті дослідження специфіки формування культури УСРР епохи "Розстріляного Відродження". Крім того, певну увагу цій проблематиці присвятили П. Демчук та І. Очинський, які дослідили її у досить щільному зв'язку з актуалізацією попереднього напряму їх культурфілософського пошуку. Як і в тому випадку, ця проблематика є наскрізною й пріоритетною для всіх українознавчих досліджень В. Юринця другої половини 20-х - початку 30-х рр. XX ст., починаючи від статті [364] та закінчуючи публікацією [385]. Показово, що осмислення їх автором розмаїтої палітри культурфілософських поглядів знакових постатей української культури XIX - XX ст. виразно поставлено ним під знак синтезу ідей модернізму та українського націонал-комунізму. Об'єктом уваги ученого, в даному разі, були не лише культурфілософські концепції М. Хвильового і низки його опонентів в українській літературній дискусії 1925 - 1928 рр., а й широкий спектр культурфілософських ідей та вчень ідеологів і чільних представників, насамперед, "громадівства", "хатянства", "молодомузівства" - від Т. Шевченка до відомих діячів культури УСРР та української діаспори. На окрему увагу заслуговує стаття [122] П. Демчука - розділ чи уривок з утраченого рукопису його шевченкознавчої праці, у якій було вперше системно досліджено вплив вчення О. Гумбольдта та інших зарубіжних мислителів XIX ст. на формування філософської культури Т. Шевченка.

Об'єктом нашої уваги знову є стаття [230] І. Очинського, як і низка публікацій В. Юринця й стаття [226] Г. Овчарова, присвячені розгляду соціалістичної утопії В. Винниченка та багатьох його культурфілософських ідей. Висвітлення цієї ж проблематики посіло окреме місце в науково-публіцистичній спадщині Є. Гірчака й А. Хвилі як активних учасників літературної, театральної і інших дискусій на "культурному фронті" УСРР та, насамперед, у численних, досі системно не досліджених виступах та статтях М. Скрипника, присвячених найширшому колу питань національно-культурного

будівництва в УСРР. Взірцем їх культурфілософського розгляду є, наприклад, доповідь "Наша літературна дійсність" (1928) М. Скрипника на літературному диспуті в Харкові, окрему увагу в якій звернуто на культурфілософію М. Хвильового й ідеї його колег із ВАПЛІТЕ. Ця тенденція простежується і в уже згаданих публікаціях Є. Гірчака і А. Хвилі, як-от: монографії [79] й виступі "За більшовицьку консолідацію пролетарських літературних сил" (1931) першого і статті [326] другого, - де, крім критики філософії культури М. Хвильового, засуджено й культурфілософські ідеї та вчення М. Зерова та футуристів М. Семенка й Г. Шкурупія. Водночас, найдокладніший аналіз культурфілософських ідей діячів української культури XVIII - першої третини XX ст. на "філософському фронті" УСРР, до висвітлення якого ми далі переходимо, здійснив саме В. Юринець, який виступив із гострою критикою народницької й неонародницької ідеології з завуальованої позиції спроби поєднання сформованого в 10-х рр. XX ст. модерністського світогляду з націонал-комуністичним тлумаченням марксистсько-ленінської ідеології.

З середини 20-х рр. XX ст. у центрі уваги В. Юринця, як літературознавця, опинився художній доробок чільних представників вітчизняної літератури модерну й авангарду: В. Винниченка, П. Тичини, М. Хвильового і М. Бажана, - творчість яких він визнав за позитивний виняток на загальному тлі українського письменства як, на його погляд, виразно "вбогої на ідеї" "літератури нації низької суспільної структури". Цій критичній оцінці вітчизняного письменства саме народницької епохи з центральної культурфілософської розвідки В. Юринця - статті [362], передували його роздуми над місцем модернізму в українській культурі та, передусім, письменстві початку XX ст. Початкуючий поет-модерніст у 10-х рр. XX ст. - автор збірок "Чергою хвиль" (1911) і "Етапи" (1914) модерністських віршів, у яких, наприклад, було згадано працю Ф. Ніцше "Присмерк ідолів" та головного героя драми "Бранд" Г. Ібсена, В. Юринець раз-у-раз повертався в більшості українознавчих публікацій другої половини 20-х рр. XX ст. до осмислення модернізму. Прикметно, що чільні позиції у спогадах В. Юринця про

українське наукове, культурне та громадське життя 00-10-х рр. XX ст. - періоду його активного особистісного формування, посіло згадування ряду відсилаючих до історії вітчизняного модернізму подій і явищ літературно-мистецького життя Східної Галичини, передусім Львова, кінця XIX - початку XX ст. Ці події й явища пов'язані, головним чином, саме з діяльністю об'єднання західноукраїнських письменників-модерністів "Молода Муза" й, водночас, ідеологів "хатянства" - публіцистів часопису "Українська хата" М. Євшана та А. Товкачевського.

Вказуючи, що "повний вираз найшов український модернізм в хатянстві", та критично оцінюючи його, а саме визнаючи, що "деякі хатяни були ідеологами войовничого націоналізму", він наголосив, що "спільний для них всіх був культ Куліша - прототипа й апологета українського міщанства". Але вже в праці [377] В. Юринець протиставив Т. Шевченку П. Куліша і П. Тичину як двох "невтомних піонерів української культури" і видатних "українських культурних фігур", а "ідейність" Кобзаря оцінив тільки як "наслідок української заскорузлости". Там же вчений піддав критиці й творчість І. Франка, зокрема зауважив, що "европеїзм Франка дуже часто дхне відрізаною від усього культурного світу Галичиною". В цій же праці він протиставив "виразній прямолінійності Шевченкової ідеології національно-селянської революції" і, в цілому, "плебейському" характеру "Шевченкової ідеології" постать П. Куліша, якого визнав за "колоса української історії" й "будителя української національної свідомости". На наш погляд, це протиставлення є вельми показовим для характеристики світогляду В. Юринця. Уточнене в статті [385], воно засвідчило суголосність поглядів її автора ідеям критикованої ним же філософії культури вітчизняного модернізму: "Український модернізм знайшов і свого Ніцше - Куліша, "европейця", природного ворога всякої "юрби". Культ Куліша став символом "аристократизму духа", свідомого зривання з неясними традиціями українського "демократизму", "всенародности". Український модернізм створив версію про конструктивну, історіотворчу західньоєвропейську людину..." [385, 186].

Ця теза про вагому роль П. Куліша у вітчизняній культурі червоною ниткою пройшла крізь українознавчі розвідки В. Юринця 1926 - 1932 рр., починаючи від думки про "глибоке розуміння стилів культур у Куліша" та розгляду його філософії культури як "головного речника" української буржуазії у публікації [384]. Піддаючи у другій половині 20-х рр. XX ст. багато в чому позірній критиці погляди "хатян" і "молодомузівців", В. Юринець, проте, ще в юності солідаризувався з цим вектором вітчизняного культуротворення, яскравим прикладом чого є його монографія [377]. Вбачаючи виключно в П. Тичині, як чільному речникові модернізму в українській літературі, "найідейнішого творця епохи" українського національно-культурного відродження першої чверті XX ст., він протиставив цей період в історії українських письменства та, в цілому, культури, як епоху П. Тичини, епохам Т. Шевченка, І. Франка і Л. Українки. Виходячи у вивченні творчості П. Тичини з системного аналізу визначених у поетичних збірках "Сонячні кларнети", "Плуг" і "Вітер з України" таких "грандіозних циклів проблем" у ранній творчості їх автора, як: "космос", "природа", "кохання" й "історія", - В. Юринець відтворив історіософію поета. Простежуючи її еволюціонування від зумовленої "симболічно-релігійним світовідчуванням" у збірці "Сонячні кларнети" її головної історіософської ідеї - "культурницького" сприйняття історії та української національної революції у березні 1917 р., до зумовленого "математично-динамічним" світовідчуванням П. Тичини в збірці "Вітер з України" "соціалістичного ідеалу" та "ідеї комунізму", він зосередив увагу на виявленому ним у поемі "Золотий гомін" "національному міті".

Оцінюючи цю поему, власне, як "пісню пісень" "про національну революцію, в апотеозі духу універсалів Центральної Ради", що нагадує давні теогонії, він відзначив у ній бажання П. Тичини "виправдати відродження України давниною української культури" - як її дохристиянською спадщиною, так і "зв'язком із візантійською культурою". Показово, що один із найближчих учнів В. Юринця - П. Демчук, цілком оминув увагою постаті П. Тичини й П. Куліша та, водночас, на відміну від свого вчителя, вельми високо оцінив місце і

роль Т. Шевченка в історії вітчизняної та світової культури. Вагомим здобутком філософської думки УСРР мала стати і втрачена монографія П. Демчука про вплив світової філософії на розвиток ідейних засад життя й творчості Т. Шевченка. Від неї, наскільки відомо, залишився лише один розділ - публікація [122], наприкінці якої згадано про "дальший розділ", де йшлось про "виявлення впливу Гете" на світогляд Кобзаря. Зараховуючи його, як Арістотеля, Данте й В. Шекспіра, до "велетнів, від яких кожне суспільство знаходить для себе все нові скарби", він визнав поезію Т. Шевченка за ту "думу життя й боротьби українського трудящого народу", яка "відбиває" "увесь культурний уклад українського народу". Відзначаючи негативне ставлення поета до "університетських курсів філософії" О. Галіча і В. Григоровича та німецької класичної філософії і її апологетів, зокрема К. Лібельта, П. Демчук вказав на "пошану" Кобзаря до Ф. Шіллера та Й. Гете як письменників і мислителів та прямо узалежнив "філософське світорозуміння Шевченка" від ідей німецького Романтизму, передусім натурфілософії О. Гумбольдта.

Об'єктом уваги В. Юринця і низки його колег був і політемігрант, екс-очільник Генерального секретаріату Української Центральної Ради і Директорії УНР В. Винниченко. Не раз досліджуючи філософські та суспільно-політичні погляди останнього в низці статей 1926 - 1932 рр., В. Юринець вмістив у публікації [350] розгорнуту характеристику В. Винниченка як політичного і культурного діяча. Прямо визнаючи його за: "велике і незвичне явище", "представника "Европи" на Україні", "великого письменника", який є "однією з найбільших культурних сил України", - вчений, разом із тим, засудив "ідеологічні хитання" В. Винниченка та відзначив вплив на нього "багатьох ніцшеанських ідей". Цей закид В. Юринець оприлюднив у статті [385], де доволі докладно розглянув "філософський сенс" творчості В. Винниченка і, головним чином, три його "елементи" - "стихійний біологізм", "зоологічний націоналізм" та "соціал-дарвінізм". Наголошуючи, що перший з них "виквітав" саме з "учення про "чесноту з собою" Г. Ібсена та "культу Ніцше", він так визначив сутність культурфілософської утопії в романі "Сонячна машина":

"Комуністичне суспільство уявляється Винниченкові як етап безперервного святкування, уможливленого завдяки фантастичному випадковому технічному перевороті, що звільняє суспільство від усякої праці" [385, 185]. Ця сама утопія привернула увагу й автора статті [230] І. Очинського, який вказав на її зумовленість ученням Ф. Ніцше і наголосив, що "процес еволюції Винниченкової творчости" завершується "в бік ніцшеанської самоти, "обраної натури", що все далі відходить від життя, страждань та потреб трудящих".

Присвячуючи статтю [226] комплексному вивченню цієї утопії, Г. Овчаров визнав "Сонячну машину" за "ідеологічний роман", у якому "на основі *ультра-індивідуалістичної* точки зору" пропагується "інтелігентсько-утопічний ідеал соціялізму споживчого". Не менш гострій критиці в другій половині 20-х - на початку 30-х рр. XX ст. представники "філософського фронту" УСРР і, водночас, проводу КП(б)У - М. Скрипник, Є. Гірчак та А. Хвиля, піддали культурфілософські ідеї відомих літераторів УСРР. Крім філософії культури М. Хвильового, вони засудили й культурфілософські ідеї М. Зерова, наприклад Є. Гірчак, який у праці [79] проголосив поетів- "неокласиків" "українськими буржуазно-націоналістичними елементами". На його думку, всі вони "виступили в бій з пролетаріятом за гегемонію на фронті культурної революції" - за "скерування культурного процесу в буржуазне річище", та "за національну культуру формою - буржуазну змістом". У основі цього присуду лежать і підсумки аналізу філософії культури М. Зерова в працях [260, 261] Я. Савченка, який "відтворив" та засудив у них "греко-римську" концепцію про "нове третє відродження античности" у "пролетарському мистецтві", що її "висунув М. Хвильовий" і підтримав "ідеолог української неокласики М. Зеров". А невдовзі А. Хвиля визнав у статті [326] публіцистичний доробок М. Зерова за "ворожий наступ" групи поетів-"неокласиків", яка "вороже ставилась і ставиться до розвитку української радянської культури".

Коментуючи культурфілософські ідеї М. Зерова, він, як і його колеги М. Скрипник і Є. Гірчак, засудив їх, виходячи з тез "Про підсумки українізації" Червневого Пленуму ЦК та ЦКК КП(б)У 1926 р.: "Гасло - прийняти

"психологічну Европу", гасло прийняти "вольову" людину західньої Европи, нарешті, гасло походу на учбу до Европи (певна річ буржуазної), - все це було підпорядковано одному генеральному настановленню - зірвати наш культурний фронт, роззброїти його ... і вплинути на розвиток України, щоб перевести її на шлях буржуазного переродження" [326, 10]. А. Хвиля піддав критиці в цій публікації і засади філософії культури "панфутуризму" на матеріалах публіцистики Г. Шкурупія, зокрема засудив його думку, що "нове мистецтво" "відкинуло примітивні ознаки нації" і, отже, "має лише клясове устремління": "Коли українська радянська культура ... служить службу соціялізмові ... як тоді виглядає теорія т. Шкурупія, що, прикриваючись різними "архіреволюційними" фразами, хоче відкинути з кону історії українську культуру взагалі..." [326, 34]. Ці ж закиди було спрямовано на адресу М. Семенка в промовах М. Скрипника й Є. Гірчака, другий з яких визнав у виступі "За більшовицьку консолідацію пролетарських літературних сил" на пленумі Ради ВУСПП (1930) концепцію М. Семенка за "суто ідеалістичну". Провідні учасники партійної, літературної і низки інших дискусій в УСРР, М. Скрипник та згадані нами його колеги були, фактично, використані Й. Сталіним як знаряддя проведення його політики згортання українізації й знищення її здобутків.

2.3.3. Критичне аналізування культурфілософських ідей та вчень в українських філософській і суспільно-політичній думках діаспори та УСРР

Не менш актуальним напрямом розвитку філософії культури в філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст., було, на наш погляд, і критичне аналізування культурфілософських ідей та вчень в українських філософській і суспільно-політичній думках діаспори і УСРР, здійснене тими ж: В. Берковичем, І. Очинським, В. Юринцем, П. Демчуком, Я. Біликом, - та І. Поляковим і групою представників проводу КП(б)У. Автор однієї з найперших у філософській думці УСРР схем історії філософії України, В. Беркович розглянув її зміст у статті [11], де звернув певну увагу і на культурфілософські ідеї вітчизняних

мислителів XVIII - XIX ст., як-от Г. Сковороди. Його вчення, водночас, опинилось у полі зору авторів статей [101] П. Демчука та [232] І. Очинського, які теж вивчали цю проблематику. Прикметно, що вивчення історії філософії України в УСРР було, значною мірою, пов'язано з висвітленням і, як правило, критичним аналізуванням досліджень на цю тему філософів української діаспори, в першу чергу саме Д. Чижевського, як автора праць "Філософія на Україні" (1926) та "Нариси з історії філософії на Україні" (1931) й кількох інших, зокрема сковородознавчих, публікацій. У присвячених критичному аналізу наукового пошуку Д. Чижевського в цій царині статтях [101] П. Демчука та [18] Я. Білика є розгляд розробленої ним схеми історії філософії України і, разом із тим, культурфілософських ідей інших мислителів діаспори, як-от І. Мірчука. Значну увагу філософи УСРР, передусім В. Юринець, М. Скрипник і його колеги, приділили критичному аналізуванню культурфілософських ідей в українській суспільно-політичній думці кінця XIX - початку XX ст.

Ця тема є наскрізною, по суті, для всіх українознавчих досліджень В. Юринця, починаючи від статті [364] і закінчуючи публікацією [385]. У другій з них підбито підсумки дослідження вчень, зокрема й культурфілософських, С. Єфремова та М. Грушевського і, водночас, Д. Донцова, першому в УСРР системному аналізу концепції, зокрема й філософії культури, якого В. Юринець присвятив статтю "Новий ідеологічний маніфест українського фашизму" (1926). У кількох його публікаціях розроблено культурфілософські оцінки "українських історично-політичних програм" XIX - початку XX ст., в тому числі висвітлено і суспільно-політичні погляди М. Драгоманова та І. Франка, які стали предметом вивчення і авторів статей [16] Я. Білика та [231] І. Очинського. І. Поляков дослідив у статті [246] концепції і культурфілософські ідеї представників "расової теорії" у вітчизняній суспільно-політичній думці XIX - першої третини XX ст., головним чином С. Рудницького. М. Скрипник і його колеги Є. Гірчак і А. Хвиля розглянули культурфілософські ідеї і вчення творців "хвильовизму" М. Хвильового та "шумськизму" О. Шумського.

Прикметно, що в 1929 р. - вже на світанку сталінської епохи реконструкції й напередодні Голодомору та хвиль масових репресій, П. Демчук все ще доволі критично оцінював стан розвитку досліджень з історії вітчизняної філософії в УСРР: "Історія філософії на Україні не така вже бідна ... через свою філософську малокультурність та брак філософської традиції, своєї історії філософії *не знаємо*, а тому думаємо, що її зовсім немає. Насправді, то ми лиш мусимо *її вивчити*" [101, 436].

Висвітлюючи зміст цієї статті у рецензії [227], Г. Овчаров підкреслив, що "проблема історії філософії на Україні", фактично, "не була опрацьована більш-менш систематично" на "філософському фронті" УСРР у 20-х рр. XX ст., зокрема і в ВУАН, що "не спромоглася дати тут чогось значного чи навіть порушити цю справу як слід". Визнаючи за "першорядне" завдання "створення схеми історії філософії на Україні", він високо оцінив, як внесок до його вирішення, статті на цю тему [11] В. Берковича і [101] П. Демчука. Класифікуючи два основні етапи "розвитку філософії на Україні": 1). "схоластичний" з двох фаз - першої "з початку 17-го сторіччя до середини 18-го", й другої "з середини 18-го сторіччя аж до початку 19-го"; 2). "добу впливу німецького ідеалізму", - та позиціонуючи Києво-Могилянську академію як "центр філософської культури на Україні" на першому з них, В. Беркович зупинився на вченні Г. Сковороди. Визнаючи його за "оригінального мислителя", він зауважив, що філософська творчість Г. Сковороди не лише не відповідала духу академічної філософії, а була опозиційна їй і представляла ідеологію буржуазної демократії, головним чином селянства. І. Очинський докладніше дослідив це питання у статті "Зародки матеріялізму в творах і житті Г. С. Сковороди". Прямо пов'язуючи із селянським походженням мислителя низку "цілком матеріялістичних, або близьких до них поглядів", зокрема "категоричне заперечення всієї системи панівної церкви", він висвітлив у розділах "Підвалини" суспільного ладу на Україні XVIII стор. в інтерпретації Сковороди" та "Національні погляди Сковороди" його культурфілософські ідеї.

Показово, що постать та вчення Г. Сковороди стали предметом заочної

полеміки між філософами УСРР і української діаспори, що відображено в статтях П. Демчука й Я. Білика. Надто критично оцінюючи у публікації [122] вплив на вітчизняну духовну культуру XIX ст. Г. Сковороди, а саме стверджуючи, що в Україні "його не знали" та що "Шевченко не розумів значення Сковороди як філософа", П. Демчук не менш критично оцінив ще перед тим у статті [101] внесок до сковородознавства Д. Олянчина і Д. Чижевського, зокрема закинув другому з них спробу "довести, що Сковорода був "панським", аристократичним, а не народнім філософом". Я. Білик, водночас, теж піддав у статті [18] гострій критиці висвітлення Д. Чижевським учення Г. Сковороди "тільки як аристократа-містика" в світлі розгляду культурфілософської позиції свого опонента. Вбачаючи сутність "теорії нації" Д. Чижевського в тому, що "вся історія" - це "не історія боротьби кляс, а історія розвитку націй, історія боротьби національних духів", а "кожна нація є носій своєрідних форм абсолютної правди" та "мусить мати і свою філософію, що повинна виявляти дух своєї нації", Я. Білик закинув Д. Чижевському, що той "убачає" в Г. Сковороді "лише вияв національного духу" і додав, що те саме він зробив у випадках М. Гоголя, Т. Шевченка та П. Юркевича. Ця полеміка щодо плеяди видатних вітчизняних мислителів XVIII - XIX ст. унаочнює принципову відмінність філософських і культурфілософських позицій філософів УСРР та діаспори у справі вивчення історії філософії України.

Вказуючи на спробу опонента вивчати історію філософії як "іманентний вияв національного духу", тобто бачити саме в "народньому світогляді" "підвалину кожній національній філософії", Я. Білик зауважив: "Цілком зрозуміло, що цей "народній світогляд" Чижевський розглядає поза клясовою боротьбою, поза розвитком продукційних відносин, а як звичайну сукупність надісторичних та історичних елементів ... надісторичні елементи мають у нього переважне значення, оскільки вони в першу чергу відбивають особливість нації" [18, 204]. На думку Я. Білика, "історію філософської думки на Україні" треба досліджувати як "відображення історії клясової боротьби" і лише "застосовуючи марксистсько-ленінську діялектичну методу". Ту саму позицію

щодо вчення Д. Чижевського посів П. Демчук, який піддав критиці монографію "Філософія на Україні", однак визнав її за "чи не перше більше чи менше вдало систематизоване з'ясування історії філософії на Україні". Оцінюючи його "схему" історії філософії України як "слабу", П. Демчук, водночас, схвально зауважив, що вона "є перша, де в такім засягненні береться матеріял". Одним із перших у філософії УСРР висвітлюючи культурфілософські ідеї цієї праці Д. Чижевського та статті "Про слов'янську філософію" І. Мірчука, зокрема закидаючи їх авторам "метафізичне" тлумачення "характерів народів", П. Демчук відзначив, що "без детального вивчення економіки, політики, соціяльної та духовної культури" не можна вивчити "історію філософії на Україні", що є "філософією різних схрещувань різних впливів інших сусідніх народів та держав".

Прикметно, що ці гострокритичні виступи Я. Білика і П. Демчука, в яких Д. Чижевський був затаврований як "претендент на ролю ідеолога українського фашизму" та "запеклий ворог радянської України", є, водночас, найвдалішими і, фактично, одинокими спробами філософів УСРР 20-30-х рр. XX ст. висвітлити зміст двох його головних досліджень з історії філософії України. Подібну спробу виконав у статті [385] і В. Юринець, який теж висвітлив та піддав критиці заходи Д. Чижевського стосовно "створення "національної" української філософії", "що її ядром має бути індивідуалізм, як основна риса українського народу, без ріжниці кляс" і "відновлення на українському грунті гегеліянства". Цікаво, що В. Юринець не раз засвідчив зацікавлення розвитком української філософії у діаспорі, зокрема діяльністю Українського наукового інституту в Берліні в публікаціях [353, 376], а в низці інших, як-от у статті "Новий ідеологічний маніфест українського фашизму", не лише напівприховано, а й, що важливіше, не раз відверто солідаризувався з настановами підданої ним гострій критиці праці "Націоналізм" Д. Донцова. Підтримуючи його гостру критику української суспільно-політичної думки XIX - початку XX ст. - "українофільства" і "українського дрібноміщанського соціалізму", він наголосив, що "згоден з Донцовим навіть в його різкій

характеристиці Драгоманова", якого визнав у публікації [384] за ідеал "радянства". Критично розглядаючи М. Драгоманова як представника "дрібнобуржуазного соціялізму", В. Юринець засудив його "інтелектуалізм", хоч і визнав, що той "був колись у свій час поступовим явищем на тлі українофільства й галицького рутенства".

Виходячи у своїй франкознавчій статті з висвітлення всіх періодів творчості Каменяра і зауважуючи, що його "думка кидала ясні проміння передчуття нового комуністичного світогляду", які "дивно" й "несподівано" "переплiталися з перебутками февдальних, християнських і дрібнобуржуазних ілюзій", І. Очинський відзначив значний вплив на світогляд І. Франка "ідей фабіянства, прудонізму", бланкізму та його критичне ставлення до марксизму і підкреслив: "Відсталий дрібнобуржуазний характер країни і вплив Драгоманова штовхали Франка в бік народництва з яскраво підкресленим освітнім ухилом ... В міру того, як народницький рух втрачав свою рацію, як представник революційної кляси - селянства, і розкладався на мирну легальну просвітянщину, в міру того, як правів сам Драгоманов від бакунізму до радикалізму, так еволюціонувала й громадсько-літературна діяльність Франкова" [231, 72]. Оцінюючи у статті [16] ідейний шлях М. Драгоманова від "суміші бакунінського анархічного соціялізму й радикального лібералізму" до "буржуазного лібералізму", Я. Білик наголосив, що М. Драгоманов висував, "з позицій "буржуазного лібералізму", "на перше місце боротьбу "за культуру", водночас виступаючи проти політичної боротьби і революції. Вищим за мірою узагальнення рівнем аналізу цієї тематики є розгляд В. Юринцем у розвідках [384, 385] трьох "українських історично-політичних програм": "українського радянства"-народництва, "хуторянського" "українського марксизму" і "українського модернізму"-"хатянства", - визнаних ним за провідні вітчизняні буржуазні "літературно-суспільні течії" XIX - початку XX ст.

В. Юринець засудив, насамперед, "ідеологію радян", символами якої - "аполітично-культурницької без широких політичних аспірацій, повної духу боязкого компромісу, дрібно-міщанської осторожности", були, на його думку,

"позитивізм" та "вульгарний реалізм". Спрямовуючи вістря цієї критики на С. Єфремова - "батька, трубадура і історіософа" "радянства", й звертаючи увагу на те, що "Єфремов зі злобою кидається на всі прояви "модернізму", які вибруньковуються на українському грунті", він, по суті, протиставив "ідеології куркулівства" С. Єфремова ідеологію "українського модернізму", якому приховано, але безумовно, симпатизував як суб'єкту "європеїзації" вітчизняного соціокультурного буття. Це протиставлення оприявлено у виконаному в статті [385] аналізі тих же "течій" XIX - початку XX ст. "в ділянці ідеології на Україні", де В. Юринець засудив визнані ним за "філософський "капітал" буржуазної контрреволюції на Україні" суспільно-політичні погляди С. Єфремова і М. Грушевського. В доволі-таки щільно просотаних сталінською риторикою закидах на адресу С. Єфремова та "єфремівщини", як "філософської теорії СВУ", він знову ж протиставив ідеології "просвітянства, раціоналізму й утилітаризму" ідеї "українського модернізму". Розкриваючи ідейно-світоглядну сутність останнього, вчений зауважив, що "український модернізм", як "течія великої міської буржуазії", "сприймав у себе всі філософські й літературні новинки Західньої Европи кінця XIX ст." та "змагав до рафінованого стилю й витворної цизеляції думок, до складности психіки буржуа, до витонченої проблематики мешканця великого міста".

Гостро засудив В. Юринець і наукові погляди М. Грушевського, між іншим наголосив, що він "заперечує всю енгельсівську концепцію первісного комунізму" - "основи історичного матеріялізму", переходячи "у своїй історіософії" від еволюційного позитивізму до концепції "народного духу" В. Вундта як "пружини історичного процесу". Протиставляючи "радянству" постале з "галицького модернізму" "хатянство", діячі якого "виступали проти народолюбства радян і в розвиткові індивіда бачили ціль життя", В. Юринець піддав, хоч значно меншій, критиці їх культурфілософію. Зауважуючи, що "хатяни" "у філософії" "стояли на стражі чистого гедонізму", він визнав "хатянство" за "літературну течію наскрізь буржуазну", що є "на українському грунті відгуком культури рант'є". У статті [385] він закинув модернізму, як, по

суті, "ідеології української великої міської буржуазії", що той "вступив на арену боротьби з марксизмом-ленінізмом", як-от "кляв Маркса за "історичний фаталізм". У цих же статтях засуджено й "український меншовизм" чи "український марксизм", ідеологічно пов'язаний з "течією українського буржуазного модернізму" і виявлений в місячнику "Дзвін" - органі закордонної групи українських "марксистів", у проводі якої був В. Винниченко: "Тут є етюди "марксівської" естетики, які, власне, становлять пасквіль на марксизм; тут поруч з Марксом іде Метерлінк, Ніцше, Вергарн, Мане; тут зоологічний націоналізм іде поруч з напущеними деклямаціями про "нову", "соціялістичну" культуру", а гаданий принциповий атеїзм нараз відгукається пеанами богобудівництва" [385, 184].

Комплексний аналіз формування "расової теорії" "ідеологів українського націоналізму" першої третини XX ст. виконав у статті [246] І. Поляков, який, виходячи із підсумків вивчення здобутків вітчизняної суспільно-політичної думки XIX ст., як-от праць В. Антоновича та вітчизняних учених першої третини XX ст.: "Расовість слов'ян" (1919) та "Погляди Хведора Вовка на расовість українського народу" (1925) І. Раковського, "Початки української нації" (1931) К. Чеховича, - і низки інших, заперечив бажання "ідеологів українського націоналізму" "довести існування особливого расового типу українців, чи навіть особливої "української раси". Засуджуючи ці спроби, до перших із яких він зарахував праці "Три національні типи народні" (1888) В. Антоновича і "Нарис історії українського народу" (1906) М. Грушевського, І. Поляков звернув увагу на доробок Д. Донцова - статтю "Культура занепаду" (1917) та працю "Націоналізм", в якій виразно побачив "біомістику, типовий фашистський ірраціоналізм та волюнтаризм". Аналізуючи "расово-теоретичну концепцію" С. Рудницького на основі його праці "До основ українського націоналізму" (1923) і низки інших, І. Поляков закинув їх автору розробляння "ідеології українського войовничого фашизму" на основі ідеї "*природної споконвічності нації і націоналізму*". Вказуючи, що "фашист Рудницький розглядає націю як природнобіологічну, а не історичну категорію" і, отже,

"приходить далі і до встановлення споконвічної нерівноцінності рас і націй", І. Поляков визнав ці ідеї за ідеологічну зброю сучасного імперіалізму для "пригноблення колоніальних народів".

До "класиків" зоологічного українського націоналізму" він зарахував і Д. Донцова, вчення якого за вісім років до того докладно висвітлив у статті "Новий ідеологічний маніфест українського фашизму" В. Юринець. Здійснюючи у ній перший у філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. комплексний критичний аналіз праці Д. Донцова "Націоналізм", В. Юринець засудив суспільно-політичні погляди її автора як "український фашизм" та закинув "теоретику колишнього РУП'у", що він "втілився тепер у постать низькосортного ідеологічного хулігана", який виступає з критикою українців як "плебейської нації" з точки зору "чоловічої філософії західніх рас". Водночас, В. Юринець солідаризувався з його окремими ідеями, а визнані ним за теоретичні джерела цієї праці вчення, як-от "філософія життя", анархосиндикалізм і расово-антропологічна школа, справили значний вплив на еволюцію світогляду самого В. Юринця в 10-х рр. XX ст. Вчений не раз засвідчив неоднозначне ставлення до концепцій Д. Донцова і М. Хвильового, сполучаючи їх засудження з прихованим конструктивно-полемічним переглядом. Беручи участь у початій 1926 р. Політбюро ЦК КП(б)У кампанії публічних критики і засудження М. Хвильового як автора української версії "антимарксистської та антиленінської теорії боротьби двох культур", В. Юринець засудив у статті [364] розроблені ним у циклах памфлетів "Камо грядеши", "Думки проти течії" та "Апологети писаризму": вчення про "тип громадської людини", концепцію "азіатського ренесансу", теорію пролетарського мистецтва, - та прокламував виключність російського вектору соціокультурного життя УСРР.

Невдовзі, в своїй головній хвильовознавчій розвідці, - статті "М. Хвильовий як прозаїк", він був змушений визнати М. Хвильового за розробника ідейно спорідненої з "філософією фашизму Донцова" "теорії фавстівської західньоевропейської культури" та засудити її. Однак, у тих же самих і низці

інших українознавчих публікацій В. Юринець, по суті, відмовився від маскуючого його позицію декларування промосковської суспільно-політичної орієнтації і солідаризувався із засадами української націонал-комуністичної утопії М. Хвильового. Критикуючи у статті [364] "європейський захват" М. Хвильового, який "бачить Европу взагалі", не зауважуючи "її класової структури, внутрішніх протиріч", він, водночас, приховано підтримав його гасло "перешикуватись психологічно по-европейськи" й перейти до європейських "культурних цінностей" від "душної атмосфери наших доморослих традицій". Проводячи ідею вітчизняного державотворення в СРСР - "український ренесанс, оснований на побіді праці", В. Юринець спочатку поставив його під знак протиставлення всій "буржуазній" культурі культури нової - "соціалістичної", і відкинув будь-яку спадковість між буржуазною й пролетарською культурами. А вже в праці [377] він, що показово, суголосно з ученням М. Хвильового про "психологічну Європу", відзначив, що "ніщо з попередньої культури, що було справжньою культурою, не повинно зникнути для пролетаріяту". Засуджуючи, у той же час, як цілком неприйнятну, "західну орієнтацію Донцова", В. Юринець, по суті, солідаризувався з нею й завуальовано підтримав критику автором "Націоналізму" "більшовицького державницького імперіялізму".

М. Скрипник, Є. Гірчак, А. Хвиля і їх колеги з проводу КП(б)У офіційно засудили "хвильовизм" саме як "український націоналістичний ухил". Піддані критиці Й. Сталіним у листі "Тов. Кагановичу й іншим членам ПБ ЦК КП(б)У" (1926) суспільно-політичні погляди М. Хвильового та його ідейного прибічника - Наркома освіти УСРР О. Шумського, стали об'єктом критики й засудження, головним чином, під час Пленуму ЦК та ЦКК КП(б)У в червні 1926 р. у виступах проводу КП(б)У , насамперед Л. Кагановича. Того ж року, власне, і почалась офіційна кампанія боротьби із "шумськизмом" та "хвильовизмом" як антипартійними ухилами, головні закиди на адресу яких докладно розглянуті в статті "Хвильовизм чи шумськизм" М. Скрипника й праці [79] Є. Гірчака. Зосереджуючи увагу на критиці публічного оцінювання О. Шумським

культурфілософії М. Хвильового того ж 1926 р., М. Скрипник засудив його спробу захистити висловлену М. Хвильовим у циклах памфлетів 1925 - 1926 рр. світоглядну позицію. Закидаючи М. Хвильовому розробляння української модифікації теорії боротьби двох культур, він проголосив і О. Шумського активним прибічником цього, на його думку, хибного антипартійного погляду. Розвиваючи ці ідеї, Є. Гірчак визнав культурфілософію М. Хвильового за перекручення ленінізму, що перетворює його на національно-обмежене слов'янофільське або євразійське вчення, і вказав, що "хвильовизм" "неминуче веде до ліквідації гегемонії пролетаріяту на фронті національно-культурного будівництва" УСРР.

Комплексно розробляючи позицію М. Скрипника з цього приводу, він оголосив "хвильовизм" "теорією українського войовничого націоналізму" та "націоналістично-буржуазним світоглядом", у якому виокремив та описав вісім складників: "1. Орієнтація української пролетарської літератури ... всього культурного розвитку України, на капіталістичну Европу ("Геть од Москви!", "Якнайдалі від Москви!", "Дайош Европу!"). 2. Теорія *боротьби* двох культур в її українсько-шовіністичній модифікації. 3. Обстоювання й обгрунтовування теорії капіталістичного відродження нації. 4. Блькування з українськими буржуазно-націоналістичними елементами (неоклясики) і перехід до єдиного національного фронту. 5. Нерозуміння ролі пролетаріяту, як активного чинника й активного керівника та творчого учасника в культурному будівництві на Україні. 6. Так звана теорія "азіятського ренесансу", теорія циклічности (Шпенглер), що за нею на Україну покладається месіянську ролю - стати на чолі цього "азіятського ренесансу". 7. Троцькізм у політиці. 8. Проповідь ідеології українського фашизму" [79, 10-11]. Активну участь у антихвильовистській кампанії брав і А. Хвиля, який присвятив їй низку публікацій, зокрема статті "Про наші літературні справи (До літдискусії)", [323] і розвідку "Від ухилу - у прірву (Про "Вальдшнепи" Хвильового)" (1928). Визнаючи спочатку учення М. Хвильового за "найновітнішу форму українофільства", мета якої - "проломати єдиний фронт культурного

будівництва республіки Рад", А. Хвиля, у підсумку, засудив його як відвертий "український фашизм".

2.4. Розробляння проблематики філософії культури у дослідженнях з історії зарубіжних філософської та суспільно-політичної думок

2.4.1. Дослідження західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст.

Однією з найнедосліджених галузей розвитку філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. є розробляння, головним чином В. Юринцем і П. Демчуком та, водночас: О. Бервицьким, Н. Білярчиком, В. Боном, І. Очинським, І. Поляковим і Т. Степовим, - проблем філософії культури у дослідженнях з історії зарубіжних філософської та суспільно-політичної думок. Не раз вдаючись до критичного аналізу вчень зарубіжних культурфілософів кінця XIX - першої третини XX ст. і культурфілософських ідей і вчень у зарубіжній суспільно-політичній думці того ж періоду, вони здійснювали його в контексті дослідження західноєвропейської соціокультурної кризи модерну. Виняткову увагу культурфілософському аналізу цієї кризи як у науковому, саме філософському, так і в культурно-мистецькому й суспільно-політичному житті Західної Європи епохи модерну в переважній більшості їх розвідок присвятили якраз В. Юринець і П. Демчук. Виходячи в осмисленні провідних традицій філософування та культурфілософії Західної Європи XVIII - першої третини XX ст. із, головним чином, марксистсько-ленінської позиції, вони звернули особливу увагу на німецьку філософію культури, в першу чергу - на культурфілософські ідеї та вчення засновників "філософії життя". Починаючи від статті "Едмунд Гуссерль" (1922 - 1923) і завершуючи публікаціями [357, 358] 1932 р., В. Юринець дієво вивчав кризові явища в науковому, культурно-мистецькому та суспільно-політичному

житті Західної Європи, зокрема виконав порівняльний аналіз капіталістичного і соціалістичного суспільних устроїв у публікаціях [374, 375, 376].

Аналізуючи згадані явища в публікації [123] і п'яти статтях [105, 109, 114, 115, 121] 1929 - 1931 рр. з історії німецьких філософії та суспільно-політичної думки модерну, П. Демчук системно висвітлив та розробив у них засадничу для його культурфілософського пошуку проблему "розкладу капіталізму та капіталістичної культури". Осмислювана ним і В. Юринцем, значною мірою, в світлі аналізу культурфілософських концепцій Ф. Ніцше й О. Шпенглера, ця тематика була до того заторкнута в статтях "Апостол войовничого матеріалізму" та "Матеріалізм Фейєрбаха і Маркса в світлі сучасної науки" (1922) С. Семковського. Приводом до актуалізування цього питання стали дві згадані в першій із цих статей публікації "Криза Західної культури" С. Франка та "Передсмертні думки Фауста" М. Бердяєва, вміщені в особисто засудженому В. Леніним збірникові досліджень авторів "Віх" "Освальд Шпенглер і захід Європи" (1922). Вказуючи на явне піднесення "анти-матеріалістичних настроїв і течій" в СРСР на початку 20-х рр. XX ст., як-от у "статтях Бердяєва і Франка" в "збірнику, присвяченому книзі Шпенглера про "Захід Європи", С. Семковський визнав цей "галас" - "*містику переляку*, що знаходить свій вираз у галасі про "захід" Заходу, про "кризу" культури і науки, у всіляких закликах "назад", за "соціальну реакцію" О. Шпенглера та його апологетів на "революційну стихію" XX ст. Вказуючи, що протягом цієї "епохи соціально-революційних потрясінь" впали "трони Романових, Габсбургів, Гогенцоллернів", які символізували "*консервативну стійкість світу*", він констатував незворотнє настання "всесвітньої революції пролетаріату".

Уже в перших основних наукових працях В. Юринця "московського" періоду його науково-педагогічної діяльності - статтях "Едмунд Гуссерль" і "Фройдизм та марксизм" (1924), присвячених першому в філософській думці УСРР системному вивченню феноменології і фрейдизму, розпочато аналіз кризи "буржуазних" культури і науки модерну з огляду й на філософію культури О. Шпенглера. Згадуючи у першій із них про "морфологію" О.

Шпенглера, а в другій констатуючи "розпад сучасної буржуазної культури" у світлі ідей "Занепаду Європи", В. Юринець актуалізовував їх впродовж усіх десяти років своєї науково-педагогічної діяльності на "філософських фронтах" РСФРР і УСРР у всіх напрямах власного культурфілософування. В публікаціях В. Юринця 1926 - 1932 рр. ми простежили неоднозначну, завуальовувану в багатьох її аспектах, еволюцію його поглядів на проблему західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст., увиразнену й у порівняльному аналізі капіталістичного та соціалістичного суспільних устроїв у публікаціях [374, 375, 376]. Протиставляючи у першій із них засудженій ним буржуазній демократії "систему Радянської влади" та відзначаючи її досягнення в УСРР у науці, освіті і літературному процесі, В. Юринець підсумував наведений у другій статті порівняльний аналіз зумовленості капіталістичним і соціалістичним способами виробництва економік і наукового потенціалу країн Західної Європи та СРСР визнанням переваги радянського устрою.

Однак, піддаючи критиці "капіталістичну Европу" і протиставляючи їй "нашу соціялістичну батьківщину" у цій публікації, уміщеній в органі ЦК КП(б)У - журналі "Більшовик України", він залишив кілька завуальованих свідчень досить відмінного від цих заяв сприйняття західноєвропейського соціокультурного буття 20-х рр. XX ст. Звертає на себе увагу третя з публікацій, де він відверто засвідчив симпатії до німецького соціокультурного буття. Самі за себе промовляють закиди В. Юринця на адресу філософії соціалістичного будівництва в СРСР - протиставлення "несамовитій біганині" радянських "темпу життя і праці" тогочасних німецьких "ефективності", "класичного" типу роботи" та відзначення ним "пошани одиниці" й "почуття обов'язку", як "віддзеркалення в буденному житті" німців етики І. Канта - "твердження кантового про автономію волі, про одиницю як мету, а не засіб". Ця, доволі відмінна від догматизованого марксизму-ленінізму, аналогія між суспільними устроями СРСР та Німеччини й ідейно-світоглядними засадами їх розбудови, по суті, яскраво засвідчила відзначену нами роль німецьких і

німецькомовних культури і соціокультурного середовища в особистісному формуванні В. Юринця, його становленні як ученого. Простежуючи у своїх статтях кінця 20-х рр. XX ст. поступ соціокультурної кризи у Західній Європі, зокрема активізування фашистського руху в Італії та націонал-соціалістичного в Німеччині, і, водночас, констатуючи, як-от у статті [362], остаточне утвердження сталінізму в СРСР, вчений, на нашу думку, розглядав їх, великою мірою, саме під кутом зору "морфології світової історії" О. Шпенглера.

Часто виявляючи явну суголосність із умонастроєм та світоглядними настановами автора праць "Занепад Європи" й "Людина і техніка" і апелюючи до них, як-от у розгорнутій оцінці другої із них у виданні [358], де він, фактично, від імені О. Шпенглера піддав непрямій критиці становлення тоталітарних режимів у Західній Європі й СРСР, В. Юринець, водночас, не раз засудив філософію культури О. Шпенглера з позицій марксизму-ленінізму за антидіалектичну "плюралістичність". Чимало закидів на адресу автора "Занепаду Європи" є у публікаціях 1929 - 1931 рр. П. Демчука, який активно осмисляв вчення О. Шпенглера й інших представників культурфілософської думки Німеччини кінця XIX - першої третини XX ст. Від його перших праць, зокрема статті [123], й завершуючи публікацією [105], простежується приховувана під зовні радянською європейська - германоцентрична, ціннісно-ідейна зорієнтованість їх автора, головна увага якого була спрямована на історію зарубіжних, головним чином німецьких та австрійських, філософії і суспільно-політичної думки модерну. Виявляючи виняткове зацікавлення темою "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" і її вивченням в зарубіжних, в основному німецьких, філософії та філософії культури, П. Демчук звернув увагу на її розгляд Ф. Ніцше й О. Шпенглером. Послідовно аналізуючи кризу "сучасної культури буржуазного суспільства", зокрема докладно висвітлюючи у статті [114] "гірку трагедію сучасної капіталістичної культури" і "всього капіталістичного ладу" на прикладі філософського життя самої Німеччини, він навів у публікації [105] підсумкову оцінку "розкладу капіталістичної культури".

Вбачаючи "крах" "у економічній ... політичній ... культурній" та в "інших ділянках життя капіталістичного суспільства" 20-х - початку 30-х рр. XX ст., він проаналізував його в світлі концепції О. Шпенглера як прикладу переходу німецької культурфілософії від констатування цієї кризи до протистояння їй під гаслом "трагічного героїзму". Винятковий вплив на дослідження П. Демчуком цієї тематики справило, як це нами встановлено, її системне осмислення в праці "Банкрутство буржуазної філософії. Філософія капіталізму доби занепаду" (1931) німецького філософа-марксиста К. Зауерлянда. Офіційний редактор україномовного видання цієї монографії в УСРР, П. Демчук, на наш погляд, докладно використав її у 1929 - 1931 рр. як, фактично, головне марксистське теоретичне джерело культурфілософського пошуку в галузі студій з історії зарубіжних філософії та суспільно-політичної думки. Жодного разу не згадуючи цю, тоді ще не видану, розвідку, він, що прикметно, процитував низку наведених у ній культурфілософських роздумів А. Швейцера, Е. Утіца, К. Йоеля і Р. Ейкена, присвячених європейській соціокультурній кризі модерну. Паралельно досліджуючи кризу "сучасної культури буржуазного суспільства" в світлі осмислення "банкрутства буржуазної філософії" - "філософії доби занепаду капіталізму", К. Зауерлянд і П. Демчук розкрили, на прикладі Німеччини, низку рис "кризи загибелі" "капіталістичного світу", в першу чергу "глибокосяжний антираціоналізм".

Певний внесок до культурфілософського розгляду цієї проблематики зробили: Н. Білярчик, В. Бон, Т. Степовий, О. Бервицький та І. Поляков, - які висвітлили зміст згаданої кризи та її аспекти у низці досліджень з історії зарубіжних філософії і суспільно-політичної думки модерну. Завершуючи відділ "Матеріялізм і ідеалізм" з видання [127] аналізом учень очільників основних філософських течій і шкіл кінця XIX - першої третини XX ст., Н. Білярчик навів низку культурфілософських оцінок західноєвропейської соціокультурної кризи, визначеної у його нарисі про неогегельянство так: "Відмінно від того, коли філософія буржуазії раніше трактувала Гегеля як дохлого собаку, за найновіших часів, в епоху загальної кризи всієї

капіталістичної системи, зокрема й кризи буржуазного світогляду, ми спостерігаємо поворот буржуазної філософії до Гегеля..." [23, 136]. Розглядаючи "буржуазію" другої половини XIX ст. як "консервативну суспільну силу", він визнав за одну з підстав згаданої кризи те, що ця "експлуататорська кляса" "перестала бути носієм дальшого розвитку продуктивних сил", а її "клясові інтереси стали гальмом для дальшого розвитку суспільства". Зосереджуючи окрему увагу на показових проявах у "філософії сучасної буржуазії" ознак переходу капіталізму "в імперіялістичну стадію" - "останню" в його розвитку, Н. Білярчик визнав за один із найпомітніших з них "спробу відродити" "філософію суб'єктивного ідеалізму": "Філософія емпіріокритицизму зв'язана з кризою буржуазного природознавства, зокрема фізики, і являє собою вираз загальної кризи методології та світогляду сучасної буржуазії" [23, 112].

Аналізуючи "філософію інтуїтивізму А. Бергсона" як "найвиразнішу теорію" серед "напівмістичних вчень" про "відмінні від наукового шляхи пізнання", посталих внаслідок "розпаду капіталізму", він відзначив провідну роль неогегельянства в протидії колапсу капіталістичного ладу: "Фашизм є вияв загнивання й безвихідної кризи капіталізму, але неправильно уявляти собі загибель капіталізму як автоматичний саморозпад без боротьби, без спроб імперіялістичної буржуазії фашизму протидіяти цьому процесові ... Неогегельянство - це войовнича течія, вияв одчайдушної боротьби капіталу за своє самозбереження..." [23, 137]. Присвячуючи свою статтю "Credo" й "wademecum" німецького фашизму (З приводу книжки Адольфа Гітлера "Mein Kampf")" (1929) комплексному аналізу, в тому числі й культурфілософських, ідей центральної теоретичної праці очільника німецького націонал-соціалізму, В. Бон звернув окрему увагу на висвітлення А. Гітлером західноєвропейської соціокультурної кризи та вказав, що "сучасний фашизм в особі Гітлера правильно оцінив тенденцію дальшого розвитку прогнилого легкодухого буржуазного світу": "Тут не можна не погодитися з ним, як щодо того, що гнилий і легкодухий буржуазний світ "на колісниці фатуму" наближається до

свого загину, до соціяльної революції, так і щодо того, що фашизм являє собою силу, яка ставить собі завдання відвернути це "лихо" ... Проте, хоч він, на превелику йому славу, і не є тут фаталістом, вважаючи за можливе зупинити неминуче, він і не детермініст абощо і не бачить, і не може бачити історичної закономірности та неминучости цього явища, такої ясної для нас, марксистів" [36, 118].

Культурфілософський аналіз "загальної кризи капіталізму" кінця XIX - першої третини XX ст. виконали у статті "Питання культурної революції" І. Премислер та Т. Степовий, які висвітлили народження "капіталізму і буржуазної культури" "в лоні февдалізму". Зауважуючи, що буржуазія "протиставить по всій лінії революційну культуру ренесансу февдальній середньовічній культурі манастирів і лицарських замків", вони констатували, що сучасний їм етап розвитку капіталізму в Західній Європі та США характеризується глибокою соціокультурною кризою. Пояснюючи її підстави та зміст, вони зауважили: "Бувши у своїй суті експлуататорською клясою, буржуазія, проте, видає свою культуру за загальнолюдську, загальнозначущу і нав'язує її пригніченим клясам. З розвитком клясової боротьби пролетаріяту буржуазна культура стає все більш реакційною, бо продукційні відносини капіталізму стають на перешкоді дальшому розвиткові продуктивних сил. Буржуазна культура епохи імперіялізму виявляє всі риси загнивання капіталізму. Вона тепер проти розвитку техніки, проти машин, проти піднесення продуктивности праці. Криза всієї капіталістичної культури, як наслідок загальної кризи капіталізму, виявляється в тому, що вона не може розв'язати проблему дальшого поступу" [251, 68]. Осмислюючи процес "загнивання капіталізму" на багатьох прикладах із соціокультурного буття Західної Європи і США XIX - першої третини XX ст., вони прокоментували і його аналізування в зарубіжних філософії й філософії культури модерну, як-от у працях К. Каутського та О. Шпенглера.

Один із прикладів популярного на "філософському фронті" СРСР у кінці 20-х - на початку 30-х рр. XX ст. констатування "кризи" капіталістичного

устрою в Західній Європі у контексті антагоністичного протиставлення йому соціалістичного устрою навів у статті [6] О. Бервицький. Як і низка його колег, він оголосив фашизм, як "продукт загнивання капіталізму", за той "передовий терористичний загін" "великого капіталу" на "плацдармі класової боротьби", який усіма силами прагне відтягнути завершення періоду свого історичного існування. Оцінюючи у статті "Расова теорія на службі українського фашизму" перший період еволюції цієї теорії у XIX ст. як етап бажання "ідеологів буржуазії" "угрунтувати і виправдати законність імперіялістичного розбою", І. Поляков прямо узалежнив "ще буйніший розвиток расових теорій" у першій третині XX ст. від констатованої ним "загальної кризи капіталізму" і зумовленої нею "фашизації капіталістичних країн": "Розвиток капіталізму, а далі перехід його в стадію імперіалізму призвів до чималого росту псевдонаукових соціал-дарвіністичних спроб ... Расова теорія виступила як вірна служниця імперіалізму і расовики, виконуючи соціальне замовлення своєї буржуазії, "доводили" право на панування "своєї вищої раси" [246, 106-107]. Піддаючи критиці наскрізну ідею цієї теорії, що "змішування ж рас приводить до "виродження" та до загибелі культури", він засудив її з позиції марксизму-ленінізму, замовчуючи, водночас, як і його колеги, те, що сталінська - великодержавна, версія цього вчення на практиці сама виявила наскрізні ознаки тоталітарної колонізаторсько-расистської концепції.

2.4.2. Висвітлення вчень зарубіжних культурфілософів кінця XIX - першої третини XX ст.

Не менш важливим напрямом досліджуваної галузі розвитку філософії культури УСРР 20-30-х рр. XX ст., ніж вивчення західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст., є, на наш погляд, висвітлення й критичне аналізування філософами УСРР вчень зарубіжних культурфілософів кінця XIX - першої третини XX ст. Активно розроблюваний

у працях В. Юринця і П. Демчука й побіжно заторкнутий у науковому пошуці: О. Бервицького, О. Васильєвої, І. Премислера, Т. Степового, - цей напрям культурфілософської думки УСРР від середини 30-х рр. XX ст. й дотепер залишається, зазвичай, поза увагою істориків філософії в Україні. Досліджуючи специфіку згаданої кризи, В. Юринець та П. Демчук виявили у більшості власних наукових праць вагомі знання з історії зарубіжної філософії культури XVIII - першої третини XX ст. Показово, що в центрі їх уваги опинилось широке коло її прикметних здобутків саме модерну, в першу чергу культурфілософські ідеї та концепції засновників і чільних представників: позитивізму, класичного психоаналізу, інтуїтивізму, неогегельянства, - й, головним чином, "філософії життя". Наскрізною для наукового пошуку як В. Юринця, так і П. Демчука стала основна тема зарубіжної філософії культури модерну - соціокультурна криза західноєвропейської цивілізації, осмислювана ними, чималою мірою, в світлі культурфілософських концепцій Ф. Ніцше й О. Шпенглера. Вчення цих двох мислителів були невід'ємним елементом наукового пошуку В. Юринця, починаючи від статей "Едмунд Гуссерль" та "Фройдизм і марксизм" і закінчуючи публікаціями "харківського" періоду [357, 358].

Висвітлюючи й аналізуючи філософію культури Ф. Ніцше та О. Шпенглера, він, водночас, звернув чималу увагу на культурфілософські ідеї провідних представників тогочасної німецької соціологічної думки, передусім М. Вебера, М. Шелера і В. Зомбарта, докладному аналізу вчення другого з яких присвятив перше його дослідження [367] в УСРР. Разом із тим, у п'яти згаданих статтях П. Демчука з історії німецьких філософії і суспільно-політичної думки першої третини XX ст. [105, 109, 114, 115, 121] 1929 - 1931 рр. засвідчене докладне послідовне актуалізування як тематики німецької філософії культури, так і комплексів культурфілософських поглядів доволі широкого спектра "буржуазних" учених Німеччини вказаного періоду. Висвітлюючи у цих статтях, крізь призму осмислення праці [149] К. Зауерлянда, зміст і таких здобутків німецької культурфілософії модерну, як розвідки: "Культура

сучасності" Е. Утіца, "Розклад та відбудова культури. Культурфілософія. Ч. І." й "Культура та етика. Культурфілософія. Ч. ІІ." А. Швейцера, "Душа та світ" і "Філософська криза сучасності" К. Йоеля, "Духовні течії сучасності" Р. Ейкена, - і вперше в філософській думці УСРР системно аналізуючи погляди і культурфілософські ідеї та вчення Л. Циглєра й Г. Кайзерлінга, П. Демчук, водночас, звернув особливу увагу на культурфілософські концепції Ф. Ніцше і, особливо, О. Шпенглера, як автора широковідомої на той час праці "Занепад Європи". Ця розвідка, наснажуючи світові філософію й культурфілософію комплексом профетичних есхатологічних інтенцій, мала досі майже невивчений вплив і на наукове, культурно-мистецьке та суспільно-політичне життя УСРР.

Обговорювана в широких колах вітчизняних учених, митців та політичних діячів, концепція О. Шпенглера не раз висвітлювалась тоді у літературознавчих студіях, як-от у виданому "Книгоспілкою" у редагованій В. Юринцем серії "Критика й теорія літератури" збірнику статей [201] з історії західноєвропейського письменства модерну А. Лейтеса. Критично оцінюючи працю "Занепад Європи" як "дуже вчений і зовсім ненауковий дослід Шпенглера", він, водночас, зауважив, що "ні одна філософська праця в світі не мала такого величезного й швидкого тиражу" як ця і визнав її автора за "найвизначнішого мислителя післявоєнної буржуазії". Вплив концепції О. Шпенглера на культурфілософську думку УСРР був оприявлений, зокрема, в статті [264] М. Семенка, на думку якого автор розвідки "Занепад Європи" пропонує "синтетично-узагальнюючу позицію" "в формі замкненого, одноманітного "зачарованого" кола культур". Показовим прикладом впливу ідей праці "Занепад Європи" на культурфілософію УСРР, на наш погляд, стало відверте апелювання М. Хвильового в його соціалістичній утопії до засад філософії культури О. Шпенглера і, власне, визнання її наукової співмірності з марксизом-ленінізмом. Засуджена в кількох публікаціях його опонентів, як-от праці [79] Є. Гірчака, ця актуалізація ідеологом ВАПЛІТЕ концепції морфології світової історії була значно глибше розвинута В. Юринцем, який, у тому числі,

провів у статті [373] паралелі між ідеєю "деісторізації історії" автора "Санаторійної зони" і "біологично-стихійною трактовкою історичних явищ" у праці "Занепад Європи".

Активно апробуючи її ідеї й під час системного аналізу концепції Д. Донцова в статті "Новий ідеологічний маніфест українського фашизму", вчений не раз повертався пізніше до опрацювання теми "Шпенглер-Донцов", зокрема в статті [385]. В. Юринець актуалізував цю "шпенглерівську тему" і в своїй найбільшій українознавчій і, разом із тим, культурфілософській, розвідці [377] й ще дев'яти публікаціях 1927 - 1932 рр., передусім статті [367]. Проводячи у ній численні паралелі між культурфілософіями О. Шпенглера і М. Шелера на основі праць "Занепад Європи" та "Проблеми соціології знання", він згадав про визнання другого з них у Німеччині за "католицького Ніцше". Вбачаючи в статті [366] саме в Ф. Ніцше "амулет буржуазної думки" у "фашистську епоху європейської історії", В. Юринець зауважив, що основні концепції автора "Так казав Заратустра "снуються червоною ниткою крізь твори найвизначніших представників буржуазної ідеології" модерну, передусім М. Шелера і О. Шпенглера. Починаючи від статті "Фройдизм і марксизм", де проведено цікаві паралелі між ученнями Ф. Ніцше й З. Фрейда, як-от відзначено "схожість настирливої тяги до повторення з ідеєю Ніцше про поворот рівного", та закінчуючи статтею [385], де зазначено, що "справа в Ніцше не йшла про знищення релігії, а про нове "богобудівництво", В. Юринець часто повертався до вчення автора праці "Так казав Заратустра". Продовжуючи у цих статтях, на наш погляд, надто важливий - ніцшеанський, аспект власного культурфілософського пошуку 10-х рр. XX ст., вчений розвинув у його світлі роздуми про кризу капіталістичного ладу і соціокультурного буття модерну.

Заперечуючи у праці [377] "соціологічні висновки" добре знаної ним з юнацьких років "концепції грецької культури" Ф. Ніцше, і, водночас, акцентуючи увагу на його "теорії антихристиянства", згаданій у власних ранніх віршах, В. Юринець не раз вказував на суперечливість ідей Ф. Ніцше як "герольда войовничого імперіялізму", "в філософській фізіономії" якого якраз

"найпотужніше й найпластичніше зосередились усі протиріччя психології імперіялістичної буржуазії". На думку вченого, Ф. Ніцше виступав як "вістун нового Заратустри і "надчоловіка" - "уосіблення сучасного капіталістичного підприємця", але "дуже часто потрапляв на шляху свого розвитку на манівці одчаю, симпатій до декаденства". Вбачаючи у Ф. Ніцше "вірного сина буржуазії" та, водночас, "вірного дослідника її патології", який "боявся" явища *"поширення европейської "душі"* - розвитку в буржуазній культурі "нечуваних здібностей до мімікрії, до "перевтілення" внаслідок повного "позбавлення внутрішнього змісту", В. Юринець не раз висвітлив на прикладі Ф. Ніцше своє бачення світоглядної кризи західноєвропейської культури модерну. Зауважуючи, що "буржуазна культура" завжди "була з своєї сути індивідуалістична", саме як "культура продукуючих конкурентів", а індивідуалізм цей "приймав в ідеології різні форми" - від "методичної, загостреної аскези Леонарда да Вінчі" і "повного віри скептицизму де-Карта" до сучасних "брутального егоїзму Штірнера" і "індивідуалістичного зоологізму Ніцше", він визнав Ф. Ніцше за одного з чільних діячів ідеологічного "напрямку антипролетарського активізму" в західноєвропейських культурі й суспільно-політичній думці.

Осмислюючи у статті [366] постать та вчення Ф. Ніцше як "ідеологічну загадку для критики" - Г. Брандеса, В. Берента, С. Бжозовського і А. Ріля, В. Юринець, слідом за Г. Плехановим, проголосив Ф. Ніцше "апостолом воюючого імперіалізму": "І теорія діонізійського начала й трагичного характеру грецької думки, критика інтелектуалізму Сократа й декадансу Платона, при одночасному вивищенню досократівської філософії і апофеоз ясної рішучости класичного стилю, й amor fati й генеза християнства й відтінювання аморального, злочинного італійського ренесансу на тлі сентиментально-нечистоплотної німецької реформації, - всі ці рядки думок тяжили до одного центру: виправдати кровопивство імперіялістичної blonde Bestie" [366, 99]. Проводячи у працях [384, 385] паралелі між ідеями Ф. Ніцше й ідейними засадами художньої творчості класиків вітчизняного письменства кінця XIX -

XX ст.: В. Винниченка, О. Кобилянської, О. Олеся, П. Тичини та М. Хвильового, - він прямо визнав ніцшеанство за складник філософії усіх представників українського модернізму. Вказуючи у згаданих розвідках на відому йому ще з 10-х рр. XX ст. працю [305] А. Товкачевського як "модерністичний маніфест" "хатянства" й вітчизняного модернізму, він наголосив, що в ній "зформульовано" "українське ніцшеанство". Підкреслюючи, що воно "перейняло від Ніцше гасло конструктивної людини", яке той "будував із сцієнтифічних ідей ренесансу та картезіянського механіцизму", В. Юринець визнав за її ознаки властиві його ж раннім віршам "діонісійський спів біологічного оптимізму" й "психічне поранення від виступу пролетаріяту", яке супроводжують "прокльони революції" і "філософія символізму, містицизму".

Не менш активно В. Юринець актуалізовував, у спосіб частого, хоч і критичного, її аналізу, й філософію культури О. Шпенглера. Згадуючи останню і повертаючись до її висвітлення, по суті, в кожній третій своїй публікації, учений, на нашу думку, розглядав працю "Занепад Європи" як одну з головних спроб культурфілософського аналізу історії світової культури. Провідний представник "філософського фронту" УСРР, В. Юринець досить критично і, однак, що показово, доволі високо оцінював О. Шпенглера як "буржуазного" науковця, визнаючи його як за "одного із найвидатніших представників сучасної буржуазної ідеології", так і "чутливого дослідника розкладу буржуазії і ярливого його апологета". Виразна подвійність оцінки відзначає ставлення В. Юринця до праці "Занепад Європи", що її він часто згадував, цитував і коментував, вивчаючи світоглядну кризу культури модерну та, фактично, приховано синтезуючи вчення О. Шпенглера й марксизм. Розглядаючи, з одного боку, його "біологічно-стихійну трактовку історичних явищ" як "суто-протилежну марксівській концепції історії", В. Юринець навів у статті "Новий ідеологічний маніфест українського фашизму" критичну оцінку вчення автора праці "Занепад Європи", у якій вказав, що засновані на "методі інтуїтивній" "прекрасні конструкції Шпенглера" "з історичною дійсністю нічого спільного

не мають". Розвиваючи у серії публікацій, передусім [367], тезу про спільну для вчень О. Шпенглера і М. Шелера засаду "історичного монадологізму", він пояснив її як відсутність "тяглости й неперервности між окремими культурними структурами", які різняться "якістю й суттю", тобто як "абсолютне непов'язання історичних процесів".

Разом із тим, В. Юринець не раз використав культурфілософські ідеї О. Шпенглера, передусім тлумачення феноменів "культури" та "цивілізації", як важливе джерело вивчення світоглядної кризи модерну, починаючи від статті "Едмунд Гуссерль" і закінчуючи публікаціями [357, 358]. Він не просто згадував погляди автора "Занепаду Європи" на широкий спектр проблематики історії світових науки, культури і суспільно-політичного життя, але й "легалізував" їх як джерело своєї культурфілософії нарівні з марксизмом-ленінізмом і, що видається ймовірним, солідаризувався з багатьма думками О. Шпенглера. Це стосується як критики останнім капіталістичного устрою, так і доволі критичного тлумачення соціалізму як "*форми майбутнього* і *форми занепаду*". Розлого коментуючи у статті "Фройдизм і марксизм" засудження А. Кольнаєм комунізму та анархізму як форм "суспільної неврози типа божевільности" й визнання "*всіх соціялістичних рухів*" за "*регресивні*", В. Юринець узалежнив тлумачення в фрейдизмі соціалізму, саме як "повороту людства до дитинства" й "деградації і розпаду суспільства", від його критики у праці "Занепад Європи", яку прямо визнав за таку, що "не даром написана". Звертає на себе увагу та показова, на наш погляд, обставина, що ця стаття - одна з перших публікацій В. Юринця, вже поставлена ним під знак думки О. Шпенглера про "низходження" західноєвропейської культури до "цивілізації". Вчений не раз висвітлював різні його аспекти, як-от "фелахство" чи "механічну суму не зв'язаних між собою одиниць-атомів", якими стають "народи в часи їхнього переходу до стадії "цивілізації", і явище "другої релігійності".

Під знаком апелювання до філософії культури О. Шпенглера, на наш погляд, є й розпочатий В. Юринцем у статті "Фройдизм і марксизм" й гостро засуджений згодом його колегами аналіз критики фрейдистами явища

більшовизму як прояву російського менталітету. Аналізуючи у статті [373] безумовний вплив на М. Хвильового Ф. Достоєвського й "достоєвщини" - цієї "апології всіх темних, ірраціональних, сильних інстинктів" та "символу войовничого, зоологичного націоналізму", він продовжив цим розпочатий ним у статті "Фройдизм і марксизм" аналіз інвектив європейських культурфілософів на адресу СРСР. Апелюючи до праці "Занепад Європи", вчений підкреслив: "Не треба забувати про те, що Достоєвський являється у Шпенглера предтечею нової Росії, яка створить нову релігію, викристалізувавши всі темні, ірраціональні, садистичні імпульси в один могутній кристал державної могутности й знищивши й потопивши в потоках крови всю замуршавілу европейську цивілізацію" [373, 265]. Засвідчуючи цією тезою не раз піддане ним перед тим критиці "руське націоналістичне збочення в партії" - відродження російського великодержавного шовінізму як ідеологеми сталінізму, В. Юринець згодом використав аналіз праці "Людина і техніка" О. Шпенглера для, на наш погляд, останньої спроби підцензурної критики диктатур Б. Муссоліні, А. Гітлера і Й. Сталіна в публікації [358]. Приховано констатуючи утвердження тоталітаризму в Італії, Німеччині, СРСР, зокрема й тезою, що "чоловіковбивча" "військова промисловість нині працює повною ходою", він пояснив словами О. Шпенглера "технічну" - мілітаристську, сутність цих диктатур.

Не менш вагомий внесок до її осмислення з колег В. Юринця зробив, по суті, лише П. Демчук, який теж сформувався як особистість і науковець у соціокультурному середовищі Австро-Угорщини і глибоко дослідив кризу світовідчування модерну в науковому, культурно-мистецькому та суспільно-політичному житті Західної Європи. Ментальною належністю П. Демчука до виміру німецьких і німецькомовних науки й культури модерну ми пояснюємо доволі неоднозначне, як на філософа УСРР, його ставлення до вчення Ф. Ніцше. Починаючи від публікації [117], у якій він позначив ремаркою "вгадав!!" думку Ф. Йодля, що "велике противенство практичних світопоглядів" у "наш час" він позначив би "антитезою Маркс-Ніцше", П.

Демчук аналізував цю кризу і в світлі вчення Ф. Ніцше: *"...Творча людина шукає собі товаришів і співженців, бо все довкола нього готове до жнив. Але йому бракує сотні серпів; тому він вириває колосся і лютує*" ... Без сумніву, в цьому мальовничому образі змальована, схоплена вся гірка трагедія сучасної капіталістичної культури, всього капіталістичного ладу" [114, 76]. Зауважуючи, що "войовничий фашизм" поклав "в основу своєї дії, зверненої на ренесанс капіталістичного суспільства" вчення якраз Ф. Ніцше - "цього геніяльно-божевільного філософа", він, водночас, не раз виразно протиставляв його "філософії фашизму", вказуючи на їх відмінність: "Оригінальний, хоч і хворовитий, художній і навіть по-своєму величний Ніцше і - дилетантське лепетання мудреців фашизму?! Невже тривіяльна тандита Циглєра може нагадувати молотобійний стиль Ніцше?" [109, 270].

Активно актуалізуючи, по суті, в усіх публікаціях з історії німецької філософії культурфілософські вчення Ф. Ніцше й О. Шпенглера, і не раз апелюючи до їх роздумів над західноєвропейською соціокультурною кризою кінця XIX - першої третини XX ст. у контексті її культурфілософського аналізу, П. Демчук звернув значну увагу на здобутки цих мислителів у своїй останній публікації [105], де предметно висвітлено концепцію О. Шпенглера. Цьому аналізу передувало згадування вчення автора "Занепаду Європи" в статтях [108, 114], а потім цитування і аналіз його культурфілософії в статтях [109, 121], у другій з яких О. Шпенглера визнано за одного з "мудреців" "Lebensphilosophie" й "духовного апостола індустріяльного "Hochkapitalism-у". Досліджуючи саме в цих статтях згадану кризу, що показово, на основі не праць К. Маркса та його апологетів, а свідчень про неї її учасників - самих "буржуазних" мислителів, П. Демчук увиразнив з них саме О. Шпенглера, як одного з найавторитетніших дослідників цієї проблеми. Присвячуючи низку сторінок публікації [105] цитуванню та розгляду ідей "Занепаду Європи" й, водночас, праць Ф. Тьоніса, А. Швейцера і К. Йоеля, П. Демчук виявив приховану ним за штампами радянської політичної риторики суголосність із оцінюванням ними західноєвропейської соціокультурної кризи модерну. Разом із тим, колеги В.

Юринця і П. Демчука по "філософському фронту" УСРР не приділили такої ж, як вони, уваги культурфілософській думці Німеччини і, в цілому, західноєвропейській філософії модерну, хоч у низці їх розвідок є принагідні побіжні згадки про постать і вчення О. Шпенглера.

Якщо наведена в статті [251] І. Премислера та Т. Степового думка, що О. Шпенглер "оспівує поворот до "техніки" первісної людини і загибіль машинової техніки" у праці "Людина і техніка", засвідчує, на наш погляд, розгляд ними оцінювання її В. Юринцем, то згадування постаті та вчення О. Шпенглера у публікаціях [290] Т. Степового, [6] О. Бервицького та [42] О. Васильєвої вказує на їх знайомство, головним чином, саме з працею "Занепад Європи". Т. Степовий надав їй великого значення та прямо визнав за "знаменитий твір" "представника расової теорії": "Цей твір є відповідь німецького юнкерства на військовий розгром Німеччини і одночасно є покажчик розкладу буржуазного суспільства. На жаль, розглядати всю систему думок Шпенглера ми тут не можемо ... а тема варта окремої монографії" [290, 54]. Наступні згадки про О. Шпенглера побачили світ під час кампаній офіційних критики й засудження В. Юринця та П. Демчука. Визнаючи їх за теоретиків "українського войовничого фашизму", О. Бервицький і О. Васильєва узалежнили його від вчення О. Шпенглера, яке перший з них пояснив так: "Ідеологи фашизму б'ють на сполох, не шкодуючи чорних фарб для описання "трагічного" стану буржуазної культури ... що міцніші, яскравіші чорні тони, тим переконливіша потреба зміцнення теперішнього буржуазного порядку ... ось чому Шпенглери та ін. подібні співають про занепад Европи, про загибіль буржуазної культури і про те, що їх священний обов'язок - боронити "цивілізацію", боротися не на життя, а на смерть з комунізмом, який підриває основи капіталістичного світу" [6, 34].

2.4.3. Критичне аналізування культурфілософських ідей у зарубіжній суспільно-політичній думці кінця XIX - першої третини XX ст.

Не менш цікавим і маловивченим напрямом досліджуваної галузі розвитку філософії культури УСРР 20-30-х рр. XX ст. було критичне аналізування культурфілософських ідей у зарубіжній суспільно-політичній думці кінця XIX - першої третини XX ст. Досліджуючи концепцію "морфології світової історії" О. Шпенглера та весь розглянутий спектр західноєвропейських культурфілософських ідей і вчень модерну, В. Юринець та П. Демчук, як і: С. Семковський, Т. Степовий, Я. Блудов, В. Бон, О. Бервицький та І. Поляков, - не раз звертали увагу й на розвиток цих ідей у суспільно-політичній думці Західної Європи. У полі їх зору опинились культурфілософські ідеї та вчення провідних представників чільних західноєвропейських соціологічних шкіл епохи модерну, в першу чергу: расово-антропологічної, психологічної, "соціології пізнання", - і, зокрема, західноєвропейського марксизму. Пропонуючи у статті [286] і праці [290] перший в науці УСРР комплексний розгляд енергетичної, географічної, органічної й расової теорій суспільства, Т. Степовий висвітлив і культурфілософські ідеї їх теоретиків. У праці [30] Я. Блудова, в контексті оцінки "головних напрямків в сучасних поглядах на суспільство", також розглянуто культурфілософські ідеї їх теоретиків. Критиці культурфілософії "австромарксиста" О. Бауера присвятив статтю "Національна аперцепція" С. Семковський. Вивчаючи культурфілософські ідеї зарубіжної соціології модерну, В. Юринець звернув окрему увагу на погляди групи ідеологів австрійської й німецької соціал-демократії, зокрема К. Каутського, та класиків німецької соціології М. Шелера, В. Зомбарта й М. Вебера.

П. Демчук, у власну чергу, присвятив серію статей [104, 106, 108, 112] 1927 - 1930 рр. першому в філософії УСРР комплексному вивченню австрійської і німецької соціал-демократичних думок кінця XIX - початку XX ст. Водночас, він, як і В. Юринець, звернув окрему увагу на ідеологію і культурфілософію фашистського і націонал-соціалістичного рухів, зокрема одним із перших у філософській думці УСРР дослідив культурфілософські ідеї Б. Муссоліні та кількох його апологетів - знаних італійських мислителів

модерну, як-от Д. Джентіле, у статтях [114, 115]. На культурфілософські ідеї Б. Муссоліні й А. Гітлера звернув окрему увагу в статтях [34, 36] і В. Бон, який висвітлив у першій еволюцію ідеології італійського фашизму, а в другій здійснив перший у філософській думці УСРР критичний аналіз праці "Моя боротьба" А. Гітлера. Цю ж проблематику акуталізували й автори статей [6] О. Бервицький та [246] І. Поляков, який виконав у ній системний критичний аналіз розвитку "расової теорії" у працях теоретиків німецького націонал-соціалізму, як-от А. Розенберга, і їх апологетів. Класифікуючи на основі аналізу "буржуазної соціологічної літератури XIX - початку XX ст." три групи соціологічних концепцій: фізико-хімічну, біологічну, психологічну, - та, водночас, еклектичну й історико-матеріалістичну "додаткові" групи, Т. Степовий дослідив у статті [286] представляючі першу з них "енергетичну" та "географічну" школи у соціології. Зазначаючи, що в першій школі "вивчення соціяльних явищ зводиться до вивчення енергетичних процесів", він дослідив у розділі "Енергетична теорія суспільства" вчення Л. Віньярського, В. Бехтерєва і А. Щукарєва.

Засуджуючи ідею Л. Віньярського, що "з самого початку" є "потенціяльно-нерівна енергія рас і інтелекту", а отже, "історія людства зводиться до різниці потенціялів", він піддав критиці "космосоціологію" В. Бехтерєва і "соціальну механіку" А. Щукарєва, а саме спробу першого "пояснити електромагнітними процесами" суспільні кризи та ідею другого щодо "застосування математичного аналізу до соціяльних явищ". Висвітлюючи у розділі "Географічна теорія суспільства" культурфілософські погляди найвідоміших предтеч і представників цієї теорії, зокрема: Ш. Монтеск'є, Г. Бокля, Ф. Ратцеля, Й. Гердера, - Т. Степовий, разом із тим, докладно дослідив "етно-географічне" вчення Л. Мечнікова на основі його праці "Цивілізація й великі історичні ріки". Підкреслюючи, що триваючий від "примату особи над суспільством" до "рівності особи і суспільства" поступ зумовлений, за Л. Мечніковим, "здібністю до суспільної праці", яка є "наслідок впливу географічного оточення", а постала під цим впливом суспільна "солідарність"

стає "самостійним фактором" культуротворення на шляху людства до ідеалу "анархічної рівности", він так з'ясував "основну хибу теорії Мечнікова": "...конфлікт між витворчими силами і виробничими відношеннями - (як причина соціяльного розвитку) ... замінений взаємодіянням природи і здібної до солідарности людини" [286, 122-123]. Визнаючи, проте, "нову етно-географічну школу" за "один з етапів до марксівської теорії історичного матеріялізму", Т. Степовий перейшов у монографії "Органічна та расова теорії суспільства" до комплексного критичного аналізу біологічної групи соціологічних учень.

Розцінюючи органічну теорію як "продукт англійської буржуазної думки", він присвятив перший розділ розгляду вчень Г. Спенсера і його апологетів Р. Вормса та І. Новікова. Закидаючи Г. Спенсеру, що він "бачить прогрес суспільства в переході від централізованого хижацького типу до децентралізованого промислового", в той час, як "прогрес організмів" йшов у "протилежному напрямку", він вказав, що Г. Спенсер солідаризувався із расовою теорією тезою, що "причиною розвитку є раса, яка виникла під впливом географічного оточення". Критикуючи Р. Вормса за пропозицію "лікування соціяльних хвороб" на основі "теорії солідарности всіх кляс суспільства" як "суспільного організму", а І. Новікова за переконання, що "основні закони біології та соціології однакові, бо остання є просто продовження першої", Т. Степовий вказав, що всі вони підмінили соціологічний аналіз некритичними аналогіями із законами біології. Присвячуючи другий розділ критичному аналізу расової теорії, яка "виникла як спроба занепадаючої аристократії морально виправдати свої права" та "стала готовою формою для імперіялістичної ідеології великої буржуазії", він чи не перший в УСРР дослідив вчення її чільних представників Ж. Гобіно, В. Ляпужа, О. Амона і Л. Гумпловича. Засуджуючи вчення Ж. Гобіно про "три раси: білу, жовту і чорну", перша з яких начебто грає головну роль у історії і змішування якої з двома іншими неначе "веде суспільство до занепаду", Т. Степовий піддав гострій критиці і концепції його апологетів як "трьох етапів розвитку расової теорії" "на грунті февдальних та капіталістичних відносин".

Висвітлюючи вчення В. Ляпужа й О. Амона про боротьбу "антропологічних елементів" - "довгоголових" та "короткоголових", як визначальний чинник культурного регресу чи прогресу, й концепцію Л. Гумпловича з оцінкою історії як "боротьби груп", на які з "початку ділилося людство", він зазначив: "Помилка расової теорії суспільства була в тому, що вона не розрізняла кляси й націй як соціяльної категорії від раси й конституції як категорії біологічної і зводила і клясу і націю до раси" [290, 95]. Прикметно, що в праці "Суспільство і природа" Я. Блудова, в контексті побіжного розгляду історії соціологічної думки, було ретельно використано дві згадані публікації Т. Степового. Присвячуючи розділ "Історичний розвиток науки про суспільство" стислому огляду історії соціології від Платона до О. Конта, Я. Блудов навів у розділі "Головні напрямки в сучасних поглядах на суспільство" нарис історії зарубіжної соціології XIX - початку XX ст. Аналізуючи ідеї та вчення Г. Спенсера, Л. Мечнікова та О. Амона, значною мірою, на основі праць Т. Степового, він, разом із тим, розглянув ідеї чільних неокантіанців, зокрема заперечив протиставлення ними "наук про природу наукам про суспільство", і зауважив: "...буржуазія в особі своїх ідеологів не здатна створити соціологію як дійсну об'єктивну науку про суспільство та закони його розвитку" [30, 78]. На окрему увагу заслуговує тема розгляду філософами УСРР 20-30-х рр. XX ст. вчень та культурфілософських засад західноєвропейського марксизму, як-от критичний аналіз С. Семковським праці "Національне питання і соціал-демократія" О. Бауера.

Критично оцінюючи його теорію "національної аперцепції", за якою в процесі культуротворення "нація ніщо нове не сприйматиме механічно", а "прилаштує його до всього свого буття" шляхом змін та переробки, і що саме в соціалістичному суспільстві "вперше лиш розгорнеться" справжня "диференціація національностей", С. Семковський припустив прийдешню наднаціональну "консолідацію націй у єдине людство". Ця точка зору, власне, йшла врозріз з ідеологією українського націонал-комунізму й суперечила засадам політики українізації, об'єктивно відповідаючи великодержавницькій

позиції з національного питання Й. Сталіна. Вчення О. Бауера й інших ідеологів західноєвропейського марксизму опинились і в полі зору В. Юринця, який виконав критичний аналіз широкого спектра суспільно-політичних учень XVII - першої третини XX ст. - класичних соціологічних, правничих і політекономічних концепцій понад п'ятдесяти видатних мислителів Західної й Центральної Європи, США, Росії та України. Посилаючись на провідних представників основних напрямів і шкіл соціології модерну, як-от: органічної школи (Г. Спенсер); расово-антропологічної школи (Ж. А. де Гобіно, Г. Лебон, Х. Чемберлен); психологічної школи (З. Фрейд, А. Кольнай, Г. Тард); "розуміючої" соціології (М. Вебер); "соціології пізнання" (М. Шелер); "соціології релігії" (Е. Трьольч); соціал-дарвінізму (Л. Гумплович); функціоналізму (Е. Дюркгейм) і системного підходу (В. Парето), - В. Юринець засвідчив цим винятковий для філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. методологічний плюралізм наукового пошуку.

Актуалізуючи концепції усіх цих мислителів, він знайомив читача з маловідомими сторінками німецьких і австрійських правознавства та політекономії XVII - XX ст., зокрема ідеями теоретиків: анархізму, синдикалізму, "легального марксизму", "зміновіхівства", - і вчення про історичний коловорот. В багатьох працях В. Юринця вельми яскраво відображено його грунтовне знайомство з філософським доробком та культурфілософськими пошуками чільних представників лівогегельянства - "Гегелівської лівиці": Б. Бауера, Д. Штрауса, М. Штірнера, - та, насамперед, Л. Фейєрбаха та творців "фейєрбахіянської школи". Крім цих мислителів, погляди яких були добре відомі вченому під час навчання в Львівському та Віденському університетах, він, на наш погляд, тоді ж грунтовно дослідив культурфілософські погляди ідеологів "неомарксизму" Ж. Сореля і Л. Бжозовського, як-от "антимарксистську" теорію "утопії" та "міту" першого з них. В 10-х рр. XX ст. В. Юринець розпочав і активно продовжене ним згодом докладне знайомство з культурфілософськими ідеями провідних західноєвропейських "реформістів" та "ревізіоністів" марксизму, а саме:

теоретиків німецької соціал-демократії й II Інтернаціоналу Е. Бернштейна, К. Каутського й ідеологів австромарксизму О. Бауера і М. Адлера. Піддаючи гострій критиці праці: "Матеріялістичне розуміння історії" К. Каутського, "Підручник матеріалістичного розуміння історії" М. Адлера і "Марксистська теорія історії суспільства і держави" Г. Кунова, - як такі, що в них "синтезовано основні погляди соціял-фашизму", він, водночас, докладно досліджував їх.

Предметно висвітлюючи ці версії історичного матеріалізму, він, що показово, звернув особливу увагу на критичне оцінювання К. Каутським, М. Адлером і Г. Куновим засновків історико-матеріалістичної концепції К. Маркса і Ф. Енгельса й її тлумачення В. Леніним. Приділяючи не меншу увагу вченням М. Вебера, В. Зомбарта й, особливо, М. Шелера, В. Юринець, що цікаво, знову акцентував тему критичного перегляду усіма цими мислителями історико-матеріалістичного вчення засновників марксизму. Представницький перелік апологетів К. Маркса, Ф. Енгельса та їх критиків, ідеї і вчення яких були осмислені вченим у його культурфілософських роздумах, продовжують імена Г. Кельзена, Ф. Тьоніса й Р. Штамлера. Вказуючи у статті "Фройдизм і марксизм", що для першого з них - "теоретика права і університетського колеги Фройда", диктатура пролетаріату - це "форма державного утиску", яка "не відрізняється від якої завгодно буржуазної диктатури", В. Юринець провів виразну межу між баченням історії людства творцями "революційного марксизму" і авторами праць "Спільнота й суспільство" Ф. Тьонісом і "Господарство та право з погляду матеріалістичного розуміння історії" Г. Штамлером. Основна частка згадок В. Юринця про всі ці вчення наявна в його публікаціях другої половини 20-х рр. XX ст. - від статті "Фройдизм і марксизм" до статей "Останнє слово ревізіонізму Кавтського" (1928) та "Танок тіней (До історії ідеологічного розкладу II Інтернаціоналу)" (1929), засвідчуючи принциповий плюралізм марксознавчого пошуку вченого.

Активний учасник здійснюваної тоді керівництвом СРСР широкомасштабної ідеологічної кампанії проти європейських "реформістів" та "ревізіоністів" марксизму - згаданих вище провідних ідеологів: німецької

соціал-демократії й II Інтернаціоналу і австромарксизму, - В. Юринець одним із перших у філософії УСРР висвітлив їх погляди, у тому числі й культурфілософські ідеї, у двох останніх зі згаданих вище статей. Аналізуючи у статті "Останнє слово ревізіонізму Кавтського" ще неперевидану в СРСР його працю "Матеріалістичне розуміння історії", він засудив її за спробу розглядати суспільство як "біологічне явище" й зауважив "нахил" її автора до "етичного соціялізму", який співставив із "богданівщиною": "Кавтський схиляється до думки, ніби проблема визволення пролетаріяту - культурна проблема, що пролетаріят повинен пережити в першу чергу моральну й культурну революцію, щоб перемогти в соціялістичній революції..." [387, 180]. Цікаво, що В. Юринець підтримав його критику "механічної схематизації" вчення про базис та надбудову в радянському марксизмі, але, в цілому, засудив учення К. Каутського, передусім його думку, що "соціялізм є можливий тільки як спадкоємець розквіту капіталізму" - як "ревізіонізм". Ідеї філософії культури К. Каутського опинились і в полі зору автора розвідки [254] А. Річицького, який докладно розкрив на основі праць К. Каутського основний зміст його "буржуазної теорії культури й мистецтва". Вказуючи, як і В. Юринець, на "біологізацію" ним "соціяльних явищ", згідно з якою "мистецтво є продукт природи, а не культури", він підкреслив, що, відповідно до цієї концепції, "пролетарське мистецтво" є неможливе.

Актуалізування В. Юринцем думок цих науковців, у тому числі культурфілософських концепцій В. Зомбарта, М. Вебера й М. Шелера в публікаціях [367, 376], було проявом завуальованої ним настійної спроби легалізації у філософській думці УСРР учень усіх цих безумовно критично налаштованих щодо марксизму-ленінізму вчених. Прикметно, що В. Юринець вже в кінці 20-х рр. XX ст. активно популяризував ідеї М. Шелера, визнаного ним за одного з "найзапекліших ворогів марксизму" й, проте, "талановиту людину" з "поступками перед марксизмом", розглядаючи у світлі його концепції ідеї та вчення О. Шпенглера й В. Зомбарта як відомих критиків марксизму. Показовим прикладом цього є наведена вже підданим гострій

критиці в УСРР В. Юринцем у статті [386] чимала цитата із праці "Пролетарський соціалізм" В. Зомбарта з критикою "чужої до всякої дійсности абстрактності" "непрактичної натури" К. Маркса. Виступаючи проти догматизації як марксизму-ленінізму, так і, власне, інших філософських чи суспільно-політичних вчень, В. Юринець, що прикметно, плідно застосовував ідеї зарубіжних учених, підданих радянською наукою критиці як "буржуазні мислителі". Згадаємо його неодноразове звернення до концепції М. Вебера, яку він, визнаючи за антимарксистську, дієво використовував, апелюючи до вчення про протестантську етику як чинник формування капіталістичного устрою: "Тепер уже відомо (із капітальних праць Макса Вебера, Зомбарта й Шелера), яке велетенське значення мали доктрини про предестинацію для розвитку "капіталістичного духу" [362, 111].

Раз-по-раз актуалізуючи учення цих і багатьох інших "буржуазних" мислителів у контексті розробки своєї філософії культури, В. Юринець самим цим фактом синтезу їх із марксизмом виступав проти політики тотальної ортодоксалізації інтелектуального життя УСРР сталінського режиму. Непрямо засуджуючи його ідеологію в цій же статті, де він принципово виступив з ідеєю розмаїття форм соціалістичної культури, що не визначатимуться економічним базисом "однозначно", В. Юринець, разом із тим, прямо засудив італійський фашизм та німецький націонал-соціалізм як такі ж тоталітарні, як і сталінська диктатура, режими. Із засудженням тоталітаризму на дозволених у СРСР прикладах, головним чином, фашизму та націонал-соціалізму, виступив у низці публікацій, передусім статтях [114, 115], П. Демчук, який одним із перших у філософії УСРР висвітлив культурфілософські ідеї та вчення Б. Муссоліні і його апологетів, як-от Д. Джентіле. Згадуючи в статті [104] "фашистську ідею "stato totalitario" - тоталітарної держави, що "оформилася в гаслі Муссоліні" "все для держави, нічого поза державою", він піддав критиці в статті [115] виступ Б. Муссоліні на VII Італійському національному конгресі філософії, як-от прямо взяв на кпини його "надію на далекій майбутній прихід епохально-великих подій у філософії, культурі та мистецтві, що їх принесе з собою

фашизм". Визнаючи цей конгрес за "акт політичного характеру", основними ідеями якого були "Капітоль і Мусоліні" та "більше акції й послуху, а менше мислі", П. Демчук присвятив увагу вченню Д. Джентіле - "одного з найщиріших поборників та ідейних піонерів італійського фашизму".

Розцінюючи "неогегеліянство джентілівського порядку" як "панівну державну філософію", яка й визначає "хід філософського й культурного життя Італії", він так лаконічно виявив її культурфілософське кредо цитатою з виступу Д. Джентіле на тому конгресі: "Завдяки оцій філософії, яка, коли не помиляюсь, є ядро фашистського розуміння життя, Італія починає нині перетворюватись в ту націю, що від сотні років була вимріяною метою італійців - націю, яка має свою індивідуальність, характер, волю та свідомість своєї власної місії, що на неї світ мусить вважати" [115, 121]. П. Демчук засудив і націонал-соціалістичний рух А. Гітлера в Німеччині, виходячи з його критичного аналізу в працях німецьких та радянських дослідників, як-от у монографії "Теорія і практика європейського фашизму" Г. Сандомирського, й праць А. Гітлера і його апологетів, передусім розвідок "Міф XX століття" А. Розенберга та "Німецький фашизм" Г. Франке. Висвітлюючи розвиток правничої думки у сучасній йому Німеччині, П. Демчук відзначив у публікації [115] яскраву тенденцію переосмислення вчення Г. Гегеля в німецькій суспільно-політичній думці, зокрема в праці "Ідея держави Гегеля та поняття державного виховання" Г. Гізе, в націонал-соціалістичному дусі, коментуючи на цьому прикладі її сутність: "Вся робота цього якогось Гізе (а треба сказати, їх зараз чимало в Німеччині) проходить під погромницьким закликом: "Держава, нація, бог" і "Гегель - їх найвищий пророк", - а це власне означає зведення Гегеля на одного з "Bier-колег" маестра Гітлера" [115, 131].

П. Демчук був одним із чільних учасників проведеної на "філософському фронті" УСРР ідеологічної кампанії проти європейських "реформістів" і "ревізіоністів" марксизму, підсумки якої відображено в присвячених критичному вивченню австромарксизму його чотирьох статтях [104, 106, 108, 112]. Тавруючи у статті [112] "бонз соціял-демократичного II-го

Інтернаціоналу" - цих "чорних героїв підривних атак на диктатуру марксизму-ленінізму в СРСР", зокрема М. Адлера та К. Каутського, він здійснив критичний розгляд статті "Радянський марксизм" М. Вернера як "першої" спроби "соціял-демократів" "дати огляд марксизму-ленінізму в СРСР за 10 років його існування". Докладно висвітлюючи закиди М. Вернера на адресу марксизму-ленінізму, як-от його визнання за "примусову ідеологію", в якої немає нічого спільного з "культурним марксизмом", П. Демчук протиставив їм бачення марксизму-ленінізму як "науки про творення нової культури". Показово, що викличний пафос критики поглядів М. Вернера й усіх інших "соціял-зрадників" не завадив йому унаочнити розлогим цитуванням інвектив опонента замовчувану в СРСР кризу радянського соціокультурного буття, про яку також йшлося в статті [106] у контексті аналізу засудження М. Адлером "більшовицької диктатури". Розвиваючи ідею еволюції "сучасної міжнародньої соціял-демократії" від "соціял-реформізму" - часу прихованої диктатури буржуазії", до "соціял-фашизму" - "одвертої диктатури буржуазії, фашизму", П. Демчук визнав за сутність учень їх ідеологів, зокрема теорії О. Бауера про "народну республіку", "абсолютизацію т. зв. "надклясової" держави" на основі вчення Ф. Лассаля та Г. Гегеля.

Присвячуючи статті [106, 108] критичному розгляду вчення М. Адлера на основі багатьох його праць, як-от: "Політична чи соціальна демократія", "Маркс як мислитель" та "Соціологічне в критиці пізнання Канта", - П. Демчук так визначив основну інтенцію його культурфілософії: "Таким чином і клясова боротьба в адлерівській інтерпретації це не суспільний конфлікт на базі економічно-політичних інтересів суспільних кляс, а тільки *форма* вияву соціяльної свідомости, яка, як ми вже чули, є апріорна, а тому не обумовлюється законами реального суспільного політично-господарського життя ... Що скорше та більше людей охватить ця наднидивідуальна свідомість ... то швидше й прийде соціялізм, цебто гармонія, цебто стан без ніяких соціяльних суперечностей" [108, 32]. Суттєвий внесок до критичного розгляду в філософській думці УСРР формування ідеології фашизму та націонал-

соціалізму зробив у статтях [34, 36] В. Бон, який висвітлив у першій з них на основі праці "Соціалізм та фашизм" Р. Міхельса проведену цим дослідником "соціологічну аналізу сути цих двох політичних напрямків в Італії". Розглядаючи соціокультурні передумови формування ідеології фашизму в Італії, наслідком яких став "переможний марш Муссоліні на Рим" - "Rivoluzione Fascista", він звернув увагу на ідеї "проводирів фашизму" Д. Гранді й Б. Муссоліні та концепції низки мислителів - "ідеологів фашизму", як-от: М. Панталеоні, В. Парето і В. Джоберті, - зокрема культурфілософський постулат останнього про "аристократичний характер італійського народу" та "примат Італії".

Вказуючи, що "філософією і програмою фашизму" є гасло "національна велика держава", В. Бон досить принагідно розглянув засади внутрішньої й зовнішньої політики режиму Б. Муссоліні та навів, що прикметно, низку цитат із праці Р. Міхельса з позитивним оцінюванням фашизму, зокрема і таку двозначну, як: "Фашизм - партійний уряд ... а Consiglio Nationale Fascista збудовано "зовсім на радянський зразок" [34, 28]. У цій же статті він висвітлив зміст ще трьох монографій: "Соціальна філософія Гегеля" К. Майєра-Моро, "Розвиток соціальної філософії Гегеля" Ф. Бюлова та "Гегель та національна думка державної могутності в Німеччині" Г. Геллера, - визнаючи їх за "перші квіточки весни німецького імперіялізму, що поволі відроджується". Звертаючи особливу увагу на третю з них, що була і в полі зору П. Демчука, В. Бон побачив у ній спробу "безпосередньої ув'язки" із вченням Г. Гегеля "сучасних імперіялістичних учень, ученьок і політичних тенденцій". Переходячи у другій із публікацій до першого в філософії УСРР критичного аналізу другого тому праці "Моя боротьба" А. Гітлера та зауважуючи відсутність у ньому "філософії фашизму" або "нарису фашистської соціології", як таких, бо автор, як "утилітарист-агітатор", "ухитряється підкорити їх і розчинити в політиці та агітаційній фразі", він так визначив сутність "расово-народницького світогляду" А. Гітлера, який той "протиставить марксистському і буржуазному світоглядам": "...врятувати й розвинути потенціяльні сили кращої раси ... щоб,

поширивши її панування над усіма народами та засобами земної кулі, розв'язати якісь, самому авторові відомі, "над" і "поза земні" проблеми, що про них "ми навіть гадки не маємо" [36, 121].

Співставляючи ці та інші культурфілософські ідеї А. Гітлера з настановами промов Б. Муссоліні, В. Бон увиразнив культурфілософську позицію другого з них на підставі його міркувань про італійців як "індивідуалістичну націю" та "шляхетну італійську расу". Засуджуючи учення та культурфілософські ідеї Ж. Гобіно, О. Амона і їх колег - представників "расової теорії вчорашнього дня", як розгляд історії людства як історії боротьби різних рас з метою "угрунтувати і виправдати законність імперіалістичного розбою", І. Поляков дослідив у статті [246] концепції ідеологів націонал-соціалізму і їх апологетів, зокрема: А. Розенберга, І. Графа, Ф. Бюхлера, Е. Ейкштедта, Г. Гюнтера, - й засудив їх. Заперечуючи їх культурфілософські засади - критику "східно-балтицької раси" та визнання чільної цивілізаційної ролі "нордичної раси", він наголосив: "Фашизм ... підхопив і розвинув одно з наймерзенніших породжень буржуазної ідеології - расову теорію, надавши їй форми своєрідного біологічного містицизму і зробивши її своєю офіційною "філософією історії" [246, 105]. Зауважуючи, що "політичній доктрині фашизму" якнайкраще відповідає "вся соціальна спрямованість цієї теорії" та "ввесь її поважний "стаж" вірної служниці імперіалізму і зоологічного буржуазного націоналізму", І. Поляков ілюстрував цю тезу на показовому прикладі тлумачення ідеологами націонал-соціалізму, передусім А. Розенбергом, українців як "нижчої раси". Визнаючи всі ці "міркування расових теоретиків" за спробу "наукоподібно" виправдати політику колоніального розбою, запроваджувану імперіалістами", він - свідок і учасник утвердження сталінського режиму в УСРР у 30-х рр. XX ст., водночас, вимушено замовчав, як і його колеги з УІМЛ, криваву практику радянського імперіалізму.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 2

Виходячи із підсумків вивчення наукового, культурно-мистецького та суспільно-політичного життя УСРР епохи "Розстріляного Відродження" як, з нашої точки зору, головних царин соціокультурного буття Радянської України вказаного періоду й, водночас, трьох основних ціннісно-світоглядних полів формування та розвитку української радянської культурфілософської думки, ми з'ясували провідну роль у її становленні широкого спектра посталих у контексті українського літературного процесу кінця 10-х - 20-х рр. XX ст. культурфілософських вчень низки її учасників - знаних письменників і літературознавців. З'ясовано, що вони: "музагетівці" Ю. Меженко й І. Майдан, "перші хоробрі" В. Елланський, В. Чумак та Г. Михайличенко, "активний романтик" М. Хвильовий, "неокласик" М. Зеров, панфутурист М. Семенко, "пролетарський конструктивіст" В. Поліщук та "пролетарські реалісти" В. Коряк, Б. Коваленко і С. Щупак, - виходили у своїх концепціях вітчизняного та світового культуротворення за пореволюційної епохи з настанов частково українського націонал-патріотизму і, головним чином, українського націонал-комунізму. В їх культурфілософських концепціях, заснованих, в основному, на сполученні засад марксизму та його філософії культури зі здобутками культурфілософських пошуків теоретиків літературно-мистецького модерну й авангарду в Росії та Західній Європі, принципово обстоювалась ідея України як суб'єкта самостійних культуро-, націо- і державотворення в складі СРСР чи поза ним.

Переважно спадкоємці "хатянського" - виразно антинародницького, проєвропейського та націонал-патріотичного, вектору вітчизняного культуротворення, ці мислителі майже всі були репресовані сталінським режимом і з огляду на цілковиту неприйнятність їх культурфілософських проектів для ідеології радянського імперіалізму Й. Сталіна. Прикметно, що згадані проекти справили чималий вплив на розвиток вітчизняної культурфілософської думки у суспільно-політичному житті УСРР 20-30-х рр. XX ст., зокрема під їх впливом і в публічній полеміці з ними під час української

літературної дискусії 1925 - 1928 рр. розробляли свої версії культурфілософії українського націонал-комунізму такі провідні теоретики політики українізації, як М. Скрипник, Є. Гірчак і А. Хвиля. Ця дискусія мала незначний та досить опосередкований вплив на розвиток філософії культури як напряму філософської думки УСРР, хоч і сприяла розробляннюю її провідним представником В. Юринцем оригінального культурфілософського вчення. В цілому ж, осмислення та розробляння культурфілософської проблематики на "філософському фронті" УСРР епохи "Розстріляного Відродження" проводилось в контексті досліджень саме з історії української і зарубіжної філософії провідними представниками харківської та київської філософських шкіл - науковцями філософських установ УІМЛ, ВУАМЛІН і філософсько-соціологічної секції при кафедрі марксизму-ленінізму в Києві, як-от: О. Бервицьким, В. Берковичем, Я. Біликом, Н. Білярчиком, Я. Блудовим, В. Боном, П. Демчуком, І. Очинським, Я. Розановим, С. Семковським (Бронштейном), Т. Степовим (Діденком), В. Юринцем, - та ін.

Встановлено, що насамперед ці вчені в середині 20-х - на початку 30-х рр. XX ст. опрацьовували і, в тому числі, як, у першу чергу, В. Юринець та П. Демчук, розробляли у своєму науковому пошуці в галузях вивчення історії українських і зарубіжних, в основному саме марксистських, філософії та суспільно-політичної думки вісім класифікованих і досліджених нами напрямів розвитку культурфілософії у філософській думці УСРР. Вагомий внесок до двох перших із них - вивчення і розробляння філософії культури марксизму й дослідження вчень провідних діячів ВКП(б) та КП(б)У про радянське національно-культурне будівництво СРСР, зробили: С. Семковський, В. Юринець, Т. Степовий, П. Демчук, Я. Блудов, І. Очинський і О. Бервицький, - та щільно пов'язані з "філософським фронтом" УСРР М. Скрипник, Є. Гірчак і А. Хвиля. Вектор та зміст їх культурфілософських пошуків визначались, головним чином, ініційованою ЦК ВКП(б) публічною філософською дискусією підтриманих владою "діалектиків"-"деборінців" та опонуючих їм "механістів" і, разом із тим, офіційною кампанією критики й засудження теоретиків

марксизму Г. Плеханова і О. Богданова та ідеологів ВКП(б) Л. Троцького і М. Бухаріна з ініціативи Й. Сталіна, як претендента на статус головного теоретика марксизму в СРСР після В. Леніна. Основна частка наукових праць із філософії культури марксизму в УСРР побачила світ під час найактивніших фаз цих кампаній та належала перу апологетів ідейного очільника "діалектиків" А. Деборіна - розробника ленінської концепції "культурної революції" в СРСР з її ідеєю атеїстичної індустріальної соціалістичної культури "суспільства без класів і державного ладу".

Обстоюючи, переважно, таке утопійне бачення ідеалу соціокультурного майбуття людства, В. Юринець та його колеги: І. Очинський, І. Премислер, Т. Степовий, О. Бервицький і Я. Блудов, - висвітлили у низці розвідок засновки філософії культури К. Маркса й Ф. Енгельса на основі широкого спектру їх історико-матеріалістичних досліджень. У серії публікацій О. Бервицького та Т. Степового було піддано критиці Г. Плеханова, зокрема засуджено як антимарксистську його культурфілософську концепцію, тоді як В. Юринець системно дослідив її у найгрунтовнішому на "філософському фронті" УСРР плехановознавчому дослідженні. На особливу увагу заслуговують статті "Проблема культури (Розуміння культури у Маркса, Леніна, Покровського - Богданова й т. Бухаріна)" І. Очинського та "Питання культурної революції" І. Премислера й Т. Степового, в яких вперше в філософській думці УСРР було комплексно проаналізовано культурфілософські ідеї та концепції: О. Богданова, М. Бухаріна, Л. Троцького, В. Леніна і Й. Сталіна, - постаті та вчення трьох перших з яких були засуджені як антирадянські. На відміну від цих досліджень, обстоюючих сталінську ідейно-світоглядну позицію, В. Юринець присвятив серію своїх публікацій середини 20-х - початку 30-х рр. XX ст. системному вивченню марксизму, зокрема його філософії культури, з, по суті, антисталінської - проєвропейської, позиції. Водночас, якраз В. Юринець присвятив з усіх його колег в УСРР найбільшу увагу аналізу теорії і практики національно-культурного будівництва в СРСР, солідаризуючись із М. Скрипником у його критиці централізаторсько-русифікаторської політики Й.

Сталіна.

Прикметно, що М. Скрипник та Є. Гірчак, розробляючи ідеологію українського націонал-комунізму, різко засудили доволі-таки близький до поглядів Й. Сталіна "великодержавно-російський націоналістичний ухил", або спектр культурфілософських поглядів відповідальних функціонерів КП(б)У й ВКП(б) Д. Лебедя, В. Ваганяна, Г. Зінов'єва і Ю. Ларіна на національно-культурне будівництво в СРСР. Разом із тим, ідеологи політики українізації та окремі представники "філософського фронту" УСРР, насамперед В. Юринець, присвятили увагу критичному розгляду культурфілософських ідей та вчень в українських філософській і суспільно-політичній думках діаспори і УСРР як одному з трьох основних умовних напрямів розробляння філософами УСРР проблематики філософії культури у їх дослідженнях з історії українських філософської й суспільно-політичної думок. Зосереджуючи, як і М. Скрипник, Є. Гірчак та А. Хвиля, чималу увагу на критичному розгляді культурфілософії М. Хвильового та його апологетів і опонентів в українській літературній дискусії 1925 - 1928 рр., В. Юринець - єдиний із філософів УСРР, виконав системний культурфілософський аналіз таких трьох чільних "українських історично-політичних програм" XIX - першої третини XX ст., як: "радянство", "марксизм" і "модернізм". Виходячи із завуальованого протиставлення першому з них, уособленому ним у постаті С. Єфремова, "модернізму"-"хатянства" як суб'єкта "європеїзації" вітчизняного соціокультурного буття, В. Юринець поставив епоху українських національно-визвольних змагань початку XX ст. під знак не Т. Шевченка, а П. Тичини як ідейного спадкоємця П. Куліша.

В полі критичної уваги В. Юринця і, в першу чергу, П. Демчука та Я. Білика, постали культурфілософські ідеї і вчення мислителів діаспори, а саме тлумачення Д. Чижевським та І. Мірчуком української духовності та її історичного розвитку в царинах українських наукового, культурно-мистецького і суспільно-політичного життя. Показово, що дослідження специфіки розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст. та висвітлення культурфілософських ідей її діячів того ж періоду, як два наступні умовні

напрями культурфілософських студій філософів УСРР епохи "Розстріляного Відродження", знов засвідчили винятково важливу роль саме В. Юринця в їх розроблянні в середині 20-х - на початку 30-х рр. XX ст. Якщо І. Очинський побіжно розкрив у серії статей прикмети вітчизняного соціокультурного буття XVIII - початку XX ст. крізь призму аналізу постатей і творчого доробку Г. Сковороди, І. Франка та В. Винниченка, а П. Демчук та Я. Білик зосередили увагу на індустріальній епосі в історії України у світлі розгляду громадівського руху, зокрема постаті М. Зібера, то В. Юринець вдався до комплексного культурфілософського осмислення вітчизняних історії та культури на засадах модерністсько-націонал-комуністичного відтворення ідейного універсуму ранньої творчості П. Тичини. Співзвучними цій його спробі були версії тлумачення історії українських національно-визвольних змагань початку XX ст. з точки зору українського націонал-комунізму М. Скрипника та А. Хвилі, які, як і В. Юринець, принципово обстоювали ідею державності України у формі УСРР та повноцінності вітчизняних історії і культури.

Заключною важливою сторінкою розробляння філософами УСРР проблематики філософії культури стало активне опрацювання, насамперед В. Юринцем та П. Демчуком, і їх колегами: О. Бервицьким, Н. Білярчиком, В. Боном, І. Очинським, І. Поляковим та Т. Степовим, - трьох виокремлених нами її основних умовних напрямів у галузі досліджень з історії зарубіжних філософії та суспільно-політичної думки. Розгляд соціокультурної кризи європейської цивілізації модерну, здійснюваний крізь призму марксизму-ленінізму і, водночас, у світлі багатьох "буржуазних" філософських та культурфілософських ідей і вчень модерну, був наскрізним для наукових пошуків В. Юринця і П. Демчука. Найдокладніше серед філософів УСРР тих десятиліть досліджуючи підстави, перебіг та наслідки цієї кризи як "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" переважно на основі широкого спектру класичних праць головних творців нових німецьких філософії і культурфілософської думки і німецьких істориків філософії, вони здійснили свій аналіз у контексті виняткового для "філософського фронту" УСРР 20-30-х

рр. ХХ ст. звернення до культурфілософських ідей та вчень Ф. Ніцше і О. Шпенглера. Їх колеги: Н. Білярчик, В. Бон, Т. Степовий, О. Бервицький та І. Поляков, - теж відносно докладно висвітлили зміст цієї кризи у контексті аналізу різних аспектів розвитку західноєвропейського соціокультурного буття кінця ХІХ - першої третини ХХ ст. - як наукового і культурно-мистецького, так і суспільно-політичного.

Водночас, у полі активної уваги В. Юринця і П. Демчука, як і їх колег: О. Бервицького, О. Васильєвої, І. Премислера та Т. Степового, - тоді ж опинились культурфілософські ідеї і вчення засновників та представників: позитивізму, класичного психоаналізу, інтуїтивізму, неогегельянства, - і, головним чином, "філософії життя", а саме Ф. Ніцше та О. Шпенглера. Якщо чотири останні зі згаданих філософів УСРР лише принагідно й побіжно згадали у своїх працях прізвище та низку ідей автора "Занепаду Європи", то В. Юринець і П. Демчук, у власну чергу, вельми докладно висвітлювали впродовж усього розвитку їх наукових пошуків засновки як "морфології світової історії" О. Шпенглера, так і вчення Ф. Ніцше. Приховано актуалізуючи їх у своїх культурфілософських студіях, В. Юринець та П. Демчук засвідчили цим зумовлену їх становленням, як учених, у німецькомовному й німецькокультурному середовищі відкритість до діалогу з "буржуазною" наукою. Показово, що ця ж тенденція засвідчена і під час критичного аналізування ними культурфілософських ідей у зарубіжній суспільно-політичній думці, яскравим прикладом чого стало опрацювання В. Юринцем класичних суспільно-політичних учень XVII - першої третини ХХ ст. більш ніж п'ятдесяти видатних мислителів Західної й Центральної Європи, США, Росії й України. Не менш вагомим, ніж вивчення ним і П. Демчуком культурфілософських ідей і вчень чільних ідеологів західноєвропейського марксизму, фашизму та націонал-соціалізму, було їх висвітлення В. Боном та дослідження Т. Степовим і Я. Блудовим відповідних ідей і вчень багатьох шкіл "буржуазної" соціології ХІХ - першої третини ХХ ст.

Вперше системно розкрита нами специфіка розвитку філософії культури як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. ХХ ст. визначалась, на наш

погляд, усім комплексом висвітлених вище проблем становлення філософських науки, освіти та культури в Радянській Україні, зокрема тривалою стагнацією в справі підготовки фахівців та низьким рівнем зв'язку з усіма іншими сферами вітчизняного радянського національно-культурного будівництва. В той же час, прикметною особливістю розвитку цього напряму було і те, що його, з нашої точки зору, провідні представники В. Юринець і П. Демчук, які, власне, зробили до нього найвагоміший внесок, були вихованцями найвідоміших вишів Західної Європи та, по суті, речниками як західноєвропейського наукового і, взагалі, соціокультурного середовища, так і вітчизняного соціокультурного буття модерну на Західній Україні. Переважна більшість їх колег в УСРР були, як правило, вихованцями закладів вищої освіти Російської імперії, чи випускниками вишів УСРР та РСФРР, сформованими у контексті, переважно, російських і російськомовних філософської традиції й соціокультурного середовища, хоч і під безумовним впливом європейської культурної спадщини. Цим зумовлено й маловивчену багатовимірність їх, передусім В. Юринця та П. Демчука, наукового пошуку, який, на нашу думку, ніяк неприпустимо зводити лише до розробляння філософії культури марксизму-ленінізму в його сталінській версії, а потрібно й далі комплексно вивчати з урахуванням усіх його складностей і протиріч.

РОЗДІЛ 3
В. ЮРИНЕЦЬ У ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ФІЛОСОФІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ

3.1. Внесок В. Юринця до філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст.

Провідний представник "філософського фронту" УСРР другої половини 20-х - початку 30-х рр. XX ст., В. Юринець був одним із творців харківської філософської школи і чільним розробником її культурфілософської думки. Відомий викладач філософських дисциплін в УІМЛ та інших харківських вишах, як-от Комуністичному університеті імені Артема, й на марксистських курсах, наприклад вечірніх курсах для керівних працівників ЦК КП(б)У, ВУЦВК і РНК УСРР при згаданому виші, В. Юринець став першим очільником заснованого у 1927 р. Українського філософсько-наукового товариства "Войовничий матеріяліст-діялектик", а в 1929 р. був обраний академіком ВУАН. Згодом він став заступником голови Комісії ВУАН із наукових зносин із закордоном, брав участь у роботі філософської комісії соціально-економічного відділу ВУАН - очолював підкомісію соціології мистецтва в її складі. Після реорганізації УІМЛ на ВУАМЛІН у 1931 р. В. Юринець нетривалий час працював у її філософських установах - у 1932 - 1933 рр. очолював кафедру діалектичного матеріалізму Інституту Червоної Професури (Харків). Поділяючи його науково-педагогічну діяльність на два основні умовні періоди: 1). перший, чи "московський" (1920 - 1925), а саме навчання та відповідна діяльність в низці вишів РСФРР; 2). другий, або "харківський" (1925 - 1935), тобто науково-педагогічна робота в УІМЛ і ВУАМЛІН, - ми зосередили особливу увагу на низці розкриваючих їх зміст, проте досі недосліджених або маловивчених проблем.

Першою з них є проблема укладання повної бібліографії друкованої спадщини В. Юринця. Виходячи із підсумків аналізу майже всього відомого нам тепер опублікованого наукового доробку вченого в складі понад

шістдесяти одиниць матеріалів та враховуючи виконані самим В. Юринцем у статті [381] і М. Роженком у праці [256] спроби їх класифікації, ми розробили бібліографію праць В. Юринця 1922 - 1933 рр. на основі її поділу на два умовні масиви досліджень: 1). з історії і теорії зарубіжної наукової думки, 2). українознавчі. Більшим із них є перший масив - тридцять два дослідження з історії й теорії різних гуманітарних та природничих наук, в першу чергу зарубіжних філософії, естетики та соціології. Це рецензії, статті й мемуарні записи 1922 - 1933 рр., видані, головним чином, у періодиці УСРР: 1). газетах ("Комуніст" та "За партійність науки"), 2). журналах ("Більшовик України", "Гарт", "Молодняк", "Червоний шлях", "Критика", "За марксо-ленінське природознавство", "Прапор марксизму" та "Прапор марксизму-ленінізму"); 3). наукових збірниках ("Криза сучасної буржуазної науки та марксизм", "Войовничий матеріаліст" і "До п'ятидесятиріччя смерти Карла Маркса"), - й інші матеріали, опубліковані як передмови, доповіді та розділи у навчальних посібниках, включно зі збірником статей В. Юринця [387]. Окремі з цих публікацій видані російською мовою в періодиці РСФРР, зокрема журналах "Под знаменем марксизма", "Печать и революция" і збірнику "Труды Института красной профессуры", та німецькою в органі Комінтерну "Unter dem Banner der Marxismus".

Системний аналіз цього масиву досліджень вченого дав нам підстави поділити їх на дві умовні тематичні групи праць з історії й теорії зарубіжних: 1). філософії від античності до першої третини XX ст. та 2). естетики, соціології, фізики XVIII - першої третини XX ст. Перша група включає двадцять шість публікацій і складається з двох підгруп: а). історія та теорія зарубіжної філософії від античності до початку XIX ст., б). історія та теорія зарубіжної філософії початку XIX - першої третини XX ст. До першої з них увійшли дві статті "московського" і одна "харківського" періодів, присвячені системному аналізу ідей і вчень Демокріта, Ж. де Ламетрі, Б. Спінози. Друга підгрупа в складі двадцяти трьох публікацій, водночас, поділена нами на два тематичні блоки розвідок, а саме: а). ідеалістична зарубіжна філософія XIX -

першої третини XX ст. та б). філософські погляди засновників, апологетів і ревізіоністів марксизму XIX - першої третини XX ст. Перший із цих блоків представлений п'ятьма публікаціями, головним чином - з історії німецької філософії модерну, як-от статтями із системним критичним аналізом ідей та вчень засновників феноменології і класичного психоаналізу - "Едмунд Гуссерль" та "Фройдизм і марксизм", включно з німецькомовним варіантом останньої. Другий блок представлений вісімнадцятьма публікаціями, у тому числі й єдиною з них, опублікованою за "московського" періоду, - рецензією [349] на третє видання збірника статей [95] О. Деборіна.

Основну частку цього блоку становлять статті В. Юринця з історії марксизму, найгрунтовнішою з яких є "Філософська генеза Маркса" (1933), і низка публікацій, у яких виконано комплексний аналіз концепцій чільних теоретиків II Інтернаціоналу К. Каутського та М. Адлера. Друга група публікацій з шістьох досліджень включає три умовні підгрупи праць з історії і теорії зарубіжних: 1). естетики XVIII - початку XX ст., б). соціології другої половини XIX - першої третини XX ст., в). фізики другої половини XIX - першої третини XX ст. Присвячуючи три публікації [359, 363, 366] першої з них комплексному дослідженню естетичних ідей та вчень Г.-Е. Лесінга, І. Канта і Г. Плеханова, В. Юринець уперше в філософській думці УСРР висвітлив у єдиній статті другої підгрупи [367] соціологію та культурфілософію М. Шелера. Третя з підгруп містить статтю "Криза в сучасній буржуазній фізиці в освітленні ленінового етапу філософії марксизму" (1932) й написаний на її основі розділ "Діалектичний матеріалізм і фізика" видання "Діалектичний матеріалізм. Підручник для вишів і витшів. Частина перша" (1932). На окрему увагу заслуговує повідомлення В. Юринця в статті [353], що він уже "готує до друку велику (близько 30 аркушів)" працю "Сучасна буржуазна філософія", доля рукопису якої невідома. Основну частку цієї частини масиву спадщини В. Юринця складають дослідження з історії та теорії зарубіжної філософії, докладний аналіз яких ми здійснили у низці статей [43, 44, 45, 46, 58].

Відомий нам нині масив опублікованого впродовж 1926 - 1932 рр.

українознавчого доробку В. Юринця - це тридцять його літературознавчих та філософських розвідок, а саме: рецензії, статті, пролог, інтермедії, діалоги, передмови, автобіографія. Вони були оприлюднені, переважно, в періодиці УСРР: газеті "Комуніст"; альманасі "Літературний ярмарок"; журналах "Більшовик України", "Червоний шлях", "Критика" та "Прапор марксизму-ленінізму", - й у низці видань РСФРР, зокрема журналі "Под знаменем марксизма". В УСРР побачили світ і кілька виступів та доповідей ученого, як-от "Сучасна психологічна Европа" (1927) на І Всеукраїнському з'їзді пролетарських письменників (Харків), та його найбільше українознавче дослідження - монографія "Павло Тичина. Спроба критичної аналізи" (1928). Відомо й про опубліковані у закордонній пресі два наукові виступи В. Юринця, виголошені на міжнародних конференціях у Німеччині й Норвегії - "Соціяльний процес у дзеркалі української літератури XX ст." (1928) на "Тижні радянської історичної науки" (Берлін) і "Соціологічний аналіз сучасного українського письменства" (1928) на VI Міжнародному історичному конгресі (Осло). Виходячи із підсумків першого системного аналізу майже всіх цих джерел, ми поділили українознавчий доробок ученого на дві умовні тематичні групи праць з історії і теорії українських: 1). літературного процесу першої третини XX ст., 2). філософської та суспільно-політичної думок того ж періоду.

Перша з них нараховує двадцять дві публікації й складається з двох підгруп, які присвячені В. Юринцем дослідженню: а). загальної специфіки ідейно-художньої еволюції вітчизняного літературного життя, б). чільних постатей вітчизняного письменства. До першої підгрупи із п'ятнадцяти публікацій увійшли, насамперед, стаття "З нагоди нашої літературної дискусії" та чотири рецензії у "Більшовику України", передусім найбільша з них - "Українська Жовтнева література в марксистському освітленню. Жовтнева література в освітленню Коряка. (З приводу книжки "Організація Жовтневої літератури")", і ще три [252, 354, 388], спільно написані та видані у 1926 р. з метою аналізу низки актуальних проблем української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. На окрему увагу заслуговують і шість публікацій у альманасі

"Літературний ярмарок", включно з "Автобіографією В. Юринця", п'ять із яких: пролог "Convivium transtemporaneum", "Інтермедія" та три діалоги [360, 361, 379], - посіли, на нашу думку, вельми важливе місце в розроблянні В. Юринцем настанов його культурфілософії. До другої підгрупи у складі сімох публікацій увійшов цикл літературознавчо-філософських досліджень у галузях хвильовознавства, винниченкознавства, тичинознавства й бажанознавства, в першу чергу - згадана тичинознавча праця [377] та її скорочені журнальні російськомовний [352] і україномовний [371] варіанти, та центральна культурфілософська розвідка вченого - стаття "До проблеми соціялістичної культури (Вступ до книги "Микола Бажан")".

Друга група українознавчого доробку В. Юринця включає вісім публікацій і складається з двох підгруп, присвячених: а). критичному розгляду антирадянських і ревізіоністських філософської та суспільно-політичної думок на західноукраїнських землях у складі Польщі й інших європейських країнах, б). загальному висвітленню розвитку філософської думки УСРР. Якщо з чотирьох публікацій першої підгрупи найприкметнішою, власне, є стаття "Новий ідеологічний маніфест українського фашизму", в якій здійснено системний філософський аналіз монографії "Націоналізм" Д. Донцова, то друга підгрупа включає статті [353, 381, 385] і виступ на філософській дискусії в УІМЛ (1931) [356], присвячені подіям "повороту" на "філософському фронті" УСРР у 1930 - 1931 рр. Другою з актуальних проблем юринцезнавчого пошуку є частково розглянуте в праці [256] М. Роженка і статтях [390, 391] Я. Юринець питання вивчення формування світогляду В. Юринця під час отримання вищої освіти у Львівському (1908 - 1910) і Віденському (1910 - 1913) університетах. Його попередній розгляд дозволив нам виокремити сім актуалізованих ученим у працях 20-30-х рр. XX ст. тематично-проблемних комплексів знань з історії і теорії вітчизняних та зарубіжних науки, культури, суспільно-політичного життя. Ми поділили їх на три умовні групи спогадів про юнацькі роки й засвоєні тоді знання: 1). "слов'янську" ("український" та "польський" комплекси), 2). "романо-германську" ("німецький", "австрійський",

"французький" і "англійський" комплекси), 3). "класичну" ("античний" комплекс), - друга з яких є пріоритетною в становленні В. Юринця як науковця.

Відзначимо наскрізну для розвідок ученого 20-30-х рр. XX ст. зумовленість його наукового, в тому числі культурфілософського, пошуку широким спектром європейських соціокультурних здобутків, головним чином модерну. Суттєвий вплив на духовний розвиток В. Юринця - уродженця Східної Галичини, мали слов'янські - вітчизняні й польські, народно- і професійнокультурні традиції. Звертає на себе увагу його широка обізнаність з вітчизняним професійнокультурним буттям модерну в Австро-Угорській імперії, як-от згадування прикметних постатей та подій літературно-мистецького життя Східної Галичини, насамперед Львова, XIX - початку XX ст., передусім учасників об'єднання письменників-модерністів "Молода Муза": П. Кармансього, С. Твердохліба, В. Пачовського, М. Яцківа. Чимало згадок В. Юринця засвідчують його тогочасне знайомство з ідеями київських теоретиків вітчизняного модернізму - публіцистів "Української хати" М. Євшана та А. Товкачевського. Відомі нам з видання [258] ранні поетичні спроби В. Юринця є типовими зразками модерністської поезії початку XX ст., зумовленими ідейно-художніми пошуками "молодомузівців" і літературного об'єднання "Молода Польща". Не раз згадуючи про його учасників: Я. Каспровича, С. Жеромського, С. Пшибишевського, С. Виспяньського та Л. Стафа, - В. Юринець, водночас, часто відзначав здобутки класиків польського письменства Романтизму, зокрема А. Міцкевича, Ю. Словацького та К.-Ц. Норвіда. Він засвідчив обізнаність і з філософією та суспільно-політичною думкою Польщі модерну, посилаючись на прізвища та праці С. Бжозовського і В. Берента.

В зоні активної уваги В. Юринця як науковця опинився й весь процес німецького культуротворення XVI - першої третини XX ст., переважно у царині гуманітаристики, комплексне аналізування якої стало невід'ємним аспектом його культурфілософського пошуку. Під час актуалізування В. Юринцем "романо-германської" групи його спогадів, ним найповніше було використано якраз "німецький" комплекс знань, найбільш представницьким у якому

виявився масив даних про ідеї і вчення творців: німецької класичної філософії, молодогегельянства, марксизму та "філософії життя". Водночас, цей комплекс містить дані з історії й теорії німецьких: літератури XVI - початку XX ст., психологічної думки XIX - початку XX ст., суспільно-політичної думки XVII - початку XX ст., точних і природничих наук XIX - початку XX ст. Впадає в око виразне й грунтовне зацікавлення В. Юринця вченнями Г. Гегеля, К. Маркса, Ф. Ніцше та німецьким письменством XVIII - першої третини XX ст., передусім постаттю Г.-Е. Лесінга й епохою "Sturm und Drang". Менш актуалізованим є "австрійський" комплекс знань ученого, в якому є спогади про: психоаналіз (З. Фрейд і його школа), махізм (Е. Мах), австрійську школу політекономії (Е. Бьом-Баверк) та нормативістську школу права (Г. Кельзен). Найрепрезентативнішим у цьому комплексі є масив знань про фрейдизм і махізм. В. Юринцем непрямо засвідчений і вплив на нього в ті роки й австромарксизму - вчень О. Бауера, М. та Ф. Адлерів, і австрійського літературно-мистецького модернізму (Г. Бар та П. Альтенберг).

Найбільш представницькою у "французькому" комплексі знань В. Юринця є група згадок про французьке письменство XVII - початку XX ст. - видатних письменників епох Просвітництва (П. Корнель, Ж. Расін, Ж. де Лабрюйєр, Д. Дідро, П. Бомарше, С. Шамфор та А. Арно) й Романтизму (О. Бальзак, Ш. Бодлєр, П. Верлен, Е. Золя, П. Бурже та Г. де Мопасан). Цей комплекс представлений і масивами знань з історії та теорії французьких: філософії, естетики і суспільно-політичної думки XVII - початку XX ст.; психології й психотерапії XIX - початку XX ст. На окрему увагу заслуговує знайомство В. Юринця з ідеями Ж.-М. Гюйо і часте звернення в публікаціях 20-х рр. XX ст. до концепцій анархосиндикаліста Ж. Сореля й інтуїтивіста А. Бергсона. Комплекс "англійських" знань В. Юринця представлений групою згадок про видатних письменників епох: Відродження (В. Шекспір, Д. Мільтон, Д. Свіфт, Д. Беньян), Романтизму (В. Вордсворт, С. Колрідж, Д. Байрон, П. Шеллі й Д. Кітс) і модерну (О. Уайльд, Д. Конрад). Далі йде група спогадів про філософську та етичну думки XVII - початку XX ст., а саме вчення мислителів

епох: Нового часу (Ф. Бекон, Т. Гобс, Д. Локк), Просвітництва (Д. Берклі, Д. Юм, Е. Бйорк) й XIX ст. (Г. Спенсер). У "класичній" групі спогадів ученого найрепрезентативнішим є комплекс його знань про античні – давньогрецькі і давньоримські: філософію (Піфагор, Анаксімандр Мілетський, Геракліт, Демокріт, Зенон Елейський, Платон, Арістотель, Епікур, Плотін та ін.) і літературу (Анакреонт, Архілох, Феогнід, Есхіл, Арістофан, Тит Лукрецій Кар, Публій Вергілій Марон та ін.).

Виходячи з глибокого осмислення всіх цих комплексів знань, В. Юринець здійснив культурфілософський розгляд українських історії і культури, як складників європейської цивілізації, у контексті системного аналізу її поступу. На користь цієї тези, на наш погляд, свідчить і вперше здійснюване нами відтворення основних етапів розвитку тематики наукового пошуку В. Юринця впродовж "московського" та "харківського" періодів. Згідно з ним, пріоритетом усієї науково-дослідницької діяльності вченого, в тому числі його культурфілософських студій, була ідея плідного ідейно-світоглядного діалогу західноєвропейського та українського радянського культурних світів. Перші попередні дослідження дозволяють нам вести мову про чотири такі етапи - "московський" (1920 - 1925) і три "харківські": 1). перший (1925 - 1926), 2). другий (1927 - 1930), 3). третій (1931 - 1935). За змістом цих етапів ми так з'ясували їх сутність: 1). "московський", чи етап досліджень з історії й теорії зарубіжних філософії та психології від античності до першої третини XX ст.; 2). "перший уімлівський", або етап досліджень з історії і теорії зарубіжних філософії та естетики від Просвітництва до модерну й українських письменства та суспільно-політичної думки XIX - першої третини XX ст.; 3). "другий уімлівський", або етап досліджень з історії та теорії зарубіжних письменства, філософії і суспільно-політичної думки від Просвітництва до модерну та українських філософії і письменства XIX - першої третини XX ст.; 4). "вуамлінівський", чи етап досліджень з історії та теорії зарубіжних і українських філософії та природничо-наукової думки від античності до першої третини XX ст.

Впродовж "московського" етапу - часу навчання в Інституті Червоної Професури та викладання в: Комуністичному університеті ім. Я. Свердлова, Комуністичному університеті трудящих Сходу і Першому московському університеті, - В. Юринець опублікував чотири статті з історії зарубіжних філософії та психології від античності до першої третини XX ст. і рецензію на збірник статей А. Деборіна. Вже на початку цього етапу в центрі його уваги була історія зарубіжної, передусім західноєвропейської, гуманітаристики, як-от вчення двох найвідоміших представників матеріалістичної думки їх епох - Демокріта та Ж. де Ламетрі, яким він присвятив статті: "Демокріт у світлі найновіших наукових дослідів" (1922) і "Вчення Ляметрі про матерію" (1923). Як свідчить Я. Юринець [391], основою першої була студентська доповідь "Атомізм Демокріта" В. Юринця в Віденському університеті. Актуалізуючи у цій публікації здобутки чільних представників німецьких філософії та математики XIX - початку XX ст., зокрема теоретиків марбурзької школи неокантіанства - Г. Когена, П. Наторпа й Е. Касірера, В. Юринець піддав критиці історію "філософського ідеалізму" від античності до модерну. Але ці інвективи лише приховували його явне зацікавлення ідеалістичними філософією і психологією модерну, яскравим свідченням чого були наступні публікації ученого - статті "Едмунд Гуссерль" (1922 - 1923) та "Фройдизм і марксизм" (1924). Вони присвячені першому в філософській думці УСРР комплексному вивченню ідейно-світоглядної еволюції наукових шкіл феноменологічної філософії та класичного психоаналізу.

Показово, що під час навчання в Відні В. Юринець, як це відзначає Я. Юринець [391], цікавився теорією і практикою психоаналізу - відвідав "експериментальні заняття з психології" у "Фройдовій клінічній лабораторії", а в 1910 р. прослухав спецкурс "Основи психоаналізу" президента Віденського психоаналітичного товариства А. Адлера. Ці дві великі розвідки В. Юринця, в яких ним було системно простежено розвиток ідей Е. Гуссерля і З. Фрейда та прокоментовано наукові погляди їх учнів і ще понад тридцяти визначних представників зарубіжних філософської та суспільно-політичної думок від

античності до першої третини XX ст., у тому числі: І. Канта, Г. Гегеля, А. Шопенгауера, К. Маркса, В. Дільтея, Е. Маха, Ф. Ніцше, О. Шпенглера та А. Бергсона, - засвідчили грунтовну обізнаність ученого з історією переважно західноєвропейської гуманітаристики від Просвітництва до модерну. Показово, що в цей же час побачила світ і рецензія [349] В. Юринця на третє видання збірника статей [95] А. Деборіна - це одне з перших свідчень приналежності вченого до течії "діалектиків"-"деборінців" та вже тоді виразно виявленої, хоч і не виключної, зумовленості її методологією його наукового пошуку. Входження В. Юринця до кола прибічників А. Деборіна ми пояснюємо спільністю їх наукових інтересів у галузі історико-філософських студій, передусім особливим зацікавленням німецькою класичною філософією, головним чином - саме вченням Г. Гегеля, як одним із ключових етапів формування діалектичної думки.

Впродовж другого - "першого уімлівського", етапу розвитку тематики наукового пошуку В. Юринця у низці вишів столиці УСРР Харкова, як-от Комуністичному університеті імені Артема й, головним чином, УІМЛ, ним було опубліковано дванадцять публікацій з історії зарубіжних філософії і естетики від епохи Просвітництва до модерну та історії українських літератури і суспільно-політичної думки XIX - першої третини XX ст. Цікаво, що цей етап був позначений різким зростанням уваги ученого до наукової спадщини засновників марксизму, їх апологетів і критиків. Вагомим підсумком цього зацікавлення є присвячені В. Юринцем аналізу і коментуванню двох щойно вперше виданих тоді у СРСР розвідок К. Маркса й Ф. Енгельса дві статті - "Енгельс і "Діялектика природи" (1926) та "Німецька ідеологія Маркса й Енгельса" у зв'язку з деякими питаннями діялектичного й історичного матеріялізму" (1927). Тоді ж він опублікував дві розвідки з історії естетики - кантознавчу рецензію [363] і журнальну версію плехановознавчої праці [366]. Розвиваючи у них розпочате ним у Москві культурфілософське осмислення тенденцій зарубіжного, головним чином західноєвропейського, культуротворення від первісності до модерну, як-от розглядаючи у контексті

аналізу естетичних учень І. Канта та Г. Плеханова численні здобутки зарубіжних науки, культури і суспільно-політичного життя XVII - першої третини XX ст., передусім досягнення "буржуазної" філософії модерну, В. Юринець паралельно розпочав українознавчий напрям наукового пошуку з огляду на власну активну участь у літературній і партійній дискусіях 20-х рр. XX ст. в УСРР.

В. Юринець, на наш погляд, і був на той час тим одиноким філософом УСРР, який системно актуалізував проблематику цієї полеміки, причому в ключі оригінального культурфілософського пошуку, в своїх публікаціях 1926 - 1927 рр. Піддаючи у них критиці "ваплітовство", "хвильовизм" та "фашизм" Д. Донцова, під впливом ідей яких він уже частково перебував, учений здійснив оригінальні екскурси до історії європейських науки, культури і суспільно-політичного життя. Починаючи ще в 1926 рр. розробляння української тематики у вигляді перших в філософській думці УСРР спроб культурфілософського осмислення розвитку вітчизняного культуротворення від первісності до модерну, В. Юринець здійснив його в світлі вивчення основних здобутків гуманітаристики та соціокультурного буття Західної Європи. Але визначальним і, власне, підсумковим у опрацюванні В. Юринцем його філософії культури є третій, або "другий уімлівський", етап розвитку тематики наукового пошуку вченого. Він представлений найбільшою кількістю досліджень: тринадцятьма з історії зарубіжних літератури, філософії й суспільно-політичної думки від Просвітництва до модерну та дев'ятнадцятьма з історії українських філософії й письменства XIX - першої третини XX ст. Перша з груп містить, крім збірника статей "Філософсько-соціологічні нариси" (1930) з вісьмох публікацій 1922 - 1930 рр. та передмови до монографії [102] П. Демчука, ще одинадцять публікацій, у тому числі й такі вагомі наукові здобутки В. Юринця, як його лесінгознавча [359] та шелерознавча [367] статті.

Вчений послідовно позиціонував себе на цьому етапі, що співпав у часі з початком дискусії "діалектиків" і "механістів" на "філософському фронті" УСРР, як відданий апологет А. Деборіна. Виходячи з цієї позиції, він і

присвятив чималу увагу системному розгляду учень провідних представників зарубіжних, передусім німецьких, філософської й суспільно-політичної думок кінця XIX - першої третини XX ст.: М. Шелера, О. Шпенглера, К. Каутського, А. Бергсона, - та чільних теоретиків неокантіанства й неогегельянства. До другої групи публікацій В. Юринця, крім низки статей, зокрема [353, 362, 375], також увійшли: тичинознавча праця [377] і її журнальні версії [352, 371], доповіді 1928 р. на міжнародних конференціях у Німеччині та Норвегії, шість публікацій у альманасі "Літературний ярмарок" (1929), дві передмови до видань творів В. Винниченка й М. Бажана та кілька виступів, як-от промова на "філософському диспуті" в УІМЛ у січні 1931 р. [356]. На перший план у цій площині наукового пошуку В. Юринця вийшла група його досліджень з історії української літератури кінця XIX - першої третини XX ст., присвячена розгляду ідейно-художньої еволюції вітчизняного письменства модерну і авангарду й оцінюванню творчих здобутків його провідних представників. Осмислюючи у світлі цього критичного аналізу явище української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. і предметно розробляючи в українознавчих публікаціях її культурфілософську проблематику, В. Юринець постулював ідею про марксистську критичну думку саме як "марксівську форму філософії культури".

Відрядження В. Юринця на наукові конференції у Берліні та Осло в 1928 р. стало потужним каталізатором культурфілософського осмислення ним шляхів історичного поступу країн Західної Європи і СРСР. Після цього вчений оприлюднив у статті [362] основні складники своєї філософії культури - концепцію "марксівської форми філософії культури" та вчення про "тип соціялістичної культури", - поставлені ним під знак ідеї плідного діалогу української та західноєвропейської культур. На початок 30-х рр. XX ст., разом із антиюринцівською кампанією в УСРР, припав "вуамлінівський" період досліджень В. Юринця з історії зарубіжних та українських філософії й природничо-наукової думки від античності до модерну. В 1931 - 1933 рр. він написав дві останні українознавчі публікації - статті [381, 385], і виголосив промову [356] на "філософському диспуті" в УІМЛ. У цей час побачили світ

вісім інших публікацій В. Юринця, передусім такі осяжні: відділ [357], розділ [358] та дві марксознавчі статті [365, 386]. Прикметно, що в цих працях, створених у розпал спрямованої проти нього партійним керівництвом УСРР офіційної кампанії критики і засудження, В. Юринець, засуджуючи "деборіанство" й себе, як його представника, залишився на позиціях "діалектиків" та надалі популяризував здобутки західноєвропейської гуманітаристики. Проводячи крізь аналіз у виданні [127] концепцій більше п'ятдесяти зарубіжних мислителів від античності до модерну червоною ниткою тезу про діалектичне формування наукової думки, він ілюстрував її на прикладі еволюції марксизму в своїх останніх статтях [365, 386] - цих шедеврах марксознавства УСРР 20-30-х рр. XX ст.

Констатоване нами виняткове значення В. Юринця в історії культурфілософії УСРР епохи "Розстріляного Відродження" полягає в тому, що він став єдиним представником української радянської філософської думки, який, розробляючи питання філософії і інших гуманітарних наук на основі сполучення ідей марксизму-ленінізму й численних напрямів, течій та шкіл європейської філософії XIX - XX ст., творив власну оригінальну філософію культури. Виходячи з підсумків її вивчення в статтях [64, 65, 66], пропонуємо її поділ на такі умовні складові: 1). осмислення основних тенденцій українського та зарубіжного культуротворення від первісності до модерну; 2). інтерпретування марксистської історико-матеріалістичної концепції у контексті аналізу марксизму та класичних учень XVII - XX ст. про суспільство, державу й право; 3). визначення засад вчення про марксистську критичну думку як "марксівську форму філософії культури" та вчення про форму художнього твору; 4). розробка вчення про "стоїчну" й "гедонічну" форми "соціалістичної культури". Прагнучи долучати свою читацьку аудиторію як до класичних, так і нових здобутків зарубіжних наукового, культурного та громадського життя на найширшому обсязі сюжетів, ідей і вчень європейських літератури, філософії та суспільно-політичної думки від античності до модерну, В. Юринець заклав підвалини власного, лише частково розробленого і цілком відмінного від

втіленого сталінським режимом у життя в СРСР, культурфілософського бачення соціалістичного майбуття людства.

3.2. Філософія культури В. Юринця

3.2.1. Історія українського та зарубіжного культуротворення в оцінках В. Юринця

Як встановлено нами у статтях [44, 45, 46, 64, 65, 66], В. Юринець розробляв свою філософію культури у контексті комплексного осмислення в 20-х - на початку 30-х рр. XX ст. основних тенденцій як вітчизняного, так і, в цілому, світового культуротворення від первісності до модерну. Приділяючи виняткову увагу дослідженню культурних здобутків саме модерну - періоду власного особистісного формування, він не залишив поза увагою й усі інші, оригінально пояснювані ним, епохи історії світової, головним чином саме західноєвропейської, культури. Пригадаємо звертання вченого в статті "Німецька ідеологія Маркса й Енгельса" у зв'язку з деякими питаннями діялектичного й історичного матеріялізму" до повністю чи частково присвяченої вивченню первісної культури низки класичних розвідок видатних представників зарубіжної гуманітаристики, у тому числі: Л. Леві-Брюля, Л. Моргана, О. Шпенглера, Ф. Тьоніса, М. Данилевського та Д. Фрейзера. Разом із тим, у статті "Демокріт у світлі найновіших наукових дослідів", як і в багатьох інших публікаціях В. Юринця другої половини 20-х - початку 30-х рр. XX ст., наприклад у тичинознавчій монографії, яскраво засвідчене оригінальне пояснення вченим досить широкого кола різнопрофільних проблем наукового, культурно-мистецького й громадського життя античності. Значно меншу увагу приділив В. Юринець розгляду історії, наукової та культурної спадщини Середньовіччя та Відродження, імена навіть видатних діячів яких зрідка зустрічаються в його дослідженнях.

Виходячи у вивченні історії й теорії української та інших культур із

категоріального апарату та настанов марксизму-ленінізму в його грунтовному переосмисленні, водночас, у світлі здобутків західноєвропейської, у першу чергу німецької, наукової думки середини XIX - першої третини XX ст., В. Юринець плідно синтезував у своєму науковому пошуці методологію, тематику, проблемні поля й основні досягнення як радянської, так і, головним чином, "буржуазної" філософії культури. Виконуючи у дослідженнях середини 20-х - першої третини 30-х рр. XX ст. комплексний культурфілософський аналіз поступу європейської цивілізації, зокрема України як її невід'ємного складника, В. Юринець зосередив у ньому головну увагу на темі становлення капіталістичного і соціалістичного устроїв. Показово, що він докладно простежив, передусім у статтях [85, 359, 363, 366, 367], усі етапи розвитку капіталістичного ладу, а саме буржуазних суспільства і культури за Нового часу, Просвітництва, Романтизму та модерну в низці країн Західної, Центральної й Східної Європи. Оцінюючи їх соціокультурний поступ і крізь призму розгляду здобутків європейської гуманітаристики, переважно філософії, на основі праць "провідних ідеологів" буржуазії Німеччини, Франції, Великої Британії і інших європейських країн XVII - XIX ст., він дослідив такі три "етапи розвитку буржуазного суспільства": 1). "піднесення та гуртування сил" буржуазії у "боротьбі з февдалізмом"; 2). "занепаду" буржуазії, "коли щораз грізніше й рішучіше виступав проти неї її могильник - пролетаріят"; 3). "сучасну епоху імперіялістичних воєн та пролетарських революцій".

Приділяючи у згаданих вище п'яти статтях значну увагу висвітленню сутності першого з них, В. Юринець осмислив її у панорамній оцінці тенденцій розвитку західноєвропейського наукового життя від Середніх віків до Просвітництва у виданні [127]. Ось як він визначив їх головний зміст саме за першого етапу: "У філософських багнищах середньовіччя важко говорити про діялектику. Натуральне переважно господарство, слабий розвиток продуктивних сил і слабий їх натиск на природознавство, всевлада теології - були аж надто слабі важелі для її розвитку ... Правда, в суміжному, а такому одмінному арабському світі, клекотіло грошове господарське життя, квітли

науки, пишався багатофарбний матеріялізм, але до "християнської" Европи це все продиралось дуже слабо і тільки іноді вистрілювало в таких сміливих памфлетах, як відома робота: "Про трьох ошуканців Мойсея, Христа, Мохаммеда", яка з'явилася в XIII сторіччі в Італії в місці стику згаданих двох світів. Хрестові походи пробили віконце Европи у вищий тоді східній світ, вони вплинули на зміну тодішньої економіки, і в старий організм почав вливатися свіжий струмок; в порах февдального суспільства стало розвиватися капіталістичне господарство. Повільно наростає *буржуазія*, спочатку в торговельних і промислових містах північної Італії, потім і на північ від Альп. Це все не могло не викликати змін в тодішній науці і філософії. Народжується нова наука на *руїнах схоластики,* народжується вона серед великих *соціяльних, клясових потрусів* у тих драматичних умовинах, коли *буржуазія ламала міць февдалізму*..." [357, 147-148].

Оцінюючи невдовзі - в статті "Б. Спіноза (1632 - 1932)", розвиток стану "піднесення та гуртування сил" буржуазії у "боротьбі з февдалізмом", В. Юринець так у підсумку з'ясував його сутність: "...буржуазія сміливо крокувала на витвореній нею ідеологічній арені, в цьому світі, де революційне перелаштування й переміщення зробив Коперник, тісні стіни середньовіччя, відкриваючи перспективи безконечности космосу, розбив Бруно, і нові закономірності прочитав мовою математики Галілей. На зміну біблейським нісенітницям церкви ішла нова наука, нове природознавство, сперте на досвід, озброєне телескопом, математикою ... І справді, як рішуче розсунулись рамки світу тоді, коли заборча, повнокровна буржуазія, під'юджувана невгамовною жадобою первіснокапіталістичного нагромадження, палючою жагою наживи, експлуатації "святого" блискучого металю, вдиралася в далекі закутки відкритої недавно Америки, змітаючи будівлі перуанської чи мексиканської культур, перетоплюючи на злитки золота й срібла колони тубільних храмів, обминала південну Африку, щоб допливти до Індії, і в особі Магелляна здійснила вперше подорож навколо світу. Це фактичне розсунення рамок продовжувалося мисленно в патос безконечности, яким дихала тодішня

буржуазна філософія, наука, мистецтво, який передав, наприклад, Дюрер у своїй "Мелянхолії". Який мізерний, жалюгідний проти нього був маленький світок церкви!" [85, 91].

На окрему увагу заслуговує низка наведених у цих статтях глибоких культурфілософських характеристик першого "етапу розвитку буржуазного суспільства" на прикладах історії країн Західної Європи Нового часу й Просвітництва, зокрема Нідерландів, як "найпередовішої капіталістичної країни" XVII ст., у статті "Б. Спіноза (1632 - 1932)", та Німеччини, а саме Прусії XVIII ст., у статтях [359, 363]. На наш погляд, у них, як і в тільки що процитованих публікаціях, В. Юринець засвідчив наскрізне для його культурфілософії критичне ставлення до феодалізму та клерикалізму й, водночас, явне симпатизування республіканізму та культуротворчим здобуткам європейського "третього стану". Пропонуючи у першій з цих публікацій комплексний аналіз учення Б. Спінози - "ідеолога передової великої буржуазії", він навів високу показову оцінку капіталістичного поступу на прикладі "Голяндії XVII сторіччя" - "країни з найсильнішою торговельною фльотою" і "найбільш колоніяльної держави". У двох наступних статтях здійснено культурфілософський аналіз розвитку соціокультурного буття Прусії епох Бароко і Просвітництва в світлі комплексного аналізу вчення І. Канта як "ідеолога незрілої, кволої, половинної німецької буржуазії наприкінці XVIII сторіччя". Вивчаючи становлення в країнах Західної Європи XV - першої половини XIX ст. "домонополістської епохи капіталізму", В. Юринець висвітлив у ряді праць, передусім статті [366], перехід до "епохи імперіялізму" внаслідок "колосального промислового перевороту".

Прикметно, що весь цей процес "розповсюдження машинової індустрії" і "нищення старих економічних форм" "на світанку доби промислового капіталізму" В. Юринець висвітлював, спираючись і на свій життєвий досвід початку минулого століття. Виходячи у цьому науковому пошуці, великою мірою, з розглянутих нами сімох комплексів знань з історії й теорії вітчизняних і зарубіжних науки, культурно-мистецького та суспільно-політичного життя,

він не раз засвідчив у розвідках "московського" й "харківського" періодів виняткову увагу саме до трьох із них - "українського", "польського" і "німецького". Вельми активно актуалізуючи їх впродовж другої половини 20-х рр. XX ст. у контексті культурфілософського осмислення історичних шляхів людства, в першу чергу - західноєвропейської цивілізації, В. Юринець, по суті, показово відобразив, зокрема в низці прикметних культурфілософських характеристик української, польської та німецької професійних культур епохи модерну, власне, оригінальне історіософське бачення вітчизняних націо-, культуро- і державотворення від первісності до XX ст. Сполучаючи у ньому із українською націонал-комуністичною позицією - утвердженням державності УСРР, виразно зумовлене українською націонал-патріотичною позицією критичне ставлення до Речі Посполитої і позитивне до німецькомовного соціокультурного простору Німеччини та Австро-Угорщини, В. Юринець, фактично, солідаризувався з "теорією комуністичної самостійності" України у складі СРСР М. Хвильового. Постулюючи, як і він, європейський вектор вітчизняних націо-, культуро- та державотворення від первісності і до Радянської України, В. Юринець, по суті, заперечив російську великодержавну ідеологію сталінізму.

Відзначаючи у тичинознавчій праці потужний вплив "візантійсько-грецької культури" на культуротворення "Київської епохи" - "світанку українського державотворення", він так розкрив у поясненні його змісту цю специфіку своєї ідейної позиції: "Автор викликає до життя старий, золотоверхий Київ, предмет подиву чужих послів. Викликає ту культуру, що створила Слово про Ігореве військо, народній епос тоді, коли по привітній Правансії не лилась іще пінява пісня трубадурів, у похмурій Бретанії почали тільки складатись фрагменти великого епосу про Грааля, короля Артура й інших, сформовані лише пізніше Хретієном де-Труа, Гофрідом Штрасбурзьким. Він тільки забуває, що золотий гомін *копул* був сигналом грецьких купецьких колоній, грецьких факторій, що свої кораблі навантажували добром, зідраним князями-вітязями з українського народу; золотий гомін копул був тільки

відгомоном "стону холопів". Автор лине до культури київського князівства. Слів нема, вона робила великі діла; сильною рукою, лезом меча ламала підвалини патріярхалізму, натурального господарства примітивних племен - деревлян, в'ятичів, та інших" [377, 98-99]. Не менш високо В. Юринець оцінив місце епох Відродження і Бароко в історії вітчизняної культури саме як етапів провідної ролі "українського міщанства" у вітчизняних націо-, культуро- та державотворенні, що її він порівняв із "завзятою боротьбою нідерландського міщанства" і "німецького Райнського чи Швабського союзу".

Окреслюючи той "новий зміст", який "український третій стан" "влив" до "української національної ідеї", В. Юринець наголосив: "Україна - край, що не тільки розвивався своєрідно, мав у собі окремого національного "духа", який давав і дає її патент на історичне існування, - Україна своїм корінням глибоко вростає в широкий грунт суспільних сил, що всюди в Европі давав національне відродження. Ця сила - горожани ... великий процес реформації - першої фази революції третього стану, продерся на Україну і в формі українського аріянства, в демократичних організаціях церковних братств змагався надати іншого змісту українським визвольним тенденціям. Це був той час, коли Франц Скорина видавав своє євангеліє "широким масам на поучення", і український третій стан стремів протиставити національному ренегатству української шляхти нову організацію церкви - кристалізаційного центру наростання української свідомости ... Зародження української буржуазії тих часів було задушене і конкуренцією польського торговельного капіталізму, і загальною політикою польської шляхетської аристократичної республіки, що низкою законів (нешавські статути тощо) вбила й своє міщанство" [377, 102-103]. Лаконічно оцінюючи у цій праці тенденції українських націо-, культуро- та державотворення від первісності до початку XX ст., він, водночас, присвятив значну увагу в багатьох своїх українознавчих статтях культурфілософському дослідженню цих процесів якраз за епохи модерну.

Наводячи у публікації [384] розгорнуті характеристики основних тенденцій розвитку історії вітчизняної культури XIX - першої третини XX ст.,

В. Юринець актуалізував тему становлення модернізму в українському письменстві в світлі спогадів про Львів своїх юнацьких років. Зауважуючи, що український модернізм "виріс на галицькому грунті", він наголосив: "Галицький модернізм - твір міста, в першу чергу Львова; тут появилися перші лави української технічної інтелігенції, інженіри, агрономи то-що. Їх легкі віддихали вже атмосферою міської культури; але селянське й попівське їх походження залишило іще сліди в їхній творчості..." [384, 141]. Розвиваючи далі цю тезу в загальну культурфілософську оцінку вітчизняного культуротворення модерну на західноукраїнських землях, учений вказав на вагому роль у ньому плеяди "молодомузівців": "...їхня творчість, що бере узори і зовнішній антураж в першу чергу у польської модерністичної літератури (Пшибишевський, Висп'янський, Стаф), а в другу чергу в віденських модерністів, в роді Альтенберга, часто-густо бренить піснею невдоволення й бунту; але це не революційний бунт пролетарія, а нервова й криклива метушня львівського ремісника й малого підприємця, якого тисне й хапає за горло віденський капітал. Галицький модерніст поволі згодом приміряється з капіталом ... В поезії Твердохліба чується вже жах буржуа перед неминучим майбутнім, що наближається невгомонно, в його "мраморних" і по архітектоніці й по внутрішньому холоду сонетах можна добачити потяг буржуазії до мертвої, формальної ієратичности, що визначає фінансовий капіталізм" [384, 141].

Невдовзі В. Юринець навів у передмові до роману "Записки Кирпатого Мефістофеля" не менш критичну, уособлену ним у образі Києва й киян згаданого періоду, культурфілософську оцінку соціокультурного життя на східноукраїнських землях. Вона являє собою, по суті, таке узагальнююче інтерпретування його опису в цьому творі В. Винниченком як ідеологом "українського марксизму": "...Київ, велике місто без великої промисловості, центр звісних контрактів і невиробничого споживання ренти; тому місто переважно споживацьке, - споживацьке і в ідеологічному відношенні, з широким шаром культурної і сибаритськи-паразитуючої інтелігенції, відірваної

від процесу виробництва і тому тим більше схильної до розкладу та безплідного гамлетизму ... Київ - із його нашаруваннями української, польської, російської культур, що не ввійшли до хімічної сполуки і утворюють механічний конгломерат, який дозволяє, сковзаючи по поверхні, переходити від однієї культурної моди до іншої - розгадка київського "європеїзму" та його "західного стилю". Київ, який не є промисловим містом, не має, так би мовити, духовного центру сприйняття і тому схильний великою мірою до самокопирсання, до пережовування "родинних проблем", до інтелігентського самообплювування та самовивищування, до болісного самоаналізу, це призводить після багатьох перипетій до повернення до старих ідейних і матеріальних хатніх вогнищ" [350, 5-6].

Вже на початку "харківського" періоду В. Юринець висунув ідею створення "феноменології українського суспільства в нову добу" в контексті розгляду історії вітчизняного письменства. Показовими прикладами такого аналізу, на наш погляд, якраз і є розглянуті вище спроби висвітлення тенденцій вітчизняного культуротворення модерну на західно- та східноукраїнських землях. Вбачаючи мету розробляння цієї "феноменології" у написанні такого дослідження - "огляду з марксистської точки зору всієї новітньої української літератури", що дозволило б "пов'язати окремі великі й переломові літературні школи з глибокими соціяльними перемінами українського народу", В. Юринець піддав критиці та засудив "літературно-історичну ідилію" у "широких кругах суспільства" щодо історії вітчизняної літератури, насамперед народницької. Актуалізуючи в статті [364] тему вітчизняного державотворення епохи модерну, зокрема зараховуючи Україну до тих країн, які "не могли вийти на широку дорогу історичної творчости", він критично згадав про "розлогі, запущені шляхи" українського "безталання" - багатовіковий занепад власне української культури у Речі Посполитій, Російській і Австро-Угорській імперіях. Згадуючи про "катоване, марноване, недоношене і неповнокровне українське суспільство" минулих століть, яке "віддавна вже не знало історично-конструктивних традицій" і було "поневолене царським урядом та польською

шляхтою в Галичині" - "позбавлене можливости" розвинутись "з економічно-суспільного боку в повне сучасне суспільство", В. Юринець засудив "сонну українську романтику", яка "підмивала всі конструктивні елементи суспільної психіки" і зумовила українську бездержавність.

Показово прямо визнаючи у тичинознавчій монографії майже двохтисячолітню традицію вітчизняних націо-, культуро- та державотворення - від первісних часів "поганського культу сонця в українців" до епохи вітчизняного "національного відродження" 10-20-х рр. XX ст., за безперервну історію "української нації" з її "національною ідеєю" та "національним "духом", В. Юринець, разом із тим, визнав за єдину можливу форму існування України "українську соціялістичну державу" як республіку СРСР. Гостро засуджуючи національно-культурне "поневолення" українського народу в XV - на початку XX ст., він узалежнив майбутнє сучасного йому історико-культурного "українського ренесансу" від "політичного союзу" УСРР із "Росією Плеханових ... Леніна" - "ідеологічною батьківщиною всіх працюючих", та констатував, що Україна "підноситься на щабель політичного буття" із багатовікової "темряви неісторичного існування" як "радянська держава". Завуальовано висвітлюючи у праці [377] здобутки вітчизняного державотворення епохи "української національної революції" кінця 10-х рр. XX ст. - УНР і Української держави, В. Юринець, водночас, піддав гострій критиці "революцію "соціялістичної" Центральної Ради" як лише "декларативну". Вимушений, як радянський учений, пропагувати виключну істинність цілком відмінного від "буржуазного" соціокультурного розвитку цивілізаційного поступу СРСР та УСРР, вчений, однак, принципово вивчав історію вітчизняних наукового, культурно-мистецького й суспільно-політичного життя в світлі дослідження європейського соціокультурного буття.

Відзначаючи позитивний культурний вплив Візантії на Київську державу і європейського гуманістично-реформаційного руху на українську культуру XV - XVII ст., В. Юринець звернув чималу увагу на зумовленість вітчизняного культуротворення XIX - початку XX ст. чільними культурними традиціями

Західної Європи, майже цілком ігноруючи при цьому, що прикметно, будь-який взаємовплив української та російської культур. Піддаючи гострій критиці теорію і практику дореволюційного українського "просвітянства", як і його відчутні рецидиви в УСРР, учений позиціонував себе як апологет вітчизняних модернізму і авангарду - цих провідників відповідних традицій західноєвропейського культуротворення кінця XIX - першої третини XX ст. Виходячи із творчого осмислення здобутків вітчизняного професійного культуротворення крізь призму розгляду вагомих соціокультурних досягнень польського, австрійського і німецького модерну, він не раз недвозначно виступив на підтримку ідеї про плідну науково-культурну співпрацю УСРР із країнами Східної, Центральної та, в першу чергу, Західної Європи. Засуджуючи політику "імперіалістичних держав" щодо СРСР, однак не сприймаючи і сталінську політику радянського культурного ізоляціонізму, В. Юринець виступав за "європеїзацію" процесів культуротворення в УСРР, передусім постійно наголошував на необхідності активного збагачення української радянської культури зарубіжною культурною спадщиною. На особливу увагу заслуговує проблема визначення ним чільного орієнтиру цього міжкультурного діалогу, вирішення якої, на наш погляд, полягає в співставленні найдокладніше досліджених В. Юринцем польської та німецької традицій культуротворення.

Активний діяч українського антипольського націонал-патріотичного руху в Східній Галичині початку XX ст., він не раз критикував, як учасник розгорнутої у СРСР у 20-х рр. XX ст. антипольської політичної кампанії, соціокультурну ситуацію в Речі Посполитій, яку критично визнав за "роздуту штучно версальським договором до становища держави" "відносно невелику етнографічну одиницю", що "мала бути кулаком проти Німеччини та Радянської Спілки". Спрямовуючи чимало інвектив на адресу сучасного стану й історичної минувщини Речі Посполитої з точки зору сполучення засад українських націонал-патріотизму та націонал-комунізму, наприклад визнаючи за характерну рису польського соціокультурного буття "фальшивий зовнішній блиск", В. Юринець констатував у "Нотатках мандрівника" "цілковиту

гнилизну державного польського апарату": "І зразу зрозуміли ми історіософську суть Польщі: мілітаризм ... Ось "демократична" Польща, про яку мріяли Міцкевич, Словацькі, Виспянські, Лелевель, Норвід. Польща порожніх, облудних фразеологів, декламаторів стилю Дашинського, Польща ППС, за плечами якої виглядає тупа забіяцька морда фашизму" [376, 20]. Описуючи у цій розвідці свої враження від подорожі Польщею на міжнародні наукові конференції у Німеччині й Норвегії у 1928 р., він дав не менш критичну культурфілософську оцінку всій історії націо-, державо- та культуротворення в Речі Посполитій та, що прикметно, протиставив "польському обскурантизму", який "тоне в традиції середньовіччя", "модерну промислову Німеччину".

Критично оцінюючи історичне минуле й тогочасний стан Речі Посполитої, В. Юринець протипоклав цій культурфілософській оцінці разюче відмінний від неї вкрай позитивним тоном нарис соціокультурної ситуації у Німеччині кінця 20-х рр. XX ст. Не раз виявляючи у своїх публікаціях упередженість у змалюванні минулого та сучасного Польщі, вчений, разом із тим, засвідчив виняткову обізнаність у історії німецьких науки та культури XVIII - першої третини XX ст. і вкотре виявив власну безумовно глибинну інтелектуально-духовну вкоріненість у неї. Звертає на себе увагу збережений ученим до кінця 20-х рр. XX ст. і підкреслюючий пріоритетність цього сегменту ідейних засад інтелектуального розвитку В. Юринця спогад про вплив німецького соціокультурного буття модерну на його свідомість. У описі вражень від Берліна в день приїзду до нього в 1928 р., розпочатому згадкою про юнацькі роки, він пов'язав із творчістю німецьких письменників-модерністів і столицею Німеччини важливі зміни у власній ідейній еволюції: "Роями попливли спомини у вулик свідомости: колись, за юнацьких років, Берлін став для мене ніби платонівською ідеєю сучасного світового міста, раніше, ніж я його бачив. Тоді вперше залунали у нас в Галичині гасла модернізму, імена Гауптмана й Зудермана стали ферментом, що в ньому прокисала давня хуторянська свідомість ... Берлін манив, Берлін був за вірного друга, за потрібне тло всіх тих перипетій, криз і катаклізмів, які пройшла душа 17-18-

літнього юнака" [376, 29].

Найдокладніше висвітлюючи численні сторінки німецьких історії та культури від Ренесансу до модерну в кантознавчій [363] й лесінгознавчій [359] публікаціях і зосереджуючи увагу на темі "генези німецької класичної літератури" і філософської думки у XVI - XVIII ст., В. Юринець здійснив, у контексті дослідження їх здобутків, культурфілософський розгляд значення епох Відродження, Просвітництва й модерну в соціокультурному бутті Німеччини. Із виразною симпатією згадуючи "аттицькі контури німецького ренесансу" та "епоху реформації" у німецьких князівствах, позначені "бурхливим розквітом" літератури, що дала "такі імена як Ульрих фон Гуттен, Фішарт, Меланхтон" та, головним чином, М. Лютер, він не раз згадував і двох найвідоміших німецьких теософів Нового часу Я. Бьоме й А. Силезія. Проте, найбільше місця він присвятив аналізу явища епохи Просвітництва в німецькій культурі у світлі вивчення художньої і наукової спадщини її ідеологів, як-от: А. Баумгартена, Й.-Г. Вінкельмана, Й. Гердера, І. Канта та, головним чином, Г.-Е. Лессінга, - "протагоніста німецького "третього стану", який "відіграв в самоусвідомленні німецької буржуазії таку ролю, яку поза межами Німеччини відограли Дідро і Вольтер, Лок і Гобс". Показово, що постать саме Г.-Е. Лессінга символізувала для В. Юринця омріяний ним образ творця соціалізму - "вільного працівника безклясового суспільства", тоді як загальний ідеалізований образ сучасної йому Німеччини став для вченого, на наш погляд, своєрідним взірцем соціалістичного будівництва.

Науковому, культурно-мистецькому та суспільно-політичному життю Німеччини саме цього періоду, як об'єкту власного понад десятирічного грунтовного культурфілософського зацікавлення, В. Юринець присвятив найбільшу увагу порівняно з усіма іншими дослідженими ним культурами країн Західної Європи. Учений часто звертав особливу увагу на соціокультурний поступ Німеччини у XIX - на початку XX ст. крізь призму вивчення життя й творчості Г. Гегеля та його апологетів-неогегельянців, насамперед К. Маркса і Ф. Енгельса, й багатьох інших класиків німецької

філософської думки - творців та чільних розробників: феноменології, неокантіанства, неогегельянства і "філософії життя". З нашої точки зору, розпочатий В. Юринцем уже в одній із перших статей "Едмунд Гуссерль" та завершений у публікаціях початку 30-х рр. XX ст. системний культурфілософський аналіз "етапів розвитку буржуазного суспільства" в Німеччині став визначальною складовою дослідження ним історії західноєвропейської культури та її кризи за епохи модерну. На наш погляд, можна цілком впевнено вести мову про проведення В. Юринцем завуальованої, проте вельми добре простежуваної апології соціокультурного й, у першу чергу, саме наукового поступу Німеччини від Відродження до модерну. Грунтовно підбиваючи її вагомі підсумки у "Нотатках мандрівника", він, власне, приховано визнав німецьку модель соціокультурного розвитку, в її ідеалі, за, по суті, зразкову для всіх європейських країн і, в тому числі, України.

Наводячи у "Нотатках мандрівника" панегіричну культурфілософську характеристику німецької дійсності, В. Юринець спочатку висвітлив такі суттєві здобутки соціально-економічного розвитку Німеччини 20-х рр. XX ст.: "Передусім міста: ... ви бачите перед собою чудово забудовані міста, з прекрасно вибрукованими вулицями, чистенькими тротуарами, трамваями, автомобілями. Перед вами пишніють високі будинки, всміхаються до вас червоними дахами й безліччю квітів в кожному вікні ... Фабриками всіяна підряд вся дорога ... Змінився й вигляд сіл ... скрізь великі, вигідні, часто двоповерхові селянські будинки ... перед нами стеляться прямі, чудові, бруковані й рівні, як стіл ... ідеально-прегарні сільські шосе ... пречудові луки, сотні чистоплемінних корів та гарно доглянуті соснові ліси й дерева, що ростуть не в художнім безладді, а прямими лініями..." [376, 25-26]. Після цього він відзначив: "надзвичайний" розвиток "спорту й фізкультури", здійснювану місцевими органами самоврядування практику арендування для робітництва заміських ділянок та, що важливо, перевагу німецького "класичного" типу праці над "романтичним" радянським. Завершуючи цю культурфілософську характеристику висвітленням своєї участі на "Тижні радянської історичної

науки" у липні 1928 р. у Берліні, В. Юринець вельми високо оцінив стан розвитку тогочасних німецьких системи вищої освіти та гуманітаристики.

Повсякчас недвозначно засвідчуючи майже в усіх своїх розвідках пріоритетну зумовленість як власного світогляду і ціннісних орієнтирів, так і засад культурфілософування й своєї наукової позиції у цілому, впливом західноєвропейської, головним чином німецької, культури епохи модерну, В. Юринець принципово розглядав вітчизняні історію та культуру як органічний складник загальноєвропейського цивілізаційного поступу. Не раз відверто констатуючи їх багатовіковий занепад внаслідок втрати українським народом своєї державності, він принципово солідаризувався з вихідною засадою культурфілософії М. Хвильового, а саме ідеєю активної "європеїзації" культуротворення УСРР всупереч системно здійснюваній проводом ЦК ВКП(б) політиці його "русифікування". Обгрунтовуючи цю настанову посиланням на заявлену класиками марксизму в праці "Німецька ідеологія" таку "правильну по суті засаду", що "дуже часто культура, яка в даній країні є вже симптомом загнивання й розкладу", "стає явищем прогресивним", якщо "перенесена на тло іншого, молодого суспільства", В. Юринець приділив чималу увагу її осмисленню в контексті свого виразно антисталінського оригінального тлумачення історико-матеріалістичного вчення про базис та надбудову. Позиціонуючи власне бачення останнього як "діалектичне" - антимеханістичне, він протиставив його офіційній позиції радянської науки епохи реконструкції, тобто погляду Й. Сталіна на історичний процес.

3.2.2. "Діалектичне" тлумачення В. Юринцем історичного матеріалізму

З призабутої нині плеяди засновників понад сімдесятирічної епохи комплексного дослідження марксизму в філософії УРСР вельми яскраво вирізняється постать В. Юринця. Вперше комплексно аналізуючи у статтях [46, 58] марксознавчий напрям наукового пошуку вченого, ми простежили його

становлення протягом 1923 - 1933 рр.: від рецензії [349] на збірник статей [95] А. Деборіна та статей "Енгельс і "Діялектика природи" й "Німецька ідеологія Маркса й Енгельса" у зв'язку з деякими питаннями діялектичного й історичного матеріялізму" до двох його підсумкових статей [365, 386] з цієї тематики. Роки виходу в світ другої з цих п'яти публікацій (1926) і двох останніх (1933) свідчать, що В. Юринець актуалізував свої марксознавчі студії впродовж "харківського" періоду - саме під час основного періоду розробляння власної філософії культури. Чималу увагу вивченню марксизму і популяризації його постулатів він присвятив і в переважній більшості публікацій другої половини 20-х - першої третини 30-х рр. XX ст. на інші теми, зокрема, що показово, в усіх головних культурфілософських працях, як-от: тичинознавчій праці [377], п'яти публікаціях у "Літературному ярмарку" та статті [362], - у яких не раз застеріг науковців СРСР від примітивізування та догматизації марксизму-ленінізму. Піддаючи у статтях "Про механічний і діялектичний матеріялізм" і "Шляхами механістичної думки" гострій критиці засади радянського "механічного матеріялізму", В. Юринець зробив вагомий внесок до вивчення і популяризування діалектичного матеріалізму в УСРР і двома публікаціями [357, 358] 1932 р.

Водночас, він завершив у двох публікаціях [365, 386] зі збірника праць "До п'ятидесятиріччя смерти Карла Маркса" (1933) понад шестирічне комплексне вивчення історії та теорії історичного матеріалізму. Переходячи у першій з них - статті "Філософська генеза Маркса", до підсумкового аналізу еволюції вчення автора "Капіталу", В. Юринець присвятив її системному дослідженню перших етапів цієї "генези" - "ідеалістично-гегеліянського", "фоєрбахіянського" та "соціялістичного", на основі широкого кола праць К. Маркса, його теоретичних джерел і розвідок багатьох марксознавців з різних політичних таборів. Разом із тим, вчений підбив у завершуючій його марксознавчі студії другій із цих статей - "Значення "Німецької ідеології" Маркса - Енгельса для філософської генези марксизму", підсумки розпочатого ним за шість років до того в публікації "Німецька ідеологія Маркса й Енгельса"

у зв'язку з деякими питаннями діялектичного й історичного матеріялізму" першого в філософській думці УСРР аналізу високо оціненої ним як "марксівський рівноважник гегелівської "Феноменології духу" праці "Німецька ідеологія". Залишаючись у цих та всіх інших марксознавчих розвідках на виразно антимеханістській і антисталінській позиції "діалектиків", В. Юринець неухильно провів крізь них настанову діалектичного розвитку наукової думки й збагатив свій аналіз уже підданими в СРСР критиці здобутками західноєвропейської філософії кінця XIX - першої третини XX ст.

Показовим прикладом проведення ним цієї настанови щодо історичного матеріалізму, прямо пов'язаним з усіма іншими складниками його культурфілософії, є пояснення В. Юринцем вчення К. Маркса і Ф. Енгельса про економічний базис та надбудову. Трьома, на наш погляд, основними аспектами цього пояснення є: 1). розгляд категорій "самовідчуження", "оречевлення" і "фетишизація" в контексті дослідження фетишизації капіталістичної культури і застереження від загрози фетишизації соціалістичної культури; 2). акцентування ідеї про позитивний вплив надбудов розвинених суспільств на надбудови менш розвинених; 3). гостра критика недооцінки активно-перетворюючого впливу надбудови на базис, - спільно покликані застерегти сталінський режим від дегуманізації соціокультурного буття СРСР. Завершуючи у своїх статтях [365, 386] комплексне вивчення сутності буржуазної культури у контексті дослідження становлення капіталістичного й соціалістичного устроїв, В. Юринець звернув особливу увагу на розробку класиками марксизму трьох засадничих категорій цього вчення: "самовідчуження", "оречевлення" та "фетишизація". Виходячи у їх поясненні з висновків осмислення К. Марксом тлумачення двох перших із цих понять Г. Гегелем та Л. Фейєрбахом і дослідження автором "Капіталу" явища товарно-грошового фетишизму за капіталістичного устрою, В. Юринець приділив особливу увагу "суті Фоєрбахової антропології", яка, за його словами, полягає в "ідеї *самовідчуження*" людей, коли їх "внутрішній зміст" "*опредметовується* і протиставиться їм".

Визнаючи це за "механізм і спосіб функціонування всіх ідеологічних витворів" та саме підставу того, чому "культурі властива є риса *фетишизації*", учений простежив те, як "Маркс допрацьовується до основного свого поняття - *суспільного відношення виробництва*" - основи матеріалістичного розуміння історії, шляхом перегляду "фоєрбахівського поняття *відчуження*" в "чисто *суспільній* площі". Осмислення В. Юринцем "фетишизму" як, на його думку, визначальної риси "буржуазної культури", є наскрізним для виконаного ним у другій половині 20-х - на початку 30-х рр. XX ст. одного з найцікавіших в філософії УСРР досліджень історико-матеріалістичного вчення засновників марксизму. Оцінюючи у публікації [373] "ідею самовідчуження" як "основу фетишизму буржуазної культури", він наголосив, що "в буржуазному фетишизмі" - цій "структурній основі буржуазної культури", "рух людських взаємовідношень" уявляється саме "як рух речей". Не раз звертаючи увагу на занепад "буржуазної" культури як "*фетишизацію усіх культурних процесів*", В. Юринець так пояснив її зміст: "Фетишизація певних природніх і суспільних законів була на світанку розвитку буржуазного суспільства стимулом цього розвитку. Переконання, що новий лад не є витвором людей, а виникає із якихось глибших позалюдських сил, що він не є конвенціональний, а природній закон, окрилювала розмах нової кляси ... Позбавлення внутрішнього змісту буржуазної культури розвиває в ній нечувані здібності до мімікрії ... Вона засідає в речах і нагромадженнях речей різних країн і епох, що виявляється як швидкий темп зміни стилів - стає одиноким її заняттям" [362, 109].

Вказуючи, що за капіталізму "виростала поволі грізна перспектива *ринку*", яка "з залізною необхідністю вела *до фетишизації усіх культурних процесів*", В. Юринець застеріг від продовження цієї тенденції й під час розбудови соціалізму, зокрема відзначив у процитованій статті, що "*історичний матеріялізм, як філософія чину*, в несправних руках може перемінитися на джерело нових фетишизацій". Прозоро натякаючи, на наш погляд, у цих рядках на початок епохи "реконструкції" як утвердження диктатури Й. Сталіна з її псевдомарксистською тоталітарною ідеологією, свідомо перетвореною, по суті,

на нове релігійне вчення, В. Юринець піддав критиці її засадничий антигуманізм, як-от прямо застеріг від трансформування історичного матеріалізму в "економічний" під гаслом "Все - економіка". Не раз відверто позиціонуючи себе як ідейний опонент тоталітаризму, включно із сталінізмом, він розбудовував свою філософію культури, зокрема погляд на людину майбутнього, як "вільного робітника", що "без ніякого натиску працюватиме на найвищому рівні витворчих сил", на основі ідей К. Маркса та Ф. Енгельса про майбутній соціалістичний устрій: "Концепція самовідчуження ... об'єднується у Маркса з комунізмом, як з *практичним* рухом, що має за мету знищення світу, ворожого для робітника, і створення світу, в якому його праця буде вільним виявом його ініціятиви, здатности, таланту; знищення самовідчуження - це знищення праці як примусу" [386, 100].

Часте звертання В. Юринцем уваги на складність марксизму, як і застерігання від його вульгаризації, були пов'язані з його активною участю в дискусіях "діалектиків" та "механістів", які стали потужними каталізаторами розробляння вченим власної філософії культури. Поділяючи тлумачення А. Деборіним вчення про економічний базис і надбудову, В. Юринець, на наш погляд, акцентував його тезу про "духовну культуру" - ідеологічну надбудову, як "фактор людського прогресу", що справляє потужний зворотній вплив на базис як свою основу. Водночас, неодноразове визнання вченим за цей фактор саме надбудови з усіма її структурами як невід'ємного елемента всього історико-культурного поступу людства, є, по суті, повністю суголосним настанові лідера "діалектиків", що "нову культуру" "можна побудувати лише шляхом подолання і переробки культури старої", як "усієї суми знання й уміння, отриманих нами у спадок від буржуазного ладу". В полі активної уваги В. Юринця в 20-х рр. XX ст. постала активно обговорювана учасниками української літературної дискусії 1925 - 1928 рр. з подання М. Хвильового ідея "європеїзації" культуротворення УСРР, що спровокувала масштабне обговорення питання про значення світової, головним чином західноєвропейської, наукової й культурної спадщини у вітчизняному

радянському соціалістичному будівництві. Послідовно обстоюючи у більшості своїх публікацій 20-х рр. XX ст. тезу про позитивний вплив цієї спадщини на культуротворення УСРР, учений був змушений обгрунтовувати її посиланням на праці К. Маркса та Ф. Енгельса.

Розглядаючи як "немаловажну обставину" визнання ними у праці "Німецька ідеологія" того, що ідеологія "може розвинутися в ідеолога" "не тільки на підставі суспільних відношень *свого* суспільства", але і "на підставі відношень чужих суспільств", В. Юринець раз-по-раз актуалізовував цю тезу в контексті культурфілософського аналізу вітчизняних історії і культури. Уперше посилаючись на тезу про те, що "нові ідеології можуть повстати й на підставі соціяльно-економічних фактів другої передової країни", хоч "таких фактів в даній країні, де дозріває ідеолог, іще немає", ще в рецензії [384], він не раз згодом ілюстрував її на показових прикладах, зокрема вказав у праці [377] на позитивний вплив "візантійсько-грецької культури" на українське професійне культуротворення. Аксіоматизуючи настанову К. Маркса та Ф. Енгельса про плідний вплив ідеології розвинутішої надбудови певного суспільства на формування ідеології у суб'єктів культуротворення іншого суспільства, що його базисом такі надбудовчі зміни ще не були зумовлені, В. Юринець прагнув не лише "легалізувати" нею вагомі досягнення багатовікових культурних зв'язків України, головним чином із Західною Європою, але й аргументувати потребу в їх продовженні за епохи УСРР. Цю настанову вчений розглядав, на нашу думку, і в значно ширшому плані - як, фактично, канонічне марксистське підгрунтя "діалектичного" - виразно антимеханістичного й антисталіністського, погляду на явище ідеології.

Полемізуючи у другій половині 20-х рр. XX ст. із "механістами" щодо засад діалектичного матеріалізму, В. Юринець звернув особливу увагу на одне з центральних питань цієї полеміки - тлумачення випадковості та необхідності, та засудив фаталізуюче заперечення "механістами" випадковості й випливаюче з цього пояснення історичного матеріалізму як теорії про фаталізм суспільного процесу, а саме автоматично-фатальну зумовленість базисом надбудови. У

публікації [376] він досить відверто зауважив часте підмінювання радянськими ученими історичного матеріалізму, як "методу конкретної прецизійності", "грубою" схемою і перетворення цього вчення на машину, що неначе мусить "автоматичним способом" відкривати зв'язок категорій база та надбудова. Не раз апелюючи до тези Ф. Енгельса, що ідеологія в останній інстанції зводиться до економіки, В. Юринець заперечив на сторінках своєї центральної культурфілософської розвідки [362] визнану ним за надто поширену в широких колах діячів наукової, насамперед філософської, думки СРСР ідею про фаталістичну зумовленість надбудови базисом саме в автоматичний спосіб: "Як це говорити про типи культури, коли ми з історичного матеріялізму знаємо, що тип надбудови визначає база і про ніякий вибір тут мови бути не може ... Історичний матеріялізм не говорить, що база визначає *однозначно* надбудову. База вказує тільки межі, серед яких можливі тисячі варіяцій і індивідуальних відтінків, залежно від попереднього ідеологічного матеріялу і більшої або меншої чіткости зміни в продукційних відносинах" [362, 114].

Показово, що тлумачення культури В. Юринцем, засвідчуюче його намагання досліджувати її на перетині марксистського та немарксистських, зокрема психоаналітичного, векторів культурфілософського аналізу, також виразно стоїть під знаком антифаталізму. Виходячи у власному визначенні культури із вченння про економічний базис та надбудову, він наголосив: "В болючій, повній катаклізмів, еволюції, чоловік виділився з світу тварини, створив собі другу, штучну природу, техничне середовище, яке стало двигачем його історичного процесу; ця технична структура, цей складний світ суспільних взаємовідношень створює відповідну ідеологію, але раз витворена ідеологія впливає навпаки на долю економики; вона не може створити її, але може прискорювати або гальмувати темп її розвитку, зусилювати або підривати її успішність" [373, 253]. Вказуючи згодом у праці [377], що культура "була завжди певним твореннням штучного середовища, проти сліпих сил природи" - "твореннням історичної людини з людини зоологічної", В. Юринець, на прикладі особи П. Тичини "як лірика вищої форми", засвідчив апелюванням у її

поясненні до засад психоаналізу свій антимеханістський та, власне, антисталінський методологічний плюралізм. Визнаючи П. Тичину за найактивнішого з "сучасних українських поетів", з огляду на його "безнастанну напружену боротьбу" - "під прапором культури", "із стихійним ліризмом" та "безвільним розпливанням як основним духовним станом", вчений прямо вказав, що "поняття культури включає в себе ідею розумової праці" - "свідомого приглушення природних згуків, що таяться десь у підсвідомих глибинах душі".

Присвячуючи статтю "Фройдизм і марксизм" системному аналізу концепції З. Фрейда і її тлумачень його учнями, він комплексно дослідив основні етапи еволюції фрейдизму, зокрема докладно відтворив "метафізику" З. Фрейда, та розкрив погляди його і його апологетів на історію й теорію культури. Відмічаючи у цій публікації значну роль "Фройдової теорії" як "останнього слова сучасної психіатрії" у формуванні науки, як-от відкриті її автором "безперечно-наукові істини", та, разом із тим, вдаючись до системного критичного аналізу класичного психоаналізу, він зауважив: "Досі непомітно в нашій марксистській літературі слідів глибшого вивчення Фройда, широкого знайомства з фройдистською літературою..." [387, 103]. Згодом, у виданій уже, що показово, під час епохи реконструкції статті [362], В. Юринець неприховано закинув загалові письменників УСРР "нехтування *психологізмом*" - відсутність "знання й примінення фройдізму". Прикметно, що не менш високо, ніж фрейдизм, вчений оцінив у низці статей, як-от: "Фройдизм і марксизм", "Німецька ідеологія Маркса й Енгельса" у зв'язку з деякими питаннями діялектичного й історичного матеріялізму" та "Про механічний і діялектичний матеріялізм", - і "інтуїтивізм" А. Бергсона. Вбачаючи у останньому "найяскравішу фігуру сучасної буржуазної філософії", яка "намагалася підірвати теорію абсолютного детермінізму", В. Юринець присвятив увагу критичному висвітленню головних ідей його найвідоміших праць "Матерія і пам'ять" та "Творча еволюція" - учень про інстинкт, інтуїцію, інтелект і "життєвий порив", які розкрив у контексті осмислення засад вчення

К. Маркса та Ф. Енгельса.

Прикметною особливістю дослідження В. Юринцем історико-матеріалістичної концепції базису й надбудови, як і марксистського вчення в цілому, було його системне осмислення на засадах конструктивного полемічного діалогу і з рядом відомих євромарксистів та критиків марксизму, як-от: К. Каутським, О. Бауером, М. Вебером, В. Зомбартом і М. Шелером. Показово, що в контексті критичного висвітлення поглядів двох перших з них на згадане вчення, В. Юринець доволі відверто засудив вульгаризацію розуміння бази і надбудови "механістами" і офіційною наукою СРСР. Докладно аналізуючи у статті "Останнє слово ревізіонізму Кавтського" "неправильні висновки Кавтського щодо суті бази й особливо щодо суті витворних сил", він, водночас, зауважив, що автор "Матеріалістичного розуміння історії" "дуже влучно вказує" в цій праці, що в марксистів у питанні "про базу й надбудову" "панує механічна схематизація". Закидаючи у статті "Танок тіней (До історії ідеологічного розкладу II Інтернаціоналу)" О. Бауеру, як автору праці "Світогляд капіталізму", "шулятиковщину" - цю "найнепліднішу, найбезнадійнішу форму "спрощення й вульгаризації" марксизму, В. Юринець так засудив її і всіх її апологетів: "Вона не розуміє цілого складного організму опосередкувань між окремими елементами ідеології і між базою та надбудовою. Забуваючи, що ідеологія зводиться тільки в останній інстанції (in letzter Instanz - Енгельс) до економіки, вона стає найгрубішою формою історіософського механізму. В кожнім разі це не марксизм, а витончено-дика культура примітивізму" [387, 192].

Водночас, не раз висвітлюючи головні ідеї праць: "Господарство й суспільство" та "Соціологія релігії" М. Вебера, "Сучасний капіталізм" В. Зомбарта й, у основному, "Проблеми соціології знання" М. Шелера, - вчений звернув окрему увагу на "ідеалістичне" пояснення їх авторами рушіїв суспільного розвитку, яке, на наш погляд, активно брав до розгляду та багато в чому приховано поділяв. Згадуючи у статті "Німецька ідеологія Маркса й Енгельса" у зв'язку з деякими питаннями діялектичного й історичного

матеріялізму" та в низці інших публікацій про М. Вебера саме як автора "гігантської (щодо ерудиції) і надзвичайно еклектичної праці" "Господарство й суспільство", В. Юринець ілюстрував тезу про важливу роль "ідеологічних ілюзій", їх зв'язок із "матеріальною практикою" та активний вплив на неї на прикладі пояснення М. Вебером зумовленості кальвінізмом поступу капіталізму: "Що є основою кальвінізму? Як це прегарно виказав М. Вебер в своїй "Religionssoziologie", це є думка про передназначення ("предопределение") людини, гадка про якусь фаталістичну причинність усіх явищ і схильність до стоїчного ригоризму в життєвих справах. Ці дві думки були тоді для буржуазії, як кляси, зрозумілі і як суспільний факт, навіть без зв'язку з релігією. Гадка про сувору причинність була виразом реакції буржуазії проти економічної сваволі февдалів, виразом наукових метод у виробництві, переконання, що на основі стихійної гри сил новий ряд виробу мусить побити старий, і суворий ригоризм був виразом потреби ощадности, як одної з умов нагромадження..." [387, 36-37].

Тоді ж у полі зору вченого опинилась "система соціології культури" М. Шелера, першому та, фактично, останньому комплексному дослідженню якої на "філософському фронті" УСРР він присвятив осяжну статтю [367]. Цілеспрямовано, на нашу думку, популяризуючи вчення цього "блискучого, талановитого, швидкого на синтезування" мислителя - "католицького Ніцше", В. Юринець, фактично, використав пояснення М. Шелером і В. Зомбартом суспільного поступу як прихований аргумент своєї тези про активний вплив надбудови на базис. Коментуючи тлумачення М. Шелером трьох "реальних чинників", які "визначають певну культурну структуру": "расового нативізму, що виявляється в певних спорідненнях крови", "політизму" і "економізму", - він відзначив заперечення німецьким мислителем визнання засновниками марксизму за останнім із них "рушійного принципу історії". Зупиняючись на критиці М. Шелером марксизму в світлі ідей В. Зомбарта, В. Юринець, що показово, досить пильно висвітлив суголосний своїй позиції їх погляд на вплив надбудови на базис як вельми потужний чинник історії: "...Великою заслугою

Вернера Зомбарта є його аналіза виникнення сучасного капіталізму; його велика робота про "Сучасний капіталізм" доказала, на думку Шелера, всю безпідставність твердження Карла Маркса, буцім-то сучасний капіталізм виник шляхом економічних чинників; першу ролю грали чинники політичні, політичної гегемонії й переваги ... політика родила нам економіку, а не навпаки" [367, 12].

Вказуючи, що, за М. Шелером, "помилка Маркса" полягає в тому, що "він все власне значіння економіки, характерне для культур епохи капіталізму, узагальнює на всю історію", і, що прикметно, не піддаючи цю думку критиці чи засудженню, В. Юринець панорамно висвітлив аргументацію автора "Проблем соціології знання" з цього приводу, зокрема апелювання до вчень Л. Гумпловича та Й. Шумпетера. Численні інвективи В. Юринця на адресу вчення М. Шелера, як і закидання йому у цілому шпенглерівського "історичного монадологізму", не завадили вченому визнати, що в цього "найяскравішого виразника ідеологічного атомізму сучасної буржуазії" є корисні для марксистів "безліч дуже вдалих спостережень" і "величезний фактичний матеріял". Показово, що В. Юринець звернув у цій статті головну увагу на надбудовчу проблематику - "взаємодіяння різних соціяльно-культурних проявів на всьому протязі історії", осмислюючи засновки історико-матеріалістичного вчення крізь призму думок М. Шелера про: "основні форми духової кооперації"; "реальні чинники", що "визначають певну культурну структуру"; "групові души і духів"; "предметові сфери й сфери знання"; "форми світогляду", - й т. д. Ретельно розкриваючи погляд автора "Проблем соціології знання" на ці питання і докладно пояснюючи у низці публікацій розбіжності в оцінюванні провідними представниками марксистської думки у СРСР та за кордоном засад історичного матеріалізму, В. Юринець, власне, виявив виразну тенденцію їх плідного синтезування.

У публікаціях кінця 20-х - початку 30-х рр. XX ст. В. Юринець все частіше, хоча й завуальовано, відзначав наростання розходжень між теорією і практикою соціалістичного будівництва в СРСР, як-от надто промовисто вказав

у статті [362] на загрозу "орічевлення" в СРСР - "у системі пролетарської культури", що може призвести її, як "буржуазну", до "позбавлення внутрішнього змісту". Послідовно виступаючи у публікаціях "харківського" періоду проти "неправильного автоматизуючого розуміння історичного матеріялізму" й "гордовито-скромного кокетування марксистськими схемами", учений наголосив, що "ідея пролетарської культури, як певної епохи, не має бути пустим словом" та визнав за умову її досягнення "вщіплювання" в пролетаріат "складности всього культурного процесу". А вже в 1931 р., невдовзі після оприлюднення цих ідей, колегами В. Юринця з УІМЛ, з санкції ЦК КП(б)У й за активної участі його речника Є. Гірчака, було розпочато офіційну кампанію критики та засудження вченого. З огляду на це, в серії статей [381, 385, 386] вченого початку 30-х рр. XX ст. сплачено данину утвердженню "культу особи" Й. Сталіна низкою традиційних у СРСР його вшанувань як "найкращого учня Леніна", який один "всебічно освітлює прожектором марксівської філософської дійової теорії" поступ соціалістичного будівництва в СРСР. Цими пафосними тезами В. Юринець маскував невпинно продовжуваний у підсумкових марксознавчих статтях комплексний розгляд історії і теорії марксизму в контексті найширшого кола здобутків європейських філософії та соціологічної думки модерну.

Риторично засуджуючи "*фальсифікацію* філософської генези марксизму" різними "фашистами і соціяль-фашистами", зокрема закидаючи їм "чисто академічне" трактування цієї проблеми - спробу "*логічно-іманентно*, в аспекті відірвано-ідеологічних пов'язань і філіяцій" вивчати "філософську генезу Маркса", В. Юринець не раз показово декларував відповідаюче вимогам офіційної радянської науки визначення марксизму. Так, він вказав у статті [385] на кардинальне розходження між "марксівською філософією", тобто методологією "активної зміни дійсности, знищення старого світу", та буржуазною філософською думкою - "продуктом кабінетної творчости, професійної засклепленості, споглядального дозвілля". Але вчений, з нашої точки зору, безумовно залишався відкритим у своїх марксознавчих студіях до

творчого осмислення з позиції "діалектиків" західноєвропейського марксознавства. Здійснений нами комплексний аналіз марксознавчого пошуку В. Юринця дозволяє упевнено стверджувати, що він не постулював кардинальне протиставлення марксизму-ленінізму всій попередній світовій філософській думці, як кінцевий підсумок її історії, причому виключно в ленінському, або ж сталінському його тлумаченні. Оцінюючи це вчення як закономірний наслідок формування "буржуазної" науки ще в рецензії [349], В. Юринець наголосив, що "нова філософія, починаючи з Бекона", саме "силою логіки внутрішніх, іманентних їй протиріч" мала "прийти до діалектичного матеріалізму".

Постійно враховуючи у культурфілософському розгляді проблематики історії та теорії культури здобутки класиків західноєвропейських психології, філософії і соціології модерну, вчений, як правило, ставив їх роздуми під знак критичного оцінювання з позицій саме марксизму-ленінізму. Водночас, часто, переважно під виглядом їх же критичного аналізу з позицій марксизму-ленінізму, він висвітлював настанови згаданих культурфілософських ідей та вчень зарубіжних мислителів XIX - першої третини XX ст. і, власне, критично розглядав крізь їх призму наукові погляди К. Маркса, Ф. Енгельса та їх наступників. Принципово заперечуючи догматизацію марксизму в будь-якій із його версій і подальше його трансформування в метафізичну систему чи, навіть, у псевдорелігійний культ, В. Юринець, з нашої точки зору, намагався розробляти його передусім у світлі "ідеалістичних" філософських учень модерну. Визнаючи за "одиноких гігантів марксистської думки", після смерті К. Маркса й Ф. Енгельса, лише Г. Плеханова і В. Леніна, він не раз піддавав прихованій критиці з їх позицій, як-от тлумачення першим активної ролі надбудови та другим засад національної політики у СРСР, замовчувану ним точку зору з цього приводу Й. Сталіна. Виходячи із оригінального синтезу ідей марксизму, прочитаних ним у світлі настанов українських націонал-патріотизму, націонал-комунізму й "буржуазної" науки модерну, В. Юринець запропонував власну версію "марксівської форми філософії культури".

3.2.3. Вчення В. Юринця про форму художнього твору і його концепція "марксівської форми філософії культури"

Активно розробляючи протягом "харківського" періоду своє бачення історико-матеріалістичного вчення, В. Юринець, водночас, не менш предметно осмислив у п'ятнадцяти публікаціях того ж періоду, починаючи від статті [364] та закінчуючи статтею [362], третій виокремлений нами умовний складник своєї філософії культури. Розглядаючи його як, власне, літературознавчу складову культурфілософії ученого, ми визначили три її головні аспекти: 1). переосмислення місця та ролі письменства в українському і зарубіжному, передусім європейському, культуротворенні; 2). визначення засад концепції форми художнього твору; 3). з'ясування настанов вчення про марксистську критичну думку як "марксівську форму філософії культури". Їх розробляння, на наш погляд, було покликане розкрити винятково важливе значення художньої творчості, як надбудовчої - вагомішої за ідеологію, активно перетворюючої економічний базис структури, у історичному процесі вітчизняного і, взагалі, світового культуротворення. Прикметно, що тематика кожного з аспектів третього складника філософії культури ученого, як і зміст двох розглянутих, були актуалізовані ним під час та в контексті української літературної дискусії 1925 - 1928 рр., причому на особливу увагу заслуговує ідейна суголосність згаданих аспектів постулатам українських літературних модернізму й авангарду, а саме засадам культурфілософій М. Євшана і М. Хвильового.

В. Юринець постійно завуальовував у 20-х рр. XX ст. своє, на наш погляд, позитивне ставлення до творчості та ідеології "молодомузівців" та "хатян", засвідчене його збірками поезій "Чергою хвиль" і "Етапи". Він критично оцінив у статті [364] співставлену ним із українською літературною дискусією 1925 - 1928 рр. полеміку теоретиків вітчизняних неонародництва і модернізму на початку XX ст. - "весь цей шум навкруги Карманських,

Твердохлібів, Євшанів і др. представників української дрібної буржуазії в літературі". Насичуючи цю й наступні українознавчі публікації критичними оцінками творців вітчизняного модерну, як-от згадуючи у тій же публікації про: "мраморно-холодну поезію Твердохліба", "пангуманітарні крикливі дифірамби Яцкова" та "туберкульозний естетизм Евшана", - він, однак, не раз приховано солідаризувався із їх ідейно-художніми поглядами. На окрему увагу заслуговують роздуми В. Юринця про ідеолога "хатянства" М. Євшана. Вказуючи у публікації [384], що "зв'язуючим звеном" між українським модернізмом, який сформувався на галицькому грунті, і народженим ним "хатянством" був саме М. Євшан, вчений так стисло визначив ідейну еволюцію цього "найвизначнішого критика хатянства": прийшов "до хатянства від анархізму", "симпатизував із ніцшеанством" та мав спільний для "хатян" культ П. Куліша як "прототипа й апологета українського міщанства", а невдовзі "став трубадуром українських січових стрільців".

Визнаючи у публікаціях [384, 385] працю "Утопія і дійсність (До характеристики української інтелігенції)" іншого теоретика "хатянства" А. Товкачевського за "модерністичний маніфест" "українського ніцшеанства", В. Юринець відзначив особливу роль останнього, як, власне, "складового моменту у філософії всіх представників українського модернізму", в світогляді саме М. Євшана як "найбільш "філософського" з них. Виокремлювання В. Юринцем М. Євшана серед інших "хатян" і зацікавлення його внеском до українських літературної критики й літературознавства, хоч повсякчас прибране в шати критичних оцінок, ми визнали за свідчення тривкої уваги ученого, за його студентських років, до маючих широкий розголос виступів чільного публіциста "Української хати". Прикметно, що єдину відому нам оцінку ідейно-світоглядної позиції В. Юринця 10-х рр. XX ст. залишив якраз М. Євшан, який, засуджуючи у статті "Сучасна польська література і її вплив на нашу" (1912) пересічний загал письменників Західної України за готовність перейнятись негативними прикметами польської літератури модерну, вказав на збірку "Чергою хвиль": "Коли ж ще взяти під увагу такі типи, які, начитавшись доволі

в книгах сучасних польських "критиків", стають раптом визнавцями і соціалізму, економічного матеріалізму, Авенаріуса, Бергсона, Сореля, неокатолицизму і т.д., пишуть a la Бжозовський і Норвід ... зрозуміємо, відки беруться у нас такі речі, як збірка Юринця з її Вступним словом..." [139, 312-313].

Активний учасник літературного процесу в УСРР: член літорганізації "Західня Україна"; співзасновник "місячника марксистської критики та бібліографії" - журналу "Критика", й член його редколегії; редактор серії "Критика й теорія літератури" видавництва "Книгоспілка" та співробітник проекту "Літературна енциклопедія" Секції літератури, мистецтва і мови Комуністичної академії у Москві, - В. Юринець зробив суттєвий внесок до вивчення історії вітчизняного письменства XX ст. В 1927 - 1930 рр. побачили світ усі основні літературознавчі праці В. Юринця [350, 362, 373, 377], які засвідчили його важливу роль, як філософа-літературознавця, в справі закладання підвалин вітчизняних хвильовознавства, тичинознавства, винниченкознавства, бажанознавства та, в цілому, дослідження української літератури модерну і авангарду. На наш погляд, у цих працях, головним чином останній з них, В. Юринець розробив та, фактично, апробував усі основні аспекти літературознавчої складової свого культурфілософського пошуку. Показово, що їх розробляння в цих дослідженнях і публікаціях ученого в альманасі "Літературний ярмарок" чітко відображає, з нашої точки зору, його свідоме перебування під впливом культурфілософії М. Хвильового. Піддаючи, як і він у памфлетах 1925 - 1926 рр., критиці народницьку "давнішу українську літературу", як "вбогу на ідеї" "літературу нації низької суспільної структури", і засуджуючи ідейно-художньо наслідуюче її в своїй масі "пролетарське" письменство, В. Юринець, як і автор "Думок проти течії", позиціонував себе як ідейний спадкоємець українського модернізму.

Вперше встановлюючи й системно аналізуючи у статті [63] вплив ідейних настанов літературно-критичної діяльності М. Євшана на філософію культури М. Хвильового, ми зауважили, що останній високо оцінив у циклі памфлетів

"Думки проти течії" якраз М. Євшана як "непересічне явище громадського значення на історичному шляхові пошуку вітчизняним мистецтвом найвищих естетичних цінностей", і, назагал, прямо визнав "хатянство" за "свого предка" як "потенціальне західництво". Послідовно проводячи крізь усі перші цикли своїх памфлетів розпочатий М. Євшаном критичний перегляд української інтелігентської думки XIX ст., а саме "українофілів" - "*безнадійних міщан*", "ворогів непримиримих тої усієї культури, яка йде з посвяти одиниць", М. Хвильовий, як і автор цих рядків, виступив проти українофільського культу Т. Шевченка з ідеєю вшанування П. Куліша - цього виключного в українській культурі взірця виконання "великої культурної місії" її європейської орієнтації. Дієво розвиваючи у вченні про "громадську людину", або тип "фаустівських" осіб - рушіїв соціокультурного поступу, ідею М. Євшана про формування в Західній Європі типу "вищої" людини на основі "відділення" всіх "свідомих душ", а саме інтелігенції, у силу, яка прагне вищих духовних цінностей, він, як і провідний ідеолог "хатянства", засудив як перетворення мистецтва на "*забавку з конечности*", так і виразні загрозливі тенденції вузькопартійно-політичної заангажованості вітчизняного культуротворення.

Коригуючи тезу М. Євшана про позапартійність та позакласовість мистецтва визнанням того, що митець є виразник інтересів свого класу, хоча його дійсна місія - це служіння революційному класу із загальнолюдською метою, М. Хвильовий, проте, як і М. Євшан, заперечив вульгаризаторське ототожнення мистецтва з ідеологією й визнав "психологічну" природу мистецтва. Вбачаючи у ньому, як і провідний ідеолог "хатянства", "найвищий відсвіт" культури, пізнаваний завдяки надзвичайній інтуїції, високому рівню виховання й освіченості, він, слідом за М. Євшаном, виступив за створення нової української культури саме як "національної" під гаслом "заходячи в тісніші зносини з чужими літературами, не затрачувати оригінальних прикмет своєї". Принципово поділяючи усі ці погляди М. Євшана та М. Хвильового, В. Юринець, проте, виступив на початку "харківського" періоду із низкою завуальовуючих його ідейну позицію декларативних промосковсько-

антиєвропейських заяв. Та досить скоро він залишив цю точку зору й солідаризувався з культурфілософією М. Хвильового - визнав важливу роль світової культурної спадщини у розбудові соціалізму. Апелюючи, як і автор "Камо грядеши", до суголосної цій тезі думки В. Леніна з виступу на III З'їзді КСМ про те, що лише "точним знанням культури, що її створив увесь розвиток людства, тільки перероблюючи її можна будувати пролетарську культуру", В. Юринець провів її крізь усі публікації "харківського" періоду і, з нашої точки зору, найпредметніше розкрив її у тичинознавчій праці.

Принципово наголошуючи, що "і Маркс, і Енгельс, і Ленін" "говорили, що пролетаріят буде спадкоємцем усієї попередньої культури" - спільно "припускали культурну спадковість, але розуміли її не формалістично, а діялектично", він, на наш погляд, розвинув цю думку саме в ключі культурфілософії М. Хвильового. Постулюючи яскраво ілюструючу ставлення класиків марксизму до світової культурно-мистецької спадщини і, водночас, прямо відсилаючу до філософії культури М. Хвильового - його заклику засвоювати й відновлювати традиції античної культури, тезу про її значення для культури пролетарської і, власне, "духового зору" творців соціалізму, В. Юринець зазначив, що їх завданням є "творчо засвоїти" світову культурну спадщину в цілому. Наголошуючи, що "ніщо з попередньої культури, що було справжньою культурою, не повинно зникнути для пролетаріяту, а засимілюватися, врости в м'ясиво його культури", він ствердив це в виразно "західницькому" - відповідному тлумаченню М. Хвильовим європейського вектору процесу культуротворення в УСРР, ключі: "Хто не заглиблювався з любов'ю, наприклад, у культуру, що породила "Максими Шамфора", гостро-дотепні, як кінець меча, в лабіринтові кружганку мудрости Піко-де-Мірандола, не блукав темними стежками диявольського хисту Раймунда Лулла або не кохався хоч на хвилину в гойданкових перспективах Фрагонара, мріючи одночасно блідофіолетові, небесно-голубі мрії Ватто" [377, 108-109].

З'ясовуючи у суголосних погляду М. Хвильового на роль епохи Відродження в історії культури роздумах те, як "категорії" саме античності

"давали імпульси" ренесансній культурі, В. Юринець підкреслив, що завдання марксиста - не лише "розуміти всі попередні культури, відкопувати життя, що родило їх", але й, "відкривши за мертвими культурними фактами тепле життя, що кружляло в них, вливати його в пульс сучасности". Безумовно перебуваючи під впливом культурфілософії М. Хвильового, в першу чергу настанов її літературно-мистецького складника, В. Юринець, на наш погляд, творчо засвоїв і засновки її філософсько-антропологічної складової, а саме концепцію "психологічної Європи". Це вчення про "класичний тип європейської громадської людини" він вельми плідно використав під час розгляду місця та ролі письменства в українському й зарубіжному, передусім європейському, культуротворенні. Активно розробляючи у другій половині 20-х рр. XX ст. цей аспект третього складника своєї філософії культури у низці літературознавчих публікацій, головним чином статтях [362, 373], В. Юринець виходив у його осмисленні, на нашу думку, з докладно висвітленого ним у статті [364] тлумачення М. Хвильовим "ідеалу громадської людини" - "типу творіння", яке "робить історію": "Цей класичний тип ми мислимо в перманентній інтелектуальній, вольовій і т. д. динаміці ... *Це - європейський інтелігент у найкращому розумінні цього слова* ... Класичний тип громадської людини вироблено Заходом. Як надбудова, він вплинув на економічний базис, на добробут феодалів і буржуазії. Він вплине й на добробут пролетаріату" [320, 468-469].

Двозначно оцінюючи ці ідеї у статті [364] 1926 р., як-от, з одного боку, вказуючи, що "вся конструктивна культура була тільки методою озброєння европейської психіки для грабежу, визиску", а з іншого, власне, явно визнаючи "глибоку неосвідомлену інтуїцію в поклику Хвильового до Европи", і, на наш погляд, приховано підтримуючи цей "протест проти нашої розмазаности, безініціятивности" як "заклик до створення в нас", в УСРР, "героїчної, конструктивної, ясної психіки" замість "плаксиво-сентиментальної рабськи-поетичної", В. Юринець, отже, вже тоді звернув особливу увагу на концепцію "типу громадської людини" М. Хвильового. Показово, що невдовзі - саме в

своїй основній хвильовознавчій публікації - статті "М. Хвильовий як прозаїк", учений зосередив значну увагу якраз на питанні з'ясування впливу діячів культури, головним чином письменників, на культуротворення від античності до модерну в контексті осмислення власного тлумачення історико-матеріалістичного вчення про базис і надбудову. Осмислюючи вагу впливу т.зв. "великих творців" - видатних майстрів художнього слова, на весь соціокультурний поступ людства від античності до початку XX ст., та вбачаючи зміст цього впливу в творчому мистецькому розроблянні все нових "життєвих установок" - рушіїв формування суспільної свідомості, шляхом художнього вираження ідеологій надбудови, В. Юринець, на нашу думку, уособив у збірному образі цих діячів культури ідею "громадської людини" як головного суб'єкта розвитку надбудови і, отже, й базису.

Розкриваючи своє бачення цього явища в світлі засад марксизму та, що показово, і психоаналізу, він наголосив: "Кожний великий письменник намагається в своїх творах доказати, як вартісний, якийсь новий тип життя, що його створює в останній інстанції певна економична дійсність, або перевагу і більшу цінність старого типу життя. Вглядаючись у складну, заплутану панораму сучасности, він відкриває її правдиву суть, відкидає все наносне, доповнює і поглиблює те, що не впадає зразу в вічі, і творчим синтезом дає нам героя, як предмет обожання і любови, засіб самоогляданння якоїсь класи чи суспільної групи. Платонівський ерос завжди вітає над головами героїв справді великих митців. Великий творець дрижить за те, щоб якийсь, може бути, непомітний факт, якийсь маленький порух душі, що стався один раз у представника своєї класи, і який в свойому продовженні міг би стати підложем для конструктивних моментів в завзятій, невпинній, непрощаючій нічого боротьбі суспільства з природою (внутрішньою і зовнішньою), - не пропав марно, не випав з арсеналу його класи, а став новою підоймою, архимедовою точкою, що з душевного хаосу, біологичної мряковини чоловіка вириває психичні скуплення, які запевнюють її суспільне переможне існування" [373, 253]. Пояснюючи цю тезу на прикладі показових взірців світового письменства

від античності до модерну, в тому числі творчості: Есхіла, Д. Свіфта, П. Б. Шеллі, Ш. Бодлера й О. де Бальзака, - В. Юринець панорамно висвітлив під цим кутом зору всю історію західноєвропейського культуротворення.

Продовжуючи осмислення цього аспекта своєї філософії культури і в трьох публікаціях з історії та теорії зарубіжної естетики XVIII - початку XX ст. - кантознавчій [363], плехановознавчій [366] й лесінгознавчій [359], В. Юринець докладно ілюстрував, на прикладі аналізу соціокультурного буття Німеччини та низки інших країн Західної Європи епох Просвітництва й Романтизму, вельми важливу роль у їх розвитку досягнень їх літератур та літературної критики. Висвітлюючи визначні місце і роль: Д. Мільтона, Г.-Е. Лессінга, Ф. Шіллера, Й.-В. Гете, Г. Ібсена й К. Гамсуна, - в європейському і, власне, світовому культуротворенні, він, водночас, доволі докладно проаналізував у трьох згаданих публікаціях, головним чином другій з них, і проблему пояснення явищ літератури та, в цілому, мистецтва, в західноєвропейській - французькій, німецькій і англійській, та російській естетиці XVIII - початку XX ст. Від висвітлення в статті [363] вчень творців "раціоналістичної естетики Німеччини та емпіричної естетики Англії" XVII - XVIII ст.: Й. Вінкельмана, Г.-Е. Лессінга, Й. Гамана, Д. Юма та Е. Бйорка, - В. Юринець перейшов у статті [366] до не менш докладного розгляду, в світлі праць з естетики Г. Плеханова, концепцій: Ж. де Сталь, Ф. Гізо, Ш. де Сен-Бьова, І. Канта, Ф. Шіллера, Г. Тарда, Г. Спенсера, І. Тена, Е. Гроссе, К. Бюхера, - і низки їх колег. Крізь ці дві публікації й лесінгознавчу розвідку [359] він провів відсилаючу до культурфілософії М. Хвильового ідею про особливе значення літератури як "могутнього знаряддя пізнання" - "пізнання класової психології й ідеології".

Визнаючи "тенденцію як принцип" за "заперечення мистецтва" - "перемогу розмислового інтелектуалізму над фантазією і спогляданням", і, доволі завуальовано, заперечуючи здійснювану сталінським режимом тотальну політизацію соціокультурного буття СРСР засобами "каліграфічної моралі" - "без вникання в найглибші поклади клясової психе", В. Юринець засудив

"ідейний енциклопедизм" у радянській літературі. Осмислюючи роль письменства й мистецтва як потужних надбудовчих чинників соціокультурного розвитку в контексті проблематики української літературної дискусії 1925 - 1928 рр., зокрема актуального питання співвідношення змісту і форми у художньому творі, він вирішив розглянути у його світлі проблему способу художнього втілення ідейності в творах мистецтва як надбудовчої - активно-перетворюючої, структури. Визнаючи мистецтво і письменство за "*формотворчість*" та вбачаючи у ній запоруку їх спільного розвитку, він, по суті, ствердив, що основою цього процесу є розвиток форми як джерела культуротворення, а не покривання життєтворчої форми формалізованим ідеологією змістом, тобто розрізнив "зовнішню форму" - "предмет поетики і поетичної техніки", та "внутрішню форму", чи "предмет літературної критики" і "вираз змісту твору". В. Юринець раз-у-раз актуалізовував цю проблему співвідношення змісту і форми у художньому творі, докладно розроблену згодом у низці його українознавчих розвідок 1926 - 1928 рр. [384, 354, 373, 377]. Солідаризуючись у першій з них із критикою В. Коряком формальної школи у літературознавстві, він, водночас, закинув В. Коряку нехтування проблеми форми на користь змісту.

Наголошуючи на нерозривності цих категорій - їх перебуванні в діалектичному взаємовпливі, В. Юринець постулював невдовзі, в цілому, основні положення своєї концепції форми художнього твору: "Треба зараз таки підкреслити, що аналізуючи суспільне, класове значіння якогось твору, ми ніяк не можемо обмежитись його *змістом*, не тільки зміст сам по собі, але й спосіб, *як* він передається, має велике суспільне значіння, тому що він впорядковує в певному напрямку наші психичні змісти, вкладає їх в певну систему, надає їм своєрідного стилю; твір не тільки передає нам свій зміст, своєю формою, структурою викликає він в нас нові змісти. Кожне художнє слово чи образ має велику асоціятивну здібність; і значіння твору залежить і від того, якого типу асоціяції він викликає і через свою форму. Ці побіжні уваги вже говорять, що під формою не можна розуміти тільки зовнішньої форми, що зміст є теж форма,

і що по суті мистецтво є *формотворчість*" [373, 255]. Заперечуючи зумовлене явищем абстрагування під час літературознавчого аналізу протиставлення формі художнього твору позбавленого форми його змісту, вчений відзначив принципову різницю між формою як предметом поетики та предметом літературної критики. В. Юринець визнав художню творчість виключно за формотворчість, постулюючи діалектичну єдність форми та змісту під назвою "форми" у самому творі: "... ми ще раз з усією силою стверджуємо, що художня творчість має справу тільки з формою, що зміст твору - оце і є його форма" [377, 8].

Вбачаючи практичне значення лірики у культуротворенні в тому, що вона сприяє визволенню багатьох можливих соціальних установок суспільної психології "збірної людини" для активного переходу від пасивного споглядання до суспільної дії, він констатував революційне значення поезії, а саме формотворчої ролі лірики, у залученні особи до активної ідейної формотворчості й плідної участі в суспільному житті: "Лірика не діє на нас своїм змістом у буквальному розумінні цього слова, а здатністю збагачувати наші практичні установки, схеми діяння ... в цьому - її велика культурна вага, коли під культурою розуміти багатство можливих складних реакцій" [377, 14]. Вказуючи на важливу роль літератури, передусім поезії, у тому, щоб "відкрити" і "розбудити" "глибокі сили колективу, які не вийшли ще поза стадію соціяльної психології" й "зісхематизовані" "позиції, установки класи", В. Юринець дав таке підсумкове тлумачення художньої форми: "Пролетарський письменник повинен ставити собі за мету вивчити всі наслідки, які виникають із певного комплексу психічних станів і переживань для збільшення моці своєї кляси. Цього він може досягнути таким чином, що він, йдучи шляхом поетичної логіки, доводить даний стан до всіх його можливих консеквенцій, конфронтуючи його з другими можливими станами і створюючи шляхом такого їх переплітання у читача непокій, що порушує в бажаному напрямку підсвідомі елементи психіки читача. Це є те, що ми називаємо формою твору" [361, 279].

Обстоюючи таке, піддане згодом гострій критиці багатьма його колегами - учасниками антиюринцівської кампанії, бачення явища художньої форми, вчений пов'язав із ним не менш оригінальне пояснення літературної критики. Розвиваючи у виступі [355] на агітпропнараді при ЦК КП(б)У в 1928 р. розпочату в статті [364] критику стану розвитку літературної критики в УСРР, вчений наступного року оформив ці роздуми у "Діялозі другому" у вчення про марксистську критичну думку - "марксівську форму філософії культури": "Наша критика є чимось так проблематичним, неважким, що годі про неї говорити ... Критика - це діялог між критиком і творцем, вороже змагання, в якому стільки зрозуміння й пошани. Критика - це найвища форма філософії, філософія культури" [360, 157]. Вельми показово, що взірцевий узагальнений образ представника вітчизняної літературної критики за соціалістичної епохи асоціювався в роздумах В. Юринця аж ніяк не з особами класиків марксизму-ленінізму, зокрема Й. Сталіна, чи літературознавців СРСР і згаданих ним класиків літературознавства XIX ст.: Ш. Сент-Бева, У. Патера, В. Бєлінського та Г. Плеханова, - але з постаттю активно досліджуваного вченим у другій половині 20-х рр. XX ст. видатного діяча німецьких науки й культури Г.-Е. Лесінга: "А найважливіше: де є цей медіюм, через який енергія кляси вливається в літературу і, навпаки, література ворохобить найглибші поклади клясової психології. Коли нарешті з'явиться пролетарський Лесінг?" [360, 158].

На наш погляд, особа Г.-Е. Лесінга, як, за словами В. Юринця, "одного із найшляхетніших просвітників у Німеччині" - "великого революціонера" та "ворога всякого філістерства", постала для вченого не тільки ідеалом культурно-просвітнього діяча, але й показово засвідчуючим європейський вектор його культурфілософування символом "громадської людини" саме як виразника "героїчної конструктивної психіки Європи". Вперше двічі згадуючи Г.-Е. Лессінга в публікації [364] поруч з Арістотелем, Н. Буало, Ф. Брюнет'єром та І. Теном, як теж, як і вони, автора "повної теорії мистецтва", а в плехановознавчій статті оцінюючи "велетенську постать Лесінга" як "протагоніста революційно-німецької буржуазії", він докладно висвітлив у

кантознавчій і, власне, лесінгознавчій розвідках велике значення Г.-Е. Лесінга в процесі "повільного наростання ідеології німецької буржуазії" XVIII ст. Апелюючи саме до його постаті, В. Юринець розкрив у статті [362] сутність концепції "марксівської форми філософії культури", за якою "*філософія править за суттєвий і складовий момент критики*", тоді як "*критика мусить стати марксівською формою філософії культури*": "... ми визнаємо виключне значення філософії не тільки для критики, а для всього культурного життя, 2) *філософськи-вишколена й філософськи-настроєна критика* виховувала і великою мірою творила літературу. Я покличусь на приклад *Лесінга*. Яке велике значення для німецького клясицизму мав "Лаокоон"! Хто забув, як висловився Гете про появу "Лаокоона"?" [362, 113].

Обгрунтовуючи у цій же публікації ідею критики як окремого літературного жанру та його "близькості до філософії", він звернувся до праць знаних російських філологів та літературознавців кінця XIX - першої третини XX ст. М. Марра, Л. Гросмана і М. Бахтіна. Пояснюючи своє бачення зв'язку літературної критики та філософії у світлі тези, що "філософія діялектичного матеріялізму мусить стати за пропедевтичний вступ до марксівської критики й наситити її", В. Юринець порушив проблему співвідношення дійсності та літератури. Відкидаючи її вульгарно-соціологічне тлумачення як "вірного відбивання" дійсности" і визнаючи цей погляд за "махістський", він обгрунтував свою точку зору "яфетичною теорією" М. Марра як опозиційного індоєвропейській лінгвістиці вчення про розвиток усіх мов від яфетичної системи мов Кавказу шляхом схрещування і переходу від розмаїття до єдності: "Історія говорить у нас у кожнім найдрібнішім факті ... факт сприймається й відзеркалюється шляхом *слова, у якім дрімає вся попередня історія суспільства*. Кожне слово - це вже теорія, кожне слово - це плетінь соціяльних сил, змагань, напружень, захватів, впадків волі, гливкого глею бруду, тисячолітнього шамотання людини з природою ... філософія була і є великою мірою словотворчістю ... естетика, як наука про художнє слово (в одній своїй частині) є частина філософії. Глибокі дослідження Мара, що обіцяють такі

далекі обрії, коли на їх відшукання вибереться компетентна і смілива думка, конкретно й відчутно доказують, які широкі поклади хрусталів і павутинних ниток історичних ствердінь осіли на кожнім слові" [362, 112].

Виходячи із висвітленого вище бачення конкретно-історичної зумовленості зв'язку літературно-критичної та філософської думок, вчений звернув предметнішу увагу на осмислення й аргументування цього зв'язку в працях визначних діячів "літературознавчого фронту" РСФРР Л. Гросмана та М. Бахтіна. На особливу увагу заслуговує висвітлення В. Юринцем відкриваючої збірник статей "Боротьба за стиль. Спроби із критики та поетики" (1927) публікації "Жанри художньої критики" першого з них, зокрема визнання літературної критики за окремий жанр та окремої ролі в її становленні філософського пізнання. Ілюструючи уривком із неї, де йдеться про виняткову роль критики у підтриманні "зв'язку між шедевром та новими поколіннями", власне бачення ролі марксистської критичної думки, В. Юринець визнав слушність розуміння Л. Гросманом літературної критики як "справжнього відтворення відображеного життя" та "живої творчості", що є творчо перетворюючим соціокультурну дійсність дієвим чинником надбудовчих структур. Спираючись на ці роздуми й, що показово, протиставляючи розуміння літературної критики, як "живої творчості", її цілеспрямованій вульгаризації у СРСР кінця 20-х рр. XX ст., як-от зведенню до рівня "агітки, найгіршого сорту "производственной пропаганды" у публікаціях В. Перцова та загалу "пролетарських критиків", В. Юринець наголосив, що зауважена ним близькість літературної критики до філософії усе-таки переходить щораз більше до центру марксистської свідомості.

Обгрунтовуючи ці тези ідеями написаної підданим у СРСР критиці М. Бахтіним та виданої під прізвищем його колеги П. Мєдвєдєва розвідки "Формальний метод у літературознавстві. Критичний вступ до соціологічної поетики" (1928), учений зосередив увагу на висвітленні в ній ролі філософських знань у гуманітаристиці початку XX ст. Розгляд першої частини цієї праці виразно засвідчив перегук її основних тем із ученням В. Юринця про

марксистську критичну думку і дозволяє припустити вплив на нього дослідження в цій розвідці таких проблем, як: розробляння, в світлі марксистської "науки про ідеології", соціологічного вчення про специфіку усіх сфер ідеологічної творчості й критичний аналіз констатованої кризи ідеалістичної "філософії культури" і гуманітарного позитивізму. Визнаючи літературознавство за "одну з гілок" тієї "науки про ідеології", яка охоплює всі "сфери ідеологічної творчості людини" - науку, мистецтво, мораль і релігію, М. Бахтін відзначив потребу їх докладного вивчення на підставі розробляння згаданої науки про ідеології - історико-матеріалістичного вчення про базис і надбудову, у вигляді соціологічної теорії. Аналізуючи й піддаючи критиці ідеалістичну філософію культури та позитивістичні гуманітарні науки, натуралізм і прагматизм за ігнорування ідеологічного середовища, він закинув марксистській думці СРСР відсутність чіткого зв'язку між "теорією надбудов" і "конкретним вивченням кожного специфічного ідеологічного явища", чим зумовлено частий невиправданий прямий перехід від цього явища до базису.

Констатуючи зв'язок ідейних позицій В. Юринця та М. Бахтіна, ми так у цілому пояснили його основний зміст: "Виступаючи проти догматизації та уніфікації творчого пошуку письменника набором певних ідеологем, зокрема і з боку літературної критики, за ідейний плюралізм у художній творчості й, по суті, у громадському житті, М. Бахтін, на наш погляд, виступив проти заідеологізованості радянської літературно-критичної думки. Визнаючи за її основну роль посередництво між соціальними та загальноідеологічними вимогами епохи, з одного боку, і літератури - з іншого, між письменником і читацькою аудиторією, а не реалізацію політичного замовлення державної влади, М. Бахтін виступив як один із опонентів сталінської версії марксизму-ленінізму і критиків тоталітаристського нівелювання значення ідеологічної надбудови на користь економічного базису. З цих позицій тоді ж виступив і В. Юринець, який теж піддав критиці догматизацію історико-матеріалістичного вчення, його "автоматизацію" та, як і М. Бахтін, виступив із критикою думки про пряму зумовленість базисом надбудови. Звертаючи, на відміну від М.

Бахтіна, особливу увагу на царину літературної критики і відзначаючи важливу роль у її розвитку, як "марксівської форми філософії культури", філософської думки, він наголосив на важливому значенні філософськи наснаженої марксистської літературної критики у культурфілософському аналізі здобутків літературного процесу і, крізь призму їх вивчення, усіх сфер соціокультурного буття" [65, 136-137].

На наш погляд, активне апробування В. Юринцем у переважній більшості його українознавчих публікацій ідеї створення "феноменології українського суспільства в нову добу" в контексті розгляду історії вітчизняного письменства на матеріалах художньої й науково-публіцистичної спадщини його чільних творців епох модерну і авангарду й стало практичним втіленням вчення про марксистську критичну думку саме як "марксівську форму філософії культури". Вперше в філософії УСРР здійснюючи "огляд з марксистської точки зору всієї новітньої української літератури", щоб "пов'язати окремі великі й переломові літературні школи з глибокими соціяльними перемінами українського народу", на основі філософсько-літературознавчого аналізу як "українських історично-політичних програм" - провідних вітчизняних буржуазних "літературно-суспільних течій" XIX - початку XX ст., так і художньої творчості знакових постатей вітчизняних модерну та авангарду - П. Тичини, В. Винниченка, М. Хвильового і М. Бажана, В. Юринець підбив його підсумки в циклі з трьох діалогів [360, 361, 379]. Втілюючи у формі уявної дискусії класиків світової літератури XVIII - XX ст. та майстрів художнього слова УСРР засновки літературознавчого складника своєї культурфілософії, він прокламував у цьому українсько-західноєвропейсько-північноамериканському диспуті про розвиток світової культури антисталінську й, власне, антитоталітаристську гуманістичну ідею "глибокого сенсу культури майбутнього" - "космос як велику сім'ю", наскрізну для частково розкритого в цих діалогах і остаточно розглянутого в статті [362] вчення про "тип соціалістичної культури".

3.2.4. Вчення В. Юринця про "тип соціалістичної культури"

У "харківський" період науково-педагогічної діяльності В. Юринець почав розробляння ще одного - не менш важливого за розглянуті, складника своєї культурфілософії, - вчення про "тип соціалістичної культури". Як постулювання вченим його засад у статті [364] і, згодом, докладніше їх опрацювання на сторінках уміщених у "Літературному ярмарку" діалогів, так і остаточне висвітлення у вигляді наведеного в статті [362] вчення про "стоїчний" та "гедонічний" типи "соціалістичної культури", тривали у контексті багатоаспектного осмислення В. Юринцем основних етапів історії вітчизняної і зарубіжної культур від первісності до першої третини XX ст. Здійснюючи аналіз історії українського та західноєвропейського культуротворення й інтерпретуючи історико-матеріалістичне вчення з виразно антисталінської позиції, він, згідно з висновками проведеного нами в статті [64] дослідження, активно розробляв з тієї ж самої точки зору протягом згаданого періоду й своє вчення про "тип соціалістичної культури". Виконане нами його попереднє комплексне вивчення дозволяє виокремити три основні аспекти учення В. Юринця про "тип соціалістичної культури", як-от: 1). аналіз здобутків та перспектив соціалістичного будівництва в УСРР і, в цілому, в СРСР; 2). дослідження явища соціалізму й критичний аналіз широкого спектра вітчизняних та зарубіжних соціалістичних учень; 3). концепція "стоїчного" й "гедонічного" типів "соціалістичної культури".

Прикметно, що в полі активної уваги ученого в 1925 - 1931 рр. - у низці рецензій 1926 р. та кількох інших публікаціях, передусім статтях "Наука в СРСР в перше десятиріччя Жовтня" і "Національне питання на X з'їзді КП(б)У", опинився процес радянського соціалістичного будівництва в УСРР та СРСР. Не раз зупиняючись у цих та в інших своїх перших українознавчих розвідках, зокрема статтях [364, 373], на актуальній проблематиці національно-культурного будівництва в УСРР та СРСР, В. Юринець постійно вивчав її з української націонал-комуністичної позиції. Приховуючи у цих публікаціях свої юнацькі - українські проєвропейсько-модерністські націонал-патріотичні

настанови, він завуальовував їх винятковим узалежненням "українського ренесансу" від "політичного союзу з Москвою". Найдокладніше з'ясовуючи свій погляд на ходу радянського соціалістичного будівництва в УСРР за епохи непу в приурочених до десятої річниці жовтневого заколоту в Росії 1917 р. та X з'їзду КП(б)У статтях [374, 375], В. Юринець здійснив у них порівняльний аналіз соціокультурних пріоритетів капіталістичного і соціалістичного устроїв. Протиставляючи засудженій ним буржуазній демократії радянський устрій, вчений зауважив: "Бо система Радянської влади, державного будівництва України в тому, що до нього втягається мільйонові маси; вони розвязують державні питання, а не купка парламентарів, як у буржуазних державах, що за спиною трудящого люду роблять свої темні політичні діла" [375, 52].

Переходячи до оцінки підсумків проведення українізації у науковому, культурно-мистецькому і суспільно-політичному житті УСРР, він ось як пояснив відмінності в розв'язанні національного питання в капіталістичних країнах і СРСР: "І вся справа в тому, що в капіталістичних умовах неісторичні нації, що їм вдалося з винятково сприятливих причин стати за історичні, стали за такі в атмосфері ворожнечі і роздору з иншими націями, як, наприклад, чехо-словаки. У нас же цей процес перебігає на засадах братерства й солідарности трудящих" [375, 54]. Продовжуючи у статті [374] співставлення капіталістичного та соціалістичного устроїв у вигляді історико-порівняльного аналізу зумовленості їх способами виробництва економік і наукового потенціалу країн Західної Європи і СРСР, В. Юринець констатував позитивний характер формування радянської науки за умов планової системи. Оцінюючи соціокультурні пріоритети цих устроїв, учений відзначив незацікавленість капіталізму "в зберіганні живої робочої сили", адже "механізм капіталізму" "викидав щоденно на ринок нові загони робочих рук", і зауважив, що соціалізм навпаки змагає до "визволення робочої сили з під влади людей і речей" та її "як найдальшого зберігання". В. Юринець вказав і на невіддільність соціального й національного визволення саме за соціалістичного устрою: "Соціялістична революція, яка дає водночас і національне визволення і підіймає на історичну

поверхню "неісторичні" "малі нації", дає їм спромогу творити національні культури, виявить на денне світло й своєрідності цих націй, що виражаються й в їхній мові і в їхній народній творчості" [374, 98].

В. Юринець не раз відзначав і високо оцінював у публікаціях другої половини 20-х рр. XX ст. висунутий засновниками марксизму ідеал соціалістичного майбуття людства, як-от у статті "Новий ідеологічний маніфест українського фашизму": "Ніхто інший, як Маркс і Енгельс, звеличали на сторінках "Комуністичного маніфесту" гігантську епопею новочасної буржуазії, що змінила обличчя землі ... всю дотеперішню історію вони називали преісторією й говорили, що тільки від соціялістичної революції почнеться дійсна історія людства" [387, 228]. У цій же статті він навів у полеміці із Д. Донцовим розгорнуту апологію засад національної політики В. Леніна, в рамках якої цілком підтримав бачення останнім засад радянського соціалістичного будівництва. Розглядаючи "справжнє соціялістичне державне будівництво" як таке, що засноване на "ініціятиві широких працюючих мас", займаючих "місце уламків старої бюрократії" й долаючих "гранітні скелі казенщини", В. Юринець убачав його мету в досягненні "епохи далекого комунізму". Згодом, у статті "Із сучасної буржуазної соціології. Соціологія знання Макса Шелера", вчений оцінив соціалістичну епоху як "вимріяний вік", про який "Гердер, Фіхте, Гегель говорили як про царство розуму", а "Маркс, Енгельс - як про неминучий стрибок до свободи". Разом із тим, у низці центральних культурфілософських публікацій останньої третини 20-х рр. XX ст., передусім у статті [362], В. Юринець послідовно засвідчив розчарування в теорії і практиці сталінського соціалістичного будівництва в СРСР за епохи реконструкції.

Узагальнюючи у статті "До проблеми соціялістичної культури (Вступ до книги "Микола Бажан")" не раз висловлені ним у підцензурній - свідомо напівприхованій, і, водночас, наголошеній формі критичні міркування про численні недоліки соціокультурного буття СРСР у низці непрямих, однак надто промовистих застережень, він відверто вказав на загрозу формалізації і

дегуманізації тодішнього процесу радянського культуротворення. Ілюструючи на прикладі літературного процесу в УСРР з його "безумовною бідністю на *ідеї*", та літературно-критичної думки СРСР з її, доволі часто, "грубим нерозумінням психології наростання клясової свідомости" й "невмінням піти дальше агітки", виразну тенденцію профанування і, по суті, цілеспрямованої політизації усіх царин радянського духовного життя, особливо на початку епохи сталінської реконструкції, В. Юринець раз-по-раз застерігав від загрози "автоматизуючого розуміння історичного матеріялізму". Засуджуючи намагання "плекати й підіймати мораль продукції й продуцента каліграфічною мораллю" саме "без вникання в найглибші поклади клясової психе", він закликав "відкрити живу людину" всупереч "страшно революційним і абсолютно пустим" намірам "найвульгарніших інтелектуалістів і демагогів". На наш погляд, на прикладі звинуваченого ним у цих недоліках літературного критика П. Перцова В. Юринець, по суті, піддав гострій критиці засади ідеології сталінізму і, власне, здійснюваний Й. Сталіним у СРСР проект "соціалізму".

Накреслюючи у монографії [377] обриси соціалістичного майбуття в СРСР та світі, В. Юринець зауважив: "Пролетаріят створить своє величне, якого контурів ми зараз і передбачити не можемо; в усякому разі і воно не матиме екстенсивного характеру, не буде апотеозом камінних мішків, бо містами-садами будуть міста епохи розвиненої пролетарської архітектури, що стремітиме наблизити місто до села, перемогти "ідіотизм села". І фабрики матимуть інший вигляд, коли їх годуватиме централізована електрична енергія і кожний варстат матиме свій мотор" [377, 57]. Водночас, виходячи із осмислення феномену фетишизму буржуазної культури, він почав саме в цій розвідці засудження сталінської індустріалізації як антимарксистського і антисоціалістичного - прямо продовжуючого традиції капіталістичної експлуатації, антигуманного засобу державотворення диктаторського режиму в СРСР: "І зараз ми б хотіли бачити в нас соціялістичну зверх-Америку, мільйони димарів, могутній ритм праці Херсону, Одеси, Маріуполя. Цей зверх-

індустріяльний поетичний настрій, що бачить тільки речі, не хоче бачити людини, величної в своїй дрібній праці ... Це - фетишизм, хвороба орічевлення суспільних взаємин, спадщина буржуазної психіки" [377, 56]. Протиставляючи гаслу "Все - машина", як "рефрену епохи капіталізму", гасло "все людина, що корить собі машину", В. Юринець прямо пов'язав у статті [362] загрозу фетишизування новостворюваної пролетарської культури СРСР з початком епохи сталінської реконструкції.

Як і М. Хвильовий, В. Юринець, фактично, протиставив офіційно утверджуваному в ті роки пропагандою СРСР, зокрема радянськими мистецтвом і літературознавством, образу "класової людини" гуманістичний ідеал "живої людини" - цілковито відмінний від сталінських візій тип всебічно розвиненої особистості якісно нового - соціалістичного, суспільства. Червоною ниткою крізь статтю [373], працю [377] і публікації [360, 361] проведено антитоталітарно-гуманістичну візію "типу людини майбутнього" - "вільного робітника" з його "конструктивною психологією", який "без натиску зверху" працюватиме "на найвищому рівні витворчих сил", сприймаючи працю лише як "необхідний інстинкт". Розглядаючи цей тип особи як "вільного працівника безклясового суспільства", позбавленого жодної експлуатації повноправного й свідомого творця нового соціалістичного громадянського суспільства, він визнав його появу за умову історичного поступу пролетаріату. Критично оцінюючи сталінську технократично-мілітаристську практику "соціалістичного" будівництва з позиції тлумачення соціалізму згідно з К. Марксом, Ф. Енгельсом та В. Леніним у світлі настанов українського націонал-комунізму, В. Юринець, що прикметно, жодного разу не згадав і не пояснив тлумачення Й. Сталіним марксистського вчення про соціалізм. Солідаризуючись у осмисленні розбудови соціалістичного устрою в СРСР, багато в чому, із його ленінським баченням в прочитанні А. Деборіним, він, як випливає з усіх відомих нам пояснень ним соціалізму, в основному солідаризувався з його розумінням лідером "діалектиків".

Бачення вченим "типу людини майбутнього" та визнання за "історичну

місію пролетаріяту" перетворення історії на "справу боротьби з природою", чим буде уможливлено "велику прямолінійність культури", суголосні виразно гуманістичному тлумаченню А. Деборіним соціалізму: "Соціалістичне суспільство *оволодіває* умовами власного життя людини, *свідомо* регулюючи їх відповідно до потреб колективу й законів його розвитку. Влада соціалістичного колективу над природою і суспільним розвитком має за свою безпосередню мету створення умов щасливого людського буття і на цій основі небачений ще в історії розквіт людської творчості в усіх царинах *культури*, тобто всебічний розвиток усіх сил і здатностей, закладених у людині" [99, 16]. Поділяючи визнання А. Деборіним загальнолюдсько-природоборчої сутності соціалізму, В. Юринець підтримав і визнання ним за "*інтернаціональний*" і "*атеїстичний*" характеру нової - соціалістичної, культури: "Вона буде базуватись на засновках *чисто наукових*, емпірикораціональних і буде вільною від усього містичного, надприродного і надчуттєвого, бо, завдяки розквіту техніки, завдяки незвичайному, небаченому ще розвитку виробничих сил, людський колектив ще ближче "зріднитьcя" з природою, яка стане для нього не чимось чужим, непізнаваним, а увійде, так би мовити, складником до культури" [99, 15-16]. Водночас, В. Юринець не раз солідаризувався із визнанням А. Деборіним надкласово-наддержавного характеру соціалістичного ладу.

Вивчаючи явище соціалізму, В. Юринець, як нами встановлено, не обмежився розглядом його тлумачень засновниками марксизму і їх чільними офіційними апологетами у СРСР, але, водночас, присвятив чималу увагу й дослідженню широкого спектра вітчизняних та зарубіжних соціалістичних учень XV - першої третини XX ст. Протягом другої половини 20-х рр. XX ст., починаючи від перших українознавчих публікацій, зокрема [364], та закінчуючи останніми марксознавчими статтями [365, 386], він не раз повертався до аналізу широкого спектра питань з історії і теорії соціалістичної думки. Визнаючи, що ідея соціалізму полягає у взаємопроникненні світів міста та села і в розбудові пролетаріатом безкласового суспільства працюючих згідно з засадами марксистсько-ленінського вчення, В. Юринець піддав критиці

близько двадцяти вітчизняних і західноєвропейських соціалістичних учень від Середньовіччя до епохи модерну. Засуджуючи "український соціялізм" - "дрібноміщанський", чи "дрібнобуржуазний" соціалізм М. Драгоманова, та "поетичне побренькування нудних мелодій українського "національного" соціялізму" в творах В. Пачовського, він прямо підтримав низку інвектив Д. Донцова на адресу "українського "соціялістичного міщанства". В. Юринець солідаризувався із донцовською "різкою характеристикою Драгоманова", і, водночас, закинув автору "Націоналізму" некритичне ототожнення "українського соціялізму" з "революційним марксизмом".

Вважаючи післяжовтневу епоху "добою соціялістичних революцій", за якої світ, "шляхом революції" та "нечуваних громадських війн", цілком "переміниться в суспільство працьовників" - "безкласове суспільство", і визнаючи його, як і К. Маркс, за початок "дійсної історії людства", В. Юринець критично пояснив з цієї точки зору чимало зарубіжних соціалістичних учень. Аналізуючи у статті "Новий ідеологічний маніфест українського фашизму" критику Д. Донцовим засад соціалістичної ідеї, він згадав її пояснення і "феодальними соціалістами", як представленим групою французьких легітимістів та "Молодою Англією" провідним напрямом соціалістичної думки 30-40-х рр. XIX ст. Засуджуючи у статті "Останнє слово ревізіонізму Кавтського" "зраду" марксизму К. Каутським, а саме його повернення до ідей утопічного соціалізму початку XVIII ст. і принципову установку на конструктивний та гільдейський соціалізми й інші "соціологічні течії дрібної буржуазії", В. Юринець відзначив, у тому числі, нахил К. Каутського до етичного соціалізму, який "вийшов ідеологічно від Канта". Коментуючи у статті [365] розгляд засновниками марксизму вчень творців "французьких комуністичних ідей", як-от критику К. Марксом "комунізму типу Кабе, Ру, Дезамі, а також Фур'є", вчений зауважив: "Щодо, зрештою, самих систем, то вони всі майже виникли на початку комуністичного руху і правили тоді для пропагації як народні романи, які відповідали цілком нерозвиненій ще свідомості пролетарів, що переходили власне до руху" [365, 218].

Розрізняючи "систему Фур'є", "написану з дійсно поетичним надхненням", і створені "без усякої фантазії" вчення "Оуена і Кабе", та наголошуючи, що "кожна система утопічного комунізму відповідала певному станові розвитку пролетаріяту й даним конкретним міжклясовим умовам даної країни", В. Юринець у тій же публікації піддав критиці "істинний соціалізм" "учнів Фоєрбаха" М. Гесса та К. Грюна, які намагались "об'єднати його з Прудоном", зокрема засудив їх ідею, що "Німеччина не переживе капіталістичної системи" і "перейде одразу до фоєрбахівського комунізму любови". Вказуючи, що "поняття *вселюдської любови*" Л. Фейєрбаха, на думку цих його учнів, мало "заступити позасвітові релігійні фантазії" і "створити щільний зв'язок між членами суспільства" за соціалізму, В. Юринець підкреслив: "Істинні соціялісти" розрізняли між соціялізмом і комунізмом. Комунізм, - казали вони, - це чисто французький продукт ... є централістичний та деспотичний. Як такий, він є реакція проти французької держави розпорошених і розатомізованих крамарів ... Увесь "істинний" соціялізм на кожному кроці виявляє це своє дрібнобуржуазне походження, особливо же твердження, що комунізм має встановити рівновагу між працею й насолодою - ідея філістерського міщанина. Цей дрібноміщанський характер виступає ще більше на тлі нехоті "істинного" комунізму до всякої політики, ненависти до політичного характеру французького комунізму" [365, 218].

Виходячи із настанов марксистського вчення, осмисленого ним крізь призму "істинного соціалізму" та кількох інших концепцій, В. Юринець і розробив оригінальну марксистську соціалістичну утопію - вчення про "тип соціалістичної культури", по суті, протиставлене ним сталінському баченню соціалістичного устрою СРСР. Ще в 1926 р., піддаючи у статті [364] критиці культурфілософію М. Хвильового, вчений уперше публічно постулював загальне бачення концепції "стоїчного" та "гедонічного" типів "соціалістичної культури", осмисленої як ідея сюжету літератури соціалістичної епохи: "Ось хоч би основний сюжет: конфлікт між гедоністичним розумінням життя в епоху соціялізму, що виникає з усилення техніки, зі зменшенням необхідного

робочого суспільного часу - і трагічним розумінням життя, що виникає із суворости, невмолимости процесу праці - чи тут, в цьому конфлікті, що буде глибоким, плодовитим культурним конфліктом епохи соціялізму, не можна найти сюжету для нової драми глибоких надхнень" [364, 192]. Побіжно висвітлюючи розробляння цієї ідеї у низці українознавчих досліджень кінця 20-х рр. XX ст., зокрема в праці [377], В. Юринець приділив їй значно докладнішу увагу в серії публікацій у альманасі "Літературний ярмарок". Написана, як і розвиваюча її тему стаття [362], у 1929 р. - "році великого перелому", що ознаменував утвердження сталінізму у СРСР, ця серія публікацій ученого надто яскраво вирізняється на фоні замовних заполітизованих студій інших представників "філософського фронту" УСРР.

Сполучаючи у незаформалізованій культурфілософській дискусії шістнадцяти учасників уявленого ним першого міжнародного - українсько-західноєвропейсько-північноамериканського, "літературного віче" 20-х рр. XX ст. у Криму класичну форму античного філософського діалогу з вишуканою стилістикою художнього та наукового стилів модерну, В. Юринець розвинув її як творче переосмислення вітчизняного і світового культуротворення з позиції плюралістичного синтезування різних ідейно-світоглядних позицій. Вимріюючи цю феєричну, триваючу в "Вальпургієву ніч віків, епох, перекликів", дискусію класиків світового письменства XVIII - XX ст.: Й. Гете, Д. Конрада, В. Уїтмена, О. де Бальзака, Ч. Діккенса й Стендаля, - та відомих письменників УСРР, як-от М. Бажана, В. Сосюри й М. Хвильового, В. Юринець конкретизував обриси учення про "тип соціялістичної культури", а саме висвітлив сутність її "бігунів"-полюсів - "стоїчного" і "гедонічного". Не згадуючи у цих п'яти публікаціях, крім поем В. Маяковського, про культурну спадщину Росії, і, водночас, не посилаючись на жодного з ідеологів марксизму-ленінізму, зокрема і Й. Сталіна, він запропонував у трьох діалогах винятково плюралістичний диспут знакових постатей "буржуазних культур" Німеччини, Великої Британії, Франції та США із "фалангою молодих творців" УСРР про культурний поступ людства. Показово, що В. Юринець постулював їх ідеї у

формі науково-художнього обгрунтування власної проєвропейської ідейно-світоглядної позиції.

Прикметно, що вчений артикулював перед цим - у тичинознавчій монографії [377], низку характеристик "стоїчного" типу культури, як-от пізніше оформлену у статті [362] у тезу про "стоїчне" "римське відношення" в соціалістичному суспільстві до "всіх суспільних проявів", думку, що "ставлення до суворої закономірности соціялізму" робітників "має певні римські, велично-сухі риси" і це являє собою "тему для нового класицизму". Невдовзі, на сторінках "Літературного ярмарку", В. Юринець розвинув цю ж тему в двох "діалогах" [361, 379]. Наводячи у першому з них від імені Й. Гете "заповіт" пролетарським літераторам - апологію класичного стилю в літературі й мистецтві, вчений згодом вказав у статті "До проблеми соціялістичної культури (Вступ до книги "Микола Бажан")" на "чар шляхетного клясицизму", який зумовлюватиметься, на думку В. Юринця, "певною навмисною вбогістю на зовнішні засоби експресії" "стоїчного" типу соціалістичної культури. Згадуючи уже в "Діялозі останньому", від імені Ю. Яновського, про "культивізований епізм", учений, на наш погляд, невдовзі розвинув цю ідею в згаданій бажанознавчій статті [362] у тезу про "ригористичний, зосередкований, зімкнутий епізм", як стиль якраз "стоїчного" типу соціалістичної культури. У тичинознавчій монографії також йдеться й про низку рис "гедонічного" типу соціалістичної культури, зокрема "пролетарську казковість", яка, за словами В. Юринця, "буде прапором революційної експансії" за соціалізму.

Значно більше аналогій і, власне, прямих паралелей дає співставлення аналізу В. Юринцем "гедонічного" типу соціалістичної культури у статті "До проблеми соціялістичної культури (Вступ до книги "Микола Бажан")" і реплік, наведених ученим у "Діялозі другому" від імен: В. Сосюри, В. Уїтмена, В. Поліщука, О. Слісаренка й Г. Шкурупія. Їх наскрізною темою є, на наш погляд, виразно гуманістичне і антисталінське за характером утопічне культурфілософське бачення В. Юринцем синтезу культур народів світу і формування вселюдської надкласової космічної культури під знаком

обстоюваних у бажанознавчій статті ідей "біологічної й космічної грайливости", "прекрасного сенсуалізму" та "анакреонтизму". Відображаюча ці ідеї, зокрема останню з них дослівно, репліка від імені В. Сосюри прикметна тлумаченням мистецтва як гри і "геніального лінивства", що явно перегукується з пізнішим визнанням мистецтва в тій самій бажанознавчій статті за "царину чистої забави" та передбаченням розробки теорії мистецтва як гри. Підбиваючи підсумки цих своїх високохудожніх утопічних культурфілософських візій у "Діялозі другому" в промові від імені Г. Шкурупія, В. Юринець ось як доповнив та уточнив невдовзі висвітлене у згаданій статті бачення перспектив поступу соціалістичної культури таким прозрінням історичної мети людства: "Космос як велика сім'я - ось глибокий сенс культури майбутнього, пролетарської літератури..." [360, 156].

Узагальнюючи у статті [362] свої культурфілософські роздуми про "*велику проблему типу пролетарської культури*" на основі "діалектичного" переосмислення засад вчення про базис та надбудову, вчений постулював діалектичну єдність двох виокремлених ним типів, або протилежних "бігунів"-полюсів соціалістичної культури - "стоїчного" - "гезіодівського", і "гедонічного" - "анакреонтичного". Вказуючи на передбачувану ним виняткову зумовленість змісту та розвитку першого з них невпинно-планомірною виробничою діяльністю людства, а саме працею як "суворим, невблаганним процесом змагання людини з природою", В. Юринець пов'язав формування "стоїчного" типу з його тотальною соціалізацією, високою технократичністю, наскрізним сцієнтифізмом. Цьому типу культури з його "*світонастроєм колективної тихої сапи*" - "трагічним, а не песимістичним світоглядом", що сформований "ритмікою збірної праці" та матеріалізований у символі цієї епохи соціалізму - продукті"-"*речі*", як "*конденсації певної, свідомої своєї мети волі*", він протиставив "гедонічний" тип культури, становлення якого зумовлять машинізація праці й "нечуване звільнення людської енергії". Вказуючи, що "основна побудова" форм "соціалістичної культури" буде "хитатись" між цими "бігунами", які матимуть основу в економічній структурі соціалістичного

суспільства, В. Юринець, водночас, визнав їх за окремі типи культури, які не чергуватимуться, а співіснуватимуть "в різних формах напруження і взаємодії".

З'ясовуючи специфіку "стоїчного" типу, який характеризуватимуть "певна стилева суворість, римське, спартанське відношення до всіх суспільних проявів", він так пояснив своє бачення його: "Лаконізм дії, виразу буде пронизувати всі його вияви, свідомість труднощів - опору буде сухим металічним дзвоном відзиватися у його продуктах. Домінуватиме в ньому думка про можливості вичерпання світових ресурсів енергії, і тому далекозора запобігливість нуртуватиме в глибоких прошарках цього типу культурної свідомости. Німа вимовність, як на велетенських творах єгипетської архітектури й скульптури, які по суті є реєстром єгипетської економіки, буде вітати над гігантськими масами його витворів. Певна навмисна вбогість на зовнішні засоби експресії, що матиме своє джерело в психології праці, яка знає завжди тільки *одинокий прийом*, як оптимальний, і не знає приближень і півтонів, буде їй придавати чару шляхетного клясицизму. Ритмика збірної праці буде вироблювати в ньому *ідеї циклізму*, які стануть за внутрішню душу його витворів і все культурне змагання полягатиме в тому, щоб із цієї повторности елімінувати момент механічної рівнодушности, палити в ньому чавун героїчної любови, полюбити понурість, почуття скорботи підняти на рівень гордого космічного соліпсизму; і знову у цьому соліпсизмі не шукати романтики a la Shelley, не розтягати його патосу в ширину, а всі його нитки скерувати до людини і в констатації цього соліпсизму шукати спокійного ентузіязму, завзятої космічної експензії" [362, 115].

В. Юринець, разом із тим, зауважив, що "стоїчний" тип, "шляхом діялектичних заперечень", викликатиме до життя "гедонічний", зокрема світогляд останнього з властивими йому: "*літературою, як цариною чистого відпочинку*" та "*мистецтвом, як цариною чистої забави*", "культом приємних форм" і "бадьорим сміхом" в літературній творчості як "самоцілі". Припускаючи, що поступ "гедонічного" типу культури супроводжуватиме перехід праці в інстинкт, вчений так визначив історичну специфіку суспільних

буття та свідомості його суб'єктів: "Із яких *економічних передумов* буде виростати цей другий тип? Відповідь ясна. Родитиме його надзвичайне піднесення техніки, безупинне міцнення продукційних сил, що буде щораз більше скорочувати необхідний робочий день і звалювати тягар праці з людини на машину (аж тоді вперше почне "працювати" машина)" [362, 117]. Виходячи із цих тез, він так з'ясував загальну специфіку "гедонічного" типу: "Це доведе з одного боку до нечуваного звільнення людської енергії, з другого боку, створить почуття легкости, позірної незалежности від сил природи, почуття *біологічної й космічної грайливости*. Свідомість опору оточення буде падати, й питання про безмежний прогрес буде тільки проблемою людського дотепу. Тоді вперше покладені будуть суспільні підвалини під теорію *мистецтва, як гри* (вона в ідеалістів не була неправдива абстрактно, абсолютно, а не дійсна суспільно й тому неправдива історично)" [362, 117].

Вважаючи, що "цей "*повітряний*" характер людського життя викличе *прекрасний сенсуалізм*, як головну рису культури", В. Юринець пояснив іншу назву "гедонічного" "бігуна": "Література прийме *анакреонтичний* характер. Я знову повторюю, що користуюсь цим словом в умовному, а не історичному сенсі, бо дійсного *Анакреонта*, герольда буржуазної грецької життєрадісности можна розуміти тільки як pendant до ліричної тернини *Архільоха*, песимізму *Алькая*, злобивої людиноненависти підленького *Феогніда*. Тут "анакреонтизм" буде чимось безвідносним, він буде творитись інстинктивно..." [362, 117]. Припускаючи, що такий тип культури "мерехтів вже перед очима одного із найвидатніших представників утопічного комунізму *Фур'є*", вчений провів пряму паралель між його "теорією гармонії" та власним баченням "гедонічного" "бігуна". Зміст і стиль викладу концепції "типу соціалістичної культури" яскраво виявляють, на наш погляд, принципову відмінність як цього вчення, так і усього наукового пошуку В. Юринця від праць усіх інших представників "філософського фронту" УСРР 20-30-х рр. XX ст. Жодного разу не посилаючись у всіх цих своїх роздумах на засновників марксизму і їх провідних радянських апологетів, крім двох одиноких згадок про К. Маркса та

В. Леніна, В. Юринець, разом із тим, згадав про: фрейдизм, художні твори Ф. Рабле, Ж.-Б. Мольєра та вчення Н. Буало, - вкотре демонструючи відрізняючий його науковий пошук цілком відмінний від знеосіблено-канонізованого коментування в СРСР ідей класиків марксизму оригінальний і принципово гуманістичний науковий підхід.

Змушений згодом визнати, що його культурфілософське вчення ігнорує сталінську позицію та є спробою незадогматизованого аналізу марксистської соціалістичної утопії, вчений вказав на "певні відгуки буржуазних впливів" у концепції "типу соціалістичної культури": "Стаття написана безперечно під безпосереднім впливом "Феноменології" Гегеля і робіт Гюйо. Культурні явища на манір логіки Гегеля розгортаються самі" [381, 80]. У автобіографії [372] В. Юринець згадав, що видана до Першої Світової війни його збірка поезій "Етапи" була створена "в роді Гюйо", а в статті "Новий ідеологічний маніфест українського фашизму" стисло засвідчив своє знайомство з художнім і науковим доробком цього відомого в другій половині XIX ст. французького ученого - "моністичного натураліста" Ж.-М. Гюйо: "...Гюйо, автор багатьох соціологічних і літературно-критичних праць і філософських поем. Він говорить справді про волеву напруженість життя, про переливання життєвої енергії, але власне для угрунтування альтруїзму, а не для суспільного й національного зоологізму" [387, 231]. Ймовірно, що назви "бігунів" "типу соціалістичної культури", що уособлюють, фактично, протилежні вектори етичної думки - стоїчний та гедонічний, власне епікурейський, були обрані В. Юринцем під впливом, у тому числі, знайомства з етикою Ж.-М. Гюйо, а саме з його монографіями "Стоїцизм і християнство. Епіктет. Марк Аврелій. Паскаль" та "Мораль Епікура і її зв'язок із сучасними ученнями".

Один із ідейних предтеч Ф. Ніцше, який високо оцінив його антирелігійні дослідження "Нарис моралі без обов'язку й санкції" та "Безвір'я майбутнього", Ж.-М. Гюйо виявив значну залежність від учення Л. Фейєрбаха і висунув ідею людства, що вже поза будь-яким релігійним культом дійде "своєї внутрішньої самостійності та все збільшуваної свободи думки й духу" внаслідок постійного

розширення всепроймаючого "життя". Вказуючи, що "все є життя, яке постійно перебуває в процесі еволюції", він вбачав її вищий - соціальний, прояв у вселюдській "солідарності" - суспільстві, яке являтиме собою спілку різних вільних асоціацій однодумців - "асоціацій чуттів", "асоціацій розумів" і т. д. Прикметно, що таке тлумачення Ж.-М. Гюйо явища життя було визнане А. Бергсоном за, власне, прообраз розуміння ним феномену "життєвого пориву". Прямий теоретичний попередник "філософії життя" й інтуїтивізму, він, безперечно, був ідейно близьким симпатизуючому їм у студентські роки В. Юринцю, зокрема як поету, й, водночас, чимало рис концепції Ж.-М. Гюйо просотують роздуми В. Юринця-вченого про "тип соціалістичної культури". Разом із тим, у нас є ціла низка підстав припустити серйозний вплив на розвиток цієї концепції знайомого ученому, з нашої точки зору, не лише зі сторінок "Німецької ідеології" К. Маркса та Ф. Енгельса, "істинного соціалізму", до представників якого засновників марксизму на початку XX ст. зарахували у своїх, цілком ймовірно добре знайомих тоді В. Юринцеві, працях Г. Адлер й інші "ревізіоністи".

Не може не звернути на себе увагу наведене вище тлумачення засад "істинного соціалізму" у статті [365], вказуюче, на наш погляд, як і низка інших посилань, зокрема в праці [377], на давню прихильність ученого до зумовлюючого появу близьких йому марксизму і "філософії життя" феєрбахіанства. Звертаючи окрему увагу на ідею "істинних соціалістів" про те, що "комунізм має встановити рівновагу між працею й насолодою", яка, по суті, є чільним мотивом його роздумів про співвідношення двох полюсів майбутньої "соціалістичної культури", В. Юринець, власне, світоглядно вельми близький до здійсненого М. Гессом та К. Грюном синтезу концепції Г. Гегеля, етики Л. Феєрбаха й французького утопічного соціалізму. Приховуючи у статті [362] згодом засвідчене ним у публікації [381] використання ідей Ж.-М. Гюйо, В. Юринець цим, по суті, лише ще раз підтвердив повну її невідповідність дозволеному офіційною наукою СРСР коментуванню погляду на цю проблему Й. Сталіна та інших класиків марксизму-ленінізму. Звертає на себе увагу і

семантична багатозначність соціалістичної утопії В. Юринця, як-от вживання імен давньогрецьких письменників Гесіода і Анакреонта для позначення "стоїчного" і "гедонічного" "бігунів". Антисталіністська спрямованість цього вчення дає підстави припустити, що визнання подібності "стоїчної" форми соціалістичної культури до давньоєгипетської цілком може натякати на проведену в праці "Занепад Європи" О. Шпенглера критичну паралель між Давнім Єгіптом і соціалістичним устроєм.

Припускаючи використання В. Юринцем своєї утопії для прихованого викривання антилюдяної сутності режиму Й. Сталіна, ми й так пояснили це твердження: "Чи не проглядають у образних роздумах ученого про "стоїчний" тип соціалістичного майбуття конкретні риси тільки розпочатої тоді у СРСР сумнозвісним "роком великого перелому" епохи сталінської реконструкції з її запущеним у дію тотальним механізмом обезличуючого відчуження засобами державної політики масового терору, індустріалізації, колективізації і, в цілому, мілітаризації соціокультурного буття, людини від її самості? Чи не з оточуючого його радянського буття початку 1930-х рр. робив чіткий зліпок В. Юринець, пишучи про "ригористичний, зосередкований, зімкнутий епізм" як стиль "стоїчного" типу, про "римське, спартанське" ставлення в ньому до всіх суспільних проявів і про необхідність підняти у ньому почуття скорботи на рівень "гордого космічного соліпсизму"? Інтонаціями щирого, непідробного захоплення чи сповненої життєвим досвідом іронії просякнуте філософування про *"прекрасний сенсуалізм"* як головну рису світлого гедоністичного майбутнього з його *"повітряним"* характером людського буття та легким і всеохоплюючим почуттям *"біологічної й космічної грайливости"?* Що були покликані ілюструвати піднесені посилання В. Юринця на "золотисті снопи геніяльних думок" великих утопістів початку XIX ст. - дієву віру в прийдешнє "світле майбутнє" чи іронічне констатування марності його очікування, його одвічну утопійність? Усі ці питання для нас залишаються покищо без однозначної відповіді" [64, 100-101].

3.3. Наукові здобутки В. Юринця як об'єкт критики і засудження в УСРР: 1930 - 1935 рр.

У центрі нашої уваги у цьому підрозділі постав процес офіційних критики та засудження в УСРР науково-педагогічної діяльності В. Юринця, умовно поділений нами на чотири етапи: 1). перший, або перший "партійно-літературознавчий" (травень - серпень 1930), 2). другий, або перший "партійно-філософський" (січень - травень 1931), 3). третій, чи другий "партійно-літературознавчий" (травень 1931 - червень 1933), 4). четвертий, чи другий "партійно-філософський" (червень 1933 - березень 1935). Ця класифікація зумовлена визначенням нами головної ролі під час кожного з цих етапів провідних суб'єктів антиюринцівської кампанії: представників вищої партійної і державної влади УСРР та відомих діячів "літературознавчого" й "філософського" "фронтів" УСРР. Активними учасниками цієї кампанії були багато колег та знайомих В. Юринця: представники і речники Політбюро ЦК КП(б)У (Л. Каганович, С. Косіор, М. Скрипник, П. Постишев, М. Попов та Є. Гірчак), члени партосередку КП(б)У філософсько-соціологічного відділу УІМЛ та комуністичної фракції ВУСПП, керівництво УІМЛ і ВУАМЛІН (О. Шліхтер, А. Сараджев, О. Васильєва і М. Шовкопляс). На особливу увагу заслуговує участь у антиюринцівській кампанії низки відомих літературознавців УСРР - очільників та провідних теоретиків ВУСПП (Б. Коваленко, В. Коряк, І. Микитенко, В. Сухино-Хоменко, С. Щупак), і колег В. Юринця з УІМЛ і ВУАМЛІН (О. Бервицький, Ф. Бєляєв, В. Бон, О. Васильєва, М. Іваненко, Р. Левік, М. Логвин, О. Мілославін, М. Шовкопляс і ін.).

Виходячи у своїх, інспірованих державною й партійною владою УСРР, публічних виступах із розробленої у Політбюро ЦК КП(б)У та з його подання низки політичних наклепів на В. Юринця як науковця, всі ці критики ученого висунули на його адресу широкий спектр закидів та звинувачень - від проголошення "меншовикуючим ідеалістом" до визнання за "українського

націоналіста". Розпочата незадовго до скликання в червні 1930 р. XVI з'їзду ВКП(б) - з'їзду "розгорнутого наступу соціалізму на всьому фронті", і, по суті, завершена вже напередодні проведеного в січні - лютому 1934 р. XVII з'їзду ВКП(б) - "з'їзду переможців", ця кампанія критики і засудження В. Юринця невипадково співпала в часі з першим етапом реконструктивного періоду. На зміну непу надійшов період колективізації, індустріалізації та, в цілому, всебічної мілітаризації радянського суспільного буття за умов утвердження в СРСР диктатури Й. Сталіна, невід'ємною умовою чого стала ініційована ним внутрішньопартійна боротьба й здійснення масового антинародного терору кінця 20-х - 30-х рр. XX ст. Зумовлена постановами XVI конференції ВКП(б) (1929) та XVI з'їзду ВКП(б), санкціонуючими індустріалізацію, колективізацію й масштабні "чистки" та перевірки членів і кандидатів у члени компартії, активізація цієї боротьби в УСРР під керівництвом Л. Кагановича й С. Косіора знайшла свій прояв у "викритті" низки міфічних "контрреволюційних шкідницьких організацій", як-от "Народної революційно-соціалістичної партії" та "Спілки визволення України".

Якраз у цей час - за умов значної активізації боротьби на "політичному" і "культурному" "фронтах" УСРР з т. зв. "антирадянськими ухилами", а саме в контексті засудження "Спілки визволення України" та, разом із тим, ВАПЛІТЕ, "Пролітфронту" і їх видань, як-от альманаху "Літературний ярмарок", Є. Гірчак і розпочав у промові "За більшовицьку консолідацію пролетарських літературних сил" на травневому пленумі Ради ВУСПП 1930 р. у Харкові публічну критику українознавчого доробку В. Юринця, а саме його центральних культурфілософських розвідок: праці [377], публікацій у згаданому альманасі та статті [362]. Є. Гірчак, ймовірно не без обов'язкового погодження з М. Скрипником і ЦК КП(б)У, порушив питання про припинення членства В. Юринця в ВУСПП на підставі критики цих його досліджень як "не марксистських" та таких, що є "еклектикою, в якій ідеалістична концепція перемагає марксистську". У виступах на цьому ж пленумі І. Микитенка та Б. Коваленка теж містились критичні згадки про В. Юринця саме як автора

публікацій у вже засудженому в УСРР "Літературному ярмарку". Ініціатори цих виступів, на наш погляд, врахували підсумки як завершеного в квітні того року процесу "СВУ", у протоколах допитів фігурантів якої не раз згадано В. Юринця, так і протистояння на Всесоюзній філософській конференції (1930) груп М. Мітіна та А. Деборіна, на боці другого з яких в УСРР чи не найактивніше виступав В. Юринець. Все це, по суті, свідчить про негласне "призначення" проводом КП(б)У В. Юринця одним із "відповідальних" на "філософському фронті" УСРР за особисто "виявлений" Й. Сталіним "ухил" "деборінської групи".

Завершальним акордом першого етапу антиюринцівської кампанії була пов'язана із виступом Є. Гірчака і, вірогідно, таємно санкціонована ЦК КП(б)У резолюція [143] комуністичної фракції ВУСПП від десятого серпня 1930 р., у якій розкритикованим Є. Гірчаком розвідкам В. Юринця закинуто не тільки "формально-ідеалістичні помилки", а й "вияви правого опортунізму". Цим автори резолюції прямо зв'язали В. Юринця з засудженим на липневому Пленумі ЦК ВКП(б) 1928 р. т. зв. антипартійним ухилом "правих капітулянтів" - членів Політбюро ЦК ВКП(б) М. Бухаріна, О. Рикова та М. Томського. Другий етап антиюринцівської кампанії увійшов до історії під знаком офіційного звинувачення вченого партосередком КП(б)У філософсько-соціологічного відділу УІМЛ, з санкції ЦК КП(б)У, в "меншовикуючому ідеалізмі" та "ревізії марксизму-ленінізму". Підставою всіх цих закидів у резолюції [253] від двадцятого березня 1931 р. згаданого партосередку було засудження науково-педагогічної діяльності вченого М. Скрипником та Є. Гірчаком, колегами з УІМЛ і керівником делегації Інституту філософії Комакадемії (Москва) М. Мітіним на проведеній у січні 1931 р. у Харкові Республіканській нараді марксистсько-ленінських науково-дослідних закладів УСРР. Цей т. зв. "філософський диспут" в УІМЛ був важливою ланкою реалізації задуманого Й. Сталіним "повороту" на "філософському фронті" СРСР - офіційного дискредитування "деборінців" як ідеологів "меншовикуючого ідеалізму", з метою заміни цієї, патронованої перед тим ЦК

ВКП(б), групи ідеологів радянської філософії на особисто віддану Й. Сталіну групу "мітінців".

В центрі уваги учасників диспуту опинились С. Семковський та В. Юринець, визнані ними за провідних представників на "філософському фронті" УСРР головних "збочень від діялектичного матеріялізму" в СРСР - "механістичної ревізії марксизму-ленінізму", чи, власне, "механізму", й "меншовикуючого ідеалізму" - "деборіанства". Хоч головна критична увага на диспуті була спрямована на С. Семковського, як "виразника своєрідної відміни механістичної ревізії марксизму-ленінізму", визнаний за чільного теоретика в УСРР "деборіанства", як "яскраво визначеної ідеалістичної ревізії марксизму-ленінізму", В. Юринець також був гостро засуджений. Звинувачення його в "меншовикуючому ідеалізмі", вперше висловлене керівником філософсько-соціологічного відділу УІМЛ Р. Левіком у формі чіткого визнання В. Юринця "відвертим і яскраво виявленим представником деборіанства на Україні", було, фактично, одноголосно підтримано і доповнено. Крім М. Скрипника і Є. Гірчака, перший з яких закинув ученому "залишки безпосередніх впливів буржуазних теорій", а другий звинуватив уже в "буржуазному ідеалізмі", вкоріненому "глибоко в австро-німецькому марксизмі" та в "політичному опортунізмі", його наукові погляди піддали критиці: В. Бон, С. Львович, П. Демчук, Е. Штейнберг, О. Мілославін, Т. Степовий, Я. Блудов, Ф. Бєляєв, М. Іваненко та П. Юдін. В. Юринець публічно визнав себе на диспуті за "меншовикуватого ідеаліста", проголосив "напрямок Деборіна" "ворогом Ленінової доби в філософії" й піддав критиці свій науковий пошук, причому вкрай побіжно згадав тільки окремі "помилки" в своїх культурфілософських розвідках.

Водночас, ці "помилки" опинились у центрі уваги Є. Гірчака в його промові "За марксистсько-ленінську партійність у філософії", де В. Юринцю, як автору низки публікацій, зокрема статті [362], було закинуто "спробу довести безбуржуазність, безклясовість української нації" та ігнорування класової боротьби саме як "основної рушійної сили" історії українського народу.

Зауважуючи, що "в деяких ділянках своєї літературної роботи" він "провадив ворожу пролетаріятові роботу", наприклад засуджуючи працю [377] як "схоластично-ідеалістично-містичну" й таку, що в ній "на кожному кроці відчуваються відгуки Бергсона й Гусерля", Є. Гірчак вдався й до вибіркового коментуючого аналізу роздумів ученого про "гедонічну" форму "соціалістичного типу культури". Залишаючи поза увагою основний зміст цієї концепції і культурфілософського пошуку В. Юринця в цілому, він обмежився вкрай лаконічним і упередженим їх тлумаченням: "Далі, товариші. Ця стаття зветься "До проблеми соціялістичної культури". Тут Юринець говорить про майбутню соціялістичну культуру. Як він собі її уявляє? "... *повітряний* характер людського життя викличе прекрасний сексуалізм, як головну рису культури. Література прийме анакреонтичний характер" ("Червоний Шлях", № 2, 1930 р., стор. 117.). Анакреонт був грецький поет, який оспівував кохання, вино, жінок, сексуалізм. Це ідеал т. Юринця для соціялістичної культури (Сміх у залі)" [78, 107]. Є. Гірчак не оминув увагою й міркування В. Юринця про сутність та шляхи розвитку "пролетарської літератури" в УСРР із засудженої пленумом Ради ВУСПП публікації [369], визнаючи їх за "закінчений ідеалізм".

Цей виступ та його висновки підтримали ті виступаючі, які теж приділили окрему увагу критиці філософії культури В. Юринця, наприклад Т. Степовий, який відзначив наведену Є. Гірчаком "хорошу характеристику т. Юринця як буржуазного ідеаліста" і теж піддав критиці культурфілософські роздуми ученого про пролетарські письменство та літературну критику як "найвищу форму філософії" - "філософію культури", з "Діялогу другого". Якщо Т. Степовий засудив ідейну індиферентність В. Юринця, "пасивне" сприйняття ідеалізму і марксизму й їх, по суті, примирення ним, то М. Іваненко, у свою чергу, визнав ученого за явного "деборінця", який "нездатний був провадити марксо-ленінську лінію в філософії", а "в критиці буржуазних ідеалістів" навіть "потрапляє до них у полон". Наголошуючи, що "тип філософа", подібний до В. Юринця, "не можна терпіти в лавах партії", бо "для пролетарської диктатури потрібен філософ комуніст, що всю роботу свою підпорядковує завданням

партії", він виявив у культурфілософських роздумах ученого з розвідки [376] про соціокультурне життя Німеччини 20-х рр. XX ст., а саме в погляді на втілення в ньому настанов практичної філософії І. Канта, "мову відвертого ідеаліста", який "губить все від марксизму", та відзначив і "націоналістичні збочення" В. Юринця "в питаннях національно-культурного будівництва". Солідаризуючись із засудженням Є. Гірчаком ученого як "буржуазного ідеаліста", який "не дійшов ще до Маркса-Леніна", Ф. Бєляєв закинув В. Юринцю "буржуазний естетизм", за прояв якого визнав тлумачення "суспільної психології" і пропагування "безкласового чистого сприймання" в праці [377].

Розвиваючи ці тези у статті [22], розділ якої "Проблема культури та національно-культурне будівництво" містить перший фаховий філософський аналіз культурфілософії В. Юринця на основі його праці [377], публікацій у "Літературному ярмарку" й статті [362], - Ф. Бєляєв закинув ученому, що той "в опрацюванні проблеми національно-культурного будівництва" "пішов стежкою еклектичної методології буржуазного естетизму" і "став на шлях антимарксизму, не розуміючи ленінської партійности в філософії". Підкреслюючи, що в усій теоретичній, зокрема філософській, роботі в УСРР особливе значення має національно-культурне будівництво, а філософське керівництво УСРР не збагнуло всієї важливості цієї роботи, він негативно оцінив внесок до неї саме В. Юринця, зокрема визнав його дослідження з "проблем соціялістичної культури та літературної критики" за проведені "не з марксо-ленінських позицій". Вказуючи, що "соціялістичну культуру майбутнього" він уявляє "з аналогії зі стилями й культурами Греції та Риму, февдалізму та капіталізму", абстрагуючись від "процесів культурної революції, що відбуваються нині в СРСР", Ф. Бєляєв визнав культурфілософію В. Юринця за "не позбавлені містичного присмаку" "утопійні мрії": "В наслідок такого недіялектичного підходу соціялістична культура малюється в т. Юринця, як культура, що складається з окрушин культур минулого. І даремне т. Юринець намагається базувати цю мозаїчну культуру на "економічній структурі", і,

зокрема, на "основній стихії" (??) соціялістичного суспільства - праці та "надзвичайному піднесенні техніки" [22, 51].

Лаконічно піддаючи критиці наведені в бажанознавчій статті В. Юринця характеристики типів майбутньої "соціялістичної культури" і оцінюючи їх лише як "тарабарщину", Ф. Бєляєв підкреслив, що в дослідженому ним "викладі бракує одного - як культура майбутнього виростає з сучасности". Закидаючи В. Юринцеві відсутність "аналізи культурної революції, яка відбувається в нашій країні, що будує соціялізм", він протиставив його точці зору таке власне бачення її сутності: "Процес нашого культурного будівництва є процес перетворення культури попередніх епох та будування нової культури, культури пролетарської ... цей процес перетворення проходить як процес загостреної боротьби старого й нового, як процес жорстокої клясової боротьби на фронті культурної революції" [22, 52]. Вказуючи, що В. Юринець "культуру майбутнього" "складає з окремих культур минулого", беручи їх у "вигляді, в якому вони зложилися за доби тієї чи іншої соціяльно-економічної формації", Ф. Бєляєв наголосив, що вчений "розглядає соціялістичну культуру не з позицій пролетаріяту", а "з позицій своєрідного буржуазного естетизму". Основним змістом наступного - третього, або другого "партійно-літературознавчого", етапу кампанії офіційних критики та засудження В. Юринця стала знов проведена під контролем ЦК КП(б)У й за активної участі керівництва ВУСПП пропагандистська акція дискредитування ученого і як літературознавця на "літературознавчому фронті" УСРР.

Впродовж травня 1931 - червня 1933 рр. у журналах "Критика" та "За марксо-ленінську критику" побачила світ серія замовних статей відомих представників ВУСПП - літературознавців: В. Сухино-Хоменка, Б. Коваленка, С. Щупака, Д. Сокаля, В. Коряка, - які конкретизували й розвинули у ній спільно підтримане ними звинувачення В. Юринця в "меншовикуючому ідеалізмі". Основна частка цих публікацій, а саме: "Критика (За реконструкцію критичного фронту)" В. Сухино-Хоменка, "В країні ідеалістичної абстракції. Коріння методології В. Юринця" Б. Коваленка, "Формалізм на службі в

українських буржуазних та дрібнобуржуазних еклектиків" С. Щупака та "Методологічні позиції М. Доленга" Д. Сокаля, - були видані в травні - грудні 1931 р. у журналі "Критика". В них ученого проголошено "меншовикуючим ідеалістом" і піддано критиці як "формаліста" та "псевдомарксиста" у літературознавстві на підставі серії упереджених "аналізів" його українознавчих розвідок другої половини 20-х рр. XX ст., передусім праці [377]. Солідаризуючись із підсумками "філософського диспуту" в УІМЛ, В. Сухино-Хоменко здійснив у своїй публікації [301] перший літературознавчо-філософський аналіз філософії культури В. Юринця, визнаного ним за "чистої ідеалістичної води синкретика" та "епігона буржуазної філософії навіть без найменшого впливу марксизму на нього".

Приписуючи В. Юринцю вкрай негативне бачення соціалістичного будівництва в СРСР лише як "сірого, шабльонового життя", а радянської культури як "кошлавої, недосконалої копії, одноденки-недоноска", автор статті піддав критиці вчення визнаного ним за "сноба від культури" ученого про "тип соціалістичної культури" і "марксівську форму філософії культури". Докладно аналізуючи пояснення В. Юринцем "стоїчної" форми "типу соціалістичної культури", її стилю та світогляду, В. Сухино-Хоменко критично оцінив цю культурфілософську візію як прояв "дрібнобуржуазної обмеженості" та підкреслив, що "пролеткультурі майбутнього" В. Юринець "залишає лише зречевлення всього й сухий стукіт металевий у продуктах культури". За відповідний прояв тієї ж "дрібнобуржуазної обмеженості" він, разом із тим, визнав тлумачення В. Юринцем змісту "гедонічної" форми "типу соціалістичної культури", іронічно зводячи його до тези про "сенсуалізм прекрасного й анакреонтичного дзвону бокалів, вина, кохання й жінок". Закидаючи ученому, як автору тичинознавчої монографії, "традиційно-обмежений хуторянський націоналізм", як-от високу оцінку постаті П. Куліша як діяча української культури, В. Сухино-Хоменко, водночас, спостеріг у його вченні про форму художнього твору ідеалістичний формалізм та ревізіонізм. Відгомоном цих інвектив В. Сухино-Хоменка стало побіжне згадування ним у

статті "Форсоцівство під тогою марксизму" (1931) "формалістичних перлів" та "махрово-ідеалістичних концепцій" В. Юринця.

Наступною показовою подією антиюринцівської кампанії була доповідь "В країні ідеалістичної абстракції. Коріння методології В. Юринця" Б. Коваленка на пленумі Секції літератури і мистецтва народів СРСР і Секції методології московського Інституту літератури та мови Комуністичної академії. Констатуючи приналежність В. Юринця до "апологетів меншовиствуючого ідеалізму в галузі літературознавства" і закидаючи йому: формалізм, "воронщину" та "химерну методологічну плутанину діялектичного ідеалізму з механістичним матеріялізмом і буржуазним ідеалізмом", - він підтримав критику В. Сухино-Хоменком ученого як "еклектика" та "буржуазного ідеаліста". В центрі уваги Б. Коваленка в цій доповіді постала тичинознавча монографія В. Юринця, визнана ним за приклад сполучення "меншовиствуючого" ідеалізму "філософського" з "літературознавчим". Засуджуючи, як і В. Сухино-Хоменко, вчення В. Юринця про форму художнього твору, він прямо заперечив її чільну настанову "зміст твору - оце і є його форма" і визнав її за формалістично-надкласову. Разом із тим, Б. Коваленко навів на адресу вченого політичні закиди, як-от пропагування "націоналістичної концепції" з огляду на вживання понять "українська революція", "українське" "відродження" щодо українських національно-визвольних змагань першої третини ХХ ст. Вбачаючи у "науковості" В. Юринця "вульгарну еклектичну мішанину", він зазначив, що вчений "спритно маскує буржуазну суть своєї методології під марксизм" методами "меншовиствуючого ідеалізму".

Осмислюючи у статті [347] ці закиди В. Сухино-Хоменка та Б. Коваленка на адресу В. Юринця, С. Щупак визнав його за експлуатуючого формалізм літературознавця-еклектика й, у цілому, "псевдо-марксиста". Гостро критикуючи ученого як члена групи літературознавців УСРР - "марксизуючих" воронщиків, переверзіянців", а саме як апологета О. Воронського, він здійснив порівняльний аналіз розроблених В. Юринцем у тичинознавчій праці [377] ідей

із засадами праці "Мистецтво бачити світ" О. Воронського. Приписуючи її автору солідаризацію із "естетським поглядом на мистецтво" І. Канта, С. Щупак приписав його поділяння й ученому: "Воронський категорично стверджує, що мистецтво позбавлене вузько-утилітарного характеру ... Юринець, наслідуючи Канта і Воронського, захоплений з того, що Тичинина поезія вільна від будь-яких домішок "проповідництва" та впевняє, що хороша ... лірика вільна від усякої "тенденції" [347, 29]. Закидаючи В. Юринцю й О. Воронському, що "їхня апологетика "об'єктивної правди" є "надклясова", "ідеалістична", він відзначив спільний вплив на них вчення А. Бергсона як "великого ворога інтелекту в системі пізнання взагалі та в системі мистецького пізнання". Всі ці закиди узагальнив у статті "Методологічні позиції М. Доленга" Д. Сокаль, критикуючи "меншовикуючого ідеаліста" В. Юринця за "ідеалізм", "формалізм", "буржуазний естетизм" та "інтуїтивізм".

Протягом двох наступних років у журналі "За марксо-ленінську критику" побачили світ ще дві статті - "По сторінках історії української Жовтневої літератури" (1932) В. Коряка й "Проти націоналізму в літературі" (1933) С. Щупака, - які засвідчили перехід антиюринцівської кампанії на новий рівень. Після оприлюднення відкритого листа Й. Сталіна "Про деякі питання історії більшовизму" до редколегії журналу "Пролетарська Революція" та постанови ЦК ВКП(б) "Про перебудову літературно-художніх організацій" від двадцять третього квітня 1932 р., які знаменували початок майже чвертьвікової стагнації радянського культурно-мистецького життя, звинувачені в численних "помилках" і "ухилах" провідні діячі ВУСПП, як-от В. Коряк і С. Щупак, перейшли до засудження В. Юринця вже за політичні "помилки", зокрема як "буржуазного націоналіста" за працю [377]. Протиставляючи "основні табори" у письменстві та літературно-критичній думці СРСР періоду реконструкції - пролетарський і буржуазно-націоналістичний, В. Коряк зарахував до другого з них, як автора праці [377], В. Юринця, якому закинув "намагання залишити за всяку ціну" П. Тичину у "буржуазному таборі": "Дослідники, що підносили над усе "шукання нової форми", захвалювали Тичину за формальну досконалість ...

подібним особам і тепер не подобається "Чернігів" Тичини ... з декларативною, покищо, маніфестацією переходу на рейки матеріялістичної діялектики" [192, 23].

Перехідною ланкою від цього до заключного - четвертого, етапу антиюринцівської кампанії стала згадана вище стаття С. Щупака. Звертаючи увагу на вченого саме як автора не лише "естетської" та "формалістичної", а й "націоналістичної" - тієї ж тичинознавчої, праці, він засудив його позицію як антимарксистську й буржуазно-націоналістичну: "Книжку *В. Юринця* "Павло Тичина" ... ми критикували лише, як естетську й формалістичну працю. Між тим, ця книга є крім всього іншого націоналістична ... Навіть фразеологічно книжка "витримана" в дусі буржуазного естетизму, формалізму й націоналізму" [346, 30-31]. Цей - другий "партійно-філософський", етап антиюринцівської кампанії став одним із елементів оголошеної Й. Сталіним у промові "Підсумки першої п'ятирічки" на січневому об'єднаному Пленумі ЦК і ЦКК ВКП(б) 1933 р. нової хвилі державного антинародного терору. Провідну роль у дієвій реалізації цього процесу в УСРР, головний період якого припав на період між червневим та листопадовим пленумами ЦК КП(б)У 1933 р. і мав за мету публічне дискредитування екс-наркома освіти УСРР М. Скрипника та остаточне згортання українізації, відіграв призначений за вказівкою Й. Сталіна постановою ЦК ВКП(б) другим секретарем ЦК КП(б)У і першим секретарем Харківського обкому та міському КП(б)У П. Постишев.

З підсумками згаданого Червневого Пленума ЦК КП(б)У, передусім промовою П. Постишева з критикою "помилок" М. Скрипника, зв'язані трагічні події 1933 р. у долі В. Юринця. Після його "викриття" як "апологета буржуазної ідеології" у виступі "Про чергові завдання культурного фронту у зв'язку з постановою Червневого Пленуму ЦК КП(б)У і промовою т. Постишева" на зборах партійної організації ВУАМЛІН третього липня 1933 р. президента цієї асоціації О. Шліхтера, секретар ЦК КП(б)У М. Попов у доповіді [248] на зборах харківського партактиву КП(б)У дев'ятого липня 1933 р. звинуватив ученого в "фашистсько-націоналістичній контрабанді" в науковій діяльності та визнав за

"плагіатора". А невдовзі парторганізацією Інституту філософії ВУАМЛІН було одноголосно ухвалено виключити В. Юринця з лав КП(б)У, що й було підтверджено постановою ЦК КП(б)У "Про націоналіста та плагіатора В. Юринця" від сімнадцятого липня 1933 р. Такі її положення, як-от визнання вченого за "прихильника буржуазно-ідеалістичної філософії", "плагіатора" і "лже-вченого", який "твердив про безбуржуазність нації і потреби орієнтації на західну культуру", знайшли вдячний грунт для фахової розробки у низці публікацій колег В. Юринця з Інституту філософії ВУАМЛІН у "Прапорі марксизму-ленінізму", передусім у анонімній передовій "На рівень сучасних завдань!" (1933) і статті "Боротьба на філософському фронті України на новому етапі" (1933) О. Бервицького.

Формулюючи дві групи закидів на адресу В. Юринця, насамперед звинувачення в плагіаті та ревізіонізмі марксизму в низці його праць 1932 - 1933 рр. на природничо-філософську і теоретично-філософську тематику, анонімний автор першої публікації закинув йому "пропагування" "буржуазної ідеалістичної філософії", а саме вчення Г. Гегеля, з позицій неогегельянства та "ідеалістичне перекручення" "вихідних, принципових положень діалектичного матеріалізму" у виданні [127]. Визнаючи В. Юринця за "безумовного представника буржуазно-ідеалістичної, в основному неогегельянського, фашистівського гатунку філософії", він звинуватив ученого і в "контрреволюційному націоналізмі". На наш погляд, прямим продовженням цього критичного аналізу є згадана стаття О. Бервицького. Конкретизуючи у ній більшість розглянутих закидів і звинувачень на адресу В. Юринця в філософський "вирок" усій його науково-педагогічній діяльності, він визнав ученого за "класового ворога" радянської влади на "філософському фронті" УСРР. Як і автор статті [224], О. Бервицький розглянув дві групи закидів на адресу В. Юринця, підпорядковані головному звинуваченню - розробляння "філософії українського фашистського неогегельянства в умовах диктатури пролетаріату": 1). плагіат і ревізіонізм марксизму-ленінізму в низці розвідок на природничо-філософську та теоретично-філософську тематику; 2).

"український буржуазний націоналізм", а саме "фашистська теорія месіянізму української нації", "ідея "соборності України" та погляд на "культуру націоналістичного майбутнього".

Оцінюючи неогегельянство як "філософську зброю фашизму" на підставі політично упередженого аналізу ідей його провідних представників у Італії й Німеччині, О. Бервицький вказав на В. Юринця як їх послідовника на "філософському фронті" УСРР. Зазначаючи, що сенс "особливого типу неогегельянства" вченого, як і інших "представників українського фашизму в філософії", - це пристосування "до обстанови диктатури пролетаріату" з "видимістю вірності філософії діалектичного матеріалізму", він оголосив основними джерелами "фашистського неогегельянства" в УСРР філософські й суспільно-політичні погляди Д. Чижевського і Д. Донцова. Зауважуючи, що В. Юринець та інші діячі "фашистського неогегельянства" в УСРР засвоїли "націоналістичну схему історії філософії на Україні" Д. Чижевського і "ідеї ренесансу українського біологічного націоналізму" Д. Донцова, О. Бервицький визнав за об'єднуючу цих учених "основну і властиву їм" рису "ідею націоналізму". Зауважуючи, що В. Юринець "проповідує" "*наш ренесанс націоналізму"*, та визнаючи це за "*ядро філософії фашизму"*, що його "центральною ідеєю" є "угрунтування" відриву України від СРСР", він так визначив сутність позиції ученого: "Юринець уже давно висунув ідею про потребу утворення і угрунтування *особливої філософської системи українського войовничого фашизму,* при тім *не еміграитського*, а українського фашизму, *що перебуває в умовах диктатури пролетаріату* і орієнтується на "Соборну Україну" [6, 40].

Звинувачуючи ученого в розроблянні: "теорії безбуржуазності української нації", "націоналістичної теорії орієнтації на буржуазний Захід", ідей "націонал-більшовизму" й "українського матеріалізму", - О. Бервицький звернув увагу на його культурфілософський пошук у праці [377] і статті [362]. На підставі їх розгляду, він визнав В. Юринця за розробника концепції "українського войовничого фашизму" з елементів: 1). "фашистська теорія

месіанізму української нації", 2). теорія "Великої Соборної України", 3). погляд на "культуру націоналістичного майбутнього". Вбачаючи у праці [377] осмислення двох перших із цих "націоналістичних теорій", О. Бервицький дослідив проведення В. Юринцем ідеї "соборності України" "від Візантії, через київську епоху до наших часів" крізь призму таких "головних поетичних мотивів" поеми "Золотий гомін" П. Тичини, як "час, грецький хронос" та "Чумацький шлях": "За перший опорний пункт "обгрунтування" національного "відродження" Юринець уважає ідею *надісторичності*, вічності національного відродження, яке існує поза часом, як платонівська ідея в царстві космоса, втілюючись у націях землі, як недосконалий відбиток вічної ідеї ... Чумацький шлях - це символ контрреволюційного українського національного руху, "українського відродження", що його оспівує Юринець" [6, 44]. Він узалежнив це, на його думку, ідеалізування вченим історії України та його роздуми про культуру майбутнього в статті [362] як "націоналістичні погляди" на вітчизняне минуле й майбутнє.

Оцінюючи концепцію "типу соціалістичної культури" як складник "філософії українського войовничого фашизму", О. Бервицький так доволі стисло висвітлив її сутність: "...Юринець намагається яскравими фарбами змалювати культуру націоналістичного майбутнього ... у культурі майбутнього бачить основу в тім, що метою життя будуть почуттєві насолоди (гедонізм) ... Такий є ідеал майбутньої культури у нашого націоналістичного героя" [6, 45]. Як ця стаття О. Бервицького, так і висвітлююча її зміст його ж публікація "Філософське "кредо" українського фашизму" (1933) в газеті "Комуніст", стали заключним акордом активної фази останнього етапу антиюринцівської кампанії. Прикметно, що в 1934 - 1935 рр. філософія культури В. Юринця, власне, залишилась поза увагою його критиків - очільників Інституту філософії ВУАМЛІН. Якраз після згадування П. Постишевим ученого як "філософа" українського націонал-фашизму" в доповіді [249] на зборах парторганізації ВУАМЛІН у січні 1934 р. та затвердження тоді ж січневою сесією ВУАН постанови її Президії про виключення В. Юринця з дійсних членів ВУАН саме

як: "одвертого пропагандиста буржуазної ідеалістичної філософії", "обгрунтовувача антирадянських концепцій та прагнень", "псевдо-вченого і плягіятора", "відвертого підсобника нацдемівських національно-фашистських концепцій та прагнень", - почалась заключна фаза останнього етапу антиюринцівської кампанії.

До її найприкметніших подій нами зараховано низку публікацій колег В. Юринця з ВУАМЛІН, як-от статті [42] О. Васильєвої та [263] А. Сараджева й М. Шовкопляса, які піддали критиці, переважно, публікації ученого у виданні [127]. Метою цих учених - очільників Інституту філософії ВУАМЛІН, було, по суті, замовне філософське обгрунтування обстоювання В. Юринцем "українського націоналізму" і "контрреволюційного троцькізму", з огляду на розробляння НКВС УСРР у 1934 р. серії політичних справ т. зв. антирадянських підпільних троцькістських груп, зокрема "Всеукраїнського троцькістського центру" і "Троцькістської терористичної групи" НДІ філософії ВУАМЛІН. А. Сараджев та М. Шовкопляс засудили публікацію [357] В. Юринця як "документальний вираз блоку націоналістів і троцькістів в філософії", наголошуючи, що "націоналіст Юринець не тільки пише в одному підручнику з троцькістами", а й "систематично протягує ідеологію контрреволюційного троцькізму", "даючи по суті виклад філософії фашистського неогегельянства". О. Васильєва, власне, розвиваючи відомі нам висновки О. Бервицького, оцінила В. Юринця як "ідеолога фашизму", який "фальсифікував матеріалістичну діалектику в дусі націоналістично-неогегельянського ідеалізму", щоб "протягати фашистські націоналістичні ідеї". Разом із тим, підсумки офіційних публічних критики та засудження В. Юринця були, по суті, підбиті в двох статтях [334, 336] заступника директора Інституту філософії ВУАМЛІН М. Шовкопляса.

Зараховуючи В. Юринця до групи "викритих" у цьому інституті "націоналістів і фашистів", М. Шовкопляс засудив вченого за "націоналістичну і троцькістську фальсифікацію філософії марксизму", зокрема за "свідомий відрив теоретичної роботи від практики соціалістичного будівництва" та

"перекручення суті ленінського етапу в розвиткові діалектичного матеріалізму", - і, в підсумку, визнав В. Юринця за "націоналіста" та "фашиствуючого неогегельянця". Він також побіжно торкнувся проблеми визначення ідейних засад культурфілософії В. Юринця в контексті засудження вченого і його колег за популяризування ідей мислителів української діаспори, а саме, з його точки зору, за прийняття й пропагування ворожої марксизмові схеми історії філософії на Україні: "Відомо також, що критика націоналістами Біликом, Демчуком, Юринцем відомих українських фашистів і білогвардійців - Донцова і Чижевського, - була формою протягання концепції Донцова і Чижевського" [336, 79-80]. Змушений на той час вже кілька років співпрацювати з ДПУ УСРР як секретний співробітник, не раз отримуючи завдання провокувати своїх колег і знайомих із вітчизняних наукових, культурно-мистецьких та суспільно-політичних кіл та обмовляти їх у антирадянській діяльності, В. Юринець влітку 1937 р. був заарештований Третім відділом УГВ НКВС УСРР і в жовтні того року розстріляний. Не зважаючи на ініційовані на початку 60-х рр. XX ст. дирекцією та партбюро Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР заходи, ученого й досі офіційно не реабілітовано.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 3

Вихованець низки найвідоміших вишів Західної Європи, зокрема Львівського (1908 - 1910) та Віденського (1910 - 1913) університетів, у другому з яких він отримав науковий ступінь доктора філософських наук, академік ВУАН, професор філософії В. Юринець став одним із творців харківської філософської школи і зробив, на наш погляд, найбільший внесок до розвитку культурфілософії як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. Уперше системно досліджуючи місце й роль ученого в історії вітчизняних філософії і філософії культури, ми вдалися до реконструювання головних аспектів його науково-педагогічної діяльності. Поділяючи її на два основні умовні періоди, а

саме: 1). "московський" (1920 - 1925), пов'язаний із навчанням, науковою та викладацькою діяльністю В. Юринця в кількох вишах РСФРР, 2). "харківський" (1925 - 1935), тобто науково-педагогічна робота вченого в УІМЛ та створених на його основі в 30-х рр. XX ст. філософських установах ВУАМЛІН, - ми розробили власну бібліографію праць В. Юринця. Вперше класифікуючи його друкований науковий доробок - більш ніж шістдесят публікацій, на два умовні масиви: 1). дослідження з історії та теорії зарубіжної наукової думки, 2). українознавчі дослідження, - ми системно дослідили представляючі їх умовні тематичні групи праць. Перший із цих масивів, у складі тридцяти двох досліджень з історії й теорії різних гуманітарних та природничих наук, поділений нами на умовні тематичні групи праць з історії і теорії зарубіжних: 1). філософії від античності до першої третини XX ст. та 2). естетики, соціології і фізики XVIII - першої третини XX ст.

Найрепрезентативнішим здобутком цього масиву є двадцять дві публікації В. Юринця з історії зарубіжної - ідеалістичної та матеріалістичної, філософії XIX - першої третини XX ст., зокрема перші в філософській думці УСРР комплексні дослідження вчень Е. Гуссерля, З. Фрейда, М. Шелера. Українознавчий доробок ученого - це поділені на дві умовні тематичні групи тридцять праць з історії та теорії українських: 1). літературного процесу першої третини XX ст., 2). філософії та суспільно-політичної думки того ж самого періоду. На особливу увагу з них заслуговує, на наш погляд, низка основних культурфілософських розвідок В. Юринця - монографія "Павло Тичина. Спроба критичної аналізи", п'ять публікацій у альманасі "Літературний ярмарок" і стаття "До проблеми соціялістичної культури (Вступ до книги "Микола Бажан")". Засвідчуючи у них чимале зацікавлення історією та теорією світового культуротворення, зумовлене засвоєними в студентські роки сімома комплексами знань про вітчизняні та зарубіжні наукове, культурно-мистецьке й суспільно-політичне життя: "українським", "польським", "німецьким", "австрійським", "французьким", "англійським" та "античним", - В. Юринець розробив у контексті їх дослідження своє культурфілософське вчення. Його

осмислення тривало впродовж усіх виокремлених нами етапів розвитку тематики наукового пошуку вченого, насамперед "московського" (1920 - 1925), чи етапу досліджень з історії та теорії зарубіжних філософії та психології від античності до першої третини XX ст., і, головним чином, трьох заключних - "харківських", етапів.

Ці етапи: 1). "перший уімлівський" (1925 - 1926), чи етап досліджень з історії та теорії зарубіжних філософії і естетики від Просвітництва до модерну та українських письменства і суспільно-політичної думки XIX - першої третини XX ст.; 2). "другий уімлівський" (1927 - 1930), чи етап досліджень з історії і теорії зарубіжних літератури, філософії та суспільно-політичної думки від Просвітництва до модерну і українських філософії й літератури XIX - першої третини XX ст. та 3). "вуамлінівський" (1931 - 1935), чи етап досліджень з історії й теорії зарубіжних та українських філософії і природничо-наукової думки від античності до першої третини XX ст., - припали на час поглиблених культурфілософських пошуків В. Юринця. Впродовж двох перших "харківських" етапів він, на наш погляд, розробив виокремлені й досліджені нами чотири головні умовні складові його культурфілософії: 1). осмислення основних тенденцій українського та зарубіжного культуротворення від первісності до модерну; 2). інтерпретування марксистської історико-матеріалістичної концепції у контексті аналізу марксизму та класичних учень XVII - XX ст. про суспільство, державу й право; 3). визначення засад вчення про марксистську критичну думку як "марксівську форму філософії культури" та вчення про форму художнього твору; 4). розробка вчення про "стоїчну" і "гедонічну" форми "соціалістичної культури".

В. Юринець став єдиним представником філософської думки УСРР епохи "Розстріляного Відродження", який розробив власну філософію культури, причому в контексті аналізу широкого кола проблематики філософії та інших гуманітарних наук на основі сполучення підходів марксизму-ленінізму й багатьох течій, напрямів і шкіл західноєвропейської, в основному німецької, філософської думки XIX - першої третини XX ст. Розбудовуючи свою

філософію культури на історико-матеріалістичному вченні засновників марксизму, він докладно осмислив його у контексті культурфілософських концепцій: радянських та зарубіжних апологетів К. Маркса і Ф. Енгельса; засновників неогегельянства, психоаналізу, інтуїтивізму, "філософії життя" та українських мислителів модерну і авангарду. Не раз аналізуючи основні тенденції світового культуротворення від первісності до першої третини XX ст., зокрема пропонуючи культурфілософські нариси європейського соціокультурного поступу від Середніх віків до Нового часу, В. Юринець звернув особливу увагу на формування буржуазних суспільства і культури від Нового часу до епохи модерну в Західній, Центральній та Східній Європі. Ілюструючи на прикладах Нідерландів і Німеччини зміну "етапів розвитку буржуазного суспільства" - від "піднесення та гуртування сил" буржуазії у "боротьбі з февдалізмом" до "сучасної епохи імперіялістичних воєн та пролетарських революцій", він, водночас, здійснив культурфілософський аналіз вітчизняних націо-, державо- і культуротворення від первісності до першої третини XX ст.

Визнаючи увесь цей процес, з виразної української націонал-патріотичної позиції, за безперервну історію "української нації" з властивими їй "національною ідеєю" та "національним "духом", В. Юринець, разом із тим, підкреслив, як, власне, український націонал-комуніст, що Україна "підноситься на щабель політичного буття" з "темряви неісторичного існування" лиш як "радянська держава" УСРР. Водночас, жодного разу не відзначаючи позитивного впливу російського соціокультурного буття на історію вітчизняних науки, культурно-мистецького і суспільно-політичного життя, вчений принципово розглядав їх як невід'ємний елемент загальноєвропейського цивілізаційного поступу. Не раз засвідчуючи свою західницьку ідейну орієнтацію, зумовлену умовами власного особистісного розвитку в Австро-Угорщині, різким протиставленням "українському радянству" "українського модернізму" як європейського вектора вітчизняних націо-, державо- й культуротворення, В. Юринець виступив, по суті, з ідеєю

"європеїзації" соціокультурного буття УСРР на противагу здійснюваній керівництвом ЦК ВКП(б) політиці його "русифікування". Проводячи крізь увесь науковий пошук апологію соціокультурного, в першу чергу саме наукового, поступу Німеччини від Відродження до модерну, він, хоч і доволі завуальовано, визнав німецьку модель цивілізаційного розвитку, в її ідеалі, за, фактично, взірцеву для європейських країн, зокрема й України.

Ця подвійна - радянська і, водночас, європейська, ідейна орієнтація яскраво характеризує і марксознавчий пошук В. Юринця. Зосереджуючи у цьому пошуці, розпочатому рецензією на збірник статей А. Деборіна (1923) та завершеному статтею "Значення "Німецької ідеології" Маркса-Енгельса для філософської генези марксизму" (1933), особливу увагу на вченні про базис і надбудову, вчений пояснив його з "деборінської" - антисталінської, позиції Вивчаючи історію людства в світлі аналізу співвідношення базису та надбудови, В. Юринець вдався до: 1). розгляду категорій "самовідчуження", "оречевлення" й "фетишизація" в контексті дослідження фетишизації капіталістичної культури та застереження від загрози фетишизації соціалістичної культури; 2). акцентування ідеї про позитивний вплив надбудов розвинених суспільств на надбудови менш розвинених; 3). критики недооцінки активно-перетворюючого впливу надбудови на базис. Принципово обстоюючи ідею К. Маркса про знищення в комуністичному суспільстві праці як примусу і, отже, знищення самовідчуження, та пропагуючи ідеал "вільного робітника" майбутнього, який "без ніякого натиску працюватиме на найвищому рівні витворчих сил", вчений не раз виступав із прихованою критикою сталінської теорії й практики радянського будівництва. Застерігаючи від продовження властивої капіталізму фетишизації культурних процесів у СРСР за епохи реконструкції - під час утвердження диктатури Й. Сталіна з її псевдомарксистською - тоталітарною, ідеологією, В. Юринець засудив її антигуманізм, а саме підміну історичного матеріалізму мілітаристським "економічним".

Засуджуючи вульгаризування "механістами" й офіційною наукою СРСР

категорій базис і надбудова, як-от принципово заперечуючи механістичну ідею фаталізуючого узалежнення другої від першої і спроби радянських філософів знецінити значення надбудови як такої, він вдався до осмислення цієї проблеми у рамках полемічного діалогу з відомими критиками марксизму, передусім М. Вебером, В. Зомбартом та М. Шелером. Постулюючи, у тому числі - з огляду і на їх праці, важливість активно-перетворюючого впливу надбудови на базис, В. Юринець засудив тенденцію заміни офіційною наукою СРСР історичного матеріалізму на "економічний", що зумовило б "орічевлення" "пролетарської культури" - "позбавлення внутрішнього змісту". Визнаючи за мету цієї культури "підіймання на щораз вищий рівень" та "вщіплювання" в пролетаріат "складности всього культурного процесу" і "годування любови до цієї складности", він визнав виняткову роль у цьому процесі художньої творчості. Саме в контексті вивчення її впливу на розвиток особистості та виробничих відносин В. Юринець і розробив у 1926 - 1930 рр. всі три аспекти літературознавчої складової свого культурфілософського пошуку: 1). переосмислення значення літератури в українському і зарубіжному, передусім європейському, культуротворенні; 2). визначення засад концепції форми художнього твору; 3). з'ясування настанов вчення про марксистську критичну думку як "марксівську форму філософії культури".

Дієвий учасник українського літературного процесу першої третини XX ст. в Австро-Угорщині та УСРР, В. Юринець виходив у осмисленні всіх цих аспектів з докладного розгляду, крізь призму постулатів марксизму, культурфілософських ідей і вчень М. Євшана та М. Хвильового як ідеологів модерну і авангарду у вітчизняному письменстві. Обстоюючи визначений ними європейський вектор українського національного культуротворення і, як і вони, відзначаючи провідну роль західноєвропейської науково-культурної спадщини як фундамента цього процесу, він зауважив винятковий вплив "великих творців" - діячів культури, а саме майстрів художнього слова, на соціокультурний поступ людства. Розглядаючи їх, цілком відповідно до культурфілософії М. Хвильового, як найпоказовіших суб'єктів активно-

перетворюючого впливу надбудови на економічний базис, В. Юринець вказав на те, що художні слово, образ і твір, в діалектичній єдності їх форми та змісту, є суттєвим чинником збудження культуротворчої "психічної активності особи", розвитку все нових "життєвих установок" як рушіїв формування суспільної свідомості. Підкреслюючи, що "*філософськи-вишколена й філософськи-настроєна критика*", власне, "виховувала і великою мірою творила літературу", вчений, спираючись на підсумки літературознавчих студій Л. Гросмана й М. Бахтіна, постулював новостворювану радянську марксистську літературну критику, в її ідеалі, як, по суті, "марксівську форму філософії культури" - "найвищу форму філософії".

Актуалізуючи цю проблематику в контексті осмислення специфіки розвитку радянського соціалістичного будівництва, В. Юринець розробив протягом "харківського" періоду три основні аспекти власного вчення про "тип соціалістичної культури": 1). аналіз здобутків і перспектив соціалістичного будівництва в УСРР і, в цілому, в СРСР; 2). дослідження феномена соціалізму й критичний аналіз широкого спектра вітчизняних та зарубіжних соціалістичних учень; 3). концепція "стоїчного" й "гедонічного" типів "соціалістичної культури". Відзначаючи у низці статей початку "харківського" періоду значні здобутки здійснюваної в УСРР політики українізації, учений розглянув з української націонал-комуністичної позиції і перші підсумки соціалістичного будівництва в СРСР у цілому. Проводячи крізь низку публікацій порівняльний аналіз проблем та перспектив розвитку капіталістичного й соціалістичного устроїв та унаочнюючи досягнення останнього, В. Юринець, разом із тим, піддав прихованій критиці кричущі розбіжності між марксизмом-ленінізмом та практикою його реалізації сталінським режимом за періоду реконструкції. Аналізуючи його вчення про "стоїчний" та "гедонічний" типи "соціалістичної культури", узагальнююче роздуми В. Юринця про останню, ми припустили частково засвідчене самим ученим апелювання його в цьому разі до ідей Ш. Фур'є, ідеологів "істинного соціалізму" і Ж.-М. Гюйо, а не Й. Сталіна й засновників марксизму. Це дає вагомі підстави припустити цілеспрямовано

антисталінський характер соціалістичної утопії В. Юринця, який, по суті, розробляв оригінальну версію зумовленого впливом фейєрбахіанства і "філософії життя" неомарксизму.

На кожному етапі розпочатої з негласної санкції ЦК КП(б)У в УСРР у 1930 р. кампанії офіційних критики й засудження В. Юринця: 1). першому (травень - серпень 1930), 2). другому (січень - травень 1931), 3). третьому (травень 1931 - червень 1933), 4). четвертому (червень 1933 - березень 1935), - у полі уваги опонентів, передусім представників Політбюро ЦК КП(б)У, відомих літературознавців та філософів УСРР, опинялась його філософія культури. Від визнання головних культурфілософських праць ученого - тичинознавчої монографії, публікацій у "Літературному ярмарку" та статті "До проблеми соціялістичної культури (Вступ до книги "Микола Бажан")", Є. Гірчаком за "не марксистські" та "еклектику, в якій ідеалістична концепція перемагає марксистську", критики В. Юринця на "філософському диспуті" в УІМЛ у 1931 р. перейшли до його засудження як "меншовикуючого ідеаліста". Найдокладніше засновки філософії культури В. Юринця розглянули: на другому етапі - Ф. Бєляєв, на третьому - В. Сухино-Хоменко, а на четвертому - О. Бервицький, - які зосередили головну увагу на згаданих вище його розвідках і на політичне замовлення проводу КП(б)У оголосили ученого не лише "псевдомарксистом", а й розробником концепції "українського войовничого фашизму". Одна з сотень жертв репресій 30-х рр. XX ст. на "філософському фронті" УСРР, В. Юринець залишиться в історії вітчизняної філософії одним із найвідоміших її творців епохи "Розстріляного Відродження".

РОЗДІЛ 4
П. ДЕМЧУК У ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ФІЛОСОФІЇ ТА ФІЛОСОФІЇ КУЛЬТУРИ

4.1. Внесок П. Демчука до філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст.

Один із провідних представників філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст., доктор філософських наук та член-кореспондент ВУАН, П. Демчук спільно з колегами - академіками ВУАН С. Семковським і В. Юринцем, зробив вагомий, ще й досі маловивчений внесок до розбудови харківської філософської школи першої третини XX ст. та, в цілому, українських філософських науки, освіти й культури. Вихованець Віденського університету і УІМЛ, учений відіграв важливу роль у розвитку "філософського фронту" УСРР, у тому числі, як: співзасновник УФНТ "Войовничий матеріяліст-діялектик", член філософської комісії УІМЛ і завідувач кафедри філософії НДІ філософії і природознавства ВУАМЛІН, - принципово сприяючи європеїзуванню вітчизняної гуманітаристики. Призабута постать української радянської філософської думки епохи "Розстріляного Відродження", П. Демчук плідно долучився до її розбудови збірником статей "Розклад сучасної буржуазної філософії" (1931), в кожній з яких багато в чому вперше, хоча й під гострокритичним кутом зору, знайомив громадськість УСРР із новими здобутками західноєвропейської філософії та української філософської думки діаспори. Свідок і безпосередній учасник основних геополітичних подій епохи, як-от Першої Світової та Громадянської війн, він, на наш погляд, найпоказовіше за інших його колег відобразив у власних розвідках кризу світовідчування модерну в науковому, культурно-мистецькому та суспільно-політичному житті народів Європи.

Першою й єдиною спробою системного аналізу біографії П. Демчука є стаття "Життєвий шлях професора філософії Петра Демчука" С. Кудри, який і

висвітлив на основі збереженої в Центральному архіві громадських об'єднань України архівно-слідчої справи ученого всі головні етапи його життя - від народження одинадцятого липня 1900 р. у м. Городенка на Івано-Франківщині й до розстрілу дев'ятого жовтня 1937 р. у РСФРР. Згадуючи його навчання в народній школі та приватній гімназії, сирітство і наймитування, вступ добровольцем до Легіону Січових Стрільців у 1915 р., а з 1918 р. - службу в Українській Галицькій Армії і перебування двічі в польському полоні, С. Кудра також зупинився на участі П. Демчука в 1920 - 1925 рр. у комуністичному русі в Чехії і Польщі, зокрема як співредактора офіційного органу Комуністичної партії Західної України "Наша правда" та викладача заснованої Українською комуністичною секцією при ЦК Компартії Австрії партійної школи. Відзначаючи його навчання в ці ж роки у Віденському університеті та працю в Повпредстві СРСР у Відні, С. Кудра найдокладніше дослідив головні події якраз "харківського" (1925-1934) періоду біографії П. Демчука, під час якого той брав дієву участь у науковому житті УСРР. Зосереджуючи головну увагу на висвітленні матеріалів архівно-слідчої справи ученого, пов’язаних із самообмовлянням ним себе як члена "УВО", С. Кудра окремо дослідив і офіційне реабілітування П. Демчука в УРСР у 1961 р.

Талановитий учень і, водночас, ідейний послідовник В. Юринця, П. Демчук актуалізував слідом за ним у своєму науковому пошуці тему "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" на широкому спектрі вельми показових, проте маловідомих на той час в УСРР наукових здобутків чільних напрямів, течій та шкіл німецької філософії кінця XIX - першої третини XX ст. Однак, цей внесок ученого до вітчизняної гуманітаристики, як, по суті, й уся його наукова спадщина, так і не здобулись на фахове грунтовне вивчення, хоча перші кроки у цьому напрямі, крім нас, зробили в низці публікацій [19, 76, 197, 228, 229, 340] інші вітчизняні дослідники. З огляду на це, переходимо до аналізу наукових здобутків П. Демчука в контексті розгляду укладеної нами найповнішої бібліографії його опублікованих праць. Вона дозволяє класифікувати такі два основні етапи розвитку наукового пошуку вченого

середини 20-х - початку 30-х рр. XX ст., як-от: 1). перший (1925 - 1929), чи етап дослідження, в основному, історії та теорії австромарксизму і марксизму-ленінізму та, частково, зарубіжної філософії модерну й доробку діячів української культури та філософів діаспори; 2). другий (1929 - 1931) - етап вивчення зарубіжних, головним чином німецьких, філософської й суспільно-політичної думок модерну. Друкований доробок П. Демчука - це, крім виступу російською на II Всесоюзній конференції марксистсько-ленінських наукових установ у Москві в 1929 р., ще двадцять п'ять україномовних публікацій, як-от вісімнадцять наукових статей 1927 - 1931 рр.

Крім них, а також виступів, рецензій і некролога, оприлюднених у періодиці УСРР - газеті "Комуніст" та журналах: "Більшовик України", "Гарт", "Прапор марксизму", "Прапор марксизму-ленінізму", "Пролітфронт" і "Червоний шлях", - він опублікував у видавництвах УСРР ленінознавчу монографію й згаданий збірник статей. Ці розвідки ми умовно поділили на три групи публікацій: 1). з історії й теорії марксизму-ленінізму, 2). з історії зарубіжних філософської та суспільно-політичної думок XIX - першої третини XX ст., 3). з історії українських філософської і суспільно-політичної думок того ж періоду. Враховуючи те, що ряд праць П. Демчука, в першу чергу - згаданий збірник його статей, може бути зарахований одразу до двох із цих груп публікацій, вважаємо за необхідне відзначити цей недолік такої класифікації і, водночас, вказати на її, в цілому, принципову наукову коректність. Включаючи до першої із цих груп дев'ять публікацій П. Демчука 1928 - 1931 рр.: два виступи, дві рецензії, чотири статті та монографію, - відзначимо, що всі вони досить щільно пов'язані із розглянутою вище дискусією "деборінців" і "механістів" та підбиваючою її кампанією їх офіційних критики й засудження у СРСР кінця 20-х - початку 30-х рр. XX ст. Один із чільних учасників цієї полеміки на "філософських фронтах" УСРР й, частково, РСФРР, учений розпочав її в Україні в 1928 р. кількома публічними виступами, зокрема статтями "Як професор Семковський ліквідує діялектичний матеріялізм" і "Проблема випадковости".

В цих двох осяжних науково-полемічних публікаціях П. Демчук піддав гострій критиці С. Семковського як, за його словами, основного "ліквідатора діалектичного матеріалізму" та ідеолога "механічного матеріалізму" в УСРР і здійснив комплексний історико-філософський аналіз проблеми випадковості як одного з центральних предметів полеміки "деборінців" та "механістів". Критичний розгляд філософських позицій останніх П. Демчук продовжив у рецензії "Діалектика в природі". Збірник з марксистської методології природознавства. Збірник II. Державний Тімірязєвський науково-дослідницький інститут. Вид. "Северный печатник". Вологда. 1927." (1928) і статті "Матеріяли до дискусії на нашому філософському фронті" (1929). Присвячуючи вказану рецензію огляду публікацій відомих учених-"механістів" зі згаданого інституту, а статтю - критичному аналізу ідей представників "механістів" на "філософському фронті" РСФРР, П. Демчук піддав їх гострій критиці та висвітлив передумови і перебіг цієї полеміки. Разом із тим, учений виступив того ж 1929 р. на II Всесоюзній конференції марксистсько-ленінських наукових установ на підтримку позиції А. Деборіна, а вже наступного року видав написану ним ще в 1929 р. монографію "В боротьбі за Ленінську філософію (З приводу Ленінського конспекту Гегелевої "Науки логіки")", присвячену першому в філософській думці УСРР комплексному аналізу цієї праці В. Леніна з позиції "деборінців".

Після ініціювання Й. Сталіним наприкінці 20-х рр. XX ст. "повороту на філософському фронті" СРСР, покликаного офіційно дискредитувати наукові позиції як "діалектиків", так і "механістів" з метою утвердження виняткового сталінського авторитету в цій галузі знань, П. Демчук був змушений виступити із низкою заяв. Це були його промова на "філософському диспуті" в УІМЛ (1931) та стаття "На боротьбу проти меншовикуючого ідеалізму (З приводу моїх власних помилок)" (1931), у яких він прямо визнав себе за "*рупор деборінщини на Україні*" та засудив "деборінщину" як "меншовикуючий ідеалізм". Крім того, перу вченого належить рецензія "Карл Маркс. "Критика філософії права Гегеля". Архів К. Маркса і Ф. Енгельса, ч.III., ст. 143-247"

(1928), у якій висвітлено розгляд К. Марксом у праці "Критика філософії права Гегеля" філософських і суспільно-політичних засад гегелівського вчення. Зважаючи на те, що публікація "Як професор Семковський ліквідує діялектичний матеріялізм" може бути включена і до третьої групи публікацій П. Демчука, зауважимо, що статтю "Проблема випадковости", як і щойно згадану рецензію, було б логічно зарахувати й до другої групи - кількісно та якісно найрепрезентативнішої з-поміж інших. Представлена дванадцятьма публікаціями П. Демчука за 1927 - 1931 рр. - одинадцятьма статтями і збірником статей [120], де перевидано десять із цих статей та вміщено одинадцяту - вступ, ця група розвідок засвідчила суттєве зацікавлення вченого історією західноєвропейських філософії і суспільно-політичної думки епохи модерну.

Ми виокремили у ній дві умовні підгрупи досліджень з історії та теорії: 1). "соціал-реформізму" і "соціал-фашизму", чи австрійської і німецької суспільно-політичних - марксистсько-"ревізіоністських", думок кінця XIX - першої третини XX ст.; 2). "філософії фашизму", чи західноєвропейської, переважно німецької, філософської думки того ж періоду, - перша з яких нараховує чотири, а друга сім публікацій. В 1927 - 1930 рр. побачили світ статті першої підгрупи: "Демократія та диктатура в світлі австро-марксівської школи", "Марксизм-ленінізм та соціял-демократичні ренегати", "До філософії сучасної соціяль-демократії" і "Від соціял-реформізму до соціял-фашизму", - присвячені системному аналізу суспільно-політичних поглядів провідних західноєвропейських "реформістів" та "ревізіоністів" марксизму - теоретиків II Інтернаціоналу: ідеологів німецької соціал-демократії, австромарксизму й їх апологетів. Показово, що П. Демчук звернув у першій і третій із цих публікацій головну увагу на постать та вчення М. Адлера, найдокладніше на "філософському фронті" УСРР аналізуючи у них не лише його суспільно-політичне вчення, але й філософську концепцію в їх становленні. Висвітлюючи у статті "Марксизм-ленінізм та соціял-демократичні ренегати" розгляд останніми "марксизму-ленінізму в СРСР за 10 років його існування" на основі

публікації "Радянський марксизм" М. Вернера, він присвятив дві заключні статті підгрупи системному дослідженню трансформування "соціял-реформізму" в "соціял-фашизм" на прикладі чільних теоретиків соціал-демократичного руху кінця XIX - першої третини XX ст. в Австрії і Німеччині.

Другу з цих підгруп публікацій П. Демчука відкриває стаття "VI-тий міжнародний філософський конгрес" (1927), у якій він провів перше в УСРР комплексне дослідження матеріалів шістьох міжнародних філософських конгресів першої третини XX ст. У статті "Полохливий ідеалізм" (З приводу філософії Фрідріха Йодля)" вчений, знову вперше в філософській думці УСРР, системно розглянув здобутки наукового пошуку цього визначного австрійського мислителя. На особливу увагу заслуговують п'ять інших - опублікованих у 1929 - 1931 рр., статей цієї підгрупи - не раз розглянуті вище розвідки: "Нариси про сучасний стан німецької філософії", "До філософії фашизму (З приводу "Філософії життя" Леопольда Циглєра)", "Філософська мудрість сучасної буржуазії (До характеристики філософської школи Кайзерлінга)", "Неогегеліянство як зброя фашизму" та вступ [105] до збірника статей П. Демчука, - які є його значним внеском до філософії і культурфілософської думки УСРР. У них системно актуалізовано проблемне поле зарубіжної філософії культури модерну у контексті найдокладнішого в українській радянській філософії аналізу культурфілософських учень та оцінок широкого кола "буржуазних" мислителів Німеччини кінця XIX - початку 30-х рр. XX ст. Проводячи крізь ці п'ять статей головну тему свого культурфілософського пошуку - проблему "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" і її дослідження в зарубіжних, в основному німецьких, філософії і філософії культури першої третини XX ст., П. Демчук, у той же час, звернув окрему увагу й на інші напрями культурфілософських досліджень в УСРР.

Вагомим підтвердженням цього є третя група його розвідок - п'ять публікацій 1929 - 1931 рр.: некролог, розділ або уривок із неопублікованої монографії та три статті, - в яких П. Демчук актуалізував три виокремлені нами

напрями становлення культурфілософії як напряму філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. у галузі досліджень з історії українських філософії і суспільно-політичної думки. Високо оцінюючи у некролозі "Пам'яті т. Володимира Берковича" (1931) його внесок до студій з історії філософії України в УСРР, П. Демчук звернув у інших публікаціях окрему увагу на такі важливі аспекти цих студій, як: філософська культура провідних діячів громадівського руху Т. Шевченка та М. Зібера і поступ філософських науки, освіти й культури у 20-х рр. XX ст. в українській діаспорі. Актуалізуючи перший із цих аспектів у публікаціях "Шевченко та його учителі філософії" й "Зібер та "Анти-Дюрінг" Енгельса", вчений одним із перших у філософській думці УСРР дослідив доробок М. Зібера як популяризатора згаданої праці Ф. Енгельса в статті "Діалектика в її застосуванні до науки". На окрему увагу заслуговує виконаний П. Демчуком системний аналіз формування філософської культури Т. Шевченка в контексті російської і німецької професійних культур кінця XVIII - середини XIX ст. У статті "Білоемігрантська українська філософія" він, водночас, здійснив перший у філософській думці УСРР комплексний аналіз розвитку філософських науки, освіти та культури 20-х рр. XX ст. у діаспорі на матеріалах досліджень: Д. Чижевського, Я. Яреми, І. Мірчука, Д. Олянчина і Д. Залозецького.

Звертаючи головну увагу на розвідки Д. Чижевського та І. Мірчука з історії філософії України, П. Демчук вперше в УСРР розглянув їх культурфілософські ідеї та вчення. Він приділив увагу і аналізу філософських засад наукового пошуку В. Коряка - автора "Нарису історії української літератури", у відомій нам лише за її оцінками у публікації "Богданівщина" того ж В. Коряка статті 1929 р. у газеті "Комуніст". Виходячи із біобібліографічного вивчення життєвого шляху П. Демчука та його внеску до філософії УСРР епохи "Розстріляного Відродження", ми можемо конкретизувати основні тенденції становлення наукового, зокрема й культурфілософського, пошуку вченого протягом двох виокремлених вище етапів його розвитку. Впродовж першого етапу розвитку наукового пошуку П.

Демчука - часу навчання в аспірантурі УІМЛ, а згодом і роботи на кафедрі соціології філософсько-соціологічного відділення УІМЛ у 1925 - 1929 рр., він брав доволі активну участь у кількох прикметних заходах на "філософському фронті" УСРР - кампаніях із публічних критики та засудження: "реформістів" і "ревізіоністів" марксизму, а саме найвідоміших ідеологів австромарксизму та німецької соціал-демократії; "механістів" СРСР і т. зв. "білоемігрантської української філософії". Паралельно із написанням ученим статей з історії австрійської й німецької суспільно-політичних думок кінця XIX - першої третини XX ст. у 1925 - 1929 рр., якими він і розпочав першу з відзначених кампаній в УСРР, П. Демчук ініціював публікаціями [101, 124] й дві останні з них.

Разом із тим, участь П. Демчука у II Всесоюзній конференції марксистсько-ленінських наукових установ у Москві 1929 р., як і здана ним того ж року до друку монографія "В боротьбі за Ленінську філософію (З приводу Ленінського конспекту Гегелевої "Науки логіки")", - цей, за В. Білодідом [19], "маніфест" "деборінців" УСРР, теж свідчать про вельми важливу роль вченого та його наставника В. Юринця в проведенні на "філософському фронті" УСРР у другій половині 20-х рр. XX ст. ідеологічних настанов ЦК ВКП(б). Комплексно осмислюючи з позиції "деборінців" не лише згадані головні об'єкти свого наукового пошуку, але й звертаючи окрему увагу на основні тенденції еволюції світової, передусім західноєвропейської, філософської думки уже в світлі критичної оцінки міжнародних філософських конгресів першої третини XX ст. у статті "VI-тий міжнародний філософський конгрес", він, фактично, якраз у ній і актуалізував проблему "розкладу капіталізму та капіталістичної культури", що й стала визначальним вектором його культурфілософського пошуку. Продовжуючи на початку 30-х рр. XX ст. критичний розгляд ідей та вчень ідеологів "соціал-реформізму" і "соціал-фашизму" та шевченкознавчі студії, П. Демчук поступово переходив у цей час від дослідження історії й теорії марксизму-ленінізму і філософського доробку мислителів української діаспори до комплексного вивчення німецьких

філософії та філософії культури модерну.

Цей важливий напрям філософського і культурфілософського пошуків ученого був актуалізований ним з огляду на підсумки його наукового відрядження до Німеччини, зокрема до Берліну, в 1929 р., а саме широкого ознайомлення з розвитком тогочасних німецьких філософських науки, освіти та культури. Зосереджуючи на другому етапі свого наукового пошуку увагу на докладному висвітленні західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст. крізь призму найпоказовіших, з його точки зору, її прикладів саме в німецьких науковому, культурно-мистецькому й громадському житті, П. Демчук - єдиний на "філософському фронті" УСРР, комплексно дослідив у п'яти присвячених цій темі статтях [105, 109, 114, 115, 121] 1929 - 1931 рр. проблему "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" на основі праць низки відомих культурфілософів та філософів Німеччини модерну. Разом із тим, П. Демчук, як було нами встановлено, виходив у дослідженні цієї проблеми, чималою мірою, з підсумків її культурфілософського аналізу в виданій саме за його редакцією в УСРР у 1931 р. монографії "Банкрутство буржуазної філософії. Філософія капіталізму доби занепаду" (1931) К. Зауерлянда. В цій праці відомого німецького філософа-марксиста, репресованого в 1937 р. у СРСР, нами були виявлені численні тематичні та змістові паралелі з німецькознавчими публікаціями ученого, передусім вступом [105] до збірника його статей [120].

У більшості розвідок П. Демчука виявлене доволі широке і грунтовне знайомство з розвитком наукового, культурно-мистецького та суспільно-політичного життя Австро-Угорщини і, в тому числі, Німеччини кінця XIX - першої третини XX ст., що пояснюється, з нашої точки зору, не стільки його навчанням в аспірантурі УІМЛ та науковим відрядженням до Німеччини у кінці 20-х рр. XX ст., скільки усім двадцятип'ятирічним дорадянським життєвим досвідом. Одним із чи не найпоказовіших свідчень цього, власне, є вже не раз відзначений нами факт посилання П. Демчука на дослідження багатьох відомих представників німецьких історії філософії, філософії й культурфілософії

модерну. Як випливає з укладеної нами бібліографії використаних ученим у його публікаціях видань, філософська думка Німеччини модерну і її вивчення німецькими науковцями були одним із пріоритетів його наукового пошуку. Поруч із серією класичних праць таких творців сучасної німецької філософії, як-от: Е. Касірер, Г. Коген, К. Каутський, Ф. Ніцше, Р. Ейкен, М. Шелер, О. Шпенглер і Г. Файгінгер, - ми зустрічаємо в ній чимало грунтовних розвідок і з історії зарубіжної філософії. Крім цих публікацій визнаних нині за класиків історико-філософської думки Німеччини дослідників: Ф. Гайнемана, Е. Гаммахера, Г. Глокнера, О. Кюльпе, Т. Літта, Г. Ляйзеганга, Р. Мюлера-Фраєнфельса та Р. Фалькенберга, - окрему увагу П. Демчука звернули на себе і численні матеріали п'ятнадцяти наукових, насамперед філософських, німецьких періодичних видань 20-30-х рр. XX ст.

Послідовно обстоюючи погляд про виняткову роль у становленні професійно-культурного життя країн Західної, Центральної і Східної Європи німецьких науки й культури, хоч і констатуючи їх занепад та стагнацію в 10-20-х рр. XX ст., П. Демчук, що показово, виявив у статті "VI-тий міжнародний філософський конгрес" відверті симпатію та співчуття до Німеччини як країни-учасниці Першої Світової війни. Критикуючи позицію "сінедріону "Великих Держав" - Антанти, щодо Німеччини, яка "розтоптана, знесилена, в болоті лежала у стіп героїв Версаля", вчений так засудив у цій статті "каннібальське бенкетування" "філософських агентів Клемансо та Ллойд-Джорджа" "над розбитою Німеччиною" на П'ятому міжнародному філософському конгресі 1921 р.: "Філософія дала моральну санкцію, своє високомудре placet імперіялістичним шейлокам, які так безжалісно, з садистичною насолодою дегенератів, різали м'ясо з тіла німецьких трудящих мас" [123, 124]. З явним пієтетом ставлячись до Німеччини - "колись країни філософів і мислителів", що її літературу і, власне, всю культуру, він визнав у "Нарисах про сучасний стан німецької філософії" за "найбільш европейські", П. Демчук розглядав саме цю країну і як взірець соціокультурного поступу за "періоду розквіту капіталістичних процесів", і як головний приклад "*кризи капіталістичного*

суспільства в цілому". Ілюструючи її на прикладах "цілковитого культурного розкладу" Німеччини періоду "фашистської воєнізації", він розкривав "розклад капіталізму та капіталістичної культури" у світлі фахового розгляду кращих здобутків німецьких науки і культури, як-от поезії С. Георге.

Один із очільників групи "деборінців" на "філософському фронті" УСРР 20-30-х рр. XX ст., П. Демчук, на наш погляд, саме під час його полеміки з "механістами" найпоказовіше виступив із постійно приховуваною ним, та, все ж таки, достатньо виразною критикою догматизування й метафізації марксизму-ленінізму офіційною наукою СРСР. У низці публікацій з історії і теорії марксизму-ленінізму, передусім статті "Проблема випадковости", він, як і В. Юринець, піддав гострій критиці фаталістичне тлумачення ідеологами "механізму" явища випадковості, а саме його повне заперечення. Проводячи крізь цю статтю докладно розроблену ним у ленінознавчій монографії тезу про те, що "механісти" "відкидають основний нерв марксизму - діялектику, що є методологією пізнання", і заперечують у ній "будь-яке значіння чогось окремого, суцільного, вищого" над "конкретні науки", П. Демчук, водночас, виступив проти спроб догматизації опонентами "механістів" марксизму-ленінізму як "адекватного" й, навіть, "абсолютного" пізнання. В статті "Проблема випадковости" вчений відверто та рішуче виступив "проти фаталістичної постановки" - "*абсолютного детермінізму*", і "механістів", і теоретиків сталінізму. Наголошуючи, що теза про "адекватне пізнання" може відноситись "тільки до системи, що находиться в непорушнім спокою, смерті", а "природа не є мертва, а вічно рухається", чим таке пізнання й унеможливлюється, П. Демчук виразно постулював своє, відмінне від сталінського, бачення поступу людства з огляду на явище "випадковости".

Визнаючи філософію за "найвищу, найкваліфікованішу частину людської культури" - за "душу й дзеркало культури", вчений був доволі далекий від ототожнення "партійності" певного з щаблів багатовікового розвитку філософських освіти, науки та культури із істиною як такою. Зауважуючи, що "нема абстрактних, неперемінних, абсолютних філософських правд", П. Демчук

підкреслив: "Надкласової філософії, науки немає; буде безкласова, але це аж у комуністичному безкласовому суспільстві" [123, 117]. Прикметно, що вчений ніколи не підтримував догматизації певних філософських знання, школи або вчення як абсолютно істинних, у тому числі й марксизму-ленінізму, та виступив у статті "Білоемігрантська українська філософія" проти цього, досить двозначно, з точки зору радянської офіційної науки епохи реконструкції, пояснюючи позицію її самої щодо філософської думки СРСР. Визначаючи місце й роль останньої у радянському типі класового суспільства, він зауважив: "Філософія, що являється неначе дзеркалом для тієї кляси чи соціяльної групи, що її заступає, розкриває навстіж всю ідеологію, навіть весь комплекс психологічних настанов, які дуже часто скриваються за ширмою уміло набраної офіціяльної фразеології" [108, 7]. Іншою, теж, критичною як щодо "буржуазної", так і філософії СРСР, є думка П. Демчука зі статті "Марксизм-ленінізм та соціял-демократичні ренегати": "...вчені та філософи, хоч би як не маскувались, завжди були і є в клясовому суспільстві "прикажчиками панівної кляси" [112, 284].

Показово, що прізвище Й. Сталіна та низка цитат із його виступів, є тільки в двох публікаціях П. Демчука, виданих у 1931 р. - на початку кампанії його офіційних критики та засудження як "меншовикуючого ідеаліста". Так, вдаючись у статті "На боротьбу проти меншовикуючого ідеалізму (З приводу моїх власних помилок)" до вимушеного самообмовляння як "*рупора деборінщини*" в УСРР, він кілька разів послався на доповідь Й. Сталіна "на конференції аграрників-марксистів". Водночас, П. Демчук відкрив вступ до збірника своїх статей епіграфом-цитатою з промови Й. Сталіна, в якій останній протиставив досягнення "планового" "народного господарства" "невилікувальним хоробам капіталізму". Побіжні й загальні, ці посилання мають, по суті, виразно популістський характер, декларативно маскуючи ідейно-світоглядну визначеність наукового пошуку вченого філософськими й культурфілософськими вченнями ніби, в основному, В. Леніна та Й. Сталіна. З нашої точки зору, ленінознавчий вимір досліджень П. Демчука має доволі

вузький характер, тоді як вивчення ним наукової спадщини К. Маркса і Ф. Енгельса, редактором першого видання українською мовою монографії "Діалектика природи" другого з яких і був П. Демчук, справило суттєвіший вплив на його культурфілософський пошук. Головним предметним полем наукового пошуку вченого, проте, став, на нашу думку, якраз широкий спектр здобутків західноєвропейської філософії та філософії культури модерну.

4.2. Проблематика філософії культури у науковому пошуці П. Демчука

4.2.1. Висвітлення П. Демчуком учень зарубіжних культурфілософів XIX – першої третини XX ст.

Виходячи з підсумків попереднього аналізу в статтях [47, 59, 60, 67] і другому розділі проблеми вивчення і використання П. Демчуком здобутків зарубіжної культурфілософської думки XIX - першої третини XX ст., ми пропонуємо поділ цих, опрацьованих ним, джерел на дві головні групи - публікації представників німецьких: 1). марксистської філософії культури, 2). немарксистської культурфілософії. Перша з них містить, крім розвідок К. Маркса та Ф. Енгельса, й монографію "Банкрутство буржуазної філософії. Філософія капіталізму доби занепаду" К. Зауерлянда, яка зіграла винятково важливу роль у культурфілософському пошуці вченого в галузі його студій з історії зарубіжних філософської та суспільно-політичної думок модерну. Саме ця праця стала, на наш погляд, головним імпульсом розвитку культурфілософського пошуку П. Демчука з кінця 20-х рр. XX ст. і одним із його основних теоретичних джерел. Досить вагомими аргументами на користь цього твердження є пов'язані нами із редагуванням вченим виконаного О. Соболівим і опублікованого харківським видавництвом "Пролетар" у серії "Філософсько-наукова бібліотека" в 1931 р. перекладу цієї праці К. Зауерлянда явні тематичні та прямі текстуальні збіги між нею і серією німецькознавчих

публікацій П. Демчука 1929 - 1931 рр. Ми припускаємо ймовірність його знайомства з К. Зауерляндом - діячем Міжнародної організації пролетарської солідарності, а в 1929 - 1931 рр. - членом Секретаріату її ЦК, під час наукового відрядження до Німеччини у 1929 р.

Встановлено, що висвітлення П. Демчуком ідей та вчень німецьких філософів культури модерну: Р. Ейкена, К. Йоеля, А. Швейцера, Е. Утіца, О. Шпенглера, - пов'язане з опрацюванням ним тексту праці К. Зауерлянда ще до її виходу в світ в УСРР. Всі ці п'ять мислителів були включені нами до групи представників немарксистської культурфілософії, концепції яких вивчались П. Демчуком. Крім прямого співпадіння наведених у його статтях і праці К. Зауерлянда цитат із розвідок чотирьох перших із цих науковців, ми зафіксували і задіяння П. Демчуком широкого спектра використаних К. Зауерляндом праць німецьких філософів та істориків філософії XIX - першої третини XX ст., а саме: Ф. Гайнемана, Л. Герцберг, В. Канмана, Е. Кріка, Г. Ляйзеганга, Р. Мюлєр-Фраєнфельса, Ф. Розенцвайга, Ф. Тьоніса і Л. Циглєра. Всі три, актуалізовані вченим у 1929 - 1931 рр. - одразу після подорожі до Берліну, напрями його культурфілософського пошуку в галузі досліджень з історії зарубіжних філософської й суспільно-політичної думок модерну, визначені пріоритетним впливом змісту праці К. Зауерлянда. Як і він, П. Демчук зосередив увагу в своїх німецькознавчих статтях на кризі "буржуазної філософії" модерну, передусім у Німеччині, як показовому прояві "розкладу капіталізму та капіталістичної культури". Критично аналізуючи, як і автор праці [149], специфіку відображення цього явища на прикладах провідних напрямів, течій і шкіл "філософії капіталізму доби занепаду", передусім "філософії життя", П. Демчук висвітлив його, слідом за К. Зауерляндом, і на прикладі моністичної філософії та неогегельянства.

Культурфілософський пошук П. Демчука виразно засвідчив його питому висхідну ідейно-тематичну зумовленість культурфілософською проблематикою праці К. Зауерлянда. Водночас, він є, значною мірою, оригінальним, бо в ньому, на відміну від праці [149], центр ваги перенесено з докладного розгляду

суспільно-економічних чинників західноєвропейської соціокультурної кризи модерну й аналізу сутності "буржуазної свідомості" на осмислення теми "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" у "філософії життя" та, частково, моністичній філософії і неогегельянстві. П. Демчук розробив цю тему в статтях [109, 121] про життя й творчість знаних представників "філософії життя" Л. Циглєра та Г. Кайзерлінга, постаті яких були лише вкрай побіжно згадані К. Зауерляндом. Якщо останній досить принагідно висвітлив і роль Ф. Ніцше й О. Шпенглера в дослідженні західноєвропейської соціокультурної кризи модерну, то П. Демчук звернув особливу увагу на культурфілософські ідеї та вчення цих мислителів, а також і на доволі поверхово розглянуту його німецьким колегою історію "Союзу моністів". Разом із тим, не зважаючи на низку вказаних розбіжностей у культурфілософських пошуках німецького і українського вчених, головним їх об'єктом була західноєвропейська та, в першу чергу, німецька "філософія капіталізму доби занепаду", тоді як головним предметом - тлумачення її представниками "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" на прикладі, переважно, Німеччини кінця XIX - першої третини XX ст.

К. Зауерлянд присвятив вступ до своєї праці і три її перші розділи - "Буржуазна свідомість", "Банкрутство увічнення" та "Увічнення банкрутства", комплексному культурфілософському аналізу чинників соціокультурної кризи модерну в Західній Європі та її ж філософського відображення в "буржуазній свідомості". Маючи за мету "*показати, що сучасна буржуазна філософія*" імперіалізму, "економічна суть" якої - "монопольний капіталізм", - це "*дальший доказ занепаду капіталізму*", К. Зауерлянд звернув у першому розділі головну увагу на еволюцію "буржуазної свідомості" під час формування "капіталістичного способу виробництва". На його думку, перехід від "вільної конкуренції" до "монопольного капіталізму" "виявився" в "буржуазних" свідомості та філософії як "релятивізація абсолютної категорії вільної конкуренції" й "релятивізація абсолютної раціоналістичної картини світу". Оцінюючи у другому розділі це "банкрутство увічнення" - "переціновання всіх

цінностей" "буржуазних" світогляду та філософії епохи "вільної конкуренції", після того, як "буржуазна філософія" вже наприкінці XIX ст. припинила бути "*служницею точних наук*", К. Зауерлянд констатував і розглянув "кризу в усіх галузях науки й життя" країн Західної Європи епохи модерну. Аналізуючи у третьому розділі явище "увічнення банкрутства" в "буржуазних" свідомості та філософії - спроби "спинити поступ там, де він виходив поза капіталізм", він звернув головну увагу на філософські та культурфілософські ідеї і вчення багатьох представників чільних напрямів, течій та шкіл зарубіжної, головним чином німецької, філософії модерну, насамперед "філософії життя".

На відміну від К. Зауерлянда, який побіжно згадав Ф. Ніцше як "буржуазного філософа", який підніс гасло "переціновання всіх цінностей" у філософії модерну та досі "користається з великої популярности" як "великий попередник і провісник нового світу", П. Демчук доволі докладно дослідив роль автора "Так казав Заратустра" у осмисленні кризи світовідчування модерну. Зауважуючи у статті [112], що "Ніцше промовляє мовою великого імперіялістичного капіталу", вчений зазначив, що "філософія Ніцше - це філософія наростання сили капіталізму". Активно актуалізуючи ідеї Ф. Ніцше в найдокладніших в УСРР дослідженнях вчень його апологетів Л. Циглєра та Г. Кайзерлінга, П. Демчук зосередив увагу, головним чином у статті [109], на з'ясуванні такої, на його думку, важливої риси їх концепцій, "філософії фашизму" й усієї "буржуазної філософії" модерну, як "ніцшеянська ідея трагізму" - "філософія "трагічного" Ф. Ніцше. Саме від "ніцшеянської ідеї трагізму" вчений узалежнив генезис у "буржуазній філософії" ідеї "увічнення банкрутства" як "ренесансу" "капіталістичного світу" та його культури - прямо закинув "войовничому фашизмові", що той "поклав вчення" "цього геніяльно-божевільного філософа" "в основу своєї дії, зверненої на ренесанс капіталістичного суспільства": "Цинізм і одчайдушність своєї кляси фашистівські філософи ладні виводити від діонізівського почину Ніцше. Ясно, що Ніцше з його "*надлюдиною*" й до максимального напруження доведеною волею, хотінням жити навіть "*всупереч умовам, навіть всупереч долі* дуже

приваблює до себе увагу фашизму" [109, 268].

Докладно висвітлюючи у цій та інших публікаціях з історії німецьких філософської й суспільно-політичної думок класифіковану та востаннє розглянуту ним у вступі [105] до збірника його статей низку "рис" кризи "буржуазної філософії", передусім такі, як: "песимізм", "ніцшеянська ідея трагізму", "авантюрний волюнтаризм", ідея "ренесансу" "капіталістичного світу" і "буржуазної культури", - П. Демчук, на наш погляд, чітко пов'язав їх оприявлення якраз із філософією Ф. Ніцше. Прикметно, що вчений вбачав у ній теоретичне джерело і всіх інших відповідних "рис" - "клясової неприхованості", або "партійності", "піднесення експльоатації до вічної істини" та наскрізного для "буржуазної філософії" "принципіяльного антиінтелектуалізму", зокрема в статті [115] відзначив, що саме "геніяльний безумець німецького імперіялізму Ніцше своєю апотеозою гону (Trieb) "білої бестії" розпочав "бунт буржуазної філософії проти розуму, інтелекту, логосу". Вважаючи його творчу постать, як і К. Зауерлянд, за наріжний камінь "філософії капіталізму доби занепаду", П. Демчук виходив із прихованого визнання виняткової ролі автора "Так казав Заратустра" в історії світової філософії. Відверто солідаризуючись у статті [117] з визнанням Ф. Йодлем того, що оте "велике противенство практичних світопоглядів, яке проймає собою наш час", він "означив би просто антитезою Маркс-Ніцше", вчений провів крізь німецькознавчі розвідки тенденцію високої оцінки і Ф. Ніцше як "значного" мислителя, й "оригінальних проявів" його "доволі сильного філософського духа".

Співставляючи історичні масштаби постатей засновника марксизму та "блудного утікача" й "геніяльного безумця", П. Демчук виявив вельми неоднозначне ставлення як до Ф. Ніцше, так і до "філософії життя" з усім розмаїттям її філософських та культурфілософських поглядів, ідей і вчень. Протиставляючи, як і К. Зауерлянд, "Wissenschaftsphilosophie" та "Lebensphilosophie", а саме "старий европейський спосіб думання", чи "аполітичну "позачасову" "раціоналістичну філософію" другої половини XIX ст., як-от неокантіанство, і "філософію життя", як "найкращу ідейну базу

творення й наростання філософії фашизму" в XX ст., П. Демчук присвятив виняткову увагу висвітленню другої з них, великою мірою, не з позицій сталінської версії марксизму-ленінізму. Вивчаючи розвиток "філософії капіталізму доби занепаду" на основі джерельно-методологічної бази марксизму-ленінізму, він органічно сполучав її з аналізом ідей і вчень "буржуазних філософів" на не менш грунтовній базі зарубіжних, переважно німецьких, філософської та культурфілософської думок модерну. Не раз виявляючи явну генетичну інтуїтивно-ментальну суголосність, як європеєць за походженням та освітою, з системою ціннісно-світоглядних настанов інтелігента Австро-Угорщини і Німеччини початку XX ст., П. Демчук засвідчив приховувану під зовні радянською європейську - германоцентричну, ціннісно-ідейну зорієнтованість. Яскравим виявом цієї специфіки ментальної самоідентифікації було використання ученим, як, по суті, рівноцінних з марксистськими джерел, численних розвідок німецьких істориків філософії та провідних творців нових німецьких філософії і культурфілософії.

Особливе ж місце в цьому представницькому переліку, крім згаданих ним та К. Зауерляндом: К. Йоеля, Р. Ейкена, А. Швейцера та Е. Утіца, - посів, поруч із Ф. Ніцше, його чи не найвідоміший послідовник О. Шпенглер. Побіжно згадуючи його культурфілософію як приклад "супротивників теорії поступу", К. Зауерлянд вказав, що "біологістична теорія суспільства визнає лише розвиток націй, і саме у кругобігу (період дитинства, мужности і старости)", де "нації заступають одна одну в пануванні світом", а "Шпенглер намагався застосувати цю теорію для обгрунтування регресу капіталістичного Заходу". На відміну від нього, П. Демчук визнав автора "Занепаду Європи" за чільного оновлювача "ніцшеянської ідеї "трагізму" в "філософії капіталізму доби занепаду", постійно актуалізуючи його ідеї та вчення в німецькознавчих статтях 1929 - 1931 рр. Розцінюючи "морфологію світової історії" О. Шпенглера як яскравий зразок переходу німецької культурфілософії від констатування європейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст. до протистояння їй під знаком "трагічного героїзму", він плідно

використав розвідку "Занепад Європи" як виняткову за масштабом наукового пошуку спробу аналізу "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" у "буржуазній філософії" модерну. Підходячи з цієї позиції до аналізу "морфології світової історії", П. Демчук, що показово, дослідив крізь призму висновків цієї праці всі виокремлені ним, як "найвластивіші", "риси" кризи "буржуазної філософії" модерну й "сучасної капіталістичної культури".

Вказуючи на ряд "характерних рис" "хворого" монополістичного капіталізму" - "колективізм, механізацію, стандартизацію", що остаточно заступають місце "індивідуалізму" і, в цілому, "зводять" особистість-"одиницю" до "фабричного бездушного гвинтика" в складі "групи, колективу", він, водночас, відзначив розвиток подібних за змістом процесів - "суцільної колективізації" і "індустріалізації", у СРСР. Чітко констатуючи у публікації [114], що "конвеєр не знає людини як одиниці, а знає групу", і "про одиницю в розумінні періоду раннього капіталізму більше не може бути й мови", П. Демчук, на наш погляд, не міг не співставляти усі типові прояви цієї наскрізної тенденції соціокультурного розвитку країн європейського континенту кінця XIX - першої третини XX ст. Не раз засуджуючи у 1929 - 1931 рр. італійський фашизм і німецький націонал-соціалізм, вчений, разом із тим, не міг не спостерігати утвердження в СРСР сталінізму - цієї спорідненої з режимами Б. Муссоліні й А. Гітлера диктатури. Аналізуючи специфіку кризи міщанства, як "соціальної групи", в країнах Західної Європи та, власне, в СРСР, П. Демчук, певно, розумів під "давлячою" її "тяжкою машиною стабілізації й раціоналізації новітнього капіталізму" таку ж "машину" радянського устрою періоду реконструкції. Проте, він не міг не провести прямих паралелей між ортодоксалізацією й мілітаризацією соціокультурного буття Німеччини й СРСР на засадах вчення Г. Гегеля, приховано вказуючи у статті [115] на їх подібні ідеї щодо "неогегеліянського (читай, фашистського), виховання в державному масштабі" та "визнання держави, як найпершого і святого обов'язку".

На наш погляд, ознакою культурфілософського пошуку П. Демчука є прихована за радянською політичною риторикою явна солідаризація з

критичним оцінюванням у "філософії капіталізму доби занепаду", в першу чергу саме автором праці "Занепад Європи", реалій капіталістичного і соціалістичного устроїв. Критикуючи О. Шпенглера, він не раз нейтрально та з відчутним пієтетом згадував його, зокрема як одного з низки "визначних буржуазних філософів" - представників "Lebensphilosophie", і одного з "найвизначніших стовпів модерної філософії сучасної буржуазії". Завуальовану подвійність свого ставлення до ідей автора "Занепаду Європи" П. Демчук оприявнив у формі ряду натяків під час коментування цієї праці, як-от пояснюючи "розпад кантіянства": "Фашизм, як і дрібне міщанство, що йде на його припоні, не може сприйняти Канта, особливо через його категоричний імператив ... В категоричнім імперативі фашизм чує відгук Моралі Русса, взагалі голос про "людство". Сучасна ж буржуазія не хоче нічого й чути про "людство", "гуманність", "загальнолюдська мораль" й т. п. Вона бо знає й признає тільки клясу, клясову мораль. Шпенглер, наприклад, прямо заявляє, що соціялізм - це "останній змисл категоричного імператива, "примінений в політичному, суспільному й господарчому житті" [114, 28]. Чи це не спроба критики протиставлення "класової" моралі загальнолюдській, а посилання на О. Шпенглера - натяк на розуміння ним соціалізму як "перебуваючої під знаком мети можливого максимуму життєчуття" "механічної" "системи волі до влади" із "виключно імперіалістичною" ціллю? Вже перші згадки П. Демчука про вчення О. Шпенглера в статтях [108, 114] мали аргументувати тезу про світоглядно-методологічну кризу "буржуазних" філософії і суспільно-політичної думки першої третини XX ст. як яскравий прояв тогочасної західноєвропейської соціокультурної кризи. Цікаво, що, фактично, весь розгляд констатованого вченим пізніше - у публікації [105], занепаду європейських образотворчого мистецтва й музики модерну заснований на цитуванні праці "Занепад Європи" і підтримці визнання в ній кризи "у всьому малярстві й музиці сучасної Европи". Визнаючи О. Шпенглера за "голос сумління й розуму капіталізму", звернений до "керівників капіталістичного суспільства" з гаслом "дальнішої боротьби", П. Демчук вказав: "Іншими словами, Шпенглер учить,

що, мовляв, наша культура, наш світ безперечно мусять загинути, як і всі попередні великі культури, але нічого опускати руки, бо *"на наш вік вистачить"*. Шпенглер виходить із засновка циклового розвитку, себто: кожне суспільство має свій початок, а тому має і свій кінець, який приходить, як завершення циклю. Кінцевою ознакою наближення смерти, цебто кінця циклю розвитку, є гіпертрофія цивілізації й загибель культури. Шпенглер признає, що "абендлянд", себто країни західньої европейської культури, увійшли вже у цю фазу гіпертрофованої цивілізації, що й означає близькість смерти. Шпенглер не знає ніякого переходу від нижчої до вищої форми суспільства. Капіталізм і є замкнутий цикл, тому його загибель є загибель світу. Але він учить, що цей цикл ще не остаточно закінчений, і найважливіше: *боротьбою його можна продовжити*" [105, XX].

Визнаючи автора "Занепаду Європи" за одного з "без сумніву найвизначніших стовпів модерної філософії сучасної буржуазії" й "духовних апостолів індустріяльного "Hochkapitalism-у", П. Демчук вказав у статті [121] на розробляння ним ідеї "ренесансу" "капіталістичного світу" і "буржуазної культури". Ілюструючи на основі праці О. Шпенглера й такі "риси" "філософії капіталізму доби занепаду", як "ніцшеянська ідея трагізму" та "піднесення експльоатації до вічної істини", він так пояснив першу: "Трагічна судьба капіталізму - загинути, але він мусить саморозвинутись до крайнього свого апогею ... а це можливе тільки на шляху жорстокої, безнещадної боротьби з тими темними силами, що вже тепер підкопують капіталізм. Тут Шпенглер закликає ... до неприхованої боротьби, кривавої розправи з революційним пролетаріятом, якнайлютішим ворогом капіталістичної культури" [105, XXI]. Зауважуючи, що "філософія войовничого фашизму" "вчить зневажати всі науки, всі історичні закони, а брати тільки своє клясове *хочу*", П. Демчук оголосив це "авантюрним волюнтаризмом": "Це філософія, що вище ставить удар шаблею, ніж якусь плаксиву книжку. Тому, наприклад, для Шпенглера, Архімед з усіма своїми винаходами й обрахунками в історичному аспекті, куди менше має значення ніж салдат, що вбив його при штурмі Сіракуз. Це вже, як

бачимо через аналогії, пряма ідеалізація фашистських банд, які ні перед чим не зупиняються на шляху боротьби за "історичне самовиживання" буржуазії. Місце історичної закономірності займає у філософії фашизму до абсурду доведена гіпертрофія волі" [105, XXIV].

Виходячи у розгляді згаданих "рис" "філософії капіталізму доби занепаду" у вказаній публікації, чималою мірою, з докладно дослідженого першого тому праці "Занепад Європи", П. Демчук активно залучив до цього культурфілософського аналізу й розглянуті К. Зауерляндом дослідження з філософії культури А. Швейцера, Е. Утіца, К. Йоеля та Р. Ейкена. Звертаючись до праць двох перших із них, а саме: "Розклад і відбудова культури. Культурфілософія. Ч. 1." та "Культура і етика. Культурфілософія. Ч. 2." А. Швейцера і "Культура сучасності" Е. Утіца, - К. Зауерлянд навів чотири цитати з них як приклади констатування знаними представниками "філософії капіталізму доби занепаду" кризи "буржуазних" культури й філософії першої третини XX ст. Підкреслюючи у вступі до своєї праці, що "філософія доби занепаду капіталізму", в цілому, "тримається тої думки", наче "криза капіталістичного суспільного ладу" є "продукт кризи світогляду", тоді як найбільше в цій кризі завинило саме "мислення, що не йшло одним кроком із розвитком", він ілюстрував це "поясненням кризи з духовного стану" в дослідженні А. Швейцера: "Ми стоїмо під знаком занепаду культури. Не війна створила це становище. Вона сама є тільки одне з його явищ. Дане духовно перетворилося у факти ... Відставка культури сталася без боротьби й непомітно, своїми думками вона відстала від життя, ніби виснажилася йти одним кроком із ним" [149, 2]. Разом із тим, К. Зауерлянд процитував у другому розділі другу частину цієї праці на підтвердження тези, що "виникає "безетична культура", в "якій помітно, що носієм її не є абсолютні, вічні моральні цінності".

Переходячи у третьому розділі до аналізу "критичного ставлення буржуазної філософії до ідеї поступу", він знов використав цитату з цієї праці А. Швейцера: "Поняття поступу, що вже починаючи від Бекона, Паскаля та Ляйбніца, поширилося разом із розвитком капіталізму, дійшло тепер свого

кінця й розкладу. Та і як може філософ доби занепаду капіталізму вірити в поступ, коли ж для всіх очевидно, "що йде самознищення культури. І те, що від неї ще лишається, є вже непевне. Воно ще стоїть, бо підлягало руїнницькому натиску, що його жертвою впало інше. Але і його так само побудовано на піску, на гальці. Найближчий *завал* може потягти й це за собою" [149, 71]. У цьому розділі є посилання і на рядки з праці Е. Утіца як аргумент проти ідеї "нового розквіту капіталізму": "За наших днів не треба якоїсь надмірної проникливости, щоб скрізь відкривати ознаки занепаду. Порівняно з яскравим південним сонцем, що марнотратно розливає сумні спогади про останні роки миру, сучасне ввижається як у блідому мерехтінні вечірньої зорі: стара й горда культура у страшних корчах сходить у могилу; смертельна боротьба розпочалася" [149, 100]. Показово, що три з цих цитат використані П. Демчуком з тією ж метою - аргументувати кризу "буржуазних" культури та філософії на основі праць відомих представників другої з них. Наводячи заключний рядок другої цитати А. Швейцера в контексті аналізу "ніцшеанства" в статті [109], він використав по одній зі згаданих цитат із праць А. Швейцера та Е. Утіца у публікації [105] як ілюстрацію тези про визнання "буржуазною філософією" "кризи" як її самої, так і капіталістичної культури загалом.

П. Демчук використав у статтях [105, 109, 114] чотири з дванадцяти розлогих цитат з досліджень "Душа й світ" і "Філософська криза сучасності" К. Йоеля, наведених К. Зауерляндом, з тією ж, що й він, метою пояснити специфіку тлумачення в "буржуазній філософії" явища "розкладу капіталізму та капіталістичної культури". Так, у публікації [105] вчений цілком вмістив одну з наведених К. Зауерляндом цитат з праці "Душа і світ", визнану ним за яскравий вияв "занепаду капіталістичного світу". Вбачаючи у цих роздумах "відомого буржуазного культур-філософа" К. Йоеля прояв "цілковитої резигнації" тих представників "філософії капіталізму доби занепаду", в яких "є ще стиль і фраза", П. Демчук дав ось який їх переклад: "*заніміли церковні дзвони, вічність мовчить, але галасливо летять часи, і ніхто не знає, що проб'є наступна година. Безперечно, будувати ми вміємо і то, як під морем, так аж до хмар;*

але ж наша духовна будова залишається незакінченою й безборонні стоїмо ми проти вітрів дня та ураганів ночі, проти хитань духа часу й криків критики. Старе є гниле й ветхле, а нове, довго сподіване не хоче прийти; і так ступаємо ми назустріч вікові розпачу. Але із занепадом найвищих знань іде занепад найвищої моці, а з силою переконання падає і сила дії, з істиною - ясність, з ясністю - певність, і ми станемо чужинцями самі в собі, бо ми не знаємо ані що ми є, ані хто ми повинні бути, бо ми не шукаємо відповіді на питання всіх питань: "Що є душа світу та чи світ є душею" [105, XIV-XV].

Вперше П. Демчук процитував К. Йоеля в циглєрознавчій публікації, де вмістив другу частину з наведеної К. Зауерляндом цитати з тієї ж праці: "Чи не стоїмо ми вже в середині віку скепсіса, занепаду всіх світоглядів, розкладу всього того, що зв'язувало і зміцнювало з часу ненависти Ніцше до системи, бо тепер уперше релятивізм виступає як ясна теорія. Чи не лежить зараз у всьому перемога *релятивного* над абсолютним, перемога строкатого, мінливого життя над твердими формами і законами? Для філософії, яка шукає цілого, грозить небезпека, що істина розвіється в мінливій гіпотезі і практичній калькуляції, в опортунізмі та віртуозності, в афористиці та парадоксії, в сумніві, та мріянню, в танці й забаві. Так, істина хитається, вона сьогодня блукає й спотикається, бо вона не має більше ні пристановища ні батьківщини в мисленню". Karl Joel: Die philosophische Krisis der Gegenwart" ... Так голосить над руїнами колись такого могутнього німецького клясичного ідеалізму сьогоднішній його нікчемний епігон, представник сучасного "боязливого ідеалізму". Це голос страху засудженого на смерть міщанства перед все нівелюючим тиском великого капіталізму - фордизму" [109, 249-250]. Як і німецький колега, він визнав ці думки К. Йоеля, який "неначе паяц над розбитим коханням плаче над недолею істини", за аргумент на користь тези про "абсолютну релятивізацію" істини у "буржуазних" філософії й науці модерну.

Аргументуючи своє визнання кризи "буржуазної культури" модерну низкою цитат із праць К. Йоеля, К. Зауерлянд доповнив їх чотирма посиланнями на розгляд цієї проблеми у розвідці "Духовні течії сучасності" Р.

Ейкена, як-от звернув увагу на визнання ним "непевності грунту", на якому "стоїть усе наше культурне життя" і "наша наукова праця". На окрему увагу заслуговує апелювання К. Зауерлянда, в контексті докладного аналізу "критичного ставлення буржуазної філософії до ідеї поступу" в третьому розділі, до роздумів Р. Ейкена, що були використані П. Демчуком у статті [114]: "За таких часів не може процвітати ніяка віра в поступ; знають бо, що поступ не може повести далі; є тільки дві перспективи: втримуватися в теперішньому стані і при тому намагатися до повороту назад, до зв'язаного господарства в середньовічному значінні (при збереженні капіталізму) або - розклад і перехід до вищої суспільної форми, а за нею постає - привид, мара більшовизму, диктатура пролетаріяту, поступ соціялістичного будівництва. Ойкен дуже часто визнає: "Всі ті життєві концентрації дуже захитано в їхньому складі й пануванні: щодо мистецької й етичної сторони це є очевидне, *але й ідея поступу не має більше старої сили й старих чар, ми не знаємо, куди цей поступ нас веде й кому він буде на благо*, та і його дійсність дуже захитано у нас в якнайглибших життєвих питаннях. Якщо потім теперішньому життю взагалі бракує всеохопливої мети й міцного об'єднання, то одночасно бракує й сили дорости до напливу дійсности, щоб внутрішньо опанувати його і в такому повороті до активности знайти свідомість величі" [149, 71].

Виходячи із перегляду цих поглядів К. Зауерлянда і Р. Ейкена в світлі роздумів над тією самою проблемою, П. Демчук так ретранслював їх: "...щож тоді філософія, яка є по суті зеркалом фактичного стану речей, фактичних зрушень дійсности? Вона вірна прислужниця гангренованого капіталістичного ладу; вона твердо тримається і боронить цей лад, бо вона добре освідомила собі, що з цим ладом вона живе, але з ним і падає. "Всі ці життєві конструкції в своїй основі і в своїм пануванні розхитані; що мистецькі й етичні захитані це очевидно, але й *поступова думка не має більше тієї колишньої сили і колишнього чару; ми бо це знаємо добре. Куди власне поступ веде і кому він добро приносить, і навіть його фактичність у наших глибоких життєвих питаннях сильно захиталось*" (Rudolf Euken ... Як прекрасно, чітко і ясно

сказано. Прямо клясичний вислів інтелектуала епохи розкладу капіталізму. "Поступ", "а навіщо він нам?" *Кому він користь приносить?* У всякому разі не капіталістичному суспільству, й це чудово розуміють його жерці, духовні філософи, а відомий німецький kulturphilosoph Euken зібрав це тільки у формулки, які у певному відношенні є, без сумніву, історичними" [114, 75]. Критично аналізуючи ці "задушевні думи інтелектуального світу сучасного німецького суспільства", він, водночас, дослідив їх і на прикладах відзначених К. Зауерляндом культурфілософських ідей у суспільно-політичній думці та філософії Західної Європи епох Романтизму і модерну.

4.2.2. Критичне аналізування П. Демчуком культурфілософських ідей у зарубіжних філософії і суспільно-політичній думці XIX - першої третини XX ст.

Паралельно із вивченням у 1929 - 1931 рр. ідей та вчень культурфілософів XIX - початку XX ст., П. Демчук актуалізував під впливом праці К. Зауерлянда і такий напрям культурфілософського пошуку, як критичний аналіз культурфілософських ідей у зарубіжних суспільно-політичній та філософській думках згаданих століть. Як було нами встановлено, основними об'єктами його досліджень тоді стали національні традиції суспільно-політичної й філософської думок Австрії, Німеччини і, зокрема, Італії. Беручи у кінці 20-х рр. XX ст. досить активну участь в офіційній ідеологічній кампанії проти "реформістів" та "ревізіоністів" марксизму, вчений не раз піддав критиці теорію й практику італійського фашизму та німецького націонал-соціалізму. Оцінюючи основні здобутки цього напряму культурфілософського пошуку П. Демчука, ми вказали на його вагомий внесок до вивчення засновків філософії культури цих суспільно-політичних рухів і культурфілософських вчень їх ідеологів М. Адлера, Б. Муссоліні й А. Гітлера. На особливу увагу заслуговує і внесок П. Демчука до вивчення

культурфілософських ідей у зарубіжній філософії XIX - першої третини XX ст., попереднє дослідження якого засвідчило виразне зацікавлення вченого культурфілософськими поглядами засновників і знаних представників "філософії життя" - Ф. Ніцше, Л. Циглєра та Г. Кайзерлінга. Він також висвітлював засади філософії культури низки інших відомих зарубіжних, передусім німецьких, мислителів - класиків монізму й неогегельянства, та, крім того, актуалізував культурфілософські ідеї групи німецьких філософів і істориків філософії, як-от: Ф. Гайнемана, В. Канмана, Е. Кріка, Ф. Тьоніса, - й ін.

Прикметно, що своє грунтовне знайомство з історією світової філософської думки, у першу чергу саме із західноєвропейською філософією модерну, П. Демчук не раз виявив ще до редагування праці К. Зауерлянда - починаючи від системного аналізу міжнародних філософських конгресів першої третини XX ст. у статті [123] та завершуючи комплексними оцінками історії зарубіжної філософії у статті [118] і праці [102]. Висвітлюючи у цих публікаціях різні аспекти становлення європейської культурфілософської думки від античності до модерну, він перейшов до спеціального її дослідження якраз під час ознайомлення з працею К. Зауерлянда, та, що показово, під її безпосереднім впливом. Свідченням цього є, на наш погляд, не лише використання П. Демчуком посилань К. Зауерлянда на праці: Ф. Гайнемана, В. Канмана, Е. Кріка, Г. Ляйзеганга й Ф. Тьоніса, - чи згаданих ним студій Ф. Розенцвайга, К. Тальгайма і Л. Герцберг, але, що важливіше, спільне предметне поле їх культурфілософських пошуків. Показово, що в полі зору К. Зауерлянда опинились як теорія й практика австромарксизму, італійського фашизму та німецького націонал-соціалізму, так і монізму, "філософії життя" й неогегельянства, що дає підстави констатувати певну залежність розвитку й цього напряму культурфілософських студій П. Демчука від висновків його німецького колеги. Разом із тим, дослідження вченим культурфілософських ідей і вчень представників цих суспільно-політичних рухів та філософських напрямів, течій і шкіл ніяк не є простим відтворенням висновків К. Зауерлянда,

але враховуючим їх оригінальним аналізом цих елементів предмета його наукових студій.

П. Демчук присвятив дві вельми осяжні, опубліковані в 1930 р., статті [104, 108] аналізу переходу "соціял-реформізму" в "соціял-фашизм", і, як і К. Зауерлянд, відзначив діяльність "Спілки релігійних соціалістів" Австрії. Але, на відміну від нього, вчений ілюстрував еволюцію "соціял-реформізму" не на прикладі вчення Е. Гаймана, а в контексті розпочатого ним ще в 1927 р. системного розгляду концепції М. Адлера та кола його однодумців - діячів соціал-демократичного руху в Австрії та Німеччині. Визнаючи, як і його німецький колега, що ідеологи "соціял-фашизму" "не тільки обороняють капіталізм від наступів революційного пролетаріяту", а й "намагаються *оживити його* новими творчими силами", П. Демчук теж засудив "міжнародню соціял-демократію" в цілому як "найактивнішого носія ідеї "*відродження*" капіталізму". Показово, що вчений використав у статті [104] цитати із праці "Економічний песимізм і система Рікардо" В. Канмана, наведені К. Зауерляндом з метою ілюструвати тезу про значний вплив релігії на "філософію капіталізму доби занепаду". Посилаючись на думку В. Канмана, що "сучасна духовна ситуація" в політекономії "вимагає повороту в сферу релігійного очікування", як доказ своєї ідеї, що "в буржуазній теорії, навіть економічній, відбувається повний поворот до релігійного містицизму", він, як і К. Зауерлянд, зауважив, що "на всіх фронтах буржуазної духовної культури панує релігія". Слідом за К. Зауерляндом П. Демчук звернув увагу й на нові різновиди "соціял-реформістичної теорії" про "*вростання капіталізму в соціялізм*".

Оцінюючи культурфілософську специфіку "соціял-реформізму", він визнав за його чи не найприкметнішу рису саме "еклектичність": "Філософією соціял-реформізму було буржуазне неокантіянство (Адлер, Форлендер, та інші), яке часто-густо мімікрувало себе зверхнім плащем марксистської фразеології. Далі йшов махізм (Фріц Адлер, Бауер та ін.), потім фройдизм (особливо Єнсен). Ці еклектичні напрямки, пересипані п'яте через десяте "тежмарксівськими" фразами, напрочуд відповідали ревізіоністичним

змаганням доби соціял-реформізму. Ця філософія була цілком еквівалентна індивідуалістичній дрібно-міщанській ідеології реформістичного лібералізму. Соціялізм, гармонія, воля людини, етичні принципи, рівність, демократія - ось основні загальні фрази філософії соціял-реформізму" [104, 394-395]. Пояснюючи перед цим світоглядну відмінність між "соціял-реформізмом" та "соціял-фашизмом" як "двома періодами" розвитку європейського соціал-демократичного руху, П. Демчук ось як в цілому визначив сутність їх культурфілософських засад: "Коли неокантіянство є філософія соціяльреформізму, цебто періоду уявлювання соціяльних ілюзій громадянсько-клясового миру Burgfrieden й будування соціялізму шляхом реформ (період прихованої диктатури буржуазії - парляменти, демократія й т.п.), то в період одвертої диктатури буржуазії, фашизму, переходові соціяль-демократії від соціяль-реформізму до соціяль-фашизму відповідає більше (як і буржуазній філософії) гегелівсько-ляссалівсько-макдоналдівська абсолютизація держави" [108, 9].

Висвітлюючи теорію та практику італійського фашизму в статтях [115, 117, 121], що побачили світ під час його ймовірного ознайомлення з працею К. Зауерлянда, П. Демчук підтримав визнання ним фашизму, зокрема диктатури Б. Муссоліні, за "знаряддя оборони трестового капіталу", мета якого - подолання "антагоністичного характеру капіталізму". На його думку, розробники філософії італійського фашизму, насамперед Д. Джентіле, є "сліпим знаряддям у руках сучасних капітольських можновладців", які, головним чином Б. Муссоліні, - це лише "виразники волі оскаженілої буржуазії". Як і його німецький колега, вчений вказав на демагогічність фашистської ідеології та підкреслив її чітко окреслений антираціоналістичний характер, проте, на відміну від К. Зауерлянда, підпорядкував аналіз засновків філософії і культурфілософії італійського фашизму комплексному дослідженню "буржуазного неогегеліянського "ренесансу" модерну в статті [115]. У полі зору П. Демчука, крім праці "Живе й мертве в філософії Гегеля" Д. Джентіле, опинились матеріали проведеного в Римі в 1929 р. Сьомого Італійського

національного конгресу філософії, а саме частково розглянуті в другому розділі виступи на ньому Д. Джентіле та Б. Муссоліні. Крізь призму висвітлення їх змісту вчений і розкрив зміст культурфілософії фашистських руху і державотворення в Італії, зокрема з'ясував бачення Д. Джентіле "великих життєвих завдань" італійців: "Більше акції, ніж думання", "більше дисципліни, покори фашистській палиці" - ось де суть неогегеліянства Джентіле" [115, 121].

Заперечуючи визнання Б. Муссоліні на цьому конгресі того, що "не вина фашизму", що "в Італії нині немає ні Канта, ні Шекспіра", він зазначив, що "сучасний буржуазний лад, втягнений в лещата загального розкладу, не може і ніколи не зможе дати ні Канта, ні Шекспіра". Розглядаючи сподівання дуче "на далекий майбутній прихід епохально-великих подій у філософії, культурі та мистецтві" лише як "музику з потойбічного трансцендентного царства" - ту "віру, що мусить стимулювати акцію нинішнього дня, не більше", П. Демчук так пояснив ідеологію культурної політики диктатури Б. Муссоліні: "Що життям Італії управляє нині фашистська всепогромна палиця - це відома істина ... Правда, для цього не потрібно було влаштовувати аж цілі конгреси; коли ж ні, філософський конгрес потрібний був Муссоліні для того, щоб показати, перед цілим світом, як університетська інтелігенція та найвище кваліфіковані керівники культурно-наукового життя Італії визнали й схилили коліна перед фашизмом. Винищивши та позасилавши на безлюдний острів велику частину правдивих представників філософії та науки, Муссоліні, спираючись на податливіші елементи, створює під керівництвом Джентіле цілу філософську школу, яка й стала ідейною базою сучасного ладу. Під цим знаком організувався й відбувся VII-й з'їзд ... Від Гегеля тут ... лишилося небагато ... куди більше було від бергсонізованого Фіхте, підфарбованого загальним метафізичним та містичним туманом гегелівської схоластики" [115, 121].

Підбиваючи підсумки розгляду цього конгресу, який він визнав за "акт політичного характеру", П. Демчук навів таку заключну критичну оцінку культурфілософських засновків ідеології фашизму: "Держава, це є історична одність самоосвідомленої нації і тому не може бути ні аморальною, ні

агностичною - бо вона є наука, знання і остаточна мета нації. Фашизм же має бути, мовляв, найкращою формою вияву існування цієї "самоосвідомленої" нації. Щоб сказати, піднести це перед світом, для того власне й збирався VII-й філософський італійський конгрес, що проходив з такою організованою пишнотою на Капітолі, в присутності політиків-адміністраторів, представників влади і, нарешті, самого Муссоліні ... Фалшем та облудою сповнена фраза про "одність самоосвідомленої нації" мусить ослонити в'язниці та каземати, де загибають герої революційного пролетаріяту, мусить заглушити стогін поневолених мас трудящого люду. І все це в ім'я якоїсь "історичної місії" цієї "самоосвідомленої" нації, місії, що простою мовою означає - імперіялізм італійської буржуазії" [115, 122]. Побіжно згадуючи про "проведені без мас, а тому й безуспішні спроби перевороту Каппа і Гітлера в Німеччині", К. Зауерлянд приділив значно меншу увагу поступу німецького націонал-соціалістичного руху 20-х рр. XX ст. Зараховуючи його, як і рух італійських "чорносорочечників", до "об'єднаної фаланги реакціонерів від соціял-фашистів аж до націонал-фашистів", він пояснив спільність суспільно-політичної платформи цих рухів на прикладі обгрунтування ними ідеї "соціяльної "народної спільноти" "в рамках капіталістичного суспільного ладу".

Також доволі принагідно актуалізуючи у низці статей 1929 - 1931 рр., саме під час ознайомлення з працею К. Зауерлянда, сторінки історії і теорії націонал-соціалістичного руху в Німеччині, П. Демчук солідаризувався із точкою зору на нього свого німецького колеги. Оголошуючи у статті [108] цей рух "німецьким фашизмом", що, як і італійський, веде боротьбу проти історичного матеріалізму й марксизму в цілому, він, як і К. Зауерлянд, визнав спільність ідейних засад "соціял-фашистів" і "націонал-фашистів": "Адлер з обуренням може заявити, що ... хоч і бореться проти марксизму, але бореться за - "соціялізм". Ну що ж, Гітлер ідейний творець німецького фашизму, "німецький Муссоліні", як його часто називають, теж у своїому "соціялістичному маніфесті" заявив: "Ми хочемо чесного й справжнього соціялізму". Чим же в даному разі Гітлер мав би бути гірший за Адлера? *Нічим*!

Вони обидва виходять з однакових як соціяльних, так і ідейно-філософічних передумов. І тут то полягає якраз отой трагікомізм австро-марксизму, що він у боротьбі проти матеріялізму, проти марксизму взагалі, в боротьбі за "соціялізм" опинився об'єктивно і суб'єктивно в одних лавах з Гітлером" [108, 38]. Виходячи у своїй оцінці феномена "німецького фашизму" як із праць самого А. Гітлера і його апологетів, передусім розвідок "Міф XX століття" А. Розенберга та "Німецький фашизм" Г. Франке, так і низки критичних досліджень, зокрема праці "Теорія і практика європейського фашизму" Г. Сандомирського, П. Демчук, як і К. Зауерлянд, визнав за одну з найвиразніших ознак націонал-соціалістичного руху, як і фашизму взагалі, антираціоналізм.

Відзначаючи, що "фашизація сучасної німецької філософії проходить повним темпом", він так ілюстрував її на показовому прикладі визначення специфіки культурфілософії А. Розенберга: "Так саме помилково було б думати, що "модерний" містик покладається тільки виключно на потойбічне, на бога й релігію в боротьбі проти наступу революції. Ні, Розенберг, головний ідеолог-філософ німецького націонал-соціялізму, приятель і довірена особа Гітлера у своїй книжці "*Міт XX віку*" прямо каже: "Тепер німець мусить знову вдатися до своєї чудової містики, знову здобути собі душевну величність майстра Екегардта" - і найважніше: "*пізнати, що цей муж і сірий військовий герой в сталевому шоломі - це те саме*". Таким чином бандит-гітлеровець стає платонівським ідеалом сучасної буржуазної філософії" [105, XXII]. До розквіту ідеології фашизму, на думку П. Демчука, були причетні й німецька "Спілка моністів" з її моністичною філософією, або "*філософією умираючого міщанства*", і творці "філософії життя" в Німеччині, які опинились у полі зору й К. Зауерлянда. Констатуючи "поворот від *матеріялізму* до *неовіталізму* й до *метафізики*" в "буржуазних" "філософських природознавців" і "філософів з фаху", К. Зауерлянд пояснив його на прикладі "німецької спілки моністів", переважно "атеїзму і матеріялізму" її засновника Е. Геккеля. Спираючись на статтю "Головні філософські течії у "Союзі моністів" Л. Герцберг, він звернув увагу на філософські ідеї учнів Е. Геккеля, зокрема Г. Дріша, Е. Бехера й В.

Стерна, природничонаукові вчення яких визнав за приклад прямого "переходу до метафізики".

Посилаючись у статті [114], як і К. Зауерлянд, на ту ж публікацію Л. Герцберг і аналізуючи розглянуті ним наукові ідеї тих самих учених під тим же, що прикметно, кутом зору, П. Демчук, на відміну від свого німецького колеги, розробив його постулат на ширшій теоретико-методологічній основі. Присвячуючи три розділи другої частини статті [114]: "Моністична філософія міщанства", "Дещо до історії "моністичної" філософії в Німеччині" та "Головні філософські напрямки в "Союзі моністів", - і початок її заключної частини першому в філософській думці УСРР комплексному вивченню тенденцій розвитку філософії монізму в Німеччині модерну, П. Демчук здійснив цей аналіз на основі опрацювання понад трьох десятків публікацій членів "Спілки моністів", зокрема їх статей у виданні "Monistische Monatshefte" за 1928 - 1930 рр. Відкриваючи це дослідження панорамним оглядом передісторії "моністичної філософії" у Німеччині від античності до Нового часу та загальною характеристикою визначення терміну "монізм" у німецькій філософській думці XIX ст., він ось як оцінив "моністичну філософію": "Це філософія "доброго", "чесного" німецького інтелігента-міщанина, що замість уродитися у XIX століття, на своє горе й нещастя, народився в часи версальського договору, фордизації та юнгового пляну" [114, 17]. Чітко зауважуючи, що в "Спілці моністів", основну масу членів якої об'єднує "заперечення релігійної метафізики" на основі обстоювання "принципів натуралізму" й дарвінізму, тепер "домінує позитивізм найрізнорідніших форм та *повзучий емпіризм*", П. Демчук визнав за її основні "напрямки" позитивізм і матеріалізм.

Виокремлюючи у складі першого з цих напрямків такі "відтінки", як: 1). "теоріопізнавальний позитивізм" (на основі "філософських думок Авенаріуса, Маха й Петцольда" і "філософії Берклея, Юма"); 2). "соціологічний позитивізм" (на засновках "соціологічних ідей контівської та спенсерівської соціяльної філософії"); 3). "етичний позитивізм" (спроба "соціологічно й біологічно"

розробити етику "в дусі Конта-Спенсера"), - він звернув увагу на кілька культурфілософських ідей та вчень їх представників. Вказуючи на "ідейну близькість до Ніцше з його культурою надлюдини" представників другої течії, П. Демчук зосередив погляд на засновках культурфілософії її "нової зірки" Ф. Мюллєра-Лієра: "Головна праця Міллера-Лієра "Phasen der Kultur", в якій він запроваджує, на нашу думку, доволі капризно, різні фази культури, застосовуючи при тім своєрідну фразеологію, пишність якої повинна прикрити поверховість та бідність змісту. Суть поступу він бачить ... в переході від *геномічного* (плем'я, рід) до *соціяльного*, себто від стихійного до інтелектуального, раціонального" [114, 22]. Виокремлюючи чотири тенденції в "матеріалістичному" напрямі "Спілки моністів": 1). "енергетичний матеріалізм" (ідея про матерію як "особливу форму енергетичної дійсности"); 2). "консеквентний матеріалізм" (визнання того, що "всі духовні явища можна звести до матеріяльних"); 3) "критичний матеріалізм" та 4). "діалектичний матеріалізм", - вчений наголосив, що йдеться про "вульгарний, наївний, наскрізь натуралістичний, в кращому разі, "механістичний" матеріялізм".

Аналізуючи дискусію 1929 р. у "Спілці моністів" щодо її місця й ролі на матеріалах статті "Що з нас буде" очільника цієї організації П. Маркса та виступів його опонентів, зокрема висвітлюючи спільну для останніх ідею деполітизації "моністичної філософії", виявлену і в тезі "наша культура мусить бути - безклясовою", П. Демчук зазначив, що ця полеміка розкрила "виразну контр-революційність, назадництво, соціяльну реакцію" "Спілки моністів". Оцінюючи ідеї й концепції її членів як "відгуки минулого" - "невдалі рефлексії освітянства XIX віку", "світ жалюгідного вольтеріянського епігонства XX в.", що гине "під ударами наступу нових проявів сучасного капіталізму", вчений ілюстрував цей постулат уже в статті [117] на прикладі концепції Ф. Йодля. Визнаючи його за "*найхарактернішого представника*" позитивізму як "властивої для "Союзу Моністів" філософії", П. Демчук приписав Ф. Йодлю типові для "моністичної філософії" ідеї "надклясовості", "безпартійності" і "всезагальності" культури та науки: "Йодль має рацію, коли підкреслює

внутрішню тяглість, загальне значення культури; але ж він *фетишизує* культуру і в патосі її звеличення не бачить її клясової бази, проходить мимо клясових суперечностей. У своєму засліпленні блиском культури він не бачить того, що "Фідієва статуя важить за всі злидні й горе мільйонів античних невільників", так саме, як многі з сучасних культур-апостолів за американсько-гігантською потужністю "Статуї Свободи" не бачать незлічених багать лінчування американських негрів..." [117, 96].

Пояснюючи на прикладі "Спілки моністів" "поворот від *матеріялізму* до *неовіталізму* й до *метафізики*" у "буржуазних" природознавстві та філософії модерну, зокрема висвітлюючи неовіталістичні вчення низки учнів Г. Геккеля, К. Зауерлянд вказав на їх "щільний зв'язок" із "філософією життя" як реакцією на зазначену "кризу" модерну та "нездатність і неспроможність точних наук, інтелектуалізму, раціоналізму і натуралізму". Панорамно розглядаючи зміст вчень зарахованих ним до "філософії життя": В. Дільтея, А. Бергсона, В. Джемса, К. Йоеля й Р. Ейкена, - він, водночас, по одному разу побіжно згадав і постаті Л. Циглера та Г. Кайзерлінга. Прикметно, що в кількох публікаціях П. Демчука теж виразно постульовано спорідненість "моністичної" філософії і "філософії войовничого фашизму" та генетичну залежність другої від першої: "Антиінтелектуалізм філософії войовничого фашизму, це є тільки до найвищого ступня доведений повзучий емпіризм, скрайній релятивізм полохливого ідеалізму-позитивізму" [117, 101]. Вказуючи, що "моністична" філософія" "іде в авангарді наступу реакції і торує шлях філософії войовничого фашизму", вчений зауважив: "Для сучасного капіталістичного суспільства більше підходить етика Ніцше з його апотеозою "сильної руки" ... Тому "Союз Моністів" в даному разі, заперечуючи Канта і висуваючи натомість Ніцше, виявляє, так би мовити, сумлінно "голос епохи" [114, 27]. Розвиваючи цю ідею в низці публікацій, як-от статтях [109, 121], він здійснив у них системний аналіз культурфілософії Ф. Ніцше та його апологетів, головним чином саме Л. Циглера та Г. Кайзерлінга.

Вперше та востаннє в філософській думці УСРР епохи "Розстріляного

Відродження" здійснюючи в статті [109] системне дослідження концепції Л. Циглера - одного "з найвиразніших і послідовніших адептів" "філософії життя", П. Демчук докладно дослідив у дев'яти її розділах як його суспільно-політичні погляди, так і онтологію, гносеологію, антропологію й культурфілософію. Вбачаючи у "циглєровському бозі" "гартманівське несвідоме", вчений зауважив: "Все нещастя, всю причину кризи, всю трагедію капіталістичної культури Циглєр бачить саме в науці, цебто в "заперечуванні бога", в "*утечі перед богом*" [109, 260]. Оцінюючи бачення Л. Циглером "катастрофи культури" модерну, П. Демчук так пояснив засади його культурфілософії: "Наука довела до "катастрофи" сучасну культуру, тому, не оглядаючись ні на що, треба остаточно покінчити з наукою, розумом, інтелектом. Без хитань треба відкинути різні ідеї, що виникають з насотування всіляких логічних принципів ... слідкувати тільки за життям, треба стежити за проявами "несвідомого", як "визволення бога", як знайдення людиною самої себе. Вже в одній із перших своїх праць "Das Wesen der Kultur", Циглєр виступає з гостротою і різкістю молодечого темпераменту проти наукової механічности культури. Він виясняє культуру в чисто метафізичному розумінню (в дусі сьогоднішньої школи мудрости Кайзерлінга), як "історично-надісторичне здійснення бога". Разом з цим, під впливом Гартмана, Циглєр підносить ідею про змістовно-ідейне зближення азійсько-европейських релігій" [109, 252].

Звертаючи увагу на критику та засудження Л. Циглером сучасної культури, як-от її комерціалізації, того, що "европеєць вироджується по лінії Гавфівського "Homo Troglodytes Linnai", він зауважив його сподівання на "загальний вихід у повному звороті духа до давно минулих віків", або ж "загальну регресію". Наголошуючи, що капіталістичному устрою, як "вічній формі господарства", "грозить навала "der Untermenschen" чи "підлюдей" - "армії пролетаріяту", чи "армії "культурнігілістів" як "біологічно нижчої раси", Л. Циглєр, на думку П. Демчука, запозичив це "чисто біологічне розуміння суспільства" в Ф. Ніцше. Водночас, він закинув Л. Циглєру поділяння настанов прагматизму В. Джемса, який "біологізує людське "я" і, відкидаючи

індивідуальний трансценденталізм Канта, запроваджує "колективістичне я" - заміняє "логічного суб'єкта" на "органічний ряд предків". Вбачаючи "рятунок вмираючого капіталістичного суспільства" в "поверненні до мудрости цих предків" - "Tiefenmenschen" чи "людей глибини", як "сили нації", Л. Циглєр, власне, визнав за закон історичного розвитку "трансісторичну регресію" - як пошук і віднайдення "живого зв'язку з архаїчною системою сакрально-культівських форм діяння прачасу". Розцінюючи "колективізм" Л. Циглєра як: "звичайний корпоративізм італійського фашизму, плюс націоналістично-зоологічне офарблення Гітлера, плюс технічна та матеріяльна міць американської буржуазії", - П. Демчук визнав його вчення за "амальгаму", склеювану "в одну цілість становими та релігійними традиціями минулих віків".

Показово ілюструючи відображення "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" у "буржуазній" західноєвропейській філософії культури модерну на прикладі концепції Л. Циглєра, вчений не менш грунтовно продовжив розгляд цього питання в статті [121]. Пропонуючи у її розділах: "Бунт капіталістичної "мудрости" проти розуму", "Хто такий Кайзерлінг і чого він хоче", "Історична місія" школи Кайзерлінга", - перший і, власне, останній у філософській думці УСРР епохи "Розстріляного Відродження" системний аналіз учення засновника дармштадтської "Школи мудрості" Г. Кайзерлінга, П. Демчук звернув особливу увагу на засади його філософії культури. Вбачаючи мету навколосвітніх подорожей Г. Кайзерлінга з публічними виступами з філософії у його бажанні "*розбудити сучасну загниваючу буржуазну культуру, капіталістичний світ до нового активного життя*", вчений визнав цього мислителя за "апостола буржуазного бунту "життєвої мудрости" проти розуму, який "майбутнє спасіння західньо-европейського світу" бачить "в великій мірі у синтезі західньо-европейської культури з індійською східньою". Оцінюючи Г. Кайзерлінга як "нижче середньої руки компілятора індійської й хінської філософії зі західньо-европейським містицизмом", який також зазнав "впливу астрології,

психоаналізу, окультизму та магії", він підкреслив, що очільник "Школи мудрості" "намагається оживити сучасну буржуазію, розбуджуючи в ній героїзм й романтизм ціною заперечення інтелекту, суспільних законів", бо бачить завдання сучасної буржуазної культури "не у виключному потакуванні долі, а навпаки в її поборенню".

Висвітлюючи критику Г. Кайзерлінгом міщанства як "наскрізь інтелектуалістичного, а тому обмеженого й не творчого", та пролетаріату - "нарівні з Антантою" "злого ворога" німецької нації", П. Демчук звернув увагу і на засудження ним "більшовизму" як "мазохізму" і "сатанізму". Аналізуючи визнання Г. Кайзерлінгом буржуазії за "керівника і творчого майстра буржуазної культури", він відзначив проголошення ним "суспільним ідеалом" не демократії, а "Volksgemeinschaft" - "народної спільноти", як "фашистського поняття", на взірець італійського фашизму, і поділяння кожного народу на два "біологічні типи": "гірші" чи "трудящі маси", які "треба тримати в послусі", й "кращі", або "аристократи майбутности" - "індустріяльні роди" як "розсадники нового світу, нової культури", що на них "мусять працювати маси". Пояснюючи розуміння очільником "Школи мудрості" "історії як "системи ритмічних напружень" і вбачаючи "сенс соціології та розуміння історії" Г. Кайзерлінга в намаганні виховати "мудреців" саме як суб'єктів регулювання цих "напружень", здатних "навчити цього плавання сучасну буржуазію" - цих "нових керманичів суспільного життя періоду ренесансу капіталізму", П. Демчук навів такий їх гротескний портрет-шарж: "Ні, "мудрець" дармштадської школи "мудрости", що повинна спасти европейську культуру від загибелі, це здоровий чорносорочник в одній руці з кулеметом і в другій з ніцшеянським "Так сказав Заратустра". От новий тип спасителя людства! Так думає - Кайзерлінг" [121, 105].

Показово, що останній етап дослідження К. Зауерляндом "повороту від *матеріялізму* до *неовіталізму* й до *метафізики*" у "буржуазних" природознавстві й філософії модерну, виконаний ним на прикладах учень творців: "філософії життя", феноменології, екзистенціалізму, неокантіанства і

неогегельянства, - та їх апологетів, знайшов відображення в статтях П. Демчука [115, 105]. Вбачаючи текстуальну наближеність наведених у них оцінок ідей і вчень Е. Гуссерля та М. Гайдеггера до їх характеристик у К. Зауерлянда, ми констатували змістовну залежність першої із цих статей від оприлюдненої ще в 1929 р. публікації "Фалшування діялектики в сучасній філософській буржуазній літературі" В. Юринця. Аналізуючи, як і він, тему "гегелівського перелому" в "сучасній европейській філософії" - її звертання "до гегеліянства", на прикладах "філософії життя", феноменології та неокантіанства, П. Демчук, на відміну від В. Юринця і К. Зауерлянда, присвятив більшу частину дослідження аналізу розробляння гегелівської діалектики у низці європейських філософських традицій модерну. Згадуючи, як і К. Зауерлянд, про: В. Дільтея, В. Віндельбанда, Г. Ріккерта, Й. Кона, Р. Кронера та Г. Глокнера, - роль яких у "гегелівському переломі" відзначив і В. Юринець, П. Демчук, однак, розглянув у статті [115] значно ширший, ніж у його колег, спектр європейських філософів - розробників діалектичного вчення Г. Гегеля. Науковий пошук ученого з кінця 20-х рр. XX ст. пронизує відповідна позиції К. Зауерлянда думка, що перехід буржуазної філософії модерну від гасла "Назад до Канта" до "відродження Гегеля" є виразним свідченням її принципової ірраціоналізації.

В контексті висвітлення культурфілософських ідей та вчень згаданих представників зарубіжних суспільно-політичної і філософської думок XIX - першої третини XX ст., П. Демчук актуалізував у публікаціях 1929 - 1931 рр. широкий спектр культурфілософських роздумів про тогочасну західноєвропейську соціокультурну кризу низки частково згаданих К. Зауерляндом інших німецьких філософів і істориків філософії модерну. Не раз спираючись на вагомі здобутки історико-філософської думки Німеччини, як-от плідно використовуючи капітальну розвідку "Сучасна філософія в самовикладах" Р. Шмідта під час аналізу концепцій Л. Циглєра і Г. Кайзерлінга, П. Демчук, водночас, активно задіяв у власному науковому пошуці процитовані К. Зауерляндом праці "Німецька філософія в XX ст." Г. Ляйзеганга і "Нові

шляхи філософії" Ф. Гайнемана. Двічі звертаючись до кожної з них, К. Зауерлянд висвітлив погляди їх авторів на відображення соціокультурної кризи модерну в західноєвропейських науковому житті та масовій свідомості, а саме відзначення їх ірраціоналізації і зацікавлення ірраціональним. Наводячи тезу Г. Ляйзеганга, що з "неподоланого в широких верствах" матеріалізму "виростають спіритизм, антропософія і теософія", а з "природознавчо обгрунтованого монізму постає нова містика природи", він зауважив відзначення Ф. Гайнеманом важливої ролі психоаналізу в дослідженні потужно визначаючого ходу соціокультурного буття явища підсвідомого - "*сили глибин, що тиснуть знизу вгору*".

Не посилаючись на наведені його німецьким колегою цитати із цих розвідок, П. Демчук теж, до того ж дещо ширше, звернув увагу на розгляд Г. Ляйзегангом та Ф. Гайнеманом західноєвропейської соціокультурної кризи модерну і її вплив на "буржуазні" науку та суспільну думку. Цитуючи у статті [114] працю "Німецька філософія в XX ст.", а саме висвітлюючи песимістичне культурфілософське бачення Г. Ляйзегангом "гіркої трагічності", яка лежить "над всією духовною творчістю сучасності, особливо над філософською працею", він визнав цей погляд за виявлення "всієї гіркої трагедії сучасної капіталістичної культури, всього капіталістичного ладу". Аналізуючи у статті [115] визнання в праці Ф. Гайнемана того, що "хаос і безцільність, це є знамено часу" і "мабуть ніколи ще філософія не пробувала в такому стані як нині", П. Демчук знов послався на ці ж рядки, у їх дещо розширеному вигляді, і в своїй заключній публікації [105]. Ілюструючи на прикладі цієї ж цитати свою думку про "остаточний розпад старої європейської культури", він також послався на процитовану К. Зауерляндом ідею автора розвідки "Прогрес та соціальний розвиток" Ф. Тьоніса, що "новітня культура" "пройнята невпинним процесом розкладу", а "її поступ є її занепад". Водночас, П. Демчук цілком вмістив у публікації [114] наведену К. Зауерляндом цитату з праці "Революція в науці" Е. Кріка, в якій образно висвітлено, на думку П. Демчука, занепад "Wissenschaft" на початку XX ст.

Вчергове визнаючи у статті [109] за характерну ознаку "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" "глибокосяжний антираціоналізм" у науці, зокрема в "буржуазній" філософській думці, П. Демчук обгрунтував цю тезу цитатою з розвідки "Ірраціоналізм" Р. Мюлер-Фрайєнфельса, в тому ж обсязі наведену К. Зауерляндом: "Безперечно належить до обличчя нашого часу, що намагаються ухилитися від переважного ratio. Не тільки в філософії, але також і в мистецтві й релігії, в політиці і в господарському житті, у суспільстві й у вихованні, позначаються чимраз дужчі тенденції проти раціоналізування всього життя. *Почувають, що наука* спроможна обчислити рух сузір'їв і вагу атомів, побудувати залізниці й гармати, але їй не до снаги влаштувати для людини догідного життя, їй не до снаги дійти законів для світу життя" [149, 63]. Показово, що в своїх публікаціях 1929 - 1931 рр., головним чином у статті [114], П. Демчук плідно задіяв у виконаному в них комплексному дослідженні західноєвропейської соціокультурної кризи й широкий спектр культурфілософських роздумів із цього приводу низки не згаданих К. Зауерляндом німецьких філософів. У полі зору вченого опинились, у тому числі, змістовні оцінки вказаної проблеми у серії монографій призабутих нині мислителів, як-от: "Занепад культури" Е. Ласкера, "Стаючий світогляд у XX ст." Г.-А. Мюлера та "Критика і час" Г. Хоркхаймера.

Цитуючи визнання Г.-А. Мюлером того, що, "*здається, загибель і знищення загрожує Європі*", бо в XX ст. "світ став іншим", і отже, "*загальне настановлення літератури, звичаїв і філософії*", що ще пару десятиліть тому "*захоплювало людей*", "*ніколи знову нас не зможе опанувати*", П. Демчук оцінив цю думку, як і кілька наведених ним у цій статті подібних міркувань мислителів Німеччини, як "зойки розкладу німецької буржуазної культури". Переходячи до панорамного аналізу цього розкладу в царині "німецької буржуазної філософії" з огляду на його висвітлення в працях Е. Ласкера і Г. Хоркхаймера, він висвітлив констатування ними кризового стану "філософії капіталізму доби занепаду". Наводячи думку першого з них, що "*філософія в небезпеці*" й що вона, як "*могутній рух свого часу, загрожує перейти в застій*",

П. Демчук звернув увагу на зауваження Е. Ласкером того, що "*без здорової філософії нарід і людство йде манівцями*", а "*науці загрожує небезпека застигти в своїх методах*". У той же час, вчений підтримав засудження Г. Хоркхаймером сучасної західноєвропейської філософської думки як неплідної "філософії пасивности і пустого формалізму", показово ілюструючи це твердження на розглянутих нами вище прикладах моністичної філософії й "філософії життя". Саме в контексті їх комплексного вивчення на сторінках своїх публікацій 1929 - 1931 рр., зокрема системного дослідження культурфілософських ідей та вчень згаданих нами їх представників, П. Демчук здійснив розгорнутий розгляд західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст.

4.2.3. Дослідження П. Демчуком західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст.

Найактивніше виявляючи стійке зацікавлення вивченням теми "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" і її аналізу в зарубіжних філософії й філософії культури модерну якраз під час ознайомлення з працею К. Зауерлянда, П. Демчук використав її як основне джерело і на цьому напрямі власного культурфілософського пошуку. Виконаний нами системний розгляд впливу ідей К. Зауерлянда на два розглянуті вище аспекти вказаного пошуку вченого засвідчив спільне підпорядкування їх осмислення обома цими науковцями розроблянню однієї з основних тем їх досліджень - тогочасних занепаду й кризи капіталістичного устрою і "буржуазної" культури в країнах Західної Європи. Показовим свідченням цього є комплексно проаналізований нами далі - підтверджений постійним смисловим перегуком і частими збігами у текстах праці К. Зауерлянда та серії німецькознавчих статей П. Демчука, ідейно-тематичний паралелізм дослідження ними західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст. Прикметно, що в центрі уваги К. Зауерлянда і П. Демчука, як дослідників "світової кризи капіталістичного суспільного ладу", постала спільно констатована ними криза

"сучасної культури буржуазного суспільства", головним чином "банкрутство буржуазної філософії" - "філософії доби занепаду капіталізму". До їх поля зору невипадково потрапили визнані ними "за духовну зброю фашизму й соціял-фашизму" провідні школи та течії "новітньої буржуазної філософії", передусім спільно засуджена ними "філософія життя".

Вказуючи, що головним об'єктом його уваги у цій праці є здобутки "новітньої буржуазної філософії" саме Німеччини та, частково, США й Франції епохи модерну, К. Зауерлянд так пояснив пріоритетність розгляду ним германської філософської традиції: "Німеччину найдужче потрясла світова криза, та й філософська традиція тут була найдужчою; отже ознаки занепаду філософії мусіли тут не тільки виступити якнайгостріше, а й мати також якнайбільший вплив" [149,7]. Проводячи крізь серію своїх німецькознавчих розвідок червоною ниткою цілком суголосну цій тезі думку про виняткове значення німецької філософії модерну як чи не найпоказовішого свідка і, водночас, свідчення "розкладу" "німецької буржуазної культури" й "капіталізму та капіталістичної культури" як таких, П. Демчук, згідно з визначеною ним у вступі до збірника його статей [120] метою останнього, солідаризувався із теоретико-методологічним масштабом культурфілософського пошуку К. Зауерлянда: "Ця книжка є результат праці автора над сучасною буржуазною, особливо німецькою філософією, яка надзвичайно яскраво змальовує загальну кризу, а власне, цілковите банкрутство всього капіталістичного суспільства. Автор намагався схопити загальний стан цієї філософії та представити, розкрити її службовий соціяльно-класовий характер. Автор мав за свою мету не просто дати "об'єктивну" аналізу системи чи школи, а тільки виопуклити її клясове обличчя, виявити всю її *препарованість* на соціяльні замовлення буржуазії" [105, XXVI].

Як праця К. Зауерлянда, так і п'ять німецькознавчих публікацій П. Демчука містять докладно розглянутий і ретельно прокоментований ними з марксистсько-ленінської позиції комплекс культурфілософських характеристик чи, за словами другого з них, "притаманних", "найвластивіших рис" кризи

"буржуазної філософії" модерну і, в цілому, всієї "сучасної капіталістичної культури". Послідовно вивчені К. Зауерляндом в кожному розділі його праці, ці "риси"-характеристики були узагальнені й класифіковані в публікації [105] П. Демчука. Зауважуючи, що "крах" "капіталістичного світу", чи "розклад капіталізму та капіталістичної культури", "виявляється однаково як у економічній, як у політичній, так культурній і всяких інших ділянках життя капіталістичного суспільства", він, у першу чергу, так з'ясував у цій публікації основні характеристики "кризи загибелі" "капіталістичного світу" саме на прикладі Німеччини: 1). її виняткова "фашистська воєнізація", 2). масове безробіття і, водночас, "одчайдушна розбуялість" "панівних кляс", 3). "гнійна аморальність", 4). заклик до "технічного регресу", 5). значний занепад мистецтва й письменства, 6). "глибокосяжний антираціоналізм", "антиінтелектуалізм" у науці. Вказуючи, що ці "риси" прямо засвідчують "остаточний розпад старої европейської культури" та "*кризу капіталістичного суспільства в цілому*", П. Демчук, водночас, виокремив і розглянув низку "рис" кризи "буржуазної філософії", попередньо досліджених ним у статтях 1927 - 1930 рр. з історії зарубіжних філософії та суспільно-політичної думки.

Визнаючи такі з них, як: 1). "цілковита резигнація", "песимізм" і "зневіра"; 2). "ніцшеянська ідея трагізму"; 3). "клясова неприхованість" - "клясовість, партійність"; 4). "формалізм"; 5). "піднесення експльоатації до вічної істини"; 6). "авантюрний волюнтаризм"; 7). ідея "ренесансу" "капіталістичного світу" та "буржуазної культури", - вчений звернув особливу увагу на другу й дві заключні, досліджені ним, переважно, в світлі "філософії життя" - ідей та вчень Ф. Ніцше, О. Шпенглера, Л. Циглера, Г. Кайзерлінга. Головною ж з усіх цих "рис", у якій виявлена "*однокровність*" "сучасної філософії буржуазного світу", він оголосив восьму - "принципіяльний антиінтелектуалізм", що "набирає чим-раз чіткіших форм фідеїзму, містицизму", і досліджував західноєвропейську соціокультурну кризу модерну якраз крізь призму системного аналізу "бунту буржуазної філософії проти розуму, інтелекту, логосу" на прикладах чотирьох згаданих мислителів. Ця

позиція була, на наш погляд, засадою й культурфілософського пошуку К. Зауерлянда, який визнав "розклад раціоналістичної картини світу" і "заперечення об'єктивної істини" - чіткий "відхил від матеріялістичного й раціонального", за явну ознаку "банкрутства" "філософії капіталізму доби занепаду" та показовий вияв "занепаду капіталістичного суспільства". Простежуючи "поворот від матеріялізму до неовіталізму й до метафізики в філософських природознавців і в їхніх товаришів" - "філософів з фаху", він підкреслив, що "буржуазна філософія", яка в другій половині XIX ст. ще "була служницею точних наук", "знову, як за середньовіччя стає ancilla theologiae, служницею теології".

Класифікування та вивчення К. Зауерляндом "рис" кризи "буржуазної культури" і "буржуазної філософії" зумовлені виконаним ним аналізом суспільно-економічних чинників європейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст. та специфіки її розвитку в країнах Західної Європи. З огляду на те, що його висновки, з нашої точки зору, були використані П. Демчуком у контексті комплексного аналізу згаданої кризи у Німеччині в публікаціях [105, 114], як-от дослідження трансформування "капіталізму з вільною конкуренцією" й "ліберальною демократією" в "монополістичний капіталізм", зупинимось на тлумаченні цього процесу в праці К. Зауерлянда. Констатуючи "світову кризу" "капіталістичного суспільного ладу", "всього духовного й усього життя" - "ціле потрясення всіх життєвих царин" соціокультурного буття передусім країн Західної Європи епохи модерну, він вказав: "Особливості, що характеризують монопольно-капіталістичний етап як переходову форму до вищого ступеня, якраз і дають основу відповідній ідеології, її змістовному витворові" [149, 4]. Зауважуючи, що "монопольний капіталізм" ще перед Першою Світовою війною "загострив усі суперечності" й тому "призвів до світової кризи", К. Зауерлянд визнав пояснення з позиції марксизму-ленінізму "сповненого суперечностей розвитку у монопольнім капіталізмі" за "ключ до розуміння" кризи "буржуазної філософії" й, отже, "буржуазної культури".

Спираючись у баченні "структури буржуазної свідомости" - "загальних основ буржуазної ідеології", на роздуми К. Маркса над "анархічністю" "капіталістичного способу виробництва", якому й притаманне "явище економічної кризи, чуже всім попереднім епохам", К. Зауерлянд так пояснив цю тезу у світлі оцінки переходу "капіталізму з вільною конкуренцією" в стадію "монополістичного капіталізму": "Саме коли вільна конкуренція справляла була свої найбільші оргії, мусіла вибухнути зовнішньо безглузда для капіталізму суперечність і відбуватися в щораз нових важких кризах ... Конкуренція в кризі, коли іманентні суперечности, розрив односте виробництва й споживи стали наочні, обернулася на свою протилежність: монополію. Як ми вже зазначали, ця внутрішня діялектична суперечність увійшла в буржуазну свідомість у формі "кризи науки" й "кризи філософії та всього духовного й усієї культури" [149, 17-18]. Вбачаючи у цій кризі не "коньюнктурну економічну кризу", а "загальний занепад капіталістичного суспільства", він присвятив окрему увагу її підставі - явищу "монопольного капіталізму". Системно аналізуючи еволюцію виокремлених ним періодів західноєвропейської соціокультурної кризи за умов становлення "монопольного капіталізму" в країнах Західної Європи: 1). "від часу великої світової господарчої кризи" до Першої Світової війни, 2). "від часу світової війни" до етапу "відносної стабілізації" 20-х рр. XX ст., 3). "відносної стабілізації" початку 20-х рр. XX ст., 4). "третьої доби повоєнного часу" - "доби нових порушень відносної стабілізації" кінця 20-х рр. XX ст., - К. Зауерлянд підкреслив, що всі "очевидні за вільної конкуренції суперечності" за епохи "монопольного капіталізму" тільки збільшились.

Прикметно, що виконаний П. Демчуком протягом кінця 20-х - початку 30-х рр. XX ст. комплексний аналіз західноєвропейської соціокультурної кризи, як у його загальній ідейній спрямованості, так і в багатьох деталях, є, на наш погляд, не лише досить суголосний відповідному культурфілософському пошуку К. Зауерлянда, але й виявив генетичну залежність від нього. Порушуючи тему "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" ще в

статті [123], учений, на наш погляд, активно продовжив її поглиблений, власне культурфілософський, розгляд насамперед у написаній ним під враженням від відрядження до Німеччини осяжній публікації [114]. Саме в ній П. Демчук докладно актуалізував на основі широкого й представницького спектру матеріалів з історії наукового, культурно-мистецького і суспільно-політичного життя Німеччини першої третини XX ст. провідну тему праці К. Зауерлянда та чимало аспектів його культурфілософського пошуку. Вдаючись до аналізу моністичної філософії явно з огляду на проведений його німецьким колегою подібний розгляд, він провів у його контексті безперечно зумовлений дослідженням К. Зауерляндом еволюції "монопольного капіталізму" в країнах Західної Європи та місця і ролі в ньому "міщанства" культурфілософський пошук. Присвячуючи, як і його німецький колега, окрему увагу розгляду того, як "міщанин, як соціяльна група", і "міщанська культура" "відходить у минуле", П. Демчук, доволі подібно до К. Зауерлянда, пояснив у світлі цього аналізу свій погляд на трансформування "капіталізму з вільною конкуренцією" в "монополістичний капіталізм".

Суголосно думці К. Зауерлянда, що капіталізм уже "механізував" "різноманітність попередніх форм праці й підприємства" - "спростив і механізував людину", він зазначив, що "місце індивідуалізму", як "характерної риси молодого, здорового капіталізму", "заступає колективізм, механізація, стандартизація". Вказуючи, що сучасний капіталізм "переживає період старечих ілюзій" і "бореться зі старістю, власне, з своєю смертю", П. Демчук, як і К. Зауерлянд, навів вельми песимістичну культурфілософську оцінку перспектив соціокультурного розвитку за "монополістичного капіталізму": "В розрізі колосальних ножиць між технічними можливостями, продукційним апаратом і купівельною спроможністю широких мас лежать темні тіні, в яких буржуазний інтелігент, буржуазний теоретик прекрасно бачить, відчуває смерть, загибель цілої капіталістичної системи. Заміна людей машинами, що тягне за собою безробіття, масова товаризація, - все це для капіталіста двосічний меч, який ... зі всією силою паде на шию капіталіста ... гостра

клясова поляризація суспільства - це соціяльно політичні потрібні атрибути монополізації капіталістичного господарства. Механічне життя господарства ніколи не стане творчим грунтом для органічного зростання суспільства, для розвитку культури" [114, 66]. Відзначаючи, що весь цей "загальний економічний застій" найкраще відбивається в кризі духовного життя, він, слідом за німецьким колегою, засудив поширену у "буржуазних" суспільній думці і філософії ідею "ренесансу" "капіталістичного світу".

Підкреслюючи, що "капіталістичну духовну культуру" цієї епохи "важко, а де в чому й цілком неможливо примусити розвиватись", бо "вона не має відповідного грунту", вчений, слідом за К. Зауерляндом, заперечив її творчий потенціал у цілому: "Капіталістична духовна культура вижила себе, і коли вона ще живе, то залишками прошлого, відсотками минулої слави, хитрими, але чисто механічними комбінаціями старого матеріялу, що в цілому може часом давати навіть певний доробок, але творчої, нової, оригінальної, здорової, життєздатної культури капіталістичне суспільство дати не може" [114, 66]. Постулюючи у цій же статті утопійний ідеал "нової соціялістичної культури", системою "цементуючих елементів" якої, на його думку, є: "життєвий патос, творчий ентузіязм, захоплюючий романтизм, певність і дальносміліcть", - П. Демчук протиставив його різко засудженій ним "сучасній буржуазній культурі". На думку вченого, її "роз'їдають" "черваки": "песимізм, резигнація, лють, безсилля, безперспективність, рахітичність", - визнані ним за ознаки західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст. Доповнюючи та аналізуючи у наступних публікаціях перелік "найвластивіших рис" кризи "буржуазної філософії" та "сучасної капіталістичної культури" як такої, П. Демчук звернув основну увагу на, головним чином, постійно згадуваний і засуджуваний ним їх "глибокосяжний антираціоналізм" та "антиінтелектуалізм".

Як і К. Зауерлянд, який дослідив зміну "буржуазною філософією" виконуваної нею у другій половині XIX ст. ролі "*служниці точних наук*" на роль їх чи не найгострішого критика з позицій ірраціоналізму та фідеїзму, він

теж постулював тезу, що сучасна "буржуазна філософія" "глибоко алогична, ірраціональна", бо "будує престол вірі, релігії, фідеїзмові, містицизмові". Вже в статті [123] П. Демчук наголосив, що буржуазія має після Першої Світової війни "проти себе логику розвитку", шукає порятунку в "алогичнім, ірраціональнім, антиінтелектуальнім містицизмі". Актуалізуючи цю думку в усіх своїх німецькознавчих статтях, П. Демчук, як і К. Зауерлянд, не раз ілюстрував її у світлі розгляду відмінностей між "Lebensphilosophie" та "Wissenschaftsphilosophie". Вказуючи на "повний перелом суспільної ідеології" західноєвропейської "буржуазії", відображений у "цілковитому занепаді клясичного німецького ідеалізму" і запереченні традиційного "старого европейського способу думання" з його "раціоналізмом" та "інтелектуалізмом", він, як і його німецький колега, визнав це за ознаку кризи "буржуазної" культури та капіталістичного ладу: "Розпочавши своє існування культом ratio, буржуазна філософія нині дійшла цілковитого заперечення цього ratio ... Ratio, розум французької революції дав основу, право й можливість капіталістичного суспільства. Зараз цей сам голос, з незламною, залізною закономірністю вічно нового, хоч і завжди постійного процесу зміни, заперечує капіталістичну форму людського суспільства" [115, 115].

Системно висвітлюючи "глибокосяжний антираціоналізм" і "антиінтелектуалізм" "буржуазних" культури, наукової і суспільно-політичної думок на фоні найдокладнішого в філософській думці УСРР 20-30-х рр. XX ст. висвітлення німецького соціокультурного буття модерну, П. Демчук приділив окрему увагу низці "рис" його кризи, побіжно згаданих К. Зауерляндом. Якщо той лише принагідно відзначив "постійне, органічне безробіття" й "паразитизм" як "ознаки занепаду" капіталізму, то П. Демчук доволі предметно висвітлив явища масового безробіття й "одчайдушної розбуялості" "панівних кляс" Німеччини кінця 20-х - початку 30-х рр. XX ст. у статті [105]. Водночас, вони спільно відзначили проблему суспільної етики - зауважене П. Демчуком явище "гнійної аморальності", не раз прокоментоване і його німецьким колегою. Разом із тим, К. Зауерлянд згадав і відзначені вченим у низці його статей такі

прояви "розкладу буржуазної моралі всередині буржуазії", як: "криза шлюбу", "криза сексуальності", "криза педагогіки", - та інші. На відміну від нього, П. Демчук звернув особливу увагу на занепад зарубіжних мистецтва й письменства на матеріалах праці "Занепад Європи", зокрема солідаризувався із засудженням О. Шпенглером "всього малярства й музики сучасної Европи" і визнанням ним того, що "світова цивілізація" "дивиться на смерть свого мистецтва": "Як бачимо, отже, кожна галузь, кожен крок буржуазної культури нашого часу відзначений занепадом, все говорить про загибель" [105, XVII].

Обидва науковці, разом із тим, виявили чимале зацікавлення такими важливими "рисами" кризи "сучасної капіталістичної культури", як заклик до "технічного регресу" й "фашистська воєнізація". Вказуючи, що якраз за капіталізму техніка розпочала "свій переможний похід" та "величезнішою мірою визначала буржуазне мислення", постачаючи йому його "мисленні категорії", як-от "механістичний погляд", "раціоналізм", К. Зауерлянд звернув окрему увагу на тенденцію "нападів проти техніки та її наслідків" у "філософії капіталізму доби занепаду", а саме вбачання останньою причини зречевлення "буржуазної свідомості" в техніці, а не в капіталістичних виробничих стосунках: "Більше вже не можна ухилитися від матеріялістичного розуміння історії, що викрила видатну ролю економічної основи в суспільнім житті. Але не бачать того, що стан техніки і виробних сил загалом має це значіння, а хочуть, навпаки, вбачати його тільки в її штучно посиленій перевазі, якої вона набула лише за капіталістичної доби" [149, 42-43]. Аналізуючи це ж питання у світлі думки В. Леніна, що "рисою імперіялізму" є "обмеження техніки", П. Демчук зазначив: "Капіталізм тепер не зацікавлений більше в дальшому розвитку техніки ... Перехід на цілковиту механізацію викидає на вулицю мільйони зайвих рук, які стають у своєму нещасті небезпечною силою для капіталізму ... Якраз тепер в Америці капіталістична думка "цілком серйозно" працює над ідеєю "*повороту до ручних машин в індустрії*"... Вихід отже з економічної кризи капіталізм вбачає у *технічному регресі*" [105, XII-XIII].

Вказуючи у цій же публікації, що "цілковитий культурний розклад всього

суспільства" в Німеччині кінця 20-х - початку 30-х рр. XX ст. супроводжується і характеризується її "фашистською воєнізацією", він вказав на яскраво виявлену в зарубіжній філософії швидку "фашизацію" суспільного життя Німеччини і Італії як наслідок "фашизму, активізму" "войовничої індустріяльної буржуазії". Аналізуючи явище "фашизування" країн Західної Європи, П. Демчук та К. Зауерлянд констатували "фашистську" "партійність" "сучасної буржуазної філософії" - "філософії фашизму й соціял-фашизму". Вказуючи, що "кожна філософія" - це "якнайвищий ідеологічний вираз певних економічних і соціяльних стосунків", і завжди "партійна", К. Зауерлянд відзначив "протипролетарський" зміст "філософії капіталізму доби занепаду" і так з'ясував сутність її "партійності": "Революційний пролетаріят ... мусить одночасно провадити й духовну боротьбу проти новітньої буржуазної філософії, що одверто доводить свою *партійність* і править за духовну зброю фашизму й соціял-фашизму" [149, 125-126]. Зауважуючи у статті [105], що "клясовість, партійність" "наскрізь проймають усю панівну філософію сучасної буржуазії", П. Демчук підкреслив у публікації [114], що яскравим виявом "партійності" "сучасної німецької філософії" є безумовна її "фашизація". Розкриваючи власне бачення "партійності" "філософії капіталізму доби занепаду", він розглянув у своїх німецькознавчих розвідках і такі її "риси", як "піднесення експльоатації до вічної істини" та "авантюрний волюнтаризм", проілюстровані ним на прикладах учень Л. Циглєра, Г. Кайзерлінга й неогегельянців.

К. Зауерлянд, що показово, теж звернув увагу на ці "риси" "філософії капіталізму доби занепаду", зокрема зауважив, що "особливі успіхи в боротьбі проти раціоналізму буржуазної філософії" має виявити волюнтаризм, який "супроти споглядання чистих теорій пізнання хоче надати свого права людській діяльності, людській волі". Вказуючи, що "криза науки, буржуазної культури" за епохи модерну "стає всебічно очевидною", й отже, "теми про кризу" в "буржуазній філософії" "стають актуальні, пекучі", К. Зауерлянд згадав її знаних представників, які, як він пише, "дуже піддалися песимізмові" під час

аналізу цього питання. Показово, що наскрізною прикметою культурфілософського пошуку П. Демчука 1929 - 1931 рр. є постулювання та розгляд "песимізму" як ще однієї типової "риси" "філософії капіталізму доби занепаду" і, власне, західноєвропейського соціокультурного буття модерну, яку він так пояснив у публікації [105]: "Але, не зважаючи на гучні підбадьорливі заяви, ми можемо спостерігати, бачити той глибокий песимізм, що характеризує всю сучасну буржуазну культуру ... Признання кризи, аналіза цієї кризи - це тема, що давно вже стала панівним змістом філософської свідомости буржуазних "учених" [105, XIII-XIV]. Цікаво, що П. Демчук ілюстрував цю "рису" низкою цитат зі згаданих вище праць: Ф. Тьоніса, Е. Утіца, А. Швейцера та К. Йоеля, - на прикладі яких К. Зауерлянд аргументував скепсис "буржуазної філософії" модерну щодо перспектив соціокультурного буття Західної Європи.

Проводячи крізь усі німецькознавчі публікації думку про "песимізм" "капіталістичних мудреців", які "дуже добре розуміють безпорадне становище сучасного капіталістичного ладу", їх "зневіру" і "цілковиту резигнацію" з цього приводу, вчений оцінив це явище у світлі образу ніцшеанського Заратустри: "Сучасна буржуазія сама не хоче признатися, боїться згадувати, але факт, що її чимраз більше обіймає *песимізм* ... Нарешті, це не оптимізм, а песимізм, не героїзм, а безнадія, коли за апостола ренесансу капіталізму сучасна філософія бере "задиханого, буйного, біснуватого, войовничого і цілком божевільного Заратустру" третього періоду життя Ніцше" [109, 273]. Саме крізь призму цього образу і в контексті осмислення символізованої ним "філософії "надлюдини" Ф. Ніцше П. Демчук розглянув іще дві, послідовно простежені ним в усіх німецькознавчих публікаціях, "риси" занепаду та кризи "сучасної буржуазної філософії" - "ніцшеянську ідею трагізму" й ідею "ренесансу капіталістичного світу" та "буржуазної культури". Якщо про першу з них у К. Зауерлянда немає жодної згадки, то аналіз другої дає нам підстави визнати вплив її тлумачення ним на культурфілософський пошук П. Демчука. Зауважуючи, що в кінці XIX ст. "буржуазна філософія" почала "бій проти лібералістичних поглядів", "енергічно перестерігаючи" "проти розпаду буржуазної культури", К.

Зауерлянд відзначив у "новітній буржуазній філософії" визнану ним за новий "фашистський" "суспільний ідеал" "волю до нової вічності капіталізму".

Визнаючи, як і його німецький колега, що "капіталізм іде швидкою ходою до своєї загибелі", П. Демчук не раз ілюстрував зауважені К. Зауерляндом спроби "*увічнити*" "*історичну межу капіталізму*" - "*проектувати її в безконечність*". Вбачаючи у "ніцшеянській ідеї трагізму" джерело відзначеної ними обома тенденції "філософії капіталізму доби занепаду" до "увічнення банкрутства" "ренесансу" "капіталістичного світу" і "буржуазної культури", вчений так пояснив філософію "трагічного" Ф. Ніцше як "вияв *діонізівського почину*": "Ця нестримна сила натрапляє на стіну об'єктивних умов долі, мойри, розбивається і гине ... Але це "самознищення" у Ніцше ... означає максимально намагничену волю до життя ... Ніцше навчає: "*Перш за все умійте хотіти життя, радости, щастя!"* Але радість цю не може принести ані сентиментальність, ані гуманність, ані милосердя, - тільки *боротьба*. Тому для Ніцше "Wille zur Macht", цебто *"воля до влади"* є основний інстинкт, що визначає собою все в людському суспільному житті ... це *біологічний* почин, що все собою проймає" [109, 269-270]. Разом із тим, П. Демчук вказав на принципову розбіжність між "ніцшеянською ідеєю трагізму" та ідеєю "ренесансу" "капіталістичного світу" та його культури: "Буржуазна філософія зробила коловорот, в якому Ніцше є початок, а ніцшеанство школи *"філософії життя"* завершення. Буржуазна філософія тільки повторює Ніцше та наслідує його маніри, але не має вже тієї внутрішньої сили, що колись зродила Ніцше ... Такий ніцшеанізм є рідний всій *"філософії життя"*, він характеризує всю філософію войовничого фашизму" [109, 274-275].

Проводячи крізь свій науковий пошук критику з позиції марксизму західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст., вчений, проте, позитивно ставився до "творчої культури людства" як такої. Протиставляючи "науку, техніку, філософію", які в СРСР є за "*джерело, фактор загально-культурного піднесення широких трудящих мас та будування нового, безкласового громадянства",* їм же, вже "*як служебним факторам*

міжнароднього імперіялізму", в "буржуазних країнах", він, однак, наголосив на необхідності "брати в загальну скарбницю культурного багацтва трудящих мас" і "використовувати в цілях диктатури пролетаріяту та будування соціялістичного суспільства" "цінності буржуазної науки". Зауважуючи у статті [114], що "працюючі маси" - це "природні спадкоємці" "старої ще творчої культури людства", П. Демчук вказав, що оця "суспільна кляса" "цю культуру й, зокрема, філософію на новій основі зрушить на недосяжну височінь". Постулюючи вже в статті [105] остаточну кризу "буржуазних" мислення та культури, вчений виявив безумовно глибоку обізнаність у них і не раз підкреслив, що показово, необхідність їх критичного вивчення та засвоєння. Солідаризуючись із думкою К. Зауерлянда, що "живим спростуванням вічности капіталізму", яке й "завдало їй останнього удару", є "існування пролетарської держави" СРСР, П. Демчук протиставив кризі капіталістичного устрою "соціялістичне будівництво на шостій частині земної поверхні" і прямо визнав за його мету "визволення людства з-під гніту експльоатації" - перехід "з царства доконечности в царство свободи".

4.2.4. Культурфілософський пошук П. Демчука в галузі досліджень з історії українських філософії і суспільно-політичної думки

Системно розробляючи, як і В. Юринець, усі головні напрями розвитку вітчизняної філософії культури у галузі досліджень з історії українських філософської та суспільно-політичної думок, П. Демчук актуалізував їх проблематику впродовж 1929 - 1931 рр. у трьох своїх найбільших українознавчих публікаціях: "Зібер та "Анти-Дюрінг" Енгельса", "Білоемігрантська українська філософія" й "Шевченко та його учителі філософії". У цілому висвітлюючи у другому розділі здобутки розробляння П. Демчуком трьох згаданих напрямів: 1). дослідження специфіки розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст., 2). висвітлення

культурфілософських ідей діячів української культури того ж періоду й 3). критичне аналізування культурфілософських ідей та вчень в українських філософській і суспільно-політичній думках діаспори й УСРР, - ми відзначили його зацікавлення історією вітчизняної культури XIX ст. Присвячуючи вивченню філософських та суспільно-політичних поглядів і вчень визначних "громадівців" Т. Шевченка та М. Зібера перші в історії української радянської філософії статті на цю тему, П. Демчук, водночас, вперше в філософії УСРР комплексно дослідив головні досягнення розвитку філософських науки, освіти та культури української діаспори 20-х рр. XX ст. Переходячи до дослідження всіх вказаних напрямів культурфілософського пошуку П. Демчука, попередньо розглянутих нами у публікаціях [59, 61, 62] та в другому розділі, зазначимо, що вчений присвятив головну увагу двом першим із них.

Не раз актуалізуючи проблематику дослідження розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст., П. Демчук вдався до її предметного культурфілософського розгляду, головним чином, саме в статтях [101, 122], у контексті актуалізування ним двох інших напрямів свого українознавчого культурфілософського пошуку. Простежуючи у першій з них тенденції поступу вітчизняної культури від епохи Середньовіччя до УСРР у світлі критичного аналізу праці "Філософія на Україні" Д. Чижевського, а в другій пропонуючи оригінальну системну культурфілософську оцінку "культурного життя України" XIX ст. у контексті висвітлення специфіки тогочасної історико-культурної ситуації у Російській імперії, вчений провів крізь ці публікації принципове розмежування і, фактично, протиставлення українських народної й професійної культур як двох основних вимірів вітчизняного соціокультурного буття від Середніх віків до XX ст. Головною, не раз згадуваною П. Демчуком, ознакою цього розрізнення, була конкретизована в публікації [122] така характеристика "духовного життя" народу та особи, як перебування на рівнях: 1). "примітивного "народного світогляду" з чисто релігійною закваскою", або народної культури; 2). "культурного життя" зі сформованою та сталою "соціально-політичною й культурною свідомістю суспільства", або ж

професійної культури. Тільки постійний "інтелектуальний раціональний розвиток", на думку вченого, уможливлює вихід особи та суспільства за "*межі емоціонального*" - "релігіозні передсуди" "селянської стихії", на "щабель культури", на якому "починається розвиток наукової філософії".

Показово, що головним предметом дослідження П. Демчуком вітчизняної професійної культури постала історія української філософії XVIII - першої третини XX ст., основна частина розгляду якої була здійснена ним у статті [101] на основі праці "Філософія на Україні" Д. Чижевського. Цей аналіз є важливим елементом першого в філософії УСРР системного дослідження наукового пошуку Д. Чижевського і його колег-філософів у діаспорі. Критично визнаючи усю "білоемігрантську українську філософію" за "теоретичне оформлення тієї кампанії", що її "проти СРСР в цілому і УСРР зокрема" проводить "капіталістичний світ", П. Демчук розкрив і прокоментував зміст виданих у 20-х рр. XX ст. у діаспорі десяти монографій та статей таких знаних учених, як: Д. Чижевський, Я. Ярема, І. Мірчук, Д. Олянчин, Д. Залозецький, - зокрема відзначив вивчення ними "історії філософії й науки на Україні". Піддаючи критиці "Вступ до філософії" Я. Яреми, як, власне, "неписьменного у філософії", учений досить таки високо оцінив статті І. Мірчука: "Петро Лодій та його переклад Elementa Philosophiae Бавмайстера", "Українська філософська бібліографія за останні роки" й "Про слов'янську філософію". Зауважуючи, що перша з них "відмітна тим", що "дає для історика української філософії досить новий матеріял про одного з видатних українських філософів", та відзначаючи інформативність і другої, П. Демчук зосередив критичну увагу на третій з цих публікацій. Зауважуючи, що її автор безпідставно "розписується в банкрутстві та незначності слов'янської філософії", він закинув І. Мірчуку, як "поборнику "чистої метафізики", нехтування "політично-публіцистичною діяльністю" філософів та приписування кожному народу певної філософії "на віки вічні".

Звертаючи окрему увагу на праці "Григорій Сковорода. Український філософ XVIII ст. та його духовно-культурне середовище" (1928) Д. Олянчина й, особливо, "Філософія на Україні" Д. Чижевського, П. Демчук зазначив, що

вони "мають деяке невеличке значення, і то тільки під поглядом збирання фактичного матеріялу". Проте, він все ж присвятив основну частину статті аналізу передусім цієї і трьох інших розвідок визнаного ним за "одного з найталановитіших представників білоемігрантської філософії" Д. Чижевського - праць "Логіка" та "Грецька філософія до Платона" й статті "Західна філософія в старій Україні". Закидаючи першій із них виразне обмеження рамками "якнайпримітивнішої формальної логіки" і "сильний вплив логіцистики Гуссерля", а другу розглядаючи як прояв притаманної "сучасним європейським ученим та філософам" тенденції втечі від проблем сучасності "в тіні минулого", П. Демчук найпозитивніше оцінив працю "Філософія на Україні". Розглядаючи її як "трохи чи не перше більше чи менше вдало систематизоване з'ясування історії філософії на Україні", вчений зауважив, що вона, якщо з неї "взяти тільки голий фактичний матеріял, може послужити, як в дечому посібна робота". Засуджуючи методологію дослідження в цій праці "проблеми національної філософії", як-от закидаючи Д. Чижевському, що "еклектична метода" перешкоджає показу "повної і правдивої картини розвитку філософії на Україні", зокрема цілком ігнорує "розроблення впливів матеріялістичної філософії на Україні", він, водночас, розкрив зміст усіх її розділів та, головним чином, культурфілософські засади наукового пошуку її автора.

Показовим свідченням активізування уваги ЦК КП(б)У, насамперед М. Скрипника, до вельми актуальної для "філософського фронту" УСРР, згідно з Г. Овчаровим [227], проблеми "більшого заглиблення філософії в процеси національно-культурного будівництва на Україні", був вихід у світ у 1929 р. першого випуску збірника "Войовничий матеріяліст". Вміщення в ньому публікацій [101, 110] П. Демчука вкотре засвідчило, на наш погляд, намагання М. Скрипника реалізувати такі аспекти політики українізації в філософії УСРР, як: актуалізування імен і наукової спадщини вітчизняних філософів минулого та налагодження діалогу з українською науковою думкою в діаспорі. Одним із, власне, підтверджень цього є наведена Г. Овчаровим висока оцінка статті [101] П. Демчука. Вбачаючи її "особливу вагу" в тому, що її автор "ставить проблему

створення історії філософії на Україні", Г. Овчаров позитивно оцінив внесок до цієї справи Д. Чижевського та його колег: "Хоч як це й дивно, а питання про вивчення історії філософії на Україні порушили емігрантські філософи, їхній почин до певної міри штовхнув нашу увагу на цю справу, - за це їм і честь" [227, 228]. Наголошуючи, що Д. Чижевський спромігся "правдиво підійти до поставлення проблеми вивчення історії філософії на Україні" та "пропонує схему, що її в основному можемо взяти до уваги й ми", Г. Овчаров, проте, піддав критиці його і всіх "українських філософів з еміграції" за те, що їм і всім, "хто перебуває і поза марксизмом, і поза межами Радянської України", "цілковито чуже справжнє розуміння соціяльної обумовлености філософського розвитку".

Виходячи з такого подвійного тлумачення ролі філософів діаспори в поступі української гуманітаристики, П. Демчук актуалізував у статті [101], на основі праці "Філософія на Україні", проблематику вивчення специфіки формування української культури XVIII - першої третини XX ст. та висвітлення культурфілософських ідей діячів української культури того ж періоду. В полі зору вченого постали розглянуті в цій роботі Д. Чижевського етапи поступу вітчизняної професійної культури від Середніх віків до початку XX ст., головним чином за епох Бароко й Романтизму. На окрему увагу заслуговує критичне оцінювання П. Демчуком визначення Д. Чижевським місця й ролі знаних діячів вітчизняних філософських освіти, науки і культури цих епох: професорів Києво-Могилянської академії і Г. Сковороди, а також чільних розробників вітчизняної філософії Романтизму й духовно-академічної філософії. Однією з показових особливостей цього аналізу є сполучення П. Демчуком критики зауважених ним недоліків цієї розвідки: довідниково-бібліографічного характеру, неповноти, "достатньої плутаності", виразної антирадянської ідейно-світоглядної тенденційності, - з, водночас, завуальовуваною солідаризацією із "схемою" "історії філософії на Україні" Д. Чижевського. Прикметно, що П. Демчук підтримав підкреслення ним важливої ролі західноєвропейських, насамперед німецьких, науки та культури у розвитку

вітчизняного соціокультурного буття, зокрема доволі позитивно оцінив розгляд автором "Філософії на Україні" вчень вітчизняних розробників німецької класичної філософії.

Досить побіжно торкаючись історії українського соціокультурного буття Середніх віків та Бароко, як-от зауважуючи, що "взагалі середньовіччя України досліджене дуже й дуже слабо", і підкреслюючи, що показово, постулат Д. Чижевського про встановлення сталого науково-культурного обміну "України з Европою" у XVII-XVIII ст., П. Демчук прямо солідаризувався з визнанням Д. Чижевським позитивного впливу цього обміну на становлення філософії у Києво-Могилянській академії та, в цілому, української професійної культури. Разом із тим, вчений постулював наскрізну для його українознавчого наукового пошуку тезу про позитивний вплив на вітчизняні філософську думку і професійну культуру XIX ст. вчення Г. Гегеля: "Взагалі, уже з зовсім побіжного трактування гегеліянства на Україні стає очевидним факт великого впливу цієї філософської школи на духовно-культурне українське життя; вивчення цього періоду зараз постає перед нами, як одне з завдань праці нашої молодої філософської генерації" [101, 429]. Ця, не раз попередньо відзначена нами, виразно проєвропейська та, власне, германоцентрична ціннісно-ідейна визначеність світогляду П. Демчука-філософа, узгоджувана вченим із позначеною впливом ідей українського націонал-комунізму марксистсько-ленінською науково-дослідницькою позицією, була не менш послідовно виявлена ним і в статтях [110, 122]. Постулюючи у першій важливу роль М. Зібера саме як українського вченого у популяризації та розроблянні вчення засновників марксизму - німецьких філософів К. Маркса і Ф. Енгельса, П. Демчук зосередив у другій з них увагу на дослідженні ідейного впливу на Т. Шевченка німецьких науки та культури Романтизму, в першу чергу наукової спадщини О. Гумбольдта.

Відводячи у цій публікації чимало місця дослідженню впливу на соціокультурне буття Російської імперії і загальноросійську професійну культуру XIX ст. вагомих здобутків науки та культури Німеччини, він

наголосив на винятковому значенні з-поміж них вчення Г. Гегеля й, взагалі, всієї німецької класичної філософії у цьому процесі. Показово, що П. Демчук спробував ілюструвати на прикладі Т. Шевченка, як головного представника вітчизняних народної та професійної культур XIX ст., позитивний вплив на них німецьких науки й культури Романтизму. Вшановуючи Кобзаря як "генія" та "великого поета мислителя" "для свого часу" і "всього дальшого розвитку не тільки свого народу, й людства", він вельми критично змалював те "соціяльно-клясове середовище" та "ідейну атмосферу", в яких Т. Шевченко сформувався і жив. Зауважуючи, що внаслідок такого "консерватизму" світогляду народу вся "народня творчість українського народу того часу носить переважно ліричний характер" та "не переходить *межі емоціонального*", П. Демчук визнав саме "релігійні передсуди" за "найвище теоретичне оформлення" світорозуміння українського селянина". Наголошуючи у статті [122], що в XIX ст. "Україна тодішня" - це "було кріпацьке селянство", без врахування "паразитної кляси українофільських поміщиків", П. Демчук так-от критично оцінив стан розвитку тогочасної вітчизняної професійної культури у цілому: "Романтична література з дуже слабою внутрішньою потенцією і деякі історичні роботи оце вся форма вияву культурного життя України в цілому" [122, 173].

Визнаючи Кобзаря за "найкращий вклад України" та "трудящих українських мас" до "загальнолюдської скарбниці духовного розвитку" й наголошуючи, що "філософське значення життя Шевченка" "перевищує цілі великі томи інших блискучих мислителів", П. Демчук, фактично, постулював цим лейтмотивом своєї статті ідею про Т. Шевченка - головну постать в історії вітчизняної народної та професійної культур, яка і стала символом їх синтезу й спільного плідного поступу. Підкреслюючи, що філософія "може виявляти себе не тільки в сухих логічних формулах, а й у тонких поетичних складах", адже філософ і поет "говорять звичайно те ж саме", лише "філософ говорить силогізмами, теоремами", а "поет образами й картинами", вчений так пояснив своє бачення філософського значення "Кобзаря": "Поезія Шевченка це велика поезія - дума життя й боротьби українського трудящого народу, поезія - дума,

що як у фокусі відбиває в собі всі страждання, патос боротьби, всі надії, увесь культурний уклад українського народу, а тому не є просто поезія, а книжка, в якій треба шукати далеко глибших понять" [122, 170]. Виокремлюючи та досліджуючи у статті [122] вплив на "світорозуміння" Т. Шевченка, його культурфілософські погляди, головним чином, двох національних філософських традицій і, в цілому, світів двох професійних культур - російських і німецьких, кінця XVIII - середини XIX ст., П. Демчук виявив надто критичне ставлення до рівня розвитку тогочасних науки і культури Російської імперії.

Виходячи зі свідчень їх знаних представників, наприклад В. Жуковського, В. Бєлінського та Д. Пісарєва, й спираючись на системний розгляд їх історії у працях відомих дослідників російських філософії й літератури, насамперед у дослідженнях: "Опыт философии русской литературы" (1909) Є. Соловйова-Андреєвича, "А. С. Хомяков" (1912) М. Бердяєва та "Очерк развития русской философии" (1922) Г. Шпета, - вчений так у цілому оцінив загальний рівень цивілізаційного поступу Росії середини XIX ст.: "Тут панувало тоді занесене, поверхове, неглибоке західництво російського барства та напівварварське освітянство, що було духовною поживою російської літератури. Як найвище оформлення національної свідомости (?) пишався офіціяльно казенний націоналізм, який скоріше проявляв себе як догмати й практика бюрократичної влади, ніж оформлена суспільна ідеологія" [122, 173]. Обстоюючи думку, що в Російській імперії тоді "не було ще власне европейської культури у властивому розумінні цього слова", а її "тільки сліпо, вульгарно *наслідували*", П. Демчук так доволі критично оцінив загальний стан розвитку російських філософських освіти, науки та культури першої половини XIX ст.: "Звичайно, що в такій Росії - не могло бути ніяких особливих стимулів для широкого філософського розвитку й нарешті не було відповідної до цього бази..." [122, 173]. Панорамно оцінюючи ідейні позиції низки провідників слов'янофільства та західництва - "релігійного православного шелінгіянства" й "плеяди російських гегельянців", він оминув увагою їх вплив на філософські

погляди Т. Шевченка.

Відмічаючи, разом із тим, засвідчене самим поетом його негативне ставлення до "університетських курсів філософії" О. Галіча і В. Григоровича, насамперед ту його думку, що завдяки їх прослуханим ним курсам лекцій з історії філософії та теорії мистецтва він "відчуває антипатію до філософії та естетики", П. Демчук так пояснив її: "...Шевченко говорить не взагалі про філософію, а тільки про ту казенно-офіційну, яку викладали по тодішніх університетах, з одного боку, й про німецький ідеалізм, з другого..." [122, 178]. Водночас, П. Демчук висвітлив вплив на поета "філософії й естетики польського філософа-гегельянця" К. Лібельта з його "напівгегельянською та напівмесіяністично-слов'янською трактовкою" теорії мистецтва. Констатуючи "нелюбов поета до німецького ідеалізму взагалі", але заперечуючи припущення, що поет був "германофобом", він зауважив його "пошану" до постаті та творчості Ф. Шіллера й підкреслив, що Кобзар "знав і любив Гете", причому "не тільки як поета, але й як великого мислителя". Однак у центрі уваги П. Демчука постав "значний вплив на філософське світорозуміння Шевченка" наукової спадщини, передусім натурфілософії, О. Гумбольдта, першій в філософії УСРР оцінці якого він присвятив другу частину своєї шевченкознавчої публікації. Висвітлюючи основний зміст наукового пошуку О. Гумбольдта - "знаменитого німецького ученого, дипломата, подорожника" та "вільнодумця вольтерівського кшталту", який "був спеціялістом у всіх галузях науки", П. Демчук зосередив свій погляд на розгляді його праці "Космос".

Визнаючи її за розвідку, в якій найповніше представлено "гумбольдтівське розуміння світу, природи, як невпинного розвитку", він вказав, що вона сприяла "синтетичному оформленню" поетом розуміння "природи й людей". Підкреслюючи, що "з загальнонаукової літератури Шевченко особливо виділяв "Космос" та "майже ні однією книжкою так не захоплювався, як "Космосом", П. Демчук пояснив це так: "Беручи під увагу всю, так би мовити, філософську концепцію Шевченка, структуру його світорозуміння ... естетичні розуміння, легко можна зрозуміти, що у

Гумбольдта Шевченко находив для себе ніби відповіді на ті питання, які його зворушували, питання, якими він жив" [122, 190]. Вбачаючи сутність впливу О. Гумбольдта на поета саме в визначальній ролі його "розуміння природи" у "науковому оформленні" такого ж "натурфілософського світорозуміння" Кобзаря, він узалежнив їх натурфілософії від учень досократиків. П. Демчук припустив і ймовірний вплив "Космосу" на формування та розвиток культурфілософських поглядів Т. Шевченка, як-от тлумачення ним проблеми національної культури: "Гумбольдт із великою любов'ю говорить про рідну мову, можна думати, що й в цьому разі Гумбольдт говорив "з душі" Шевченка, коли ми тільки візьмемо хоча б під увагу листування Шевченка й особливо його благання до брата Варфоломея писать до нього "по-своєму" ... Гумбольдт рішуче протестує проти випинання відношення одного народу над другим. Для нього всі народи є як і всі люди, рівні, однакові й найважливіше: всі вони родяться "*для свободи*". Цілком ясно, що таким ставленням до рідної мови і свободи народів Гумбольдт тільки загострял інтерес Шевченка до "Космоса"..." [122, 192].

У низці статей 1927 - 1931 рр. та праці [102] П. Демчука розглянуто й становлення "молодої української культури", яка є "національна своєю формою, соціялістична своєю суттю", саме як складової "соціалістичної культури" СРСР. Пов'язуючи її розвиток із популяризацією у СРСР учень засновників марксизму і Г. Гегеля, він наголосив: "Будувати соціялістичну культуру можна тільки на основі революційного марксизму, а нервом його і є матеріялістична діялектика, нерозривно, органічно зв'язана з діялектикою Гегеля" [102, 29]. Оцінюючи підсумки її формування вже під час кампанії власних критики і засудження на "філософському фронті" УСРР, П. Демчук був вимушений доводити відданість сталінському режиму визнанням його здобутків в національно-культурному будівництві: "Тракторне рало переорює старі перелоги темного, відсталого, обдертого, лахміттям нужди й горя обмотаного селянського життя. На грунті індустріялізації піднімаються нові й нові незчисленні загони висококваліфікованого пролетаріяту, який в

соціялістичному змаганні прокладає шлях техніки й культури, що на нім СРСР випередить техніку капіталістичного світу. На грунті суцільної колективізації йде остаточна ліквідація куркульства, як кляси. В боротьбі за соціялістичну перебудову села щезає лірика українського, мохом відсталости приспаного "вишневого садку коло хати", а натомість гримить могутній епос колгоспів. Немічний ерос похилого, тужливо розмріяного соняшника розтав у потужній динаміці Донбасу. Вже гримить Дніпрельстан, що своїми залізними руками скував розгойдану, розбуялу самій собі ворожу стихію Дніпра, що в муті водоворотів терпіла свою долю. Крицевим перстнем гігантів-комбінатів упоясується *індустріялізована Україна*" [105, VII-VIII].

Цією характеристикою, з її підкреслено пафосно-декларативним стилем та надужиттям заідеологізованою офіційною радянською партійною суспільно-політичною термінологією, вчений почав розгляд у цій публікації констатованої ним "напруженої і нечуваної досі у людській історії могутньої боротьби між двома світами" - "капіталістичним і соціялістичним суспільством". Канва цього аналізу була схематично визначена П. Демчуком ще в статті "На боротьбу проти меншовикуючого ідеалізму (З приводу моїх власних помилок)" так: "Йде досі нечувана в історії гігантська напружена боротьба двох світів - соціялістичного і капіталістичного. Під крицевим керівництвом нашої Комуністичної Партії йде величезна соціялістична перебудова нашої країни. В патосі соціялістичних форм праці, ударництва, змагання й т. д. мільйони трудящих мас СРСР творять величний епос нового соціялістичного життя, нового суспільства" [113, 81-82]. Змушений постулювати це протистояння, він був присилуваний зректися, хоч і позірно, обстоюваного ще в статті [123] визнання неперехідної цінності всієї "творчої культури людства" для соціалістичного суспільства й заперечити її значення для радянської культури. Вона, як і все соціокультурне буття СРСР, мала визначатись пріоритетним впливом російської національної культурної традиції, але ніяк не впливом німецької чи інших зарубіжних традицій, і бути заснованою виключно "на принципах діялектичного матеріялізму" "на послугу

генеральній лінії партії".

Активно вивчаючи проблематику розвитку української культури та культурфілософські ідеї її провідних діячів, П. Демчук актуалізував ці напрями власного культурфілософського пошуку в контексті розпочатої ним і В. Юринцем на "філософському фронті" УСРР у другій половині 20-х рр. XX ст. кампанії публічних критики та засудження тогочасних українських філософських освіти, науки й культури у діаспорі. В центрі уваги цих двох головних учасників вказаної кампанії, а також Я. Білика, в 1928 - 1932 рр. опинились постать і наукові здобутки провідного представника вітчизняної філософської думки за кордоном Д. Чижевського, насамперед як автора двох перших комплексних українознавчих філософських досліджень - праць "Філософія на Україні" і "Нариси з історії філософії на Україні", й розробленої у них концепції історії філософії України. Саме в публікації [101] П. Демчука вперше в філософській думці УСРР було досліджено засновки філософії культури Д. Чижевського, як-от здійснено системний критичний аналіз згаданої концепції, й побіжно висвітлено культурфілософські погляди ще одного провідного представника вітчизняної філософської думки діаспори - І. Мірчука, на основі його статті "Про слов'янську філософію". На наш погляд, у статтях [101] та, частково, [115], де підбито підсумки вивчення філософії культури Д. Чижевського, вчений розробив і третій напрям українознавчого культурфілософського пошуку на "філософському фронті" УСРР 20-30-х рр. XX ст. - критичне аналізування культурфілософських ідей та вчень в українських філософській і суспільно-політичній думках діаспори й УСРР.

Водночас, П. Демчук актуалізував цей же напрям і в статті [110] - цій першій в філософській думці УСРР зіберознавчій публікації - передмові до вперше перевиданої ним в УСРР, саме в українському перекладі, праці "Діялектика в її застосуванні до науки" М. Зібера. Досліджуючи у цій публікації місце й роль М. Зібера в історії науки як: "першого каменяра марксизму на Україні", "першого пропагандиста та популяризатора марксизму на території колишньої Росії", власне "першого справжнього марксистського

філософа на всьому Сході Европи", - він виходив у тлумаченні постаті й наукової спадщини цього представника громадівського руху, на нашу думку, з виразно української націонал-комуністичної позиції. Показовим свідченням узгодженості такої нетрадиційної для радянського марксознавства точки зору із поглядом на це питання ідеолога українізації М. Скрипника є, на наш погляд, її позитивне оцінювання Г. Овчаровим: "Стаття П. Демчука особливо цінна тим, що доводить, що діялектичний та історичний матеріялізм на Україні має історію глибшу, ніж звичайно досі уявлялося; це автор доводить, розглядаючи Зібера, як "дійсно першого провідника ідеї історичного матеріялізму на Україні". Стаття Демчука має інтерес не лише для історії філософії на Україні; вона, крім цього, сприяє встановленню істини про історичне коріння діялектичного матеріялізму і в Росії - оскільки в розвиткові марксизму в Росії Зібер теж посідає значне місце. Автор виступає проти невірної по суті тенденції, що встановлювала в російській літературі ігнорування значіння Зібера в історії марксистської філософії в Росії" [227, 228].

Вказуючи, що, крім "економічних праць", М. Зібер працював "в галузі соціології та філософії", найкращим свідченням чого є його стаття "Діалектика в її застосуванні до науки", П. Демчук наголосив, що її автор "дуже талановито і яскраво" з'ясовує і популяризує "основні принципи матеріялістичного трактування історії". Прямо відзначаючи, що "*не Плеханов, а тільки Зібер перший підніс прапор марксизму"* - "*наукового марксизму в Росії і на Україні*", "дуже талановито і яскраво" пропагуючи "думки Енгельса що до пояснення людської історії, як історії класової боротьби" тоді, коли Г. Плеханов був ще "*дюрінгіянець*", він так з'ясував культурфілософську позицію автора "Діалектики в її застосуванні до науки": "Зібер, хоча й визнавав ідеї класової боротьби, як рушія розвитку людської історії, пропагував ідеї класової боротьби, - щобільше, сам, як надхненник, так би мовити, "українофільського соціялізму" того часу, навіть у національній боротьбі підкреслював чисто класові основи, - але він все таки *не розумів ідеї гегемонії пролетаріяту в соціялістичному визвольному рухові.* Він не прийняв і не пропагував ідею

доконечности диктатури пролетаріяту, що її Маркс у той час уже так чітко зформулював теоретично, а тому Зібер, безперечно, не дав пролетаріятові своєю наукою, своєю роботою тієї кріпкої духовної сили, в такім розумінні, як дав дещо згодом Плеханов, і особливо Ленін. Зіберова діяльність - це, певна річ, тільки перший ... піонерський місток до марксизму - місток з багатьма недоймитками. Але недоймитки Зібера, це данина своєму часові; цю данину, як знаємо, сплатив і сам Плеханов" [110, 12-13].

Тоді ж П. Демчук звернув увагу і на науковий доробок українських мислителів діаспори, як-от висвітлив аналіз явища "національної філософії" у статті "Про слов'янську філософію" І. Мірчука. У центрі уваги ученого опинились визнані ним за ознаку "національної обмеженості" І. Мірчука і піддані критиці його міркування про місце філософських традицій Західної Європи у історії українських філософських освіти, науки і культури. Як український націонал-комуніст та, водночас, учений-марксист, П. Демчук не погодився із думкою І. Мірчука, що "фільософія у слов'ян має зовсім відмінні від західньо-европейського думання тенденції, а в дальшім ході й інакше обличчя", а "змагання слов'ян прищепити західньо-европейські фільософські напрямки на слов'янському грунті" є, по суті, "цілком фальшиве". Відкидаючи його тезу, що "кожний слов'янський нарід мусить сам собі створити програму дальшої праці" - "знайти те поле діяльности", яке "найбільше відповідає його характерові", зокрема пошук українцями себе "в народній фільософії", П. Демчук засудив культурфілософське тлумачення І. Мірчуком специфіки української ментальності: "Крім отакого "світлого" вигляду на будуччину українського народу, автор приписує ще йому ту особливу рису, специфічність, що, мовляв, "українська психіка має виразно егоцентричний характер" [101, 440]. Наголошуючи, що "з фактичного погляду" всім "балачкам про слов'янську філософію" І. Мірчука "та сама ціна, що й балачкам про панславізм та слов'янське братство", П. Демчук навів підсумкову критичну оцінку його культурфілософської позиції.

Визначаючи своє бачення перспектив розвитку в УСРР вітчизняної

філософської традиції, він зазначив: "Пан Мірчук уважає характери народів за щось постійне, незмінне, що існує "поза часом і простором", і одному народові приписує таку, а другому іншу філософію - "на віки вічні". Треба бути просто таки неуком, щоб уявити собі, що характерною рисою російської філософії, за часів і царату Романових, і диктатури пролетаріяту, конче мусить бути антиінтелектуалістичний інтуїтивізм та ірраціональний містицизм. А для українського народу, наприклад, хоч би "чумацькі думи", а для поляків - містицизм! Автор так захопився, мабуть, "месіянством" Пілсудського, що на його основі береться будувати закони розвитку майбутности польського народу ... Відірвана від здорового, питомого українського грунту, білоемігрантська філософія, як і вся їхня так звана "наука", є бліда - рахітна, нежиттьова; бо тільки та філософія й наука, що є знаряддям виховання та культурного зростання широких мас українського народу, може бути живою, творчою і цілковито українською" [101, 440-441]. Виявлена П. Демчуком під час цього аналізу явна подвійність власної ідейно-світоглядної позиції, а саме його намагання узгодити тяжіючу, певною мірою, до компромісу з ідеями І. Мірчука свою українську націонал-комуністичну точку зору з марксистсько-ленінською, знайшла свій значно яскравіший вияв під час дослідження вченим культурфілософського вчення Д. Чижевського як "українського підголоска европейського фашизму" й "гетьманського придворного філософа".

Використовуючи науковий доробок автора "Філософії на Україні" в контексті прихованого полемічного діалогу з мислителями діаспори як український націонал-комуніст, вчений, водночас, піддав гострій критиці, як марксист-"діалектик", культурфілософські ідеї Д. Чижевського з двох перших розділів цієї розвідки - "Проблема національної філософії" й "Проблеми історії української філософії". Їх зміст, доповнений та висвітлений у двох перших розділах - "Філософія і національність" і "Український народний характер і світогляд", монографії [329] Д. Чижевського, став об'єктом уваги авторів публікацій [385] В. Юринця та [18] Я. Білика. Як і вони, П. Демчук піддав критиці ідеї "Філософії на Україні" про "роль націй в історичному розвитку

філософії" та "український народний характер і світогляд". Вказуючи, що аналізування "філософії якогось періоду, якогось суспільства" вимагає "вивчити його економічну структуру, його суспільно-клясові відносини в історичному розвиненні", він так висвітлив "проблему національної філософії": "Як знаємо безпосереднім стимулом утворення так званої "національної філософії" була Kriegspsychologie ... Суть так званої національної філософії полягає в тому, що вона "знаходить" (?) у своїй нації такий якийсь спеціяльний уклад думання й творчости, філософський характер, що є *притаманний* тільки даній нації, отже, робить її відмінною - звичайно, вищою, проти інших і т. д. Безперечно, з погляду так званої національної філософії, визнання клясової боротьби, клясового характеру національної філософії, це є "кривда філософії" [101, 421-422].

Зауважуючи, що "національна філософія" "шукає в своїй нації якоїсь "одвічної істини", але "не бачить, що кожна філософія" - це "ancilla-прислужниця" певної "соціяльної кляси", П. Демчук зауважив, що Д. Чижевський "не цілковито може погодитись з "науковими" тезами національної (власне, націоналістичної) філософії", адже "підкреслює деяку міжнаціональну спільність філософського мислення". Не вдаючись до глибшого дослідження розгляду автором "Філософії на Україні" "раціоналістичного" та "романтичного" поглядів на націю і його тези, що всі нації є обмежено-однобічним розкриттям людського ідеалу, П. Демчук приділив увагу тлумаченню ним "проблеми історії української філософії": "Насамперед Чижевський зазначає, що до питання історії української філософії не можна підходити з тим самим критерієм, як до інших філософій: "поперше, Україна ще не мала ні одного "великого фільософа", що його думки увійшли б, як неодмінний складовий елемент, в еволюцію світової думки; подруге, значний період часу українське культурне життя було придушене і українські сили знаходили працю лиш на національно чужому культурному полі. З першої причини - історик української думки має справу з матеріялом, в якім лиш *неясно, нерізко*, виявляються якісь своєрідності українського духу, з другої

причини - матеріял дослідження важко обмежити точно, бо історія духового життя України зв'язана з історією духового життя сусідніх слов'янських та й не слов'янських народів" ... Чижевський гадає, що поки на полі української філософії не з'явиться якийсь, так би мовити, великий філософ, чи то геній, доти минуле української філософії лишиться невиясненим" [101, 423-424].

Так визначаючи сутність роздумів Д. Чижевського на цю тему і визнаючи її за "в корені невірну поставу питання", хоча автор "Філософії на Україні" й "намагається висловити формально нібито "правдиві" думки", П. Демчук відзначив три його "помилки". Коментуючи наведену у цій праці загальну характеристику "українського національного типу" - "психічного укладу українця", самим Д. Чижевським визнану за гіпотетичну, він зазначив наступне: "*Перша помилка* лежить ось у чому: автор гадає, що існують взагалі якісь автаркічні національні духи, національні характери - постійні, однакові й незмінні за всіх часів і при всіх умовинах - і що вони знаходять собі вияв у суто-національній філософії" [101, 424]. У цілому критично оцінюючи тезу Д. Чижевського про зумовлені "певним психічним укладом нації" "надісторичні елементи" "народного світогляду", П. Демчук оминув увагою визнання ним існування низки "історично-зумовлених елементів" цього світогляду, що змінюються, зокрема під впливом інших національних культур. Заперечуючи бачення Д. Чижевським явища "національна філософія", він постулював принципову відмінність філософії УСРР від вітчизняної філософської традиції: "*Друга помилка*: українська філософія може зараз розвиватися і бути *власне* українською, не шукаючи абсолютно ніяких духовних коріннів у минулому українського духовного життя" [101, 424]. Всупереч ідеям автора "Філософії на Україні", П. Демчук постулював ідеал "суто-української у своїй формі" "новітньої української філософії", яка вестиме активний міжкультурний діалог "на шляхові розвинення марксо-ленінської філософії".

Виходячи з ідеї "марксівського розроблення історії філософії на Україні" і вказуючи, що "давати історію розвитку філософії на Україні" - це "давати історію розвитку економічних та політично-соціяльних відносин на Україні",

вчений засудив "еклектичну методу" Д. Чижевського, проте, водночас, так неоднозначно оцінив його науковий пошук: "Цікаво, що, не зважаючи на всю свою "принципіяльність" та засади "національної філософії", Чижевський не пішов у своїй роботі ніби натуральним для нього шляхом, не пустився вишукувати в темряві й хаосі взаємного перехрещування, між різними "духами" різних націй, що панували в різні часи на Україні, десь там, у кутику захованого *специфічного* (а це ж суть "національної" філософії!) українського "душка"; навпаки, він зрозумів, що його дослід мусить іти по лінії вивчення історії філософії на Україні взагалі, а не специфічно-української "національної" філософії. Звичайно, в такій поставі вивчення історії філософії на Україні стає куди складніше, ніж це здається на перший погляд. Але всієї складности цього питання пан Чижевський не зрозумів. Без детального вивчення економіки, політики, соціяльної та духовної культури (в цілому, як і в деталях) ніяк не можна вивчити історію філософії на Україні, яка ще до того є філософією різних схрещувань, різних впливів інших сусідніх народів та держав" [101, 425-426]. Цей висновок П. Демчука згодом піддав критиці Я. Білик, який вказав, що "філософія на Україні" у Чижевського" не є філософією "взагалі", а "все ж таки відбиває особливості українського національного духу".

Принциповою відмінністю розгляду П. Демчуком доробку автора "Філософії на Україні", порівняно хоча б із Я. Біликом, було не політично вмотивоване засудження вчення Д. Чижевського як "філософії українського фашизму", а її критика як антимарксистської, але частково придатної, як "фактичний матеріял", для радянської науки. Беручи під сумнів повну згоду Д. Чижевського з "тезами національної філософії", як і вказуючи на його наближення до "визнання соціяльних перемін у суспільстві", вчений зауважив, що автор "Філософії на Україні" інколи "показує ніби в дечому вірне зрозуміння Гегеля", хоча й відкинув тлумачення ним розвитку філософії як самоусвідомлення "містичного "Абсолютного". Як і автор "Філософії на Україні", П. Демчук визнав існування "національних філософій", як-от української, причому, як марксист і український націонал-комуніст, вчений то

заперечував її існування до XIX ст. у публікації [122], то, навпаки, зазначив у статті [101], що "історія філософії на Україні не така вже бідна" - "не так дуже бідніша" "від чеської, навіть польської". Визнаючи, з одного боку, важливий вплив світових, передусім західноєвропейських філософських науки, освіти і культури, на вітчизняну філософську традицію від Середніх віків до модерну, він, водночас, був змушений дистанціюватись від неї, як марксист, та пов'язувати її становлення, як власне наукової, й розквіт саме з марксизмом-ленінізмом. Активна актуалізація П. Демчуком цієї проблематики та розвиток українознавчого вектору наукового пошуку вченого і були однією з підстав проведення у 1931 - 1935 рр. в УСРР кампанії його офіційних критики та засудження.

4.3. Наукові здобутки П. Демчука як об'єкт критики і засудження в УСРР: 1931 - 1935 рр.

Впродовж 1931 - 1935 рр. в УСРР тривала розпочата з негласної санкції ЦК КП(б)У кампанія офіційних критики та засудження П. Демчука як "меншовикуючого ідеаліста", активну участь у якій брали чимало його співробітників з УІМЛ, а потім ВУАМЛІН, та, в цілому, з "філософських фронтів" УСРР і РСФРР, передусім: П. Абдула, О. Бервицький, Ф. Бєляєв, О. Васильєва, А. Кушик, М. Логвин, О. Мілославін, М. Мітін, М. Уральцев, М. Шовкопляс, - та ін. Помітний внесок до цієї кампанії зробили, крім П. Постишева і О. Шліхтера, партійний осередок КП(б)У філософсько-соціологічного відділення УІМЛ та редколегії журналу "Прапор марксизму-ленінізму" і газети "Комуніст". Розпочата під час "філософського диспуту" в УІМЛ у січні 1931 р. у виступах М. Мітіна й філософів УСРР, кампанія публічної дискредитації П. Демчука як ученого тривала до 1935 р. і пройшла, на наш погляд, три етапи: 1). перший (січень 1931 - січень 1932), 2). другий

(червень - липень 1933), 3). третій (січень 1934 - березень 1935). Розглядаючи їх усі як етапи саме "партійно-філософських" критики та засудження П. Демчука в УСРР, бо в цій кампанії, крім, переважно, філософів, були активно задіяні партосередки КП(б)У в УІМЛ, а згодом ВУАМЛІН, і представники Політбюро ЦК КП(б)У, ми бачимо її основний зміст у публічному дискредитуванні П. Демчука як ученого в спосіб звинувачення його в низці надуманих "антирадянських" ухилів та зрад - від "меншовикуючого ідеалізму" і "контр-революційного троцькізму" до "націоналізму" та "фашизму".

Паралельно здійснювані, антиюринцівська й антидемчуківська кампанії були, по суті, покликані "викрити" цих та інших чільних вітчизняних "меншовикуючих ідеалістів" з метою ліквідувати "деборіанство" в УСРР і отримати чергові підстави для публічного дискредитування екс-наркома освіти УСРР М. Скрипника та згортання в УСРР політики українізації. Перед тим, як пред'явити П. Демчукові вирішальне "політично-філософське" звинувачення - обгрунтування ним неогегельянства як "філософської зброї войовничого фашизму", організатори цієї кампанії закинули йому на її першому етапі, під час "філософського диспуту" в УІМЛ у січні 1931 р., ідейну підтримку А. Деборіна й теоретичне розробляння "меншовикуючого ідеалізму" на "філософському фронті" УСРР. Ці закиди знайшли продовження в публікаціях їх колег-філософів, розтиражованих, що показово, у виданнях ЦК КП(б)У в 1931 р. - статтях "Проти скочування на ідеалістичні позиції гегеліянства" (1931) І. Воробйова, Е. Штейнберга, А. Кушика, М. Уральцева й С. Долгого в газеті "Комуніст" та [206] М. Логвина в журналі "Більшовик України", - і резолюції бюро партосередку КП(б)У філософсько-соціологічного відділення УІМЛ [253]. Одним із відгомонів цих подій був їх розгляд у виступі "Богданівщина" (1931) В. Коряка в Інституті літератури ім. Т. Шевченка, який є, водночас, відповіддю В. Коряка на критику П. Демчуком тлумачення ним філософії як такої. У центрі нашої уваги постали присвячені цим подіям два публічні виступи П. Демчука - промова на згаданому "філософському диспуті" в УІМЛ [103] і стаття [113], в першій з яких він вдався до гострої полеміки із

опонентами.

Присвячуючи цю промову критиці "деборінщини", зокрема самокритиці, і засудженню наукових поглядів "механістів", передусім С. Семковського, вчений відзначив, що "поворот на філософському фронті" СРСР - це прояв "дальшого розвитку теорії ленінізму", тоді як "деборінщину" гостро засудив як "викривлення, відсунення марксо-ленінської філософії на неправильні рейки". Водночас, П. Демчук рішуче виступив проти "засудження всієї попередньої роботи" "деборінської школи", наголошуючи, що її "боротьба проти механістів провадилась правильно", хоча й "не з тих висот, з яких треба було за заповітом Леніна", й закидаючи колегам кон'юнктурне ставлення до А. Деборіна та його школи у 20-х рр. XX ст.: "Так, я заявляв, що я деборінець, а ви мені плескали в долошки. Я злочин зробив, а ви підбурювали ... всі ми були деборінці і трактувати так, що ми тоді ними не були, це не розуміти розвитку теорії діялектичного матеріялізму" [103, 126]. Вдаючись до реабілітації свого наукового реноме як "меншовикуючого ідеаліста", який "бив всі елементи, які ввесь час сиділи на організмі діялектичного матеріялізму", вчений принагідно вказав на власні "помилки" і "хиби". Згадуючи взагалі свої "великі помилки" у ленінознавчій монографії і "помилки" в "роботах проти фашизму", П. Демчук не конкретизував їх, тоді як його опоненти на диспуті: Е. Штейнберг, О. Мілославін, Ф. Бєляєв та М. Іваненко, - не випадково зосередили основну критичну увагу на його ленінознавчому пошуці.

Наголошуючи, що доробок деборінської школи - не марксизм-ленінізм, а "купа мотлоху, що його треба розворушити й взяти під жорстоку критику", Е. Штейнберг звернув головну увагу на "цілковите нерозуміння ленінізму", власне, його "цілковите перекручення" П. Демчуком в публікаціях [102, 110]. Закидаючи їх автору, зокрема, хибність тези, що "не лише Плеханов, а й Ленін вчилися в Зібера", він прямо заперечив те, що вчений є філософ-марксист. Цю позицію підтримав О. Мілославін, який закинув П. Демчуку "нерозуміння" "повороту" на "філософському фронті СРСР", зумовлене політично та науково хибним тлумаченням ним, як "деборінцем", вчення В. Леніна: "... від самого

початку деборінські позиції були невірні, це були позиції меншовицького ідеалізму ... Демчук кинув багато обвинувачень, та не аргументував їх, бо з формалістичних позицій виступати він не може, не сміє, а на ленінських позиціях він не стоїть" [240, 154]. "Виправдання деборінщини для свого часу й повне нерозуміння коріння меншовикуватого ідеалізму" закинули П. Демчукові М. Іваненко й Ф. Бєляєв. Прикметно, що в резолюції [253], де підбито підсумки цієї полеміки від імені парторганізації КП(б)У УІМЛ, П. Демчуку було приписано "низку помилок і настановлень гегельянського характеру", зокрема "деборінщина в розумінні переробки гегелівської діялектики". Вдаючись у опублікованій одразу по закінченні цього диспуту в УІМЛ статті [113] до критики своєї наукової позиції як "*рупора деборінщини на Україні*", П. Демчук визнав усі згадані закиди на власну адресу за "цілком правильну і чітку кваліфікацію" своїх філософських "помилок".

Широко засуджуючи деборінщину як "систему ідей та ідейок, що об'єктивно йшли по лінії теоретичного обеззброєння революційного пролетаріяту", він узагальнив свої "помилки" у сімох тезах, зміст шістьох перших із яких полягав у критиці його праці [102]. Вказуючи з-поміж них і на "*неправильне, деборінське*" - ідеалістичне, цінування *Гегеля*" та "*недостатнє розуміння проблеми матеріялістичного перероблення діялектики Гегеля*", П. Демчук майже оминув самокритичною увагою весь свій попередній культурфілософський пошук. Винятком є лише побіжна згадка про "значний негативний вплив" на нього "деборінщини" й "по лінії критичного вивчення та боротьби проти західньо-европейської буржуазної філософії", наслідком чого стало, зокрема, "помилкове розуміння" "матеріялістичного перероблення" діялектики Гегеля" в статті [115]. Культурфілософський пошук П. Демчука, по суті, залишився поза увагою інших його критиків у 1931 р. - авторів публікацій "За рішучий поворот на українському філософському фронті" М. Логвина і "Проти скочування на ідеалістичні позиції гегеліянства" І. Воробйова, Е. Штейнберга, А. Кушика, М. Уральцева та С. Долгого. М. Логвин звинуватив ученого в "повному нерозумінні суті марксистської теорії", поділянні

"деборінської" думки, що "гегелівська діялектика сама собою, в силу логічного саморуху, без усяких об'єктивних, клясових передумов, перетворюється на матеріялістичну діялектику", на що звернули увагу і автори другої публікації. Оцінюючи статтю [115] як "вияв меншовикуватого ідеалізму найгіршого гатунку", вони разом закинули П. Демчуку визнання марксизму за "послідовний розвиток гегелівського абсолютного ідеалізму" й те, що він "заперечує *не методу*, а лише *систему* Гегеля".

Прикметно, що в цих публікаціях було виразно намічено докладно розроблений згодом основний вектор публічної дискредитації П. Демчука як ученого, зокрема його культурфілософського пошуку, - ототожнення, як політично рівнозначних, його "деборінського" "гегельянства" з "фашистським неогегельянством". З огляду на це, він продовжив критику "деборінщини" й у вступі [105] до збірника своїх статей. Позиціонуючи це видання як вагомий внесок до "критичної розробки сучасної буржуазної філософії", вчений учергове прагнув публічно засвідчити у ньому визнання і, бодай, часткове виправлення власних "помилок". Та вихід у світ цього збірника став, по суті, приводом до фінального акорду першого етапу кампанії критики і засудження П. Демчука в УСРР - рецензії [1] П. Абдули, М. Уральцева та А. Кушика. В полі їх критичної уваги опинився і культурфілософський пошук ученого, якого вони прямо засудили як "одвертого апологета буржуазії" - "захисника та співця її ролі та її клясового розуму". Піддаючи гострій критиці виявлену, за їх словами, у збірнику статей П. Демчука "зухвалу спробу" "протягти в філософську літературу" УСРР, "під виглядом маркco-ленінської філософії", неприховану "пропаганду махрового ідеалізму, соціял-фашизму, ідей контрреволюційного троцькізму" та "націоналістичну теорію безбуржуазности української нації", вони наголосили, що П. Демчук лише "намагається удати", що "по-більшовицькому скритикував свої помилки", продовжуючи далі "замазувати своє відступництво від марксизму-ленінізму".

Вказуючи, що "оцінка Демчука як тільки меншовикуючого ідеаліста" є "далеко недостатня", та вимагаючи "затаврувати" його тепер уже "як

контрабандиста контрреволюційного троцькізму, соціял-фашизму та націонал-демократизму", що "філософськи спирається на чистісіньке гегельянство та махровий ідеалізм", автори рецензії констатували "цілковитий відхід Демчука від марксизму-ленінізму". Підсумовуючи закиди на адресу вченого його попередніх критиків, П. Абдула, М. Уральцев і А. Кушик відзначили, що він "в основному філософському питанні про відношення між буттям та мисленням" "став на позиції ідеалізму": "Але Демчук, як це й личить завзятому меншовикуючому ідеалістові, вважає марксизм-ленінізм за якусь надприродну силу, що для неї революційний пролетаріят і його диктатура є тільки формою проявлення та пасивним знаряддям. Ось що він твердить про філософію марксизму-ленінізму - ... це монолітна *ідеологія, що повинна перевести клясове суспільство на рейки безклясового за допомогою диктатури пролетаріяту*..." [1, 113]. Розцінюючи цю тезу як ототожнення "ідеології", що "сама запровадить безклясове суспільство", з "абсолютним духом" Г. Гегеля, та вбачаючи у цьому прояв "неогегельянства" П. Демчука, вони закинули ученому, що мислення для нього - це "не що інше, як Гегелів "деміюрг (творець) дійсности" - "абсолютний дух", а отже, головною метою його наукової діяльності є "ренесанс Гегеля" разом із "неогегельянцями-фашистами".

Автори рецензії упереджено пояснили тлумачення П. Демчуком "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" як свідоме злочинне маскування їх потужності: "Йде цілковитий розвал культури; але це, звичайно, аж ніяк не значить, що капіталізм здається, падає на коліна. *Навпаки, якраз сильне озброювання капіталізму, його воєнізація та фашизація, це власне й є його розклад*" ... Звідси ясно, що троцькістський контрабандист Демчук разом з соціял-фашистами умовляє революційний пролетаріят, що фашизація, воєнізація та озброєння капіталізму є тільки його розклад, що зовсім не слід братися до зброї і під проводом Комінтерну протиставити капіталістичній буржуазії свій єдиний фронт, бо "діялектика внутрішнього розвою" сама собою відчиняє двері в соціялізм" [1, 116-117]. Вони не менш упереджено висвітлили й аналізування П. Демчуком культурфілософських ідей і вчень у філософській

думці української діаспори XX ст., зокрема наголосили, що він виявив себе в статті [101] як "захисник безбуржуазности української філософії" й "співець клясового миру та гармонії в українській нації, всезагального співробітництва", зокрема "на ниві філософії". Приписуючи ученому думку, що "буржуазна українська філософія не має суспільного впливу", а отже, "вона, як і українська буржуазія, не виконує замовлення імперіялістів та інтервентів, що на службу до них вона перейшла вже давно", П. Абдула, М. Уральцев і А. Кушик закинули П. Демчуку "приховування" "буржуазно-клясового хижацького обличчя української білої філософії" і визнання наукової позиції Д. Чижевського, в тому числі й її культурфілософських засад.

Ставлячи ученому в провину, що він "умовляє українського буржуазного філософа Чижевського разом із ним працювати над проблемами сучасної української філософії", вони наголосили: "По суті нічого не сказавши про те, як він розуміє історію української марксо-ленінської філософії, Демчук після лагідного "спору" з Чижевським мусів прийняти цілком і повнотою схему буржуазної української філософії ... Демчук свідомо зігнорував ту аксіому марксизму-ленінізму, що в кожній нації є дві національні культури і що праця на ниві тієї чи іншої культури зумовляються не розумовими ріжницями, а ріжницями клясовими" [1, 119]. Зауважуючи, що збірник статей П. Демчука "наскрізь перейнятий" низкою антимарксистських теорій, як-от "соціял-фашистською і троцькістською теорією автоматичного краху капіталізму" та "теорією історичного фаталізму", П. Абдула, М. Уральцев і А. Кушик висунули на адресу вченого й інші політичні звинувачення, зокрема що він є "апологетом соціял-фашизму", який "замазує войовничий, активний бік фашизму", та "чистим гегельянцем", підтримуючим "неогегельянців-фашистів" і "українську білоемігрантську філософію". Всі ці закиди були значно поглиблені та обгрунтовані, як, фактично, "філософський вирок" П. Демчукові його колег, впродовж другого етапу кампанії його критики й засудження, перед початком якого вчений уже був заарештований за підозрою в участі в "УВО" й допитувався в ДПУ УСРР.

Зумовлений ініційованою Й. Сталіним на об'єднаному Пленумі ЦК та ЦКК ВКП(б) у січні 1933 р. новою хвилею антинародного терору в СРСР, цей етап припав на заключний період публічної дискредитації в УСРР М. Скрипника, напередодні його самогубства, на червневому Пленумі ЦК КП(б)У 1933 р. Виходячи із настанов промови на цьому Пленумі П. Постишева та доповіді [248] М. Попова, як-от розгляду ними "націоналістичного ухилу" М. Скрипника, головний критик П. Демчука в 1933 р. - автор статей "Боротьба на філософському фронті України на новому етапі" і "Філософське "кредо" українського фашизму" та, цілком ймовірно, автор анонімної передової "На рівень сучасних завдань!", О. Бервицький закинув ученому, як "носію націоналістичних теорій в галузі філософії", "прямий підтрим т. Скрипником": "Надто показово, що саме цього яскравого представника української націоналістичної контрреволюції - Демчука, який у своїх творах розгорнув закінчену буржуазну націоналістичну і в той же час ідеалістичну систему поглядів, відстоював, від ударів парторганізації ... тов. Скрипник" [224, 11]. Залишаючи поза увагою підсумки критики П. Демчука як "меншовикуючого ідеаліста" в 1931 р. та виходячи з гасла проводу КП(б)У "рішуче посилити боротьбу проти націоналізму і націоналістичних ухилів", невідомий автор цієї статті ілюстрував на прикладах саме П. Демчука і В. Юринця боротьбу редколегії "Прапору марксизму-ленінізму" з їх безумовно "ворожими ідеалістичними та націоналістичними теорійками" як "фашистсько-націоналістичною контрабандою" на "філософському фронті" УСРР.

Звертаючи значну критичну увагу на збірник статей [120] П. Демчука, він визнав за завдання його автора "ідеологічну розчистку шляху" для "фашистівської дієвої філософії" у спосіб засудження ним усіх інших течій, шкіл, напрямків "буржуазної філософії". Позиціонуючи П. Демчука вже не як "меншовикуючого ідеаліста", або, принаймні, як ті ж П. Абдула, М. Уральцев і А. Кушик, як "апологета соціял-фашизму", а саме як "войовничого фашиста", який, водночас, є "українським націоналістом", автор цієї статті закинув ученому "цілковиту згоду" з культурфілософією Д. Донцова і

"націоналістичною схемою історії філософії" Д. Чижевського та, в підсумку, "боротьбу за українську, націоналістичну ортодоксальність" на основі "своєрідного відродження фіхтеанізму" як підстави "сучасного гегелівського ренесансу". Водночас, О. Бервицький перейшов у двох своїх публікаціях, передусім статті [6], до конкретизування цих закидів з метою довести, що П. Демчук, як і В. Юринець, є чільні теоретики "*войовничого українського фашизму*". Продовжуючи у цій статті розпочатий у рецензії [1] розгляд основних напрямів культурфілософського пошуку П. Демчука, він теж звернув особливу увагу на дослідження вченим "найвластивіших рис" кризи "буржуазної філософії" модерну і всієї "сучасної капіталістичної культури". Вбачаючи у П. Демчукові "найкращого" учня Юринця" в філософському угрунтуванні націоналістично-контрреволюційних фашистських теорій", О. Бервицький визнав за мету згаданого збірника статей П. Демчука "обгрунтування" філософії *войовничого українського фашизму*" "за вказівками Юринця".

Досить частково і доволі критично, але значно повніше, ніж інші опоненти П. Демчука, висвітлюючи його культурфілософський пошук, у першу чергу дослідження ним західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст., як і критичне аналізування культурфілософських ідей у філософській та суспільно-політичній думках української діаспори того ж періоду, О. Бервицький провів крізь процитовану публікацію та статтю "Філософське "кредо" українського фашизму" тезу про філософію "інтелектуалізму", "інтелектуалізм" як "основний стрижінь" філософії П. Демчука. Актуалізуючи, як і автори рецензії [1], питання оцінювання ученим переходу західноєвропейської філософії першої третини XX ст. під символ "irratio", він витлумачив ставлення П. Демчука до цього явища як завуальовану марксистськими гаслами критику, з позицій "войовничого фашизму", "буржуазної філософії" за її "антираціоналізм" - за те, що вона є "пасивна" і "розпорошила свої сили в десятках систем, напрямків та шкіл". Оцінюючи цю критику як спробу ренесансу "буржуазної філософії" під "прапором"

"активного, бойового раціоналізму", О. Бервицький визнав за обраний ученим та "німецьким фашизмом" грунт досягнення цієї мети неогегельянство - "спільну філософську зброю міжнародного фашизму". Ототожнюючи це "фашистське неогегельянство" з "деборінським" "гегельянством" П. Демчука, він, разом із тим, засудив його як теоретика "*войовничого українського фашизму*" - констатував свідоме узгодження ним українознавчого напряму культурфілософського пошуку із ідеями та вченнями ідеологів вітчизняного націонал-патріотизму в діаспорі.

Пов'язуючи філософські засади ідейних позицій П. Демчука та очільників "білоемігрантської української філософії" на підставі розгляду статті [101], О. Бервицький оцінив критику її автором позицій Д. Чижевського і його колег лише як позірну та зауважив, що П. Демчук "закликає їх до боротьби за українську націоналістичну ортодоксальність". Вважаючи, що цінним для вченого в "схемі історії філософії на Україні" Д. Чижевського є намагання "обгрунтувати історичну "незалежність" розвитку українського історичного процесу від СРСР" та "встановити генетичний зв'язок" цього процесу з "філософією Заходу", він визнав вчення Д. Чижевського та Д. Донцова за джерела позиції П. Демчука: "Зоологічний націоналізм, переписаний у Чижевського, віє з сторінок фашистської "філософії" Демчука. Він, разом з Юринцем, дав закінчену систему поглядів, систематизував і виклав філософське "кредо" українського войовничого фашизму. Від фашиста Чижевського Демчук бере лиш націоналістичну схему історії філософії ... Від фашиста Донцова Демчук бере другу сторону своєї філософії, елементи активні, вольові ... "Соборна Україна", українська фашистська державність, побудована "на базі широкої народної культури та цивілізації", це - програма дій українського войовничого фашизму" [6, 51-52]. Не вдаючись до докладного обгрунтування цих тез, О. Бервицький, водночас, що прикметно, залишив поза увагою розглянуті нами вище основні здобутки культурфілософського пошуку П. Демчука.

Всі ці "фахові висновки", що побачили світ після арешту вченого в травні

1933 р., активно поширювались протягом того й трьох наступних років у пресі УСРР та РСФРР і були визнані в НКВС, як вказав М. Роженко у праці [256], за речовий доказ "контрреволюційної діяльності" П. Демчука, як члена "УВО", на "філософському фронті" УСРР. Крім виходу в світ у газеті "Комуніст" в липні 1933 р. другої зі статей О. Бервицького, тоді ж на шпальтах цього видання вміщено передову "Більшовицький вогонь проти перекручень національної політики партії", де засуджено "контрреволюційну шкідницьку й шпигунську справу" "контрреволюційної наволочі", між іншим і П. Демчука. Того ж місяця у "Комуністі" сповіщено про доповідь "Про чергові завдання культурного фронту у зв'язку з постановою червневого пленуму ЦК КП(б)У і промовою т. Постишева" О. Шліхтера на партзборах ВУАМЛІН, в якій наголошувалось: "Демчук - цей представник войовничого західно-європейського фашизму в замаскованих формах, за ідеалістичної підтримки від Юринця, "проповідує" філософію фашистської буржуазії, вихваляючи петлюрівського емігранта, запеклого фашиста Чижевського" [256, 55-56]. Заключний етап кампанії критики та засудження вченого являв собою популяризацію проводом Інституту філософії ВУАМЛІН - О. Васильєвою й М. Шовкоплясом, попередніх звинувачень на його адресу в світлі висловленої П. Постишевим у січні 1934 р. у доповіді [249] настанови, що П. Демчук - це "філософ українського націонал-фашизму".

Одним із відгомонів цієї заяви є критика П. Демчука у виданні [218] Інституту масової заочної освіти партактиву при ЦК КП(б)У саме як "контрреволюційного націоналіста", який, крім "фальсифікації матеріалістичної діалектики" й "боротьби з діалектичним матеріалізмом", прагнув "філософськи обгрунтувати контрреволюційні теорії безбуржуазності української нації". У вміщеній того ж 1934 р. у виданні [159] статті [42] О. Васильєвої учений і його колеги з УІМЛ звинувачувались в тому, що "захищали провідні ідеї націоналістичної української контрреволюції" - "проти марксизму і комунізму за відрив України від Радянського Союзу, за інтервенцію та встановлення на Україні одвертої терористичної диктатури великого капіталу". Наголошуючи,

що П. Демчук й "інші націоналісти" "не мали нічого спільного з діалектичним матеріалізмом", та інкримінуючи їм "протягування" "філософських ідей фашизму" в УСРР, вона, як і О. Бервицький, закинула П. Демчукові "активний раціоналізм, інтелектуалізм, волюнтаризм". О. Васильєва піддала критиці вченого, як "найактивнішого шпигуна фашистських штабів", який "веде "боротьбу" проти "ідеологів буржуазної демократії, у тому числі філософії соціал-фашизму з позицій фашизму". Вона також закинула йому й поділяння погляду О. Шпенглера на кризу західноєвропейської культури, зокрема зазначила, що П. Демчук "у стилі демагогічної патетики Шпенглера" "подає характеристику "сумерків Европи" та її філософії.

Підкреслюючи, що П. Демчук "малює сучасний стан буржуазної філософії" як "активний фашист", вона пояснила цю тезу знов за О. Бервицьким: "Він "критикує" за безпорадність, щоб зплямувати млявість ідеологів буржуазної демократії, закликати до одвертої диктатури буржуазії, мобілізувати "інтелектуальні" сили буржуазії на рятування своїх "славних" традицій епохи піднесення" [42, 83]. Зауважуючи, що П. Демчук, "фальсифікуючи марксизм-ленінізм, намагається протягнути "гегелівський ренесанс" - "філософську зброю фашизму", та "дає розгорнуту політичну програму українського войовничого фашизму", О. Васильєва пояснила визнання вченого нею за "ідеолога українського фашизму" так: "Чижевський, також ідеолог українського фашизму, пише історію "національної" філософії на Україні, за якою філософія на Україні розвивалась цілком самостійним, особливим шляхом ... ця схема махрово націоналістична і відповідає в цілому фашистським ідеалам Демчука - вона дає обгрунтування боротьбі за відрив України від Радянського Союзу і встановлює генетичний зв'язок з філософією заходу" [42, 92-93]. Публічне завершення кампанія критики і засудження П. Демчука отримала, власне, в статтях [334, 336] М. Шовкопляса, який зарахував ученого, разом із: Є. Гірчаком, В. Юринцем, Т. Степовим, В. Боном й ін., - до "групи націоналістів і фашистів" НДІ філософії ВУАМЛІН, яка "багато писала про соціал-опортуністичну і фашистську філософію й соціологію", і приписав

йому "найбільш яскраві зразки протягання ворожої ідеології".

Прямо звинувачуючи ученого в тому, що він робив це, щоб "всіляко піднести неогегеліанство, філософію фашизму", задля заміни яким марксизму розробляв останній "на базі гегелівської містики", М. Шовкопляс теж закинув йому "протягання концепції Донцова і Чижевського" під виглядом їх критики та спробу "обгрунтувати теорію "українського марксизму" саме в інтересах "націоналістично-фашистської політики відриву України від Радянського Союзу" для перетворення УСРР "на колонію польсько-німецького фашизму". Змушений слідчим, ще за два роки до появи цієї статті - під час допитів у червні - серпні 1933 р., обмовити себе в згаданих закидах, зокрема "викрити" власні "шкідницьку контрабанду на філософському фронті" і роль у "створенні українського марксизму", П. Демчук зізнався тоді ж у тому, що був "одним з найбільш активних представників УВО" "після Юринця". Постановою "Судової трійки" при колегії ДПУ УСРР від 23 вересня 1933 р. ученого було засуджено на п'ять років позбавлення волі в Соловецькому концтаборі, але в 1937 р. розстріляно в карельському урочищі Сандармох на честь двадцятої річниці жовтневого заколоту в Петрограді. Як було встановлено чверть століття пізніше - в 1961 р., Судовою Колегією у кримінальних справах Верховного суду УРСР, звинувачення П. Демчука не підтвердилися. Постанови згаданої "Судової трійки" та НКВС і Прокурора СРСР від 9 жовтня 1937 р. щодо П. Демчука, згідно з цією ухвалою, були скасовані, а його справу припинено за відсутністю складу злочину.

ВИСНОВОК ДО РОЗДІЛУ 4

Вихованець Віденського університету і аспірантури УІМЛ, член-кореспондент ВУАН - професор філософії П. Демчук узяв активну участь у заснуванні харківської філософської школи й зробив доволі вагомий внесок до становлення філософської думки УСРР 20-30-х рр. XX ст. Уперше системно з'ясовуючи місце та роль вченого в історії вітчизняних філософії і філософії

культури, ми висвітлили основний зміст двох етапів розвитку єдиного - "харківського" (1925 - 1931), періоду всієї його науково-педагогічної діяльності: 1). першого (1925 - 1929) - етапу досліджень, в основному, з історії та теорії австромарксизму й марксизму-ленінізму та, в тому числі, зарубіжної філософії модерну й доробку діячів українських культури і філософської думки; 2). другого (1929 - 1931) - етапу вивчення, головним чином, німецьких філософської і суспільно-політичної думок модерну. Виходячи із уперше запропонованого нами поділу друкованого наукового доробку П. Демчука - майже тридцяти публікацій, на три такі групи досліджень: 1). з історії та теорії марксизму-ленінізму, 2). з історії зарубіжних філософської і суспільно-політичної думок XIX - першої третини XX ст., 3). з історії українських філософії й суспільно-політичної думки того ж періоду, - ми встановили, що вони відображають його активну участь у низці кампаній на "філософських фронтах" УСРР і, в цілому, СРСР. Майже всі дев'ять публікацій першої із них засвідчили важливу роль ученого в дискусії "деборінців" і "механістів" та кампанії їх офіційних критики і засудження на початку 30-х рр. XX ст.

Разом із тим, саме друга група публікацій П. Демчука у складі двох умовних підгруп розвідок з історії: 1). "соціал-реформізму" та "соціал-фашизму", або австрійської й німецької суспільно-політичних думок кінця XIX - першої третини XX ст.; 2). "філософії фашизму", або західноєвропейської, переважно німецької, філософської думки того ж періоду, - є, на наш погляд, його найвагомішим внеском до розвитку культурфілософії як напряму філософської думки УСРР епохи "Розстріляного Відродження". Присвячуючи чотири статті першої із підгруп аналізу суспільно-політичних поглядів, зокрема культурфілософських ідей і вчень, чільних західноєвропейських "реформістів" і "ревізіоністів" марксизму, П. Демчук виконав у сімох публікаціях другої підгрупи, передусім у п'яти німецькозавчих статтях 1929 – 1931 рр., перший в українській радянській філософії комплексний культурфілософський розгляд проблеми "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" та її вивчення в зарубіжних, в основному німецьких, філософії і філософії культури першої

третини XX ст. У центрі його уваги у цих статтях опинились ідеї та вчення знаних теоретиків німецьких: позитивізму - творців "Спілки моністів", неогегельянства і, головним чином, "філософії життя". У трьох із п'яти праць третьої - українознавчої, групи досліджень, П. Демчук уперше в філософській думці УСРР опрацював усі три українознавчі напрями розвитку вітчизняної філософії культури, зокрема дослідив культурфілософські ідеї і вчення громадівців Т. Шевченка та М. Зібера й мислителів діаспори Д. Чижевського та І. Мірчука.

Докладно розробляючи проблематику філософії культури у більшості своїх розвідок з історії зарубіжних і українських філософії й суспільно-політичної думки - дієво прокладаючи усі шість виокремлених нами напрямів цих галузей культурфілософських досліджень філософів УСРР, П. Демчук виходив у своєму науковому пошуці в першій з них, великою мірою, із висновків праці "Банкрутство буржуазної філософії. Філософія капіталізму доби занепаду" відомого в 30-х рр. XX ст. німецького філософа-марксиста К. Зауерлянда. Задіюючи широкий спектр використаних ним праць німецьких філософів та істориків філософії XIX - першої третини XX ст.: Ф. Гайнемана, Л. Герцберг, В. Канмана, Е. Кріка, Г. Ляйзеганга, Р. Мюлєр-Фраєнфельса, Ф. Тьоніса, - й низки інших, учений, у той же час, проаналізував матеріали розглянутих К. Зауерляндом публікацій знаних німецьких культурфілософів модерну: "Розклад і відбудова культури. Культурфілософія. Ч. 1." та "Культура і етика. Культурфілософія. Ч. 2." А. Швейцера; "Культура сучасності" Е. Утіца; "Душа і світ" і "Філософська криза сучасності" К. Йоеля; "Духовні течії сучасності" та "Боротьба за духовний зміст життя" Р. Ейкена. Використовуючи дослівно чимало цитат із їх праць, наведених у праці К. Зауерлянда, з тією ж, що й він, метою аргументування кризи "буржуазних" культури й філософії кінця XIX - першої третини XX ст. на підставі свідчень відомих представників останньої, П. Демчук, разом із тим, звернув особливу увагу на, по суті, проігноровані в дослідженні К. Зауерлянда здобутки культурфілософування Ф. Ніцше та О. Шпенглера.

Класифікуючи, в основному на прикладі німецької філософії модерну, перелік "рис" кризи "буржуазної" філософії, як-от: 1). "цілковиту резигнацію", "песимізм", "зневіру"; 2). "ніцшеянську ідею трагізму"; 3). "клясову неприхованість" чи "клясовість, партійність"; 4). "формалізм"; 5). "піднесення експльоатації до вічної істини"; 6). "авантюрний волюнтаризм"; 7). ідею "ренесансу" "капіталістичного світу" і "буржуазної культури", - учений, що прикметно, виходив у їх розгляді, чималою мірою, з докладно дослідженого ним першого тому праці "Занепад Європи" О. Шпенглера та низки публікацій Ф. Ніцше. Рясно ілюструючи здійснюване ним вивчення "розкладу капіталізму та капіталістичної культури", як наскрізної теми його культурфілософського пошуку в галузі студій з історії зарубіжних філософії та суспільно-політичної думки, серією цитат з "Так казав Заратустра" й інших праць Ф. Ніцше, П. Демчук узалежнив від "ніцшеянської ідеї трагізму" генезис у "буржуазній філософії" ідеї ренесансу "капіталістичного світу" та "буржуазної культури". Вбачаючи у філософії Ф. Ніцше теоретичне джерело згаданих "рис" кризи "буржуазної" філософії, він зауважив, що "філософія фашизму" тільки "перефразовує Ніцше періоду молодого імперіялізму". Приховувана вченим європейська - германоцентрична, ціннісно-ідейна зорієнтованість, виразно засвідчена активним паралельним вивченням та апробуванням культурфілософських ідей і марксизму-ленінізму, і німецьких філософії та філософії культури модерну, яскраво виявилась і в прямому його апелюванні до культурфілософського вчення О. Шпенглера.

Активно здійснюючи, чималою мірою під впливом згаданої праці К. Зауерлянда, й критичне аналізування культурфілософських ідей у зарубіжних суспільно-політичній та філософській думках XIX - першої третини XX ст., П. Демчук звернув окрему увагу на еволюцію ідеології західноєвропейського "реформізму" й "ревізіонізму" та, разом із тим, утвердження фашизму в Італії та націонал-соціалізму в Німеччині як диктатур Б. Муссоліні й А. Гітлера. Беручи активну участь в офіційній ідеологічній кампанії проти австрійських та німецьких "реформістів" і "ревізіоністів" марксизму - чільних ідеологів II

Інтернаціоналу, він, як і К. Зауерлянд, висвітлив процес переходу "соціял-реформізму" в "соціял-фашизм" на прикладі, головним чином, концепції, зокрема культурфілософських ідей, М. Адлера. Засуджуючи, як і К. Зауерлянд, "міжнародню соціял-демократію" як "найактивнішого носія ідеї "*відродження*" капіталізму", він, як і його німецький колега, відзначив явну спорідненість культурфілософських та ідейних засад "соціял-фашистів" і "націонал-фашистів", передусім німецьких націонал-соціалістів. Слідом за К. Зауерляндом, який зосередив увагу на італійському фашизмі як одному з найпоказовіших типів "фашистського" виміру "новітньої буржуазної філософії суспільства", П. Демчук теж піддав критиці вчення і культурфілософські ідеї Б. Муссоліні, в тому числі й Д. Джентіле, вбачаючи спільність ідеологій згаданих суспільно-політичних рухів у культурфілософській ідеї розвитку "соціяльної "народної спільноти" за капіталістичного устрою.

Показово, що, як і автор праці "Банкрутство буржуазної філософії. Філософія капіталізму доби занепаду", П. Демчук дослідив констатований К. Зауерляндом "поворот від *матеріялізму* до *неовіталізму* й *метафізики*" в "буржуазних" "філософських природознавців" та "філософів з фаху" на прикладі тих же позитивізму, "філософії життя" й неогегельянства. Значно докладніше, ніж його німецький колега, аналізуючи розвиток цих течій, шкіл і напрямів у філософській думці Німеччини на зразках наукової спадщини членів "Спілки моністів", Л. Циглера та Г. Кайзерлінга, вчений простежив зумовленість їх творчості згаданими "рисами" кризи "буржуазної" філософії, що показово, в світлі активного осмислення культурфілософських ідей і вчень Ф. Ніцше й О. Шпенглера. Саме з їх постатями щільно пов'язане проведене П. Демчуком дослідження західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст. - "цілковитого банкрутства всього капіталістичного суспільства". Суголосно із К. Зауерляндом, він виокремив на прикладі Німеччини такі от "риси" "кризи загибелі" "капіталістичного світу": 1). її виняткова "фашистська воєнізація", 2). масове безробіття і "одчайдушна розбуялість" "панівних кляс", 3). "гнійна аморальність", 4). заклик до

"технічного регресу", 5). значний занепад мистецтва й письменства та 6). "глибокосяжний антираціоналізм", "антиінтелектуалізм", - які, слідом за німецьким колегою, визнав за наслідок занепаду монопольного капіталізму в країнах Західної Європи.

Обстоюючи політичне гасло наростання світового соціокультурного протистояння між "капіталістичним і соціялістичним суспільством" і протиставляючи кризі капіталістичного ладу поступ радянського "соціялістичного будівництва", П. Демчук, водночас, не раз піддав прихованій критиці розвиток теорії та практики останнього в СРСР за періоду сталінської реконструкції. Як марксист-"деборінець", він часто виступав із доволі показовою критикою догматизації і метафізації марксизму-ленінізму офіційною радянською наукою, а як виразний апологет української націонал-комуністичної ідеології принципово засуджував як російський великодержавний шовінізм, так і вітчизняний "буржуазний націоналізм". Вельми яскраво засвідчена П. Демчуком у всіх його українознавчих публікаціях, ця ідейна засада його наукового пошуку зумовила й системно розроблені в них усі головні напрями вітчизняної філософії культури у галузі досліджень з історії українських філософської та суспільно-політичної думок. Вдаючись до осмислення філософських і суспільно-політичних ідей та вчень визначних громадівців Т. Шевченка і М. Зібера в перших у історії філософської думки УСРР статтях на цю тему, П. Демчук, теж уперше в вітчизняній радянській філософії, дослідив здобутки поступу філософських науки, освіти і культури української діаспори 20-х рр. XX ст. у країнах Центральної та Західної Європи на матеріалах публікацій, головним чином, Д. Чижевського й І. Мірчука.

Виходячи у своєму баченні специфіки розвитку вітчизняної культури XVIII - першої третини XX ст. з ідеї співіснування народної та професійної культур, а саме протиставляючи "примітивному "народному світогляду" з "релігійною закваскою" "культурне життя" зі сформованою "соціально-політичною й культурною свідомістю суспільства", П. Демчук не раз визнав

вагому роль саме німецької професійної культури у розвитку професійно-культурного життя України. Висвітлюючи культурфілософські ідеї М. Зібера як "першого марксиста на Україні та Росії", та Т. Шевченка як головну постать в історії вітчизняних народної й професійної культур, він показово унаочнив провідну роль у формуванні їх ідейних позицій не російських - вельми критично оцінених ним, а якраз німецьких науки та культури Просвітництва й Романтизму. Аналізуючи ці та інші епохи української професійної культури на прикладі системного аналізу історії філософії України у низці розвідок Д. Чижевського, П. Демчук, водночас, піддав критиці культурфілософські ідеї та вчення автора "Філософії на Україні" й І. Мірчука. В цілому позитивно оцінюючи фактаж їх українознавчих історико-філософських студій, він, проте, заперечив їх погляди на феномен вітчизняних історії та українського народу як позицію "білоемігрантської української філософії". У власну чергу, П. Демчук виступив з ідеєю розбудови соціалістичної "молодої української культури" - складової "соціалістичної культури" СРСР.

Впродовж розпочатої, як і антиюринцівська, з таємної санкції ЦК КП(б)У, та триваючої паралельно з нею в УСРР у 1931 - 1935 рр. кампанії офіційних критики й засудження П. Демчука, яка пройшла, на наш погляд, три таких "партійно-філософських" етапи: 1). перший (січень 1931 - січень 1932), 2). другий (червень - липень 1933), 3). третій (січень 1934 - березень 1935), - він, як і В. Юринець, був звинувачений у низці "антирадянських" ухилів та зрад - від "меншовикуючого ідеалізму" до "націоналізму" й "фашизму". Підданий на "філософському диспуті" в УІМЛ у 1931 р. разом із В. Юринцем гострій критиці як "деборінець", а наступного року публічно засуджений уже як "контрабандист контрреволюційного троцькізму, соціял-фашизму та націонал-демократизму", П. Демчук був невдовзі заарештований ДПУ УСРР по сфальсифікованій політичній справі "УВО". Одним із головних доказів його провини виявився "фаховий" розгляд наукової діяльності вченого у статтях О. Бервицького. Узагальнюючи підсумки цієї кампанії - визнання П. Демчука за теоретика "*войовничого українського фашизму*", який розробляв настанови

"теоретичної зброї фашизму" - неогегельянства, в світлі ідеї про "Соборну Україну" як "українську фашистську державність", М. Шовкопляс визнав його в 1935 р. за члена "групи націоналістів і фашистів" НДІ філософії ВУАМЛІН. Протиправно засуджений, П. Демчук був розстріляний у 1937 р. у РРФСР, а в 1961 р. - офіційно реабілітований в УРСР.

ВИСНОВКИ

Актуальність, масштабність і перспективність наукової теми, якій присвячено дисертаційне дослідження, - філософія культури як напрям філософської думки України 20-30-х рр. XX ст., поступово стають зрозумілішими і цікавішими для нових поколінь вітчизняних та зарубіжних дослідників історії українських філософії й філософії культури. Нововідкрита у найповнішому обсязі лише чверть століття тому - за періоду радянської перебудови, маловідома для переважної більшості громадян УРСР та України епоха вітчизняних історії і культури - "Розстріляне Відродження", стає об'єктом комплексного фахового вивчення й у цих галузях гуманітаристики. Однією з показових ознак професійно-культурної інституціоналізації як наукового, так і культурно-мистецького й суспільно-політичного життя УСРР тієї епохи було становлення національного філософського процесу, а саме системи закладів філософських освіти, науки та культури. Провідну роль у його розвитку відіграли філософські установи ВУАН, УІМЛ і ВУАМЛІН, а саме представляючі їх такі інституції: філософсько-соціологічне відділення УІМЛ, НДІ філософії й природознавства ВУАМЛІН та філософсько-соціологічна секція при кафедрі марксизму-ленінізму в Києві, - які зазнали нищівних репресій і прикрого багаторічного забуття. Відповідно до поставлених дисертантом завдань цього дослідження, вперше комплексно проаналізовано розбудову філософії культури як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. представниками цих установ - засновниками харківської і київської філософських шкіл, і отримано наведені далі основні висновки:

1. Внаслідок комплексного розгляду здобутків наукового вивчення філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. у другій половині XX ст. - на початку XXI ст. класифіковано і проаналізовано два його основні етапи розвитку: 1). в СРСР, а саме в УРСР, РРФСР, МРСР, і за кордоном (50-80-і рр. XX ст.); 2). в Україні та за кордоном (90-і рр. XX ст. - 10-і рр. XXI ст.). Вивчення дисертантом

представляючих їх двох основних масивів наукових праць: 1). понад сімдесяти одиниць, переважно статей і монографій, опублікованих у 50-80-х рр. XX ст. у СРСР і за кордоном; 2). майже шістдесяти одиниць, головним чином статей і монографій, опублікованих у 90-х рр. XX ст. - 10-х рр. XXI ст. переважно в Україні, й за кордоном, - засвідчило, що філософія культури як напрям філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. не була об'єктом системного наукового дослідження. Провідну роль у проведенні цих - розпочатих в УРСР після смерті Й. Сталіна, але згорнутих під час "брежневського застою" 70-80-х рр. XX ст., студій відіграли учені Інституту філософії ім. Г. Сковороди АН УРСР, ряд яких, насамперед І. Іваньо, розпочали вивчення розвитку філософії культури філософами УСРР 20-30-х рр. XX ст. на матеріалах наукової спадщини В. Юринця та П. Демчука. В контексті активного юринцезнавчого пошуку 60-70-х рр. XX ст., І. Іваньо констатував розробляння В. Юринцем філософії культури й дослідив ряд її складників, які, як постать і науково-педагогічна діяльність В. Юринця, не раз опинились у полі зору науковців УРСР та української діаспори, у першу чергу М. Шкандрія і М. Роженка, та після розпаду СРСР.

2. Проведене дисертантом комплексне вивчення філософії культури як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. довело, що вона розроблялась харківською і київською філософськими школами в середині 20-х - першій третині 30-х рр. XX ст. у контексті трьох галузей їх культурфілософського пошуку - груп досліджень з: 1). історії та теорії марксистсько-ленінської філософії, 2). історії зарубіжних філософської та суспільно-політичної думок; 3). історії українських філософської та суспільно-політичної думок. Першу з цих галузей представляють такі два основні умовні напрями, як: 1). вивчення та розробляння філософії культури марксизму, 2). дослідження вчень провідних діячів ВКП(б) і КП(б)У про радянське національно-культурне будівництво. Другу галузь представляють такі відповідні напрями, як: 1). дослідження специфіки розвитку української культури XVIII - першої третини XX ст., 2). висвітлення культурфілософських ідей діячів української культури того ж періоду, 3). критичне аналізування культурфілософських ідей та вчень в

українських філософії і суспільно-політичній думці діаспори і УСРР. Третя з цих галузей представлена такими напрямами, як: 1). дослідження західноєвропейської соціокультурної кризи кінця XIX - першої третини XX ст., 2). висвітлення вчень зарубіжних культурфілософів того ж періоду, 3). критичне аналізування культурфілософських ідей у зарубіжній суспільно-політичній думці того ж періоду. З більш ніж ста тридцяти публікацій понад двадцяти дослідників філософії культури - філософів УСРР, основна частка праць по всіх згаданих галузях - це понад шістдесят публікацій В. Юринця і близько тридцяти публікацій П. Демчука.

3. Виконане комплексне дослідження історії філософії культури як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. встановило, що центром її розвитку була харківська філософська школа, ядром якої стала група співробітників філософсько-соціологічного відділення УІМЛ та НДІ філософії й природознавства ВУАМЛІН. Це, в першу чергу, В. Юринець, П. Демчук, С. Семковський, і їх колеги: О. Бервицький, В. Беркович, Я. Білик, Н. Білярчик, Я. Блудов, В. Бон, Т. Степовий. Менший відповідний внесок зробили інші їх колеги по УІМЛ і ВУАМЛІН - теж представники харківської філософської школи, зокрема: Ф. Беляєв, О. Васильєва, А. Сараджев, М. Шовкопляс та ін. На окрему увагу заслуговує і відповідний внесок, зроблений пов'язаними з цією школою діячами проводу КП(б)У - науковцями УІМЛ і ВУАМЛІН М. Скрипником, Є. Гірчаком та А. Хвилею, й кількома їх колегами, теж функціонерами КП(б)У і вченими, зокрема членом Політбюро ЦК КП(б)У, академіком ВУАН В. Затонським і науковцями УІМЛ Г. Овчаровим та А. Річицьким. Активну участь у діяльності харківської філософської школи брали й окремі, відомі тоді, представники природничих наук, як-от біолог І. Поляков, які справили прикметний вплив на розвиток вітчизняної культурфілософської думки у філософії УСРР. Внесок до розробляння філософії культури як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. зробили і представники київської філософської школи, передусім співробітники філософсько-соціологічної секції при кафедрі марксизму-ленінізму в Києві Я. Розанов та І. Очинський.

4. Дисертантом досліджено зміст посталих в українському літературному процесі кінця 10-х - 20-х рр. ХХ ст. культурфілософських вчень знаних письменників і літературознавців УНР і УСРР: "музагетівців" Ю. Меженка й І. Майдана; "перших хоробрих" В. Елланського, В. Чумака та Г. Михайличенка, панфутуриста М. Семенка, "пролетарського конструктивіста" В. Поліщука, "активного романтика" М. Хвильового, "неокласика" М. Зерова і "пролетарських реалістів" В. Коряка, Б. Коваленка, С. Щупака, - й з'ясовано, що їх концепції пореволюційного культуротворення засновані на ідеях українських націонал-патріотизму та, головним чином, націонал-комунізму. Переосмислюючи культурфілософію марксизму в світлі здобутків культурфілософських пошуків теоретиків літературно-мистецьких модерну, авангарду в Росії й Західній Європі, вони обстоювали ідею України - повноцінного суб'єкта самостійних культуро-, націо- і державотворення, як незалежної держави чи рівноправної республіки в складі СРСР, що суперечило ідеології сталінського режиму. З’ясовано, що всі ці ідеї та вчення не мали прямого змістовного або формального впливу на філософів УСРР - фахових розробників філософії культури як напряму філософії УСРР 20-30-х рр. ХХ ст., за винятком частково дослідженого впливу філософії культури М. Хвильового на культурфілософію В. Юринця. Водночас, ці ідеї і вчення не раз постали у центрі критичної уваги пов'язаних із харківською філософською школою: М. Скрипника, Є. Гірчака, А. Хвилі, Г. Овчарова, А. Річицького, - і, як встановлено, справили чималий вплив на культурфілософський пошук цих діячів "філософського фронту" УСРР.

5. З'ясовано, що вагомий внесок до розробляння проблем філософії культури у своїх працях з історії і теорії марксизму-ленінізму зробили: О. Бервицький, Я. Блудов, Є. Гірчак, П. Демчук, І. Очинський, А. Річицький, Я. Розанов, С. Семковський, М. Скрипник, Т. Степовий, А. Хвиля й В. Юринець. Опрацьовуючи цю тематику під час філософської дискусії "діалектиків" та "механістів" і кампанії критики та засудження, з ініціативи Й. Сталіна, теоретиків марксизму Г. Плеханова та О. Богданова і чільних ідеологів ВКП(б)

Л. Троцького і М. Бухаріна, вони здійснювали в їх контексті вивчення та розробляння філософії культури марксизму й розгляд вчень провідних діячів ВКП(б) і КП(б)У про радянське національно-культурне будівництво в СРСР. Культурфілософію К. Маркса й Ф. Енгельса висвітлили: С. Семковський, І. Премислер, Т. Степовий, І. Очинський, О. Бервицький, Я. Блудов, В. Юринець та П. Демчук, - причому два останні принципово зробили це з антисталінської позиції "діалектиків". Виходячи з просталінської позиції, О. Бервицький і Т. Степовий засудили як антимарксистське культурфілософське вчення Г. Плеханова. І. Очинський, І. Премислер та Т. Степовий у тому ж ключі вперше в філософії УСРР комплексно дослідили учення: О. Богданова, М. Бухаріна, Л. Троцького, В. Леніна, Й. Сталіна, - концепції трьох перших з яких засудили як антирадянські. Розробляючи засновки українського націонал-комунізму, М. Скрипник та Є. Гірчак, спільно з: А. Річицьким, В. Юринцем і Т. Степовим, - засудили "великодержавно-російський націоналістичний ухил" діячів КП(б)У та ВКП(б) Д. Лебедя, В. Ваганяна, Г. Зінов'єва й Ю. Ларіна, але були вимушені підтримати у 1930 р., як і весь "філософський фронт" СРСР, наслідуючу цей ухил "теорію про злиття націй" Й. Сталіна.

6. Досліджено вуагомий розробляння проблем філософії культури у працях з історії українських філософії та суспільно-політичної думки передусім В. Юринця і П. Демчука, а також: В. Берковича, Ф. Бєляєва, Я. Білика, І. Очинського, І. Полякова, М. Скрипника, Є. Гірчака, А. Хвилі. Три останні і В. Юринець присвятили увагу розгляду культурфілософських ідей і вчень в філософії та суспільно-політичній думці УСРР, а саме вчення М. Хвильового і ряду його апологетів та опонентів. М. Скрипник і А. Хвиля, виходячи з настанов українського націонал-комунізму, розробили власні культурфілософські схеми історії українського національно-культурного відродження першої третини XX ст. В. Юринець висвітлив крізь призму розгляду перших поетичних збірок П. Тичини 1918 - 1925 рр. історію вітчизняних культуро-, націо- та державотворення від первісності до початку XX ст. і виконав системний культурфілософський аналіз "українських

історично-політичних програм" XIX - першої третини XX ст.: "радянства", "марксизму" та "модернізму", - з позиції синтезу постулатів українських націонал-патріотизму й націонал-комунізму. В. Юринець, І. Очинський та П. Демчук навели культурфілософські оцінки специфіки розвитку вітчизняного соціокультурного буття за епох Просвітництва, Романтизму і модерну в світлі аналізу життєвих та творчих шляхів його найвідоміших наукових, культурних і громадських діячів XVIII - XX ст. Культурфілософські ідеї і вчення мислителів діаспори опинились у полі зору В. Юринця, П. Демчука, Я. Білика та І. Полякова, три перші з яких піддали критиці концепцію історії філософії України Д. Чижевського, тоді як В. Юринець та І. Поляков засудили й "расову теорію" "ідеологів українського націоналізму".

7. Встановлено, що внесок до розробляння проблем філософії культури у дослідженнях з історії зарубіжних філософської і суспільно-політичної думок зробили В. Юринець, П. Демчук та: О. Бервицький, В. Беркович, Н. Білярчик, В. Бон, І. Поляков і Т. Степовий. Найдокладніше з них вивчаючи західноєвропейську соціокультурну кризу кінця XIX - першої третини XX ст. на основі синтезу ідей та вчень засновників марксизму і творців нових німецьких філософії і культурфілософії, В. Юринець та П. Демчук здійснили її аналіз крізь призму дослідження кризи "буржуазної філософії" модерну, як-от "філософії життя", в першу чергу вчень Ф. Ніцше і О. Шпенглера. Н. Білярчик, В. Бон, Т. Степовий, О. Бервицький та І. Поляков частково висвітлили зміст цієї кризи у контексті аналізу різних вимірів західноєвропейського соціокультурного буття кінця XIX - першої третини XX ст. У полі зору, переважно, В. Юринця і П. Демчука постали культурфілософські ідеї і вчення засновників як: позитивізму, класичного психоаналізу, інтуїтивізму, неогегельянства, - та, передусім, "філософії життя", а саме Ф. Ніцше й О. Шпенглера, так і чільних тогочасних західноєвропейських соціологічних шкіл, зокрема: расово-антропологічної, психологічної, "соціології пізнання" й ін. Якщо Т. Степовий і Я. Блудов висвітлили культурфілософські засади: енергетичної, географічної, органічної, расової та низки інших теорій

суспільства, то В. Юринець і П. Демчук розкрили культурфілософські засновки євромарксизму, націонал-соціалізму та фашизму. Відповідні засади двох останніх з них також дослідили О. Бервицький, В. Бон та В. Поляков.

8. Внаслідок класифікування і системного аналізу двох умовних періодів науково-педагогічної діяльності В. Юринця: 1). першого, чи "московського" (1920 - 1925), а саме навчання та відповідної діяльності в низці вишів РСФРР; 2). другого, або "харківського" (1925 - 1935), тобто науково-педагогічної роботи в УІМЛ і ВУАМЛІН, - встановлено, що він був провідним представником харківської філософської школи і автором єдиного відомого нині культурфілософського вчення в філософській думці УСРР 20-30-х рр. XX ст. Вперше системно досліджено внесок В. Юринця до українських філософії і філософії культури, зокрема розроблено бібліографію його праць на основі їх поділу на умовні масиви розвідок: 1). з історії і теорії зарубіжної наукової думки, 2). українознавчі. Класифіковано та розглянуто чотири етапи розвитку тематики наукового пошуку В. Юринця: 1). "московський" (1920 - 1925), або етап досліджень з історії й теорії зарубіжних філософії та психології від епохи античності до першої третини XX ст.; 2). "перший уімлівський" (1925 - 1926), або етап досліджень з історії й теорії зарубіжних філософії та естетики від Просвітництва до модерну і українських літератури й суспільно-політичної думки XIX - першої третини XX ст.; 3). "другий уімлівський" (1927 - 1930), чи етап досліджень з історії та теорії зарубіжних письменства, філософії і суспільно-політичної думки від Просвітництва до модерну та українських філософії й літератури XIX - першої третини XX ст.; 4). "вуамлінівський" (1931 - 1935), чи етап досліджень з історії та теорії зарубіжних і українських філософії та природничо-наукової думки від античності до першої третини XX ст.

9. Реконструювання філософії культури В. Юринця дозволило вперше класифікувати й дослідити такі її умовні складові: 1). осмислення основних тенденцій українського та зарубіжного культуротворення від первісності до модерну; 2). інтерпретування марксистської історико-матеріалістичної

концепції у контексті аналізу марксизму та класичних учень XVII - XX ст. про суспільство, державу й право; 3). визначення засад вчення про марксистську критичну думку як "марксівську форму філософії культури" та вчення про форму художнього твору; 4). розробка вчення про "стоїчну" й "гедонічну" форми майбутньої "соціалістичної культури". Виходячи з системного осмислення історії європейських суспільства і культури, він визнав за її невід'ємний складник історію "української нації" від первісності до УСРР. Принципово обстоюючи саме європейський - німецькоорієнтований, вектор вітчизняних націо-, державо- та культуротворення, В. Юринець обгрунтував з позиції "діалектиків" бачення соціалістичної культури на підставі критики свідомої недооцінки у СРСР активно-перетворюючого впливу надбудови на базис. Він констатував чільну роль діячів культури у поступі людства як головних суб'єктів цього надбудовного впливу - збудження формою художнього твору культуротворчої "психічної активності особи" та розвитку "життєвих установок" як рушіїв суспільної свідомості. Визнаючи за "найвищу форму філософії" марксистську літературну критику як "марксівську форму філософії культури" і вперше в філософії УСРР апробуючи її в контексті аналізу українського літературного процесу модерну і авангарду, В. Юринець розробив антисталінську - гуманістичну, утопію про "стоїчну" й "гедонічну" форми "соціалістичної культури".

10. У дослідженні дістав дальшого розвитку започаткований М. Роженком аналіз кампанії офіційних критики і засудження в УСРР В. Юринця (1930 - 1935) як чільного представника "деборінської школи" на "філософському фронті" УСРР у складі таких чотирьох класифікованих дисертантом її етапів, як: 1). перший, чи перший "партійно-літературознавчий" (квітень - грудень 1930), 2). другий, чи перший "партійно-філософський" (вересень 1930 - травень 1931), 3). третій, чи другий "партійно-літературознавчий" (травень 1931 - червень 1933), 4). четвертий, або другий "партійно-філософський" (червень 1933 - березень 1935). Їх специфіка зумовлена головною роллю під час кожного з них таких провідних суб'єктів

цієї кампанії: представників вищої партійної і державної влади УСРР (генеральні секретарі Політбюро ЦК КП(б)У Л. Каганович і С. Косіор, члени Політбюро ЦК КП(б)У М. Скрипник і П. Постишев, секретар ЦК КП(б)У М. Попов і Є. Гірчак) та діячів її двох - "літературознавчого" (Б. Коваленко, В. Коряк, І. Микитенко, В. Сухино-Хоменко, С. Щупак) й "філософського" (О. Бервицький, Ф. Бєляєв, В. Бон, О. Васильєва, М. Іваненко, Р. Левік і ін.), "фронтів". Від визнання на першому етапі головних культурфілософських праць ученого Є. Гірчаком за "не марксистські", критики В. Юринця під час другого - на "філософському диспуті" в УІМЛ 1931 р., перейшли до його засудження як "меншовикуючого ідеаліста". Найдокладніше засади філософії культури В. Юринця розглянули: на другому етапі - Ф. Бєляєв, на третьому - В. Сухино-Хоменко, а на четвертому - О. Бервицький, - які на політичне замовлення керівництва КП(б)У оголосили його "псевдомарксистом" і розробником концепції "українського войовничого фашизму".

11. Проведене в дисертації комплексне вивчення місця і ролі П. Демчука в історії української філософії - відтворення "харківського" (1925 - 1934) періоду його науково-педагогічної діяльності, встановило, що він був провідним представником харківської філософської школи й зробив вагомий внесок до філософії УСРР 20-30-х рр. XX ст. Розроблено бібліографію праць ученого на основі їх поділу на умовні групи досліджень з: 1). історії і теорії марксизму-ленінізму, 2). історії зарубіжних філософії й суспільно-політичної думки XIX - першої третини XX ст.; 3). історії українських філософії й суспільно-політичної думки того ж часу. Майже всі дев'ять публікацій першої групи праць засвідчили важливу роль П. Демчука в дискусії "деборінців" та "механістів", як і кампанії їх офіційних критики і засудження на початку 30-х рр. XX ст. Друга група публікацій у складі двох підгруп праць з історії: 1). "соціал-реформізму" та "соціал-фашизму", або австрійської й німецької суспільно-політичних думок кінця XIX - першої третини XX ст.; 2). "філософії фашизму" - західноєвропейської, головним чином німецької, філософії того ж періоду, - є найвагомішим внеском П. Демчука до культурфілософії УСРР.

Якщо чотири статті першої підгрупи присвячені аналізу суспільно-політичних ідей та вчень, зокрема їх культурфілософських засад, європейських "реформістів" і "ревізіоністів" марксизму, як-от М. Адлера і М. Вернера, то сім публікацій другої - комплексному аналізу теми "розкладу капіталізму та капіталістичної культури" і її розгляду у зарубіжних філософії та філософії культури модерну, головним чином у "філософії життя". У трьох з п'яти публікацій третьої з груп досліджено всі українознавчі напрями філософії культури у філософії УСРР, зокрема культурфілософські ідеї і вчення М. Зібера й Т. Шевченка та мислителів діаспори Д. Чижевського й І. Мірчука.

12. Внаслідок системного дослідження культурфілософського пошуку П. Демчука встановлено, що він, виходячи у розроблянні тематики зарубіжної філософії культури, переважно, з висновків праці "Банкрутство буржуазної філософії. Філософія капіталізму доби занепаду" німецького філософа-марксиста К. Зауерлянда, виокремив і дослідив низку рис як "кризи загибелі" "капіталістичного світу" ("масове безробіття і "одчайдушна розбуялість" "панівних кляс", "гнійна аморальність", заклик до "технічного регресу", "глибокосяжний антираціоналізм" й ін.), так і кризи "буржуазної філософії" модерну. Визнаючи їх, як і К. Зауерлянд, за прояви занепаду монопольного капіталізму в Західній Європі першої третини XX ст., П. Демчук висвітлив відзначений ним "розклад капіталізму та капіталістичної культури" з огляду на його вивчення німецькими: культурфілософами (Р. Ейкен, К. Йоель, Е. Утіц, А. Швейцер і О. Шпенглер), істориками філософії й філософами, - модерну, в основному представниками "філософії життя" (Ф. Ніцше, Г. Кайзерлінг, Л. Циглєр), неогегельянцями та позитивістами. Він також дослідив культурфілософські вчення ідеологів: євромарксизму (М. Адлер), націонал-соціалізму (А. Гітлер) та фашизму (Б. Муссоліні). Протиставляючи російському вектору культуротворення європейський - саме німецькоцентричний, він обстоював ідею європеїзованої соціалістичної "молодої української культури" як складової "соціалістичної культури" СРСР. П. Демчук висвітлив культурфілософські погляди М. Зібера - "першого марксиста на Україні та

Росії", і Т. Шевченка як головного діяча вітчизняної культури, та піддав критиці культурфілософські погляди представників "білоемігрантської української філософії" Д. Чижевського й І. Мірчука.

13. З'ясовано, що в 1931 - 1935 рр. в УСРР тривала кампанія офіційних критики та засудження П. Демчука як "меншовикуючого ідеаліста", зміст якої полягав у публічній дискредитації ученого шляхом звинувачення його в "антирадянських" ухилах і зрадах - від "меншовикуючого ідеалізму" до "фашизму". Вона представлена такими трьома вперше класифікованими і дослідженими дисертантом "партійно-філософськими" етапами, як: 1). перший (січень 1931 - січень 1932), 2). другий (червень - липень 1933), 3). третій (січень 1934 - березень 1935). Активну участь у цій кампанії брали чимало колег П. Демчука з УІМЛ і ВУАМЛІН та, в цілому, "філософських фронтів" УСРР і РСФРР (П. Абдула, О. Бервицький, Ф. Бєляєв, О. Васильєва, А. Кушик, М. Логвин, О. Мілославін, М. Мітін та інші). Помітний внесок до неї також зробили: П. Постишев, О. Шліхтер, осередок КП(б)У філософсько-соціологічного відділення УІМЛ, редколегії журналу "Прапор марксизму-ленінізму" і газети "Комуніст". Не раз підданий на "філософському диспуті" в УІМЛ у 1931 р. критиці як "деборінець", а наступного року засуджений як "контрабандист контрреволюційного троцькізму, соціял-фашизму та націонал-демократизму" в публікації П. Абдули, М. Уральцева та А. Кушика, П. Демчук був заарештований ДПУ УСРР по сфальсифікованій політичній справі т. зв. "УВО". Узагальнюючи підсумки критики П. Демчука, зокрема його культурфілософського пошуку, у статтях О. Бервицького - визнання вченого за ідеолога "*войовничого українського фашизму*", який розробляв неогегельянство як "теоретичну зброю фашизму" в світлі концепції "української фашистської державності", М. Шовкопляс зарахував П. Демчука до "групи націоналістів і фашистів" НДІ філософії ВУАМЛІН.

14. Постаючи уже наприкінці 20-х рр. XX ст., як і вся наукова думка УСРР, українське суспільство в цілому, заручниками сталінського режиму - важливим засобом ідейно-теоретичного забезпечення його антинародної,

репресивної внутрішньої політики як популяризатори марксизму-ленінізму і його сталінської версії, філософи УСРР, проте, ввели до наукового обігу розроблений ними на основі україномовної філософської термінології широкий спектр актуальних наукових тем, питань і проблем. Важливе місце серед них належить проблематиці філософії культури, яка, як правило, визначалась завданням розробляння і популяризації марксизму-ленінізму, але, водночас, значною мірою зумовлювалась основними тенденціями розвитку зарубіжних, в першу чергу та головним чином західноєвропейських, передусім саме німецьких, культурфілософської й філософської думок модерну. Винятково важлива роль у цьому процесі належала, на наш погляд, саме В. Юринцю і П. Демчуку як, фактично, двом чільним розробникам згаданих тенденцій, сформованим, що показово, в їх контексті та під їх потужним впливом. Виразна індиферентність сучасних вітчизняних і зарубіжних учених, насамперед українських істориків філософії, стосовно культурфілософської спадщини філософів УСРР 20-30-х рр. XX ст. поступово змінюється на початку поточного століття усвідомленням необхідності неупередженого системного реконструювання цього періоду в розвитку вітчизняних філософії та культурфілософії як органічних складових повного відтворення й нового прочитання історії філософії України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдула П., Уральцев М., Кушик А. Проти апологетики соціял-фашизму та контрабанди контр-революційного троцькізму. Про книгу П. Демчука "Розклад сучасної буржуазної філософії", 1931, ДВОУ "Пролетар" / П. Абдула, М. Уральцев, А. Кушик // Прапор марксизму-ленінізму. - 1932. - № 1. - С. 111-119.

2. Антоненко В. Г. Боротьба за торжество марксистсько-ленінської ідеології на Україні в перші роки Радянської влади / В. Г. Антоненко // З історії вітчизняної філософської та суспільно-політичної думки. - Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. - С. 3-20.

3. АПО ЦК КП(б)У. X съезд КП(б)У и XV съезд ВКП(б). Методические разработки и материалы для кружков текущей политики и семинаров по съездовским вопросам. Выпуск X. Вопросы культурного строительства на Украине. - Харьков : Пролетарий, 1928. - 44 с.

4. Аржанов М. Гегельянство на службе германского фашизма. Критика неогегельянских теорий национализма / М. Аржанов. - М.: Партиздат, 1933. - 152 с.

5. Баммель Г. На философском фронте после Октября / Гр. Баммель. - Москва - Ленинград : Московский рабочий, 1929. - 208 с.

6. Бервицький О. Боротьба на філософському фронті України на новому етапі / О. Бервицький // Прапор марксизму-ленінізму. - 1933. - № 4. - С. 31-54.

7. Бервицький О. Виступ / Бервицький // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 192-196.

8. Бервицький О. Гегелівська критика раціоналізму, емпіризму та критицизму / О. Бервицький // Прапор марксизму. - 1928. - № 2. - С. 20-58.

9. Бервицький О. Діялектичний матеріялізм у маси / О. Бервицький //

Філософія і політика / під ред.: С. Семковського, Р. Левіка, Т. Степового, П. Демчука. - Харків - Київ : ДВУ, 1930. - С. 192-194.

10. Бервицький О. Передмова редактора / О. Бервицький // Плеханов Г. В. Основні питання марксизму. - Харків : Пролетар, 1932. - С. 3-21.

11. Беркович В. До характеристики головних етапів розвитку філософії на Україні / В. Беркович // Студент революції. - 1930. - № 6. - С. 29-31.

12. Бєляєв Ф. Виступ / Бєляєв // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 213-220.

13. Бичко Б. Деформація світоглядно-філософського гуманізму в Україні 20-30-их років / Богдан Бичко // Філософські обрії. - 2001. - Вип. 6. - С. 111-119.

14. Бібліографія історії української філософії 1960 - 2005 рр. / Упор. С. Кудра. - К.: ІФ НАНУ, 2009. - 183 с.

15. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стильові напрямки / Анна Біла. – К.: Смолоскип, 2006. - 464 с.

16. Білик Я. Вплив марксизму на розвиток громадської буржуазної думки минулого сторіччя на Україні / Я. Білик // До п'ятидесятиріччя смерти Карла Маркса. Філософський збірник / за ред. Левіка Р., Степового Т. і Юринця В. - Харків : Пролетар, 1933. - С. 223-237.

17. Білик Я. Діялектичний матеріялізм у системі готування кадрів / Я. Білик // Філософія і політика / під ред.: С. Семковського, Р. Левіка, Т. Степового, П. Демчука. - Харків - Київ : ДВУ, 1930. - С. 186-191.

18. Білик Я. Філософія українського фашизму. Про працю Дм. Чижевського "Нариси історії філософії на Україні" / Я. Білик // Прапор марксизму-ленінізму. - 1932. - № 5-6. - С. 195-208.

19. Білодід В. Демчук Петро Іванович / В. Білодід // Філософська думка в Україні: Біобібліогр. словник / відп. ред. В. С. Горський. - К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2002. - С. 58.

20. Білодід В. Семковський (Бронштейн) Семен Юлійович / В. Білодід // Філософська думка в Україні: Біобібліогр. словник / відп. ред. В. С. Горський. -

К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2002. - С. 173-175.

21. Білодід В. Юринець Володимир Олександрович / В. Білодід // Філософська думка в Україні: Біобібліогр. словник / відп. ред. В. С. Горський. - К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2002. - С. 230.

22. Біляїв Ф. Філософський фронт на Україні / Ф. Біляїв // Прапор марксизму-ленінізму. - 1931. - № 1-2. - С. 39-56.

23. Білярчик Н. Тема II. Матеріялізм і ідеалізм / Н. Білярчик // Діялектичний матеріялізм. Підручник для вишів і витшів. Частина перша / за ред. Бервицького О., Левіка Р., Степового Т., Юринця В. - Харків : Пролетар, 1932. - С. 52-140.

24. Білярчик Н. Філософія прагматизму / Н. Білярчик // Червоний шлях. - 1927. - № 9-10. - С. 116-131.

25. Блудов Я. Виступ / Блудов // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 207-213.

26. Блудов Я. За марксо-ленінську теорію (Кілька зауважень до статті проф. Герасимовича) / Я. Блудов // За марксо-ленінську теорію (Проти реакційної філософії акад. С. Бернштайна). - Харків : Пролетар, 1931. - С. 13-36.

27. Блудов Я., Левік Р., Семковський С. До сторіччя з дня смерти Гегеля / Я. Блудов, Р. Левік, С. Семковський. - Харків : Пролетар, 1932. - 31 с.

28. Блудов Я. Про розвиток марксистсько-ленінської філософії на Україні у 20-30-ті роки / Я. С. Блудов // Філософська думка. - 1982. - № 3. - С. 67-68; № 4. - С. 52-57; 1983. - № 2. - С. 102-105; № 3. - С. 83-86.

29. Блудов Я., П'ятигорський. Вогонь по бернштайніянцях / Блудов і П'ятигорський // За марксо-ленінську теорію (Проти реакційної філософії акад. С. Бернштайна). - Харків : Пролетар, 1931. - С. 53- 61.

30. Блудов Я. Суспільство і природа / Я. Блудов. - Харків : Пролетар, 1931. - 124 с.

31. Богданов А. Мистецтво й робітничий клас / А. Богданов. - Київ : Держ. Вид-во, 1921. - 71 с.

32. Богданов А. Наука про суспільну свідомість (Короткий курс ідеологичної науки в запитаннях та відповідях) / А. Богданов. - Київ : Державне Видавництво, 1921. - 160 с.

33. Бон В. Виступ / Бон // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 69-85.

34. Бон В. Гегеліянство на послугах фашизму / В. Бон // Прапор марксизму. - 1928. - № 4. - С. 5-28.

35. Бон В. Кльод Адрієн Гельвецій / В. Бон // Гельвецій К.-А. Про людину, її розумові здібності та її виховання. - Харків : Пролетар, 1932. - С. III-XXIV.

36. Бон В. "Credo" й "wademecum" німецького фашизму (З приводу книжки Адольфа Гітлера "Mein Kampf") / В. Бон // Прапор марксизму. - 1929. - № 3. - С. 117-128.

37. Бухарин Н. Пролетариат и вопросы художественной политики / Н. Бухарин // Вопросы культуры при диктатуре пролетариата. Сборник. - Москва - Ленинград : ГИЗ, 1925. - С. 140-152.

38. Бухарин Н. Революция и культура: Статьи и выступления 1923-1936 гг. / Николай Бухарин. - Москва : Фонд имени Н. И. Бухарина, 1993. - 350 с.

39. Бухарин Н. Судьбы русской интеллигенции / Н. Бухарин // Вопросы культуры при диктатуре пролетариата. Сборник. - Москва - Ленинград : ГИЗ, 1925. - С. 153-165 .

40. Бухарин Н. Теория исторического материализма: Популярный учебник марксистской социологии / Н. Бухарин. - Москва - Петроград : ГИЗ, 1922. - 390 с.

41. Вагр. Музагет. Місяшник літератури і мистецтва. Січень-лютий-березень. 1-3. MCMXIX. Київ. Стор. 168+4 (ненумер.) Вид-тво "Сяйво". Ціна 60 гривень / Вагр // Мистецтво. - 1919. - № 4. - С. 44-45.

42. Васільєва О. Проти націоналістичної фальсифікації матеріалістичної діалектики / О. Васільєва // Знищити український націоналізм на теоретичному

фронті. Збірник статей. Випуск перший. - Харків : Партвидав ЦК КП(б)У, 1934. - С. 79-103.

43. Вдовиченко Г. В. Академік В. Юринець як дослідник західноєвропейської філософської думки другої половини XIX - першої третини XX ст. / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 53. - К., 2006. - С. 43-55.

44. Вдовиченко Г. В. В. Юринець як історик філософії: дослідження зарубіжної філософської думки від античності до Романтизму / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Спецвипуск до Дня знань. - К., 2011. - С. 13-32.

45. Вдовиченко Г. В. В. Юринець як історик філософії: дослідження зарубіжної філософської думки кінця XIX - початку XX ст. / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 7 (105). - К., 2011. - С. 70-82.

46. Вдовиченко Г. В. В. Юринець як історик філософії: дослідження марксизму-ленінізму / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 6 (104). - К., 2011. - С. 105- 121.

47. Вдовиченко Г. В. Дослідження П. Демчуком проблеми "розкладу капіталістичної культури" та її висвітлення в зарубіжній філософії першої третини XX ст. / Г. В. Вдовиченко // Вісник Київс. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. Вип. 2 (116). - К., 2014. - С. 14-18.

48. Вдовиченко Г. В. Історіософія та філософська антропологія М. Г. Хвильового / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 50. - К., 2005. - С. 74-82.

49. Вдовиченко Г. В. Історіософське вчення М. Хвильового про "азіатський ренесанс" і його критика в українській літературній дискусії 1920-х років / Вдовиченко Г. В. // Гуманітарні студії : зб. наук. пр. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2007. - Вип. 2. - С. 15-30.

50. Вдовиченко Г. В. Концепція "пролетарського конструктивного динамізму-спіралізму" В. Поліщука і її критика в українській літературній

дискусії 1920-х років / Г. В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : зб. наук. пр. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2008. - Вип. 3. - С. 32-49.

51. Вдовиченко Г. В. Концепція "пролетарського футуризму-панфутуризму" М. Семенка: філософські засновки "теорії культів" і "теорії об'єктивних аналогій" / Г. В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : зб. наук. пр. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2009. - Вип. 5-6. - С. 23-34.

52. Вдовиченко Г. В. Критика кверофутуризму і панфутуризму М. Семенка в українській літературній дискусії 1920-х рр. / Г. В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : зб. наук. пр. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2011. - Вип. 10. - С. 3-16.

53. Вдовиченко Г. В. Культурфілософська спадщина філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у оцінках дослідників / Вдовиченко Г. В. // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць. - К.: ВАДЕКС, 2013. - Вип. 71. - С. 32-43.

54. Вдовиченко Г. В. Культурфілософський пошук українських радянських філософів як об'єкт критики та засудження в УСРР у 30-х рр. XX ст. / Вдовиченко Г. В. // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць. - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 75. - С. 59-70.

55. Вдовиченко Г. В. Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у галузі дослідження історії зарубіжних філософії і суспільно-політичної думки / Вдовиченко Г. В. // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць. - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 73. - С. 92-102.

56. Вдовиченко Г. В. Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у галузі дослідження історії українських філософії і суспільно-політичної думки / Вдовиченко Г. В. // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць. - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 74. - С. 74-85.

57. Вдовиченко Г. В. Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у галузі дослідження марксизму-ленінізму / Вдовиченко Г. В. // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць. - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 72. - С. 36-46.

58. Вдовиченко Г. В. Марксизм і його критика в західноєвропейській

філософії як об'єкт досліджень академіка В. Юринця / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 52. - К., 2006. - С. 3-19.

59. Вдовиченко Г. В. Місце та роль П. Демчука в історії філософської думки УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. / Г. В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : зб. наук. пр. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2014. - Вип. 21. - С. 14-22.

60. Вдовиченко Г. В. Проблематика філософії культури у дослідженнях П. Демчука з історії зарубіжних філософії і суспільно-політичної думки / Г. В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : зб. наук. пр. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2012. - Вип. 12. - С. 36-45.

61. Вдовиченко Г. В. Проблематика філософії культури у дослідженнях П. Демчука з історії української філософії і суспільно-політичної думки / Г. В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : зб. наук. пр. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2015. - Вип. 25. - С. 38-47.

62. Вдовиченко Г. В. Українська філософська думка у 20-30-ті роки XX ст. / Г. В. Вдовиченко // Історія української філософії: Підручник. - К.: Академвидав, 2008. - С. 524-547.

63. Вдовиченко Г. В. Український модернізм: філософська спадщина М. Євшана і М. Хвильового / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 51. - К., 2005. - С. 127-135.

64. Вдовиченко Г. В. Філософія культури В. Юринця: вчення про "тип соціалістичної культури" / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 5(113). - К., 2012. - С. 91-102.

65. Вдовиченко Г. В. Філософія культури В. Юринця: вчення про форму художнього твору і "марксівську форму філософії культури" / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 7(115). - К., 2012. - С. 127-138.

66. Вдовиченко Г. В. Філософія культури В. Юринця: "діалектичне" тлумачення історичного матеріалізму / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 4(112). - К., 2012. - С. 98-109.

67. Вдовиченко Г. В. Філософія культури О. Шпенглера в оцінках П. Демчука: аналіз європейської соціокультурної кризи першої третини XX ст. / Г. В. Вдовиченко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. - Вип.1 (119). - К., 2015 - С. 9-13.

68. Вдовиченко Г. В. Філософія культури як напрям розвитку філософської думки УСРР у 1920-х - 1930-х рр. / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 3(111). - К., 2012. - С. 158-169.

69. Вдовиченко Г. В. Філософська проблематика у спадщині М. Г. Хвильового / Г. В. Вдовиченко // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Філософія. Політологія. - К., 2006. - Вип. 76-79. - С. 125-127.

70. Вдовиченко Г. В. Філософські та суспільно-політичні погляди В. Винниченка в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г. В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2011. - Вип. 58. - С. 8-16.

71. Вдовиченко Г. В. Філософські та суспільно-політичні погляди Д. Донцова в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г. В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2012. - Вип. 61. - С. 14-23.

72. Вдовиченко Г. В. Філософські та суспільно-політичні погляди М. Хвильового в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г. В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2012. - Вип. 59. - С. 26-35.

73. Вдовиченко Г. В. Філософські та суспільно-політичні погляди С. Єфремова і М. Грушевського в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г. В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2011. - Вип. 57. - С. 16-23.

74. Вдовиченко Г. В. Філософські та суспільно-політичні погляди Т. Шевченка і П. Куліша в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г. В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2011. - Вип. 56. - С. 51-59.

75. Галань Н. В. Постать і творчість Дмитра Чижевського в оцінці філософів Радянської України 20-30-х років XX століття / Н. В. Галань // Вісник Черкаського ун-ту. - Серія: "Філософія". - 2011. - Вип. 210. - С. 99-104.

76. Галань Н. В. Філософія української діаспори в оцінці українських

мислителів 20-30-х років XX століття В. Юринця і П. Демчука / Галань Н. В. // Вісник Харківського національного ун-ту імені В. Н. Каразіна. - Серія: філософія. Філософські перипетії. - 2011. - Вип. 43. - С. 138-145.

77. Гірчак Є. На два фронти в боротьбі проти націоналізму. Збірник статей 1926 - 1931 рр. / Є. Ф. Гірчак. - Харків : Пролетар, 1932. - 350 с.

78. Гірчак Є. Соціялістична реконструкція та ідеологічний фронт. Література. Національне питання. Філософія. / Є. Ф. Гірчак. - Харків : Пролетар, 1931. - 112 с.

79. Гірчак Є. Хвильовизм (Спроба політичної характеристики) / Є. Ф. Гірчак. - Харків - Київ : ДВУ, 1930. - 160 с.

80. Головаха І. П., Манзенко П. Т. Розробка проблем діалектичного та історичного матеріалізму на Україні за 60 років Радянської влади / І. П. Головаха, П. Т. Манзенко // Філософська думка. - 1977. - № 6. - С. 41-52.

81. Горський В. С. З історії дослідження філософських взаємозв'язків (Деякі методологічні питання) / В. С. Горський // З історії філософської думки на Україні. Респуб. міжвідомчий зб. / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1965. - С. 76-88.

82. Горський В. С. Історія української філософії. Курс лекцій / В. С. Горський. - К.: Наукова думка, 1997. - 287 с.

83. Горський В. С. Проблема співвідношення філософії і політики у працях українських радянських дослідників / В. С. Горський // З історії філософії і соціології на Україні. - Респуб. міжвідомчий зб. / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1968. - С. 11-19.

84. Горський В. С. Україна в історико-філософському вимірі / В. С. Горський // Філософська і соціологічна думка. - 1993. - № 1. - С. 10-31.

85. Гофман Ф., Юринець В. Б. Спіноза (1632 - 1932) / Ф. Гофман, В. Юринець // Прапор марксизму-ленінізму. - 1932. - № 5-6. - С. 90-97.

86. Грожин А. С. Ленінська ідея союзу філософів та природодослідників і розробка філософських питань природознавства на Радянській Україні в період будівництва соціалізму / А. С. Грожин // Філософська думка. - 1978. - № 2. - С.

90-95.

87. Гроза Л. П. Розробка проблем етики на Радянській Україні в період побудови соціалізму / Л. П. Гроза // Філософська думка. - 1979. - №1. - С. 82-89.

88. Гроссман Л. Борьба за стиль. Опыты по критике и поэтике / Леонид Гроссман. - М.: Никитинские субботники, 1927. - 337 с.

89. Губенко В. І. З досліджень структури знання філософами Радянської України / В. І. Губенко // З історії філософії і соціології на Україні. - Респуб. міжвідомчий збірник / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1968. - С. 3-10.

90. Гунчак Т. Україна: перша половина XX століття: Нариси політичної історії / Тарас Гунчак. - К.: Либідь, 1993. - 288 с.

91. Гуревич П. С. Философия культуры: Пособие для студентов гуманит. вузов / П. С. Гуревич. - М.: Аспект-Пресс, 1995. - 288 с.

92. Гутянський С. К. В. І. Ленін і культурне будівництво на Україні / С. К. Гутянський. - К.: Наук. думка, 1965. - 199 с.

93. Давыдов Ю. Философия культуры / Ю. Давыдов // Философская энциклопедия: В 5 т. Т. 5. - М.: Советская энциклопедия, 1970. - С. 353-354.

94. Двадцяті роки: літературні дискусії, полеміки. Літературно-критичні статті. Упоряд. В. Г. Дончик. - К.: Дніпро, 1991. - 366 с.

95. Деборин А. Введение в философию диалектического материализма / А. Деборин. - Москва - Ленинград : ГИЗ, 1930. - 380 с.

96. Деборин А. Диалектика и естествознание / А. Деборин. - Москва - Ленинград : ГИЗ, 1930. - 355 с.

97. Деборин А. Доклад А. М. Деборина / А. М. Деборин // Современные проблемы философии марксизма. Доклад А. М. Деборина, прения по докладу и заключительное слово. Коммунистическая Академия. Труды Второй всесоюзной конференции марксистско-ленинских научных учреждений. Выпуск первый. - Москва : Издательство Коммунистической Академии, 1929. - С. 1-39.

98. Деборин А. Заключительное слово А. М. Деборина / А. М. Деборин //

Современные проблемы философии марксизма. Доклад А. М. Деборина, прения по докладу и заключительное слово. Коммунистическая Академия. Труды Второй всесоюзной конференции марксистско-ленинских научных учреждений. Выпуск первый. - Москва : Издательство Коммунистической Академии, 1929. - С. 181-195.

99. Деборин А. Марксизм и культура / А. Деборин // Революция и культура. - 1927. - № 1. - С. 8-16.

100. Деборин А. Современные проблемы философии марксизма / А. Деборин // Революция и культура. - 1929. - № 8. - С. 8-17.

101. Демчук П. Білоемігрантська українська філософія / Петро Демчук // Петро Демчук. Розклад сучасної буржуазної філософії. - Харків - Київ : Пролетар, 1931. - С. 405-442.

102. Демчук П. В боротьбі за Ленінську філософію (З приводу Ленінського конспекту Гегелевої "Науки логіки") / П. Демчук. - Харків : ДВУ, 1930. - 117 с.

103. Демчук П. Виступ / Демчук // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 124-129.

104. Демчук П. Від соціял-реформізму до соціял-фашизму / Петро Демчук // Петро Демчук. Розклад сучасної буржуазної філософії. - Харків - Київ : Пролетар, 1931. - С. 380-404.

105. Демчук П. Вступ / Петро Демчук // Петро Демчук. Розклад сучасної буржуазної філософії. - Харків - Київ : Пролетар, 1931. - С. VII - XXX.

106. Демчук П. Демократія та диктатура в світлі австро-марксистської школи / Петро Демчук // Петро Демчук. Розклад сучасної буржуазної філософії. - Харків - Київ : Пролетар, 1931. - С. 359-379.

107. Демчук П. "Диалектика в природе". Сборник по марксистской методологии естествознания. Сборник II. Государ-ый Тимирязевский научно-исследовательский Институт. Изд. "Северный Печатник". Вологда. 1927, ст. 304. - VIII / П. Демчук // Прапор марксизму. - 1928. - № 2. - С. 234-238.

108. Демчук П. До філософії сучасної соціяль-демократії / П. Демчук // Прапор марксизму. - 1930. - № 3. - С. 7-38.

109. Демчук П. До філософії фашизму (З приводу "Філософії життя" Леопольда Циглєра) / Петро Демчук // Пролітфронт. - 1930. - № 5-6. - С. 241-300.

110. Демчук П. Зібер та "Анти-Дюрінг" Енгельса / П. Демчук // Зібер Н. Діялектика в її застосуванні до науки. - Харків : ДВУ, 1929. - С. 3-14.

111. Демчук П. Карл Маркс. "Критика філософії права Гегеля". Архів К. Маркса і Ф. Енгельса, ч. III, ст. 143-247 / П. Демчук // Прапор марксизму. - 1928. - № 1. - С. 245-251.

112. Демчук П. Марксизм-ленінізм та соціял-демократичні ренегати / Петро Демчук // Петро Демчук. Розклад сучасної буржуазної філософії. - Харків - Київ : Пролетар, 1931. - С. 275-301.

113. Демчук П. На боротьбу проти меншовикуючого ідеалізму (З приводу моїх власних помилок) / П. Демчук // Прапор марксизму-ленінізму. - 1931. - № 1-2. - С. 81-86.

114. Демчук П. Нариси про сучасний стан німецької філософії / П. Демчук // Прапор марксизму. - 1929. - № 6. - С. 63-77; 1930. - № 1. - С. 17-28; № 2. - С. 89-100.

115. Демчук П. Неогегеліянство як зброя фашизму / Петро Демчук // Червоний шлях. - 1931. - № 3. - С. 114-139.

116. Демчук П. Пам'яті т. Володимира Берковича / П. Демчук // Прапор марксизму-ленінізму. - 1931. - № 1-2. - С. 218-219.

117. Демчук П. "Полохливий ідеалізм" (З приводу філософії Фрідріха Йодля) / Петро Демчук // Петро Демчук. Розклад сучасної буржуазної філософії. - Харків - Київ : Пролетар, 1931. - С. 70-101.

118. Демчук П. Проблема випадковости / П. Демчук // Прапор марксизму. - 1928. - № 1. - С. 23-60.

119. Демчук П. Речь П. И. Демчука / П. И. Демчук // Современные проблемы философии марксизма. Доклад А. М. Деборина, прения по докладу и

заключительное слово. Коммунистическая Академия. Труды Второй всесоюзной конференции марксистско-ленинских научных учреждений. Выпуск первый. - М.: Издательство Коммунистической Академии, 1929. - С. 160-164.

120. Демчук П. Розклад сучасної буржуазної філософії / Петро Демчук. - Харків - Київ : Пролетар, 1931. - 456 с.

121. Демчук П. Філософська мудрість сучасної буржуазії (До характеристики філософської школи Кайзерлінга) / Петро Демчук // Червоний шлях. - 1930. - № 10. - С. 81-106.

122. Демчук П. Шевченко та його учителі філософії / Петро Демчук // Гарт. - 1931. - № 3. - С. 168-193.

123. Демчук П. VI-тий міжнародний філософський конгрес / П. Демчук // Червоний шлях. - 1927. - № 4. - С. 117-136.

124. Демчук П. Як професор Семковський ліквідує діялектичний матеріялізм / П. Демчук // Більшовик України. - 1928. - № 9-10. - С. 141-160.

125. Денисенко М. С. Исследование философии и социологии зарубежных мыслителей в работах украинских советских учёных (20-30-е гг.) / М. С. Денисенко // Из истории развития философской мысли на Украине. Проблемы философии. Респуб. межведомств. науч. сборник. Вып. 56. - Киев : Выща школа, 1982. - С. 42-47.

126. Діалектичний і історичний матеріалізм. В 2 ч. Ч. І.: Діалектичний матеріалізм. Підручник для комвишів і витшів. Колектив Інституту філософії Комуністичної академії під керівництвом М. Мітіна. - Харків : Партвидав ЦК КП(б)У, 1934. - 336 с.

127. Діялектичний матеріялізм. Підручник для вишів і витшів. Частина перша / за ред. Бервицького О., Левіка Р., Степового Т., Юринця В. - Харків : Пролетар, 1932. - 524 с.

128. Донцов Д. Націоналізм / Дмитро Донцов. - Львів : Нове життя, 1926. - 271 с.

129. До п'ятидесятиріччя смерти Карла Маркса. Філософський збірник /

за ред. Левіка Р., Степового Т. і Юринця В. - Харків : Пролетар, 1933. - 288 с.

130. Дорошкевич О. Підручник історії української літератури / Ол. Дорошкевич. - Київ : Книгоспілка, 1927. - 346 с.

131. Дудник С. И. К типологии европейского пессимизма в современной культурологии / С. И. Дудник. - СПб.: Алетейя, 2002. - 569 с.

132. Дудник С. И., Солонин Ю. Н. Парадигмы исторического мышления XX века. Очерки по современной философии культуры / С. И. Дудник, Ю. Н. Солонин. - СПб.: Лань, 2001. - 286 с.

133. Евдокименко В. Е. Развитие философии на Украине в годы Советской власти / В. Е. Евдокименко // Вопросы философии. - 1967. - № 10. - С. 76-88.

134. Евдокименко В. Украинская философия / В. Евдокименко // Философская энциклопедия: В 5 т. Т. 5. - М.: Советская энциклопедия, 1970. - С. 273-275.

135. Еллан В. (Блакитний) Твори в двох томах. Т. 2. / Василь Еллан (Блакитний). - К.: ДВХЛ, 1958. - 319 с.

136. Енгельс Ф. Діялектика природи / Фрідріх Енгельс. - Харків : Пролетар, 1932. - 283 с.

137. Євдокименко В. Ю. Актуальні питання дослідження історії філософії на Україні / В. Ю. Євдокименко // З історії філософії на Україні. Матеріали респуб. наукової конференції [11 - 15 травня 1965] / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1967. - С. 5-15.

138. Євдокименко В. Ю. Комуністична партія України в боротьбі за утвердження марксистсько-ленінської ідеології на Україні у 20-ті роки / В. Ю. Євдокименко // З історії філософської думки на Україні. Респуб. міжвідомчий збірник / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1965. - С. 3-15.

139. Євшан М. Критика; Літературознавство; Естетика / Микола Євшан. - К.: Основи, 1998. - 658 с.

140. Єфремов С. О. Літературно-критичні статті / С. О. Єфремов. - К.: Дніпро, 1993. - 351 с.

141. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст / О. С. Забужко. - Київ : Основи, 1993. - 126 с.

142. Загальний курс української літератури. За ред. проф. Білецького О. І. Лекція XII-XIII: Література доби Жовтня. - Харків : ВЗІНО, 1930. - 39 с.

143. За гегемонію пролетарської літератури (Резолюція комуністичної фракції ВУСПП) // Критика. - 1930. - № 9. - С. 22-23.

144. Загороднюк П. А., Левинский Г. А. Критика идеологии украинского буржуазного национализма / П. А. Загороднюк, Г. А. Левинский // Из истории развития философской мысли на Украине. Проблемы философии. Респуб. межведомств. науч. сборник. Вып. 56. - Киев : Выща школа, 1982. - С. 47-53.

145. Загороднюк П. О. Деякі методологічні питання висвітлення філософської думки на Україні в 20-30-х роках XX ст. / П. О. Загороднюк // Проблеми філософії. Міжвідомчий науковий збірник. - Вип. 21. - К.: Вища школа, 1971. - С. 130-135.

146. Загороднюк П. О. До питання боротьби комуністичної партії за ленінський етап у розвитку марксистської філософії на Україні в період переходу від капіталізму до соціалізму / П. О. Загороднюк // Проблеми філософії. Міжвідомчий науковий збірник. Вип. 3. Питання історії філософії. - К.: Вид-во Київського університету, 1966. - С. 121-129.

147. Загороднюк П. О., Титаренко Б. Т. Боротьба українських радянських філософів 20-30-х років проти методології ревізіонізму / Загороднюк П. О., Титаренко Б. Т. // Вісник Київського університету. - Питання філософських наук. - Вип. 10. - К.: Вища школа, 1978. - С. 59-66.

148. Затонський В. П. Національно-культурне будівництво і боротьба проти націоналізму (Доповідь та заключне слово на січневій сесії ВУАН) / Акад. В. П. Затонський. - Київ : Вид-во ВУАН, 1934. - 63 с.

149. Зауерлянд К. Банкрутство буржуазної філософії. Філософія капіталізму доби занепаду / Курт Зауерлянд. - Харків - Київ : Пролетар, 1931. - 127 с.

150. Зеров М. Евразійський ренесанс і пошехонські сосни / Микола Зеров

// Життя й революція. - 1925. - № 11. - С. 67-72.

151. Зеров М. Европа - просвіта - освіта - лікнеп / М. Зеров // Життя й революція. - 1925. - № 6-7. - С. 68-71.

152. Зеров М. Наші літературознавці і полемісти / М. Зеров // Червоний шлях. - 1926. - № 4. - С. 151-177.

153. Зеров М. Перед судом методолога / Микола Зеров // Життя й революція. - 1926. - № 7. - С. 84-91.

154. Зеров М. Твори: В 2 т. Т. 2. / Микола Зеров. - К.: Дніпро, 1990. - 601 с.

155. З історії вітчизняної філософської та суспільно-політичної думки. - Київ : Вид-во АН УРСР, 1959. - 140 с.

156. З історії філософії і соціології на Україні. Респуб. міжвідомчий збірник / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1968. - 184 с.

157. З історії філософії на Україні. Матеріали респуб. наукової конференції [11 - 15 травня 1965] / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1967. - 220 с.

158. З історії філософської думки на Україні. Респуб. міжвідомчий збірник / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1965. - 192 с.

159. Знищити український націоналізм на теоретичному фронті. Збірник статей. Випуск перший. - Харків : Партвидав ЦК КП(б)У, 1934. - 160 с.

160. Иваньо И. Очерк развития эстетической мысли Украины / И. Иваньо. - М.: Искусство, 1981. - 423 с.

161. Из истории развития философской мысли на Украине. Проблемы философии. Респуб. межведомств. науч. сборник. Вып. 56. - Киев : Выща школа, 1982. - 129 с.

162. Іваненко М. Виступ / Іваненко М. // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 220-224.

163. Іванів-Меженко Ю. Творчість індивідуума і колектив / Ю. Іванів-

Меженко // Музагет. - 1919. - №№ 1- 3. - С. 65-78.

164. Іваньо І. Володимир Юринець - дослідник мистецтва / І. В. Іваньо // Філософська думка. - 1970. - № 5. - С. 110-120.

165. Іваньо І. Деякі проблеми розвитку естетичної думки на Україні в Радянський період / І. В. Іваньо // З історії філософії на Україні. Матеріали респуб. наукової конференції [11 - 15 травня 1965] / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1967. - С. 115-126.

166. Іваньо І. Ленінська ідейна спадщина і розвиток естетики на Україні у 20-х роках / І. В. Іваньо // З історії філософії і соціології на Україні. Респуб. міжвідомчий збірник / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1968. - С. 20-30.

167. Іваньо І. Ленінське естетичне вчення на Україні / І. В. Іваньо // Ленін і Україна: В 4 кн. Кн.2.: Торжество ленінських філософських ідей на Україні. - К.: Наукова думка, 1969. - С. 218-290.

168. Іваньо І. Питання змісту і форми в дослідженнях з естетики у 20-х роках / І. В. Іваньо // З історії філософської думки на Україні. Респуб. міжвідомчий збірник / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наук. думка, 1965. - С. 32-46.

169. Іваньо І. Проблеми етики і комуністичної моралі / І. В. Іваньо // Філософія на Україні періоду будівництва соціалізму. Збірник наукових праць / відп. ред. І. П. Головаха, П. Т. Манзенко. - К.: Наукова думка, 1980. - С. 115-146.

170. Іваньо І. Специфіка мистецтва. Історико-естетичний нарис / І. В. Іваньо. - К.: Наукова думка, 1970. - 204 с.

171. Ільницький О. Український футуризм (1914 - 1930) / Олег Ільницький. - Львів : Літопис, 2003. - 456 с.

172. Історія Академії наук Української РСР: у двох книгах. Книга перша. - К.: Гол. редакція УРЕ АН УРСР, 1967. - 836 с.

173. Історія України: Курс лекцій: У 2 кн. Кн.2. - XX століття: Навч. посібник. - К.: Либідь, 1992. - 464 с.

174. Історія української літератури. ХХ століття. У 2 кн. Кн. І. 1910 - 1930-ті роки. Навч. посібник. - К.: Либідь, 1993. - 784 с.

175. Історія української філософії: Підручник. - К.: Академвидав, 2008. - 624 с.

176. Історія філософії України: Підручник / М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, І. В. Бичко та ін. - К.: Либідь, 1994. - 416 с.

177. Історія філософії України. Хрестоматія: Навч. посібник / Упорядники М. Ф. Тарасенко, М. Ю. Русин, А. К. Бичко та ін. - К., Либідь, 1993. - 560 с.

178. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. - СПб.: Лань, 1997. - 465 с.

179. Коваленко Б. В боротьбі за пролетарську літературу / Б. Коваленко. - Харків : ДВУ, 1928. - 132 с.

180. Коваленко Б. В країні ідеалістичної абстракції. Коріння методології В. Юринця / Б. Коваленко // Критика. - 1931. - № 6. - С. 14-28.

181. Коваленко Б. Кляси і стилі (Доповідь на Всеукраїнському з`їзді "Молодняка" 21-22-І-30 р.) / Б. Коваленко // Молодняк. - 1930. - № 3. - С. 101-142.

182. Коваленко Б. Пролетарські письменники / Б. Коваленко. - Харків - Київ : Література і мистецтво, 1931. - 250 с.

183. Коваленко Б. Школка націоналістичного ухилу М. Скрипника / Б. Коваленко // Життя й революція. - 1933. - кн. Х. - С. 63-75.

184. Ковалів Ю. І. Літературна дискусія 1925 - 1928 рр. / Ю. І. Ковалів. - К.: Т-во "Знання" УРСР, 1990. - 47, /1/ с.

185. Коган Л. А. На подступах к советской философии (первые "свердловцы", "соц. академики", "икаписты") / Л. А. Коган // Вопросы философии. - 2002. - № 5. - С. 112-140.

186. Козій І. Володимир Юринець як історик філософії / Іван Козій // Вісник Львівського держ. ун-ту ім. І. Франка. Серія: Філософські науки. - 2007. - Вип. 10. - С. 171-179.

187. Козій І. Історіософські погляди С. Ю. Семковського / І. В. Козій / Наука. Релігія. Суспільство. - 2006. - № 4. - С. 131-135.

188. Козій І. Проблема діалектики у філософії В. Юринця / І. Козій // Вісник НТТУ "КПІ". - 2006. - № 3 (18). - С. 14-18.

189. Корсаков С. Н. (публикация). Воспоминания академика А. М. Деборина / С. Н. Корсаков // Вопросы философии. - 2009. - № 2. - С. 113-133.

190. Коряк В. В боях. Статті і виступи 1925 - 1930 / В. Коряк. - Харків : Література і мистецтво, 1933. - 394 с.

191. Коряк В. Модернізм і революція / В. Коряк // За марксо-ленінську критику. - 1932. - № 10. - С. 46-62.

192. Коряк В. По сторінках історії української Жовтневої літератури / В. Коряк // За марксо-ленінську критику. - 1932. - № 11. - С. 9-28.

193. Коряк В. Сьогочасна українська література (Доповідь у Комуністичному Університеті ім. Артема) / В. Коряк // Молодняк. - 1927. - № 3. - С. 87-93.

194. Коряк В. Художня література на сучасному етапі соціалістичного будівництва / В. Коряк // Червоний шлях. - 1931. - № 5. - С. 69-77; № 6. - С. 83-88.

195. Коряк В. Чистилище / Вол. Коряк // Мистецтво. - 1919. - № 3. - С. 20-21.

196. Кочубей Ю. "Євразійство" та "азіатський ренесанс": еволюція й доля двох концепцій / Юрій Кочубей // Слово і Час. - 2003. - № 9. - С. 25-34.

197. Кудра С. Бібліографія історії української філософії. / Сергій Кудра. – Київ : Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України, 2009. – 183 с.

198. Кудра С. Життєвий шлях професора філософії Петра Демчука / Сергій Кудра // Розбудова держави. - 2000. - № 1-6. - С. 156-163.

199. Кузьмина С.Л. Методология советской педагогики: игры в науку с тоталитарной идеологией / С.Л. Кузьмина // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип. 81. – С.283-288.

200. Лавріненко Ю. Розстріляне відродження: Антологія 1917 - 1933:

Поезія - проза - драма - есей / Юрій Лавріненко. - Київ : Смолоскип, 2007. - 976 с.

201. Лейтес А. Силуети Заходу / А. Лейтес. - Харків : Книгоспілка, 1928. - 162 с.

202. Лейтес А., Яшек М. Десять років української літератури (1917 - 1927). У 2 т. Т. 2 / А. Лейтес і М. Яшек. - Харків : ДВУ, 1928. - 340 с.

203. Ленин В. И. Избранные произведения. В 4 т. Т. 2. / В. И. Ленин. - М.: Политиздат, 1988. - VI, 553 с.

204. Ленин В. И. Материализм и эмпириокритицизм. Критические заметки об одной реакционной философии / В. И. Ленин. - М.: Политиздат. - 1986. - 478 с.

205. Ленін і Україна: В 4-х кн. Кн.2.: Торжество ленінських філософських ідей на Україні. - К.: Наук. думка, 1969. - 351 с.

206. Логвин М. За рішучий поворот на українському філософському фронті / М. Логвин // Більшовик України. - 1931. - № 11. - С. 43-65; № 12. - С. 57-69.

207. Логвин М. О. Про деякі аспекти розвитку марксистської філософії в вузах України в пожовтневий період (1920 - 1930 рр.) / М. О. Логвин // Проблеми філософії. Міжвідомчий науковий збірник. Вип. 8. - К.: Вища школа, 1968. - С. 146-154.

208. Лук М. І. Боротьба за марксистсько-ленінську філософію на Україні в 20 - 30-ті роки (До 60-річчя заснування журналу "Прапор марксизму") / М. І. Лук // Філософська думка. - 1987. - № 6. - С. 13-23.

209. Лук Н. И. Разработка проблемы культурной преемственности советскими философами / Н. И. Лук // Из истории развития философской мысли на Украине. Проблемы философии. Респуб. межведомств. науч. сборник. Вып. 56. - Киев : Выща школа, 1982. - С. 33-41.

210. Луцький Ю. Літературна політика в радянській Україні 1917 - 1934 / Юрій Луцький. - К.: Гелікон, 2000. - 248 с.

211. Майдан І. Поезія як мистецтво / Іван Майдан // Музагет. - 1919. -

№№ 1-3. - С. 79-98.

212. Манзенко П. Т. Боротьба українських учених і діячів культури проти ідеології фашизму (30-ті - початок 40-х років) / П. Т. Манзенко // Філософська думка. - 1980. - № 3. - С. 24-32.

213. Марксистсько-ленінська філософська робота на Україні. Філософсько-соціологічний відділ У.І.М.-Л. (До ІІІ Всесоюзної Конференції марксистсько-ленінських науково-дослідчих установ) // Філософія і політика / під ред.: С. Семковського, Р. Левіка, Т. Степового, П. Демчука. - Харків - Київ : ДВУ, 1930. - С. 195-214.

214. Маркс К. Избранные произведения. В двух томах. Том І. / Карл Маркс. - Москва : Партиздат ЦК ВКП(б), 1935. - 380 с.

215. Маркс К., Энгельс Ф., Ленин В. И. О диалектическом и историческом материализме / К. Маркс, Ф. Энгельс, В. И. Ленин. - М.: Политиздат, 1984. - 636 с.

216. Медведев П. Н. Формальный метод в литературоведении. Критическое введение в социологическую поэтику (Серия "Бахтин под маской") / П. Н. Медведев. - М.: Лабиринт, 2003. - 192 с.

217. Мерінг Ф. Етюди на літературно-естетичні теми / Франц Мерінг. - Харків - Київ : ДВУ, 1930. - 296 с.

218. Методичний посібник до підручника "Діалектичний і історичний матеріалізм" / під ред. М. Мітіна. - Харків : ІМЗОП при ЦК КП(б)У, 1934. - 32 с.

219. Михайличенко Г. Пролєтарське мистецтво / Гнат Михайличенко // Мистецтво. - 1919. - № 1. - С. 27-29.

220. Мітін М. До підсумків філософської дискусії / М. Мітін. - Харків - Київ : Пролетар, 1931. - 77 с.

221. Мітін М. Доповідь тов. Мітіна / Мітін // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т.Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 26-42.

222. Молчанов О. П. Пропаганда ленінської атеїстичної спадщини на

Україні (1920 - 1930 рр.) / О. П. Молчанов // Питання атеїзму. Міжвідомчий наук. зб. - Вип. 5.: Ленінська атеїстична спадщина. - К.: Вид-во Київського університету, 1970. - С. 137-143.

223. Нарис історії філософії на Україні / ред. кол.: Д. Х. Острянин, В. Ю. Євдокименко, М. В. Гончаренко та ін. - К.: Наукова думка, 1966. - 656 с.

224. На рівень сучасних завдань! // Прапор марксизму-ленінізму. - 1933. - № 2-3. - С. 5-21.

225. Ницше Ф. Сочинения: В 2 кн. Кн. 1. / Фридрих Ницше. - Москва: Сирин, 1990. - 447 с.

226. Овчаров Г. Винниченкова "Сонячна машина" / Г. Овчаров / Молодняк. - 1928. - № 4. - С. 81-113.

227. Овчаров Г. Під стягом войовничого матеріялізму (З приводу збірника "Войовничий матеріяліст") / Г. Овчаров // Прапор марксизму. - 1929. - № 2. - С. 224-237.

228. Огородник І. В., Русин М. Ю. Українська філософія в іменах: Навч. посібник / І. В. Огородник, М. Ю. Русин. - К.: Либідь, 1997. - 328 с.

229. Огородник І., Огородник В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій / І. В. Огородник, В. В. Огородник. - К.: Вища школа, Знання, 1999. - 544 с.

230. Очинський І. Еволюція творчости Винниченка після 1905 року / Іван Очинський // Життя й революція. - 1930. - № VII. - С. 133-142.

231. Очинський І. Естетичний світогляд Івана Франка / І. Очинський // Прапор марксизму. - 1929. - № 5. - С. 56-74.

232. Очинський І. Зародки матеріялізму в творах і житті Г. С. Сковороди / Ів. Очинський // Прапор марксизму. – 1929. - № 1. - С. 22-45.

233. Очинський І. Проблема культури (Розуміння культури у Маркса, Леніна, Покровського - Богданова й т. Бухаріна) / Ів. Очинський // Прапор марксизму. - 1930. - № 2. - С. 5-38.

234. Очинський І. Філософське коріння правого ухилу / Ів. Очинський. - Харків - Київ : ДВУ, 1930. - 79 с.

235. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія / Соломія Павличко. - К.: Либідь, 1999. - 447 с.

236. Перший Всеукраїнський філософський з'їзд // Філософія і політика / під ред.: С. Семковського, Р. Левіка, Т. Степового, П. Демчука. - Харків - Київ : ДВУ, 1930. - С. 215-223.

237. Півторадні В. Українська література перших років революції (1917 - 1923) / В. І. Півторадні. - К.: Радянська школа, 1968. - 160 с.

238. Плющ Л. Дві моделі культурної революції / Леонід Плющ // Краківські українознавчі зошити. - Т. 1 - 2., 1992 - 1993. - Краків : "Швайпольт Фіоль", 1993. - С. 139-151.

239. Плющ Л. Його таємниця, або "Прекрасна ложа" Хвильового / Леонід Плющ. - К.: Факт, 2006. - 872 с.

240. Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - 265 с.

241. Поліщук В. Літературний авангард. Перспективи розвитку української культури, полемика і теорія поезії / Валеріян Поліщук. - Харків : ДВУ, 1926. - 132 с.

242. Поліщук В. Пульс епохи. Конструктивний динамізм, чи войовниче назадництво? / Валеріян Поліщук. - Харків : ДВУ, 1927. - 223 с.

243. Поліщук Н.П. Метаморфози ідей модерну в українській філософській думці ХХ ст. (західний інтелектуальний контекст дискусій 1920-х років) / Ніна Поліщук // Філософські діалоги 2015 // Філософія. Культура. Суспільство. // Зб. наук. праць. Випуск 9-10. – Київ: 2015. – С. 195-212.

244. Поляков И. М. Расовая теория на службе украинского фашизма / И. М. Поляков // Расовая теория на службе фашизма. Сборник статей. - К.: Госмедиздат, 1935. - С. 9-55.

245. Поляков І. М. Дарвінова теорія і марксистсько-ленінська діялектика / І. М. Поляков // До п'ятидесятиріччя з дня смерти Чарлза Дарвіна. Збірник статей. - Харків : Пролетар, 1933. - С. 3-40.

246. Поляков І. М. Расова теорія на службі українського фашизму / І. М. Поляков // Під марксо-ленінським прапором. - 1934. - № 1. - С. 105-135.

247. Попович М. Червоне століття / Мирослав Попович. - Київ : АртЕк, 2005. - 887 с.

248. Попов М. М. Про націоналістичні ухили в лавах української парторганізації і про завдання боротьби з ними (Доповідь на зборах Харківського партактиву 9-го липня 1933 року) / М. М. Попов // Червоний шлях. - 1933. - № 7. - С. 111-126.

249. Постишев П. Піднести роботу марксистсько-ленінських інститутів України на рівень вимог нашого великого соціалістичного будівництва / П. П. Постишев // Під марксо-ленінським прапором. - 1934. - № 1. - С. 8-15.

250. Потапчук В. Питання марксистсько-ленінської теорії у працях М. О. Скрипника / В. Ф. Потапчук // З історії філософської думки на Україні. - Респуб. міжвідомчий збірник / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наук. думка, 1965. - С. 16-31.

251. Премислер І., Степовий Т. Питання культурної революції / Премислер і Степовий // Прапор марксизму-ленінізму. - 1932. - № 5-6. - С. 68-89.

252. Пристайко В., Шаповал Ю. Михайло Грушевський і ГПУ - НКВД. Трагічне десятиліття: 1924 - 1934 / В. Пристайко, Ю. Шаповал. - К.: Україна, 1996. - 335 с.

253. Про стан та завдання на філософському фронті (Резолюція Партосередку Філософсько-Соціологічного Відділу від 20-III-1931, затверджена від бюра партколективу УІМЛ) // Більшовик України. - 1931. - № 6. - С. 70-76.

254. Річицький А. Ленін і Плеханов в теорії мистецтва й літератури / А. Річицький. - Харків - Київ : Література і мистецтво, 1933. - 92 с.

255. Річицький А. Національне питання доби наступу соціялізму в світлі настанов XVI з'їзду ВКП(б) / Анд. Річицький. - Харків : Пролетар, 1931. - 88 с.

256. Роженко М. Трагедія академіка Володимира Юринця (Штрихи до

історії української філософії радянської доби) / Микола Роженко. - К.: Укр. центр духовної культури, 1996. - 192 с.

257. Розвиток філософії в Українській РСР / ред. кол.: В. Ю. Євдокименко, В. О. Василенко, П. І. Гаврилюк та ін. - К.: Наукова думка, 1968. - 528 с.

258. Розіп'ята муза: Антологія українських поетів, які загинули насильницькою смертю: У 2 т. Т. 1. - Львів, Піраміда, 2011. - 624 с.

259. Руденко С. В. Сучасні методологічні концепції дослідження історії української філософії. Монографія. / Руденко С. В. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2012. - 279 с.

260. Савченко Я. Азіятський апокаліпсис / Яків Савченко. - Київ : Глобус, 1926. - 46 с.

261. Савченко Я. Проти реставрації греко-римського мистецтва / Яків Савченко. - Київ : Маса, 1927. - 103 с.

262. Самусь М. Троє / М. Самусь. - Харків : Книгоспілка, 1928. - 54 с.

263. Сараджев А., Шовкопляс М. Шкідництво класового ворога в галузі філософії / А. Сараджев, М. Шовкопляс // Під марксо-ленінським прапором. - 1934. - № 3-4. - С. 67-82.

264. Семенко М. До постановки питання про застосовання ленінізму на 3-му фронті / Михайль Семенко // Червоний шлях. - 1924. - № 11-12. - С. 169-201.

265. Семенко М. Міркування про те, чим шкідливий український націоналізм для української культури, або чим корисний інтернаціоналізм для неї ж / Михайль Семенко // Бумеранг. Журнал памфлетів. - 1927. - № 1. - С. 3-12.

266. Семковский С. Ю. Этюды по философии марксизма / С. Ю. Семковский. - Москва : ГИЗ, 1924. - 167 с.

267. Семковський С. Другий виступ / Семковський // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 224-229.

268. Семковський С. Обговорення доповідей / Семковський // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 42-69.

269. Семковський С. Ю. Що таке марксизм. Дарвін і Маркс / Проф. С. Ю. Семковський. - Харків : Червоний шлях, 1923. - 51 с.

270. Сидорина Т. Ю. Философия кризиса: учеб. пособие / Т. Ю. Сидорина. - Москва : Флинта - Наука, 2003. - 456 с.

271. Скрипник М. Вибрані твори / М. О. Скрипник. - Київ : Україна, 1991. - 617 с.

272. Скрипник М. До теорії боротьби двох культур / М. Скрипник. - Харків : ДВУ, 1928. - 71 с.

273. Скрипник М. За ленінську філософію / Микола Скрипник // Більшовик України. - 1931. - № 6. - С. 18- 35.

274. Скрипник М. Зближення й злиття націй за доби соціялізму / Акад. М. Скрипник. - Харків : Пролетар, 1931. - 48 с.

275. Скрипник М. На герць. Мистецькі фронти на Україні за постановою ЦК / М. О. Скрипник. - Харків : Література і мистецтво, 1932. - 153 с.

276. Скрипник М. Наша літературна дійсність / М. О. Скрипник. - Харків : ДВУ, 1928. - 56 с.

277. Скрипник М. Нові лінії в національно-культурному будівництві / М. Скрипник. - Харків : ДВУ, 1930. - 61 с.

278. Скрипник М. Основні завдання культурного будівництва за доби соціялістичної реконструкції країни (Доповідь на VII-м Всесоюзнім з'їзді робітників освіти в Москві 5 березня 1929 року) / М. Скрипник. - Харків : ДВУ, 1929. - 73 с.

279. Скрипник М. Перезнаки творчого терену (Реконструктивні лінії в літературі, музиці, образотворчому мистецтві) / М. Скрипник. - Харків : ДВУ, 1930. - 114 с.

280. Скрипник М. Статті й промови. Т. 2. Ч. І. / Микола Скрипник. -

Харків : ДВУ, 1929. - 361 с.

281. Современные проблемы философии марксизма. Доклад А. М. Деборина, прения по докладу и заключительное слово. Коммунистическая Академия. Труды Второй всесоюзной конференции марксистско-ленинских научных учреждений. Выпуск первый. - Москва, Изд-во Коммунистической Академии, 1929. - 200 с.

282. Солдатенко В. Ф. Незламний. Життя і смерть Миколи Скрипника / В. Ф. Солдатенко. - К.: Пошуково-видавниче агенство "Книга Пам'яті України", 2002. - 352 с.

283. Сталин И. Вопросы ленинизма / И. Сталин. - Москва - Ленинград : Партиздат, 1933. - 618 с.

284. Сталин И. Год великого перелома. К XII годовщине Октября / И. Сталин. - Ленинград : ОГИЗ. ГИПЛ, 1947. - 16 с.

285. Сталин Й. Національне питання і ленінізм. Відповідь товаришам Мєшкову, Ковальчукові та іншим / Й. Сталін. - Київ, ДВПЛ УРСР, 1950. - 24 с.

286. Степовий Т. Буржуазні соціологічні школи (Систематичний огляд і критика) / Т. Степовий // Червоний шлях. - 1926. - № 5-6. - С. 137-155; № 7. - С. 105-126.

287. Степовий Т. Виступ / Степовий // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 196-202.

288. Степовий Т. Відношення свідомости до буття в матеріялістичному розумінні історії / Т. Степовий // До п'ятидесятиріччя смерти Карла Маркса. Філософський збірник / за ред. Левіка Р., Степового Т. і Юринця В. - Харків : Пролетар, 1933. - С. 133-154.

289. Степовий Т. Задачі літературної критики / Т. Степовий // Плужанин. - 1927. - № IX-X. - С. 41-44.

290. Степовий Т. Органічна та расова теорії суспільства / Т. Степовий. - Харків : Пролетар, 1930. - 96 с.

291. Степовий Т. Передмова редактора / Т. Степовий // Плеханов Г. В.

Вибрані твори у п'яти томах. Т. 2., ч. 1. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. III-XVII.

292. Степовий Т. Передмова редактора / Т. Степовий // Плеханов Г. В. Вибрані твори у п'яти томах. Т. 2., ч. 2. - Харків : Пролетар, 1933. - С. 3-26.

293. Степовий Т. Природні основи мистецького хисту / Т. Степовий // Плужанин. - 1925. - № 1. - С. 8-9.

294. Степовий Т. Проблема пролетарського мистецтва / Т. Степовий // Молодняк. - 1927. - № 2. - С. 53-58.

295. Степовий Т. Соціяльні та індивідуальні чинники мистецтва / Т. Степовий // Плужанин. - 1927. - № VIII (12). - С. 47-48.

296. Степовий Т. Трагедія Плеханова / Т. Степовий // Критика. - 1928. - № 4. - С. 3-18.

297. Степовий Т. Фройдизм і мистецтво / Т. Степовий // Плужанин. - 1927. - № 2. - С. 16-19.

298. Столяров А. Диалектический материализм и механисты. Наши философские разногласия / А. Столяров. - Ленинград : Прибой, 1930. - 232 с.

299. Суворов Л. Н. Гегель и философские дискуссии 20-х годов / Л. Н. Суворов // Философские науки. - 1971. - № 5. - С. 142-149.

300. Сундирєва М. Боротьба вчених Радянської України за союз філософії і природознавства (20-і - початок 30-х років) / М. Сундирєва // Проблеми філософії. Міжвідомчий наук. зб. - Вип. 33. - К.: Вища школа, 1974. - С. 18-24.

301. Сухино-Хоменко В. Критика (За реконструкцію критичного фронту) / В. Сухино-Хоменко // Критика. - 1931. - № 5. - С. 3-17.

302. Сухино-Хоменко В. Хвильовизм-Карамазовщина / В. Сухино-Хоменко // Критика. - 1928. - № 1. - С. 46-59.

303. Сырцова Е. Н. История отечественной философии на страницах журнала "Філософська думка" (Обзор публикаций за 1983 - 1989 гг.) / Е. Н. Сырцова // Философские науки. - 1991. - № 4. - С. 85-95.

304. Ткачук М. Філософська освіта в Радянській Україні: досвід осмислення історичних документів та архівних матеріалів / Марина Ткачук //

Філософська думка. - 2010. - № 6. - С. 35-67.

305. Товкачевський А. Утопія і дійсність (До характеристики української інтелігенції). Збірка статтів / Андрій Товкачевський. - К.: "Життя й Мистецтво", 1911. - 120 с.

306. Трепалина Н. Е., Широкова Е. В. Культурфилософские и эстетические концепции эпохи рубежа XIX - XX веков: учеб.-метод. пособие / Н. Е. Трепалина, Е. В. Широкова. - Ижевск : Изд-во "Удмуртский университет", 2011. - 104 с.

307. Троцкий Л. Литература и революция / Л. Троцкий. - Москва : Политиздат, 1991. - 400 с.

308. Україна: філософський спадок століть // Український культурологічний альманах "Хроніка-2000". - К.: Фонд розвитку, 2000. - № 37-38, 39-40.

309. Урсул Д. Т., Топилина В. М. И. В. Очинский (1888 - 1970). Страницы жизни и творчества / Д. Т. Урсул, В. М. Топилина. - Кишинёв : Штиница, 1979. - 126 с.

310. Федів Ю. О., Мозгова Н. Г. Історія української філософії: Навчальний посібник / Ю. О. Федів, Н. Г. Мозгова. - К.: Україна, 2001. - 512 с.

311. Философия культуры. Становление и развитие / Под ред. М. С. Кагана, Ю. В. Перова, В. В. Прозерского, Э. П. Юровской. - СПб.: Лань, 1998. - 448 с.

312. Философская культура Украины и отечественная общественная мысль XIX - XX вв. / отв. ред. Н. И. Лук. - К.: Наук. думка, 1990. - 268 с.

313. Філософія і політика / під ред.: С. Семковського, Р. Левіка, Т. Степового, П. Демчука. - Харків - Київ : ДВУ, 1930. - 222 с.

314. Філософія. Курс лекцій: Навч. посібник / І. В. Бичко, Ю. В. Осічнюк, В. Г. Табачковський та ін. - К.: Либідь, 1991. - 456 с.

315. Філософія на Україні періоду будівництва соціалізму. Збірник наукових праць / відп. ред. І. П. Головаха, П. Т. Манзенко. - К.: Наукова думка, 1980. - 178 с.

316. Філософія та політологія у структурі сучасного соціогуманітарного знання (теоретичні та методологічні аспекти): монографія / Л. В. Губерський, А. Є. Конверський, В. А. Бугров та ін. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2011. - 543 с.

317. Філософська думка в Україні: Біобібліогр. словник / відп. ред. В. С. Горський. - К.: Унів. вид-во "Пульсари", 2002. - 244 с.

318. Філософська думка на Україні: правда історії і націоналістичні вигадки / В. С. Горський, В. М. Нічик, В. Д. Литвинов та ін. - К.: Наук. думка, 1987. - 199 с.

319. Філософська освіта в Україні: історія і сучасність: Колективна монографія / за ред. М. Л. Ткачук. - К.: ТОВ "Аграр Медіа Груп", 2011. - 419 с.

320. Хвильовий М. Г. Твори у 2 т. Т. 2. / Микола Хвильовий. - К.: Дніпро, 1990. - 925 с.

321. Хвильовий М. Твори в п'ятьох томах. Т. 5. / Микола Хвильовий. - Нью-Йорк - Балтимор - Торонто, ОУП "Слово" і Укр. вид-во "Смолоскип" ім. В. Симоненка, 1986. - 834 с.

322. Хвиля А. Завдання мистецького фронту Радянської України / А. Хвиля // За марксо-ленінську критику. - 1934. - № 4. - С. 10-34.

323. Хвиля А. Куди ведуть дороги Шведських могил? / А. Хвиля // За марксо-ленінську критику. - 1933. - № 9. - С. 10-24.

324. Хвиля А. На боротьбу з націоналізмом на мовному фронті / А. Хвиля // За марксо-ленінську критику. - 1933. - № 7. - С. 3-26.

325. Хвиля А. На підйомі / А. Хвиля // Критика. - 1928. - № 1. - С. 7-12.

326. Хвиля А. Нотатки про літературу / Андрій Хвиля // Критика. - 1930. - № 4. - С. 6-40.

327. Хвиля А. Ясною дорогою (Рік на літературному фронті) / Андрій Хвиля. - Харків : ДВУ, 1927. - 248 с.

328. Чернега Р. П. Критика советскими марксистами буржуазных концепций культуры в послеоктябрьский период (1918 - 1923 гг.) / Р. П. Чернега // Философские науки. - 1969. - № 1. - С. 120-126.

329. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні / Дмитро Чижевський. - Київ : Вид-во "Орій" при УКСП "Кобза", 1992. - 230 с.

330. Чухно А. А., Надольный И. Ф. Наука и философия в Киевском университете / А. А. Чухно, И. Ф. Надольный // Вопросы философии. - 1984. - № 9. - С. 16-23.

331. Шаповал Ю. І. Україна 20 - 50-х років: сторінки ненаписаної історії / Ю. І. Шаповал. - К.: Наук. думка, 1993. - 590 с.

332. Шевченко Л. В. "Контрреволюційна троцькістська група" в Інституті філософії в контексті справи "ВУАМЛІНу" / Шевченко Л. В. // Історія України: маловідомі імена, події, факти: Зб. наук. статей. - К.: Інститут історії України НАН України, 2007. - Вип. 34. - С. 54-67.

333. Шевченко Л. В. Справа "Контрреволюційної троцькістської терористичної організації на Україні" (1937 - 1938 рр.) / Шевченко Л. В. // Історія України: маловідомі імена, події, факти: Зб. наук. статей. - К.: Інститут історії України НАН України, 2008. - Вип. 35. - С. 167-173.

334. Шелкопляс Н. К итогам борьбы на философском фронте Украины / Н. Шелкопляс // Под знаменем марксизма. - 1936. - № 1. - С. 66-83.

335. Шкандрій М. Модерністи, марксисти і нація. Українська літературна дискусія 1920-х років / Мирослав Шкандрій - К.: Ніка-Центр, 2006. - 384 с.

336. Шовкопляс М. Про шкідницьку контрабанду блоку націоналістів і троцькістів в галузі філософії / М. Шовкопляс // Під марксистсько-ленінським прапором. - 1935. - № 3. - С. 76-86.

337. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. Т. 1.: Образ и действительность / Освальд Шпенглер. - Минск : Попурри, 1998. - 688 с.

338. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Т. 2.: Всемирно-исторические перспективы / Освальд Шпенглер. - Москва : Мысль, 1998. - 606 с.

339. Штейнберг Е. Історичний матеріялізм як наука / Е. Штейнберг // Прапор марксизму-ленінізму. - 1932. - № 2-3. - С. 60-88.

340. Шудрик І. О. Історія філософської думки в Слобідській Україні / І. О. Шудрик. - Харків : ХДУХТ, 2012. - 423 с.

341. Шумський О. Ідеологічна боротьба в українському культурному процесі / О. Шумський // Більшовик України. - 1927. - № 2. - С. 11-25.

342. Щеглов А. В. Философские дискуссии в СССР в 20-х и начале 30-х годов / А. В. Щеглов // Философские науки. - 1967. - № 5. - С. 110-118.

343. Щупак С. Основні проблеми мистецтва в поглядах радянських марксистів / С. Щупак // Життя й революція. - 1926. - № 6. - С. 53-61; № 7. - С. 58-70.

344. Щупак С. Питання літератури / С. Щупак. - Київ : ДВУ, 1928. - 144 с.

345. Щупак С. Проблема національної культури / Самійло Щупак // Життя й революція. - 1927. - № 6. - С. 398-402.

346. Щупак С. Проти націоналізму в літературі / С. Щупак // За марксо-ленінську критику. - 1933. - № 7. - С. 26-36.

347. Щупак С. Формалізм на службі в українських буржуазних та дрібнобуржуазних еклектиків / С. Щупак // Критика. - 1931. - № 10. - С. 31-49; № 11-12. - С. 13-38.

348. Юдін П. Марксизм-ленінізм про культуру і культурну революцію / П. Юдін. – Харків : Партвидав ЦК КП(б)У, 1934. - 63 с.

349. Юринец В. А. Деборин. Введение в философию диалектического материализма. С предисловием Г. В. Плеханова. ГИЗ. 1922 г. / Владимир Юринец // Печать и революция. - 1923. - № 3. - С. 205-209.

350. Юринец В. Предисловие / Владимир Юринец // В. Винниченко. Записки Курносого Мефистофеля. - Харьков : Пролетарий, 1928. - С. 3-19.

351. Юринец В. Речь В. А. Юринца / В. А. Юренец // Современные проблемы философии марксизма. Доклад А. М. Деборина, прения по докладу и заключительное слово. Коммунистическая Академия. Труды Второй всесоюзной конференции марксистско-ленинских научных учреждений. Выпуск первый. - Москва : Издательство Коммунистической Академии, 1929. - С. 113-115.

352. Юринец В. Современная украинская литература. Павло Тычина / В. Юринец // Печать и революция. - 1929. - Кн. 6. - С. 23-40.

353. Юринец В. Философский фронт на Украине / В. Юринец // Под знаменем марксизма. - 1930. - № 5. - С. 129-138.

354. Юринець В. Вапліте. Зошит перший. Харків. 1926. Вільна Академія пролетарської літератури / В. Юринець // Більшовик України. - 1926. - № 4-5. - С. 181-184.

355. Юринець В. Виступ / Тов. Юринець // Про марксистську критику і роботу журналу "Критика" (Стенограма Агітпропнаради при ЦК КП(б)У 28.12.1928). - Критика. - 1929. - № 2. - С. 98-99.

356. Юринець В. Виступ / Юринець // Поворот на філософському фронті (Матеріяли філософської дискусії 14-18 січня 1931 р.) / за ред. О. Бервицького, Ф. Бєляєва, Т. Степового. - Харків - Київ : Пролетар, 1932. - С. 118-124.

357. Юринець В. Відділ III. Матеріялістична діялектика як філософська наука / Юринець В. // Діялектичний матеріялізм. Підручник для вишів і витшів. Частина перша / за ред. Бервицького О., Левіка Р., Степового Т., Юринця В. - Харків : Пролетар, 1932. - С. 141-366.

358. Юринець В. Відділ IV. Діялектика природи і боротьба партій у природничих науках. Розділ III. Діялектичний матеріялізм і фізика / Юринець В. // Діялектичний матеріялізм. Підручник для вишів і витшів. Частина перша / за ред. Бервицького О., Левіка Р., Степового Т., Юринця В. - Харків : Пролетар, 1932. - С. 400-471.

359. Юринець В. Г. Е. Лесінг (З приводу двохсотріччя з дня народження) / В. Юринець // Критика. - 1929. - № 3. - С. 75-90.

360. Юринець В. Діялог другий / В. Юринець // Літературний ярмарок. - 1929. - Кн. 5 (135). - С. 152-158.

361. Юринець В. Діялог останній / В. Юринець // Літературний ярмарок. - 1929. - Кн. 5 (135). - С. 275-280.

362. Юринець В. До проблеми соціялістичної культури (Вступ до книги "Микола Бажан") / В. Юринець // Червоний шлях. - 1930. - № 2. - С. 106-118.

363. Юринець В. Естетика Канта в марксистському освітленні (З нагоди книжки: Л. Я. Зивельчинская "Опыт марксистской критики эстетики Канта") / Володимир Юринець // Гарт. - 1927. - № 2-3. - С. 96-122.

364. Юринець В. З нагоди нашої літературної дискусії / Володимир Юринець // Шляхи розвитку української пролетарської літератури. Літературна дискусія (1925-1928). Збірник матеріялів. - Харків : Український робітник, 1928. - С. 185-193.

365. Юринець В. Значення "Німецької ідеології" Маркса-Енгельса для філософської генези марксизму / В. Юринець // До п'ятидесятиріччя смерти Карла Маркса. Філософський збірник / за ред. Левіка Р., Степового Т. і Юринця В. - Харків : Пролетар, 1933. - С. 204-222.

366. Юринець В. Значіння Плеханова для марксівської соціології мистецтва / Володимир Юринець // Молодняк. - 1927. - № 5. - С. 58-72.; № 6-7. - С. 97-109.

367. Юринець В. Із сучасної буржуазної соціології. Соціологія знання Макса Шелера / Володимир Юринець // Прапор марксизму. - 1928. - № 1. - С. 5-22.

368. Юринець В. Інтермедія / В. Юринець // Літературний ярмарок. - 1929. - № 5 (135). - С. 83-84.

369. Юринець В. Convivium transtemporaneum / В. Юринець // Літературний ярмарок. - 1929. - Кн. 5 (135). - С. 3-6.

370. Юринець В. Криза в сучасній буржуазній фізиці в світлі ленінського етапу філософії марксизму / В. Юринець // За марксистсько-ленінське природознавство. - 1932. - № 1. - С. 46-70; № 2-3. - С. 48-69.

371. Юринець В. Лірика Павла Тичини (Уривки із спроби аналізи) / В. Юринець // Критика. - 1928. - № 1. - С. 30-46.

372. Юринець В. Матеріяли для автобіографії В. Юринця, автора інтермедій 135 книги / В. Юринець // Літературний ярмарок. - 1929. - Кн. 5. (135). - С. 1-2.

373. Юринець В. М. Хвильовий як прозаїк / Володимир Юринець //

Червоний шлях. - 1927. - № 1. - С. 253-268.

374. Юринець В. Наука в СРСР в перше десятиріччя Жовтня / Володимир Юринець // Червоний шлях. - 1927. - № 11. - С. 95-115.

375. Юринець В. Національне питання на X з'їзді КП(б)У / Вол. Юринець // Більшовик України. - 1927. - № 15. - С. 48-57.

376. Юринець В. Нотатки мандрівника / В. Юринець // Критика. - 1928. - № 7. - С. 18-40.

377. Юринець В. Павло Тичина. Спроба критичної аналізи / Володимир Юринець. - Харків : Книгоспілка, 1928. - 115 с.

378. Юринець В. Передмова / В. Юринець // Демчук П. В боротьбі за ленінську філософію (З приводу ленінського конспекту Гегелевої "Науки логіки"). - Харків : ДВУ, 1930. - С. 5-6.

379. Юринець В. Перший діялог / В. Юринець // Літературний ярмарок. - 1929. - Кн. 5 (135). - С. 121-126.

380. Юринець В. Пілсудщина в освітленні західньоукраїнської преси / Володимир Юринець // Більшовик України. - 1926. - № 1. - С. 78-91.

381. Юринець В. Поворот на філософському фронті. Стаття самокритична / В. Юринець // Прапор марксизму. - 1931. - № 1-2. - С. 68-80.

382. Юринець В. Про книгу Макса Адлера "Підручник матеріялістичного розуміння історії" / В. Юринець // Прапор марксизму-ленінізму. - 1932. - № 1. - С. 102-110.

383. Юринець В. Про механічний і діялектичний матеріялізм / Проф. Юринець В. // Криза сучасної буржуазної науки та марксизм. Збірник. - Харків : ДВУ, 1929. - С. 64-71.

384. Юринець В. Українська Жовтнева література в марксистському освітленню. Жовтнева література в освітленню Коряка. (З приводу книжки "Організація Жовтневої літератури") / Володимир Юринець // Більшовик України. - 1926. - № 4-5. - С. 132-154.

385. Юринець В. Український філософський фронт / В. Юринець // Прапор марксизму-ленінізму. - 1932. - № 5-6. - С. 181-194.

386. Юринець В. Філософська генеза Маркса / В. Юринець // До п'ятидесятиріччя смерти Карла Маркса. Філософський збірник / за ред. Левіка Р., Степового Т. і Юринця В. - Харків : Пролетар, 1933. - С. 19-110.

387. Юринець В. Філософсько-соціологічні нариси / В. Юринець. - Харків : ДВУ, 1930. - 235 с.

388. Юринець В. "Червоний Шлях". Громадсько-політичний і літер.-науковий місячник. №№ 1 - 4, 1926 / В. Юринець // Більшовик України. - 1926. - № 1. - С. 121-123.

389. Юринець Я. Біля витоків "Радянської філософії" (1920 - 1930-ті рр.) / Я. І. Юринець // НаУКМА. Наукові записки. Філософія та релігієзнавство. - 2007. - Т. 63. - С. 74-78.

390. Юринець Я. Володимир Юринець: роки студентства у Львівському університеті / Я. Юринець // Магістеріум (Історико-філософські студії). - Вип. 39. - 2010. - С. 86-90.

391. Юринець Я. Нові матеріали до життєпису Володимира Юринця: студентські роки у Львівському та Віденському університетах / Ярина Юринець // Філософська думка. - 2010. - № 6. - С. 21-34.

392. Юшманов М. З. До оцінки філософської спадщини С. Ю. Семковського / М. З. Юшманов // З історії філософії на Україні. Матеріали респуб. наукової конференції [11 - 15 травня 1965] / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1967. - С. 186-193.

393. Юшманов М. З. Історія філософських установ на Україні в період 1920 - 1966 рр. / М. З. Юшманов // Розвиток філософії в Українській РСР / ред. кол.: В. Ю. Євдокименко, В. О. Василенко, П. І. Гаврилюк та ін. - К.: Наукова думка, 1968. - С. 487-524.

394. Юшманов М. З. Ленінський етап у філософії на Україні / М. З. Юшманов // Проблеми філософії. Міжвідомчий науковий збірник. Вип. 13. - К.: Вища школа, 1969. - С. 102-114.

395. Юшманов М. З. Матеріали до історії філософських установ на Україні / М. З. Юшманов // З історії філософської думки на Україні. Респуб.

міжвідомчий збірник / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1965. - С. 175-183.

396. Юшманов М. З. Питання філософської еволюції Маркса і Енгельса у працях українських філософів 20-30-х років / М. З. Юшманов // З історії філософії і соціології на Україні. Респуб. міжвідомчий збірник / відп. ред. В. Ю. Євдокименко. - К.: Наукова думка, 1968. - С. 39-46.

397. Юшманов Н. Юринец, Владимир Александрович / Н. Юшманов // Философская энциклопедия: В 5 т. Т. 5. - М.: Советская энциклопедия, 1970. - С. 602.

398. Яворський М. Шостий міжнародній конгрес історичний / М. Яворський // Прапор марксизму. - 1928. - № 4 (5). - С. 216-224.

399. Яловий М. "Перші хоробрі" / Мих. Яловий // Червоний шлях. - 1923. - № 9. - С. 111-119.

400. Яхот И. Подавление философии в СССР (20 - 30-е годы) / И. Яхот // Вопросы философии. - 1991. - № 9. - С. 44-68; № 10. - С. 72-138; № 11. - С. 72-115.

ДОДАТОК 1

Список публікацій здобувача за темою дисертації

Монографія:

1. Вдовиченко Г.В. Культурфілософська спадщина філософів УСРР епохи "Розстріляного Відродження": монографія / Г.В. Вдовиченко. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2015. - 511 с.

Наукові статті у вітчизняних фахових виданнях, що внесені до міжнародних наукометричних баз:

2. Вдовиченко Г.В. Місце та роль П. Демчука в історії філософської думки УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. / Г.В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : збірник наукових праць. - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 21/2014. - С. 14-22. (Видання реферується у наукометричній базі РИНЦ (Росія)).

3. Вдовиченко Г.В. Дослідження П. Демчуком проблеми "розкладу капіталістичної культури" та її висвітлення в зарубіжній філософії першої третини XX ст. / Г.В. Вдовиченко // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Серія "Філософія. Політологія". - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 2 (116)/ 2014. - С. 14-18. (Видання реферується у наукометричній базі РИНЦ (Росія)).

4. Вдовиченко Г.В. Філософія культури О.Шпенглера в оцінках П.Демчука: аналіз європейської соціокультурної кризи першої третини XX ст. // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Серія "Філософія. Політологія". - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 1 (119)/2015. - С.9-13. (Видання реферується у наукометричній базі РИНЦ (Росія)).

5. Вдовиченко Г.В. Проблематика філософії культури у дослідженнях П.Демчука з історії української філософії і суспільно-політичної думки // Гуманітарні студії : збірник наукових праць - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 25/2015. - С. 38-47. (Видання реферується у наукометричній базі РИНЦ (Росія)).

Наукові статті у вітчизняних фахових виданнях:

6. Вдовиченко Г.В. Український модернізм: філософська спадщина М.Євшана і М.Хвильового / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 51. - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2005. - С. 127-135.

7. Вдовиченко Г.В. Марксизм і його критика в західноєвропейській філософії як об'єкт досліджень академіка В.Юринця / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 52. - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2006. - С. 3-19.

8. Вдовиченко Г.В. Академік В.Юринець як дослідник західноєвропейської філософської думки другої половини XIX - першої третини XX ст. / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип.

53. - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2006. - С. 43-55.

9. Вдовиченко Г.В. Філософська проблематика у спадщині М.Г. Хвильового / Г.В. Вдовиченко // Вісник Київського національного університету імені Т. Шевченка. Серія "Філософія. Політологія". - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 76-79/2006. - С. 125-127.

10. Вдовиченко Г.В. Критика кверофутуризму і панфутуризму М.Семенка в українській літературній дискусії 1920-х рр. / Г.В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : збірник наукових праць - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 10/2011. - С. 3-16.

11. Вдовиченко Г.В. В.Юринець як історик філософії: дослідження марксизму-ленінізму / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 6(104). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2011. - С. 105-121.

12. Вдовиченко Г.В. В.Юринець як історик філософії: дослідження зарубіжної філософської думки від античності до романтизму / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Спецвипуск до Дня знань. - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2011. - С. 13-32.

13. Вдовиченко Г.В. В.Юринець як історик філософії: дослідження зарубіжної філософської думки кінця XIX - початку XX ст. / Г. В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 7(105). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2011. - С. 70-82.

14. Вдовиченко Г.В. Філософські та суспільно-політичні погляди Т.Шевченка і П.Куліша в дослідженнях В.Юринця / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2011. - Вип. 56. - С. 51-59.

15. Вдовиченко Г.В. Філософські та суспільно-політичні погляди С.Єфремова і М.Грушевського в дослідженнях В.Юринця / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2011. - Вип. 57. - С. 16-23.

16. Вдовиченко Г.В. Філософські та суспільно-політичні погляди В.Винниченка в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: зб.

наук. пр. - К.: ІНТАС, 2011. - Вип. 58. - С. 8-16.

17. Вдовиченко Г.В. Філософські та суспільно-політичні погляди М.Хвильового в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2012. - Вип. 59. - С. 26-35.

18. Вдовиченко Г.В. Філософські та суспільно-політичні погляди Д. Донцова в дослідженнях В. Юринця / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: зб. наук. пр. - К.: ІНТАС, 2012. - Вип. 61. - С. 14-23.

19. Вдовиченко Г.В. Філософія культури як напрям розвитку філософської думки УСРР у 1920-х - 1930-х рр. / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 3(111). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2012. - С. 158-169.

20. Вдовиченко Г.В. Філософія культури В.Юринця: "діалектичне" тлумачення історичного матеріалізму / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 4(112). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2012. - С. 98-109.

21. Вдовиченко Г.В. Філософія культури В.Юринця: вчення про "тип соціалістичної культури" / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 5(113). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2012. - С. 91-102.

22. Вдовиченко Г.В. Філософія культури В.Юринця: вчення про форму художнього твору і "марксівську форму філософії культури" / Г.В. Вдовиченко // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. пр. - Вип. 7(115). - К.: Інститут філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2012. - С. 127-138.

23. Вдовиченко Г.В. Проблематика філософії культури у дослідженнях П.Демчука з історії зарубіжних філософії і суспільно-політичної думки / Г. В. Вдовиченко // Гуманітарні студії : збірник наукових праць. - К.: ВПЦ "Київський університет". - Випуск 12/2012. - С. 36-45.

24. Вдовиченко Г.В. Культурфілософська спадщина філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у оцінках дослідників / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: Зб-к. наук. праць - К.: ВАДЕКС, 2013. - Вип. 71. - С. 32-43.

25. Вдовиченко Г.В. Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у галузі дослідження марксизму-ленінізму / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: Зб-к. наук. праць - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 72. - С. 36-46.

26. Вдовиченко Г.В. Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у галузі дослідження історії зарубіжних філософії і суспільно-політичної думки / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: Зб-к. наук. праць - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 73. - С. 92-102.

27. Вдовиченко Г.В. Культурфілософські здобутки філософів УСРР 20-х - 30-х рр. XX ст. у галузі дослідження історії українських філософії і суспільно-політичної думки / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: Зб-к. наук. праць - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 74. - С. 74-85.

28. Вдовиченко Г.В. Культурфілософський пошук укранських радянських філософів як об'єкт критики та засудження в УСРР у 30-х рр. XX ст. / Вдовиченко Г.В. // Політологічний вісник: Зб-к наук. праць - К.: ВАДЕКС, 2014. - Вип. 75. - С. 59-70.

Підручники

29. Вдовиченко Г.В. Українська філософська думка у 20-30-ті роки XX ст. / Г.В. Вдовиченко // Історія української філософії: Підручник [авт. кол. Русин М.Ю., Огородник І.В., Бондар С.В., Руденко С.В. та ін.]. - К.: Академвидав, 2008. - С. 524-547.

30. Вдовиченко Г.В. Українська філософська думка у 20-30-ті роки XX ст. / Г.В. Вдовиченко // Історія української філософії: Підручник (до 175-річчя від заснування Київського університету) [авт. кол. Русин М.Ю., Огородник І.В., Бондар С.В., Руденко С.В. та ін.]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2008. - С. 485-506.

Відомості про апробацію результатів дослідження:

Основні положення та результати дисертаційного дослідження були оприлюднені та обговорені автором під час участі в міжнародних науково-практичних конференціях "Дні науки філософського факультету" (м. Київ, 2006, 2007, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2015, 2016, 2017) та Шевченківському міжнародному літературному конгресі до 200-річчя від дня народження Тараса Шевченка (м.Київ, 2014), по матеріалам яких вийшли друком такі тези:

1. Вдовиченко Г.В. В.Юринець як історик філософії / Г.В. Вдовиченко // Дні науки філософського факультету-2006: Міжнародна наукова конференція (12-13 квітня 2006 року): Матеріали доповідей та виступів. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2006. - Ч.II. - С. 11-12.

2. Вдовиченко Г.В. Творча спадщина П.Тичини як об'єкт історико-філософського дослідження В.Юринця / Г.В. Вдовиченко // Дні науки філософського факультету-2007: Міжнародна наукова конференція (18-19 квітня 2007 року): Матеріали доповідей та виступів. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2007. - Ч.IV. - С. 6-8.

3. Вдовиченко Г.В. П.Демчук як історик філософії / Г.В. Вдовиченко // Людина. Світ. Суспільство (До 175-річчя філософського факультету). Дні науки філософського факультету-2009: Міжнар. наук. конф. (21-22 квітня 2009 року): Матеріали доповідей та виступів. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2009. - Ч.II. - С. 11-14.

4. Вдовиченко Г.В. Українознавча наукова спадщина В.Юринця / Г.В. Вдовиченко // Дні науки філософського факультету-2010: Міжнародна наукова конференція (21-22 квітня 2010 року): Матеріали доповідей та виступів. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2010. - Ч.II. - С. 5-7.

5. Вдовиченко Г.В. П.Демчук як дослідник українських філософії та філософської культури / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2011", Міжн. наук. конф. (2011; Київ): Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2011", 20-21 квіт. 2011 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2011. - Ч.2. - С. 8-11.

6. Вдовиченко Г.В. Філософія культури В.Юринця / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2012", Міжн. наук. конф. (2012; Київ): Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2012", 18-19 квіт. 2012 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2012. - Ч.2. - С. 15-18.

7. Вдовиченко Г.В. Проблематика філософії культури у дослідженнях П. Демчука / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2013", Міжн. наук. конф. (2013; Київ): Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2013", 16-17 квіт. 2013 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2013. - Ч.2. - С. 14-16.

8. Вдовиченко Г.В. Напрями розвитку філософії культури у філософській думці УСРР 20-30-х рр. XX ст. / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2015", Міжн. наук. конф. (2015; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2015", 21-22 квіт. 2015 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2015. - Ч. 2. - С. 10-13.

9. Вдовиченко Г.В. Культурфілософія В. Юринця як об'єкт офіційних критики і засудження в УСРР у 30-х рр. XX ст. / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2016", Міжн. наук. конф. (2016; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2016", 20-21квіт.

2016 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2016. - Ч. 2. - С. 10-12.

10. Вдовиченко Г.В. Культурфілософський пошук П. Демчука як об'єкт офіційних критики і засудження в УСРР у 30-х рр. XX ст. / Г.В. Вдовиченко // "Дні науки філософського факультету-2017", Міжн. наук. конф. (2017; Київ). Міжнародна наукова конференція "Дні науки філософського факультету-2017", 25-26 квіт. 2017 р.: [матеріали доповідей та виступів]. - К.: ВПЦ "Київський університет", 2017. - Ч. 2. - С. 8-10.